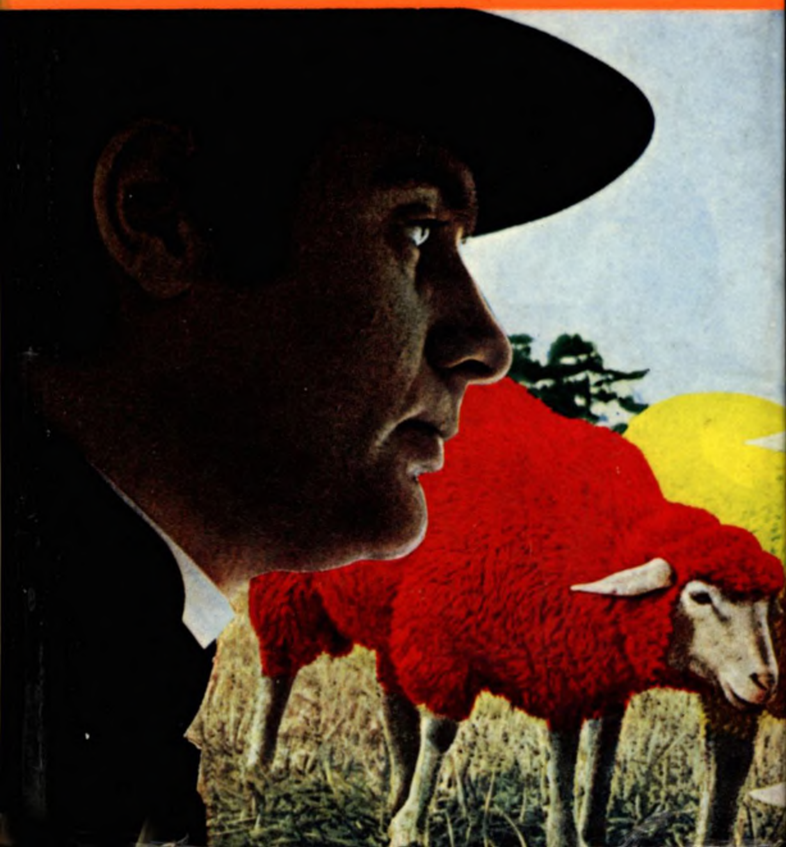
hit

Giovannino Guareschi

Don Camillo i njegovo stado

hit
BIBLIOTEKA MODERNE LITERATURE

Urednik
ZLATKO CRNKOVIĆ

GIOVANNINO GUARESCHI

Don Camillo i njegovo stado

S talijanskoga preveo
OMER LAKOMICA

ZNANJE ZAGREB 1970

Naslov izvornika
Guareschi
MONDO PICCOLO
„Don Camillo e il suo gregge"
Rizzoli, Milano
1967

CRTEŽI AUTOROVI

Kolaž na ovitku
ALFRED PAL

OVDJE SE U DVIJE-TRI RIJEČI OBJAŠNJAVA KAKO SU SE RODILI DON CAMILLO I PEPPONE I KAKO I DALJE ŽIVE

Kako se srdim na razboritost »šefova« koji se posvukud gnijezde, pa i na neslućenim mjestima, i čovjeka vrebaju iz zasjede!

S izrazom dosade i sažaljenja gledaju me kad stižem u posljednji čas sa svojim papirima koji su puni riječi istipkanih strojem ili črčkarija izvučenih tušem.

»Uvijek u posljednji čas, uvijek kasni, taj nesretni Guareschi«, kao da govore iako su im usne nijeme.

A ja sam pak, u tim trenucima, do grla pun kave, sode-bikarbone, nikotina, umora i pospanosti. Odjeća se uza me lijepi, jer se nisam presvukao već dva-tri dana. Brada mi je zarasla, ruke su mi prljave. Sve me boli: glava, želudac, srce, jetra, usta. Raščupana kosa pada mi na nos, pred očima mi kruže jata crnih krugova. A oni me gledaju, vrte glavom punom glupe razboritosti i govore:

— Zašto baš svaki put čekaš do posljednje minute? Zašto ne radiš malo-pomalo, kad god imaš vremena?

Nikad se u životu nisam pokajao što sam sutradan učinio ono što sam mogao učiniti danas.

Da sam se osvrtao na »šefove« zdrava razuma, danas ne bih imao ni ono malo što imam.

Sjećam ga se — onoga dana uoči Badnjaka 1946. godine. Zbog blagdana, trebalo je posao završiti prije vremena. Trebalo je raditi »forski«, kako kažu »šefovi«. Tada sam ne samo pabirčio rukopise za »Candida« nego sam pisao i neke pričice za »Oggi«, također tjednik iste firme, i tako sam se onoga dana našao, po običaju, u nevolji do guše. Već je bila večer, a ja još nisam bio napisao tekst koji je nedostajao da bi se zaključila posljednja strana moga lista. Toga sam popodneva jedva jedvice stigao napisati tekst za drugi tjednik, tekst koji je u to vrijeme već bio i složen i prelomljen.

— Treba odmah zaključiti 'Candida' — reče mi faktor.

Onda sam dao izvući slog iz »Oggia« i presložiti priču iz većeg pisma, pa sam je ubacio u »Candido«.

— Neka bude volja božja! — uskliknuh. Zatim, kako sam za drugi tjednik imao oko pola sata vremena, nažvrljao sam kakvu vam drago pričicu i tako začepih i onu otvorenu rupu.

— Neka bude volja božja! — rekoh.

A Bog je htio da se dogodi upravo ono što se dogodilo. Bog nije nikakav »šef«.

Hoću reći ovo — da sam se osvrnuo na »šefove«, da sam svoj rad pripremio na vrijeme, don Camillo, Peppone i ostalo društvo iz »Ma-

log svijeta« bilo bi se i rodilo i umrlo uoči Badnjaka 1946.

Naime, prva pričica iz »Malog svijeta« (Ispovjeđeni grijeh) bila je upravo ona pričica koju sam bio namijenio drugom tjedniku. I da je izašla na onom mjestu, ondje bi i završila, poput svih ostalih pričica, i ne bi dobila nikakav nastavak.

Međutim, čim sam je objavio u »Candidu«, dobio sam tolika, tolika pisma od svoja dvadeset i četiri čitaoca da sam napisao novu epizodu o dogodovštinama svoga krupnoga svećenika i crvenog predsjednika općine iz Basse.

I tako, sve u šali, prije dva sata sam predao (u dvanaesti sat i usred gađenja »šefova«) dvjestoti nastavak »Malog svijeta«.

A prije tri sata, jednim su me pismom iz Pariza obavijestili da je prva zbirka pripovijesti iz »Malog svijeta« u Francuskoj dostigla nakladu od osamsto tisuća primjeraka.

Nikad se nisam pokajao što sam sutradan učinio ono što sam mogao učiniti jučer ili još prije mjesec dana.

Često se rastužim kad ponovo čitam ono što sam napravio; ali, napokon, zbog toga se nikad ne ljutim odviše jer mogu mirne duše tvrditi da sam se uvijek iz petnih žila trudio da to ne napravim. Uvijek sam se naprezao da to odložim za sutradan.

Eto, prijatelji moji, sad sam vam kazao kako su se rodili moja popina i moj veliki općinski predsjednik iz Basse.

Već sam ih dvjesta puta navio i pokrenuo da izvedu najnesuvislije čine pod kapom nebeskom. Toliko nesuvisle da su često čak i istiniti.

Sad je to postala živa muka; s druge strane, kad sam ih već doveo na svijet, šta biste htjeli da učinim s njima? Da ih umorim?

Ali, nije da se pravim nekakav »stvoritelj«; nipošto ne tvrdim da sam ih ja stvorio. Ja sam im samo dao glas.

A stvorila ih je Bassa.

Ja sam ih sreo, uzeo ih pod ruku i poveo u šetnju gore-dolje po pismenici.

A potkraj 1951. godine, kad je velika rijeka razderala nasipe i poplavila sretna polja Basse i kad su mi od stranih čitalaca stali stizati paketi s odjećom i pokrivačima »za narod don Camilla i Pepponea«, onda me to ganulo kao da nisam nekakav običan kreten, nego nekakav važan kreten.

Sve što sam imao kazati o Bassi i »Malom svijetu« kazao sam u prvoj knjizi. S udaljenosti od pet godina, držim da se savršeno slažem sa samim sobom.

Ne znam kakva će sudba zadesiti ovaj drugi val pripovijesti a niti o tome vodim brigu. Znam da sam u djetinjstvu često sjedio na obali velike rijeke i govorio:

— Tko zna hoću li moći, kad odrastem, prijeći na onu obalu!

Snivao sam da se domognem bicikla.

Danas mi je četrdeset i pet godina i domogao sam se bicikla. I često sjednem, kao u ono vrijeme, na obalu velike rijeke i, dok grizem vlat trave, mislim: »Ljepše je ovdje, na ovoj obali.«

I slušam pripovijesti koje mi kazuje velika rijeka, a svijet o meni govori: — Što više stari, sve je više u oblacima. — To, međutim, nije istina, jer sam ja oduvijek bio u oblacima.

Hvala Bogu.

Autor

Roncole Parmense, svibnja 1953.

SVJETILJKE I SVJETLOST

Don Camillo uzgleda na Krista nad glavnim oltarom i reče:

— Isuse, na svijetu ima i odviše toga što nije kako treba.

— Ne bih rekao — odvrati mu Krist. — Na svijetu samo ljudi nisu kako treba. Što se ostaloga tiče, sve je upravo savršeno.

Don Camillo se neko vrijeme vrtio gore-dolje, zatim stade pred oltar.

— Isuse — reče — ako uzmem brojiti: jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam i tako tjeram milijun godina, mogu li stići do kraja?

— Ne možeš — odvrati mu Krist. — To ti je isto kao da na tlu narišeš kakav veliki krug i staneš po njemu kružiti govoreći: »Da vidim kad ću stići do kraja.« Nikad ne bi stigao.

Don Camillo, koji se u duhu već bio zaputio naokolo po onom velikom krugu, osjeti tjeskobu kakvu bi iskusio čovjek koji bi natren izvirio kroz prozorčić što gleda u beskonačnost.

— A ipak — on će uporno — ja mislim da i broj mora imati neki kraj. Samo je Bog vječan i beskonačan; kad broj ne bi imao kraja, bio bi vječan i beskonačan kao Bog.

— Don Camillo, zašto si tako zapeo s brojevima?

— Vidiš, kako ja mislim, ljudi nisu kako treba upravo zbog brojeva. Oni su otkrili broj i od njega stvorili vrhovnog regulatora svemira.

Kad bi don Camillo ubacio u četvrtu, teško je bilo s njim izaći na kraj. Potegao je tako podobar komad, pa je isključio kontakt i opet stao hodati gore-dolje po praznoj crkvi. Zatim se ponovo zaustavio pred Kristom:

— Isuse, to što ljudi rade, što pribjegavaju čaroliji brojeva, nije li to njihov očajnički pokušaj da opravdaju svoje postojanje kao misaonih bića?

Natren zašuti, obuzet zebnjom.

— Isuse, zar je idejama odzvonilo? Zar su ljudi smislili sve što se može smisliti?

— Don Camillo, šta je tebi ideja?

— Meni, jadnom seoskom popu, ideja je svjetiljka koja se pali u dubokoj noćnoj tmici ljudskog neznanja i osvjetljava nov oblik veličine Stvoritelja.

Krist se nasmiješi.

— Jadni seoski pope, s tom svojom svjetiljkom nisi daleko od istine. Stotinu se ljudi našlo u zatvorenoj, golemoj i mračnoj dvorani i svaki je od njih imao po jednu neupaljenu svjetiljku. Jedan upali svoju svjetiljku, i gle! Ljudi su se mogli međusobno pogledati i upoznati. Drugi upali svoju svjetiljku i oni otkriše nekakav bliz predmet, a kako su se jedna za drugom palile nove svjetiljke, tako je svjetlost padala na nove, sve dalje stvari; na kraju su svi imali upaljene svjetiljke, spoznali su svaku stvar

koja se nalazila u onoj golemoj dvorani, i svaka je stvar bila i lijepa, i dobra, i čudesna. Shvati me, don Camillo: stotinu je bilo svjetiljaka, ali nije bilo stotine ideja. Ideja je bila samo jedna: svjetlost iz stotinu svjetiljaka, jer sve stvari u onoj velikoj prostoriji mogle su se vidjeti i otkriti u detalje samo ako su se upalile sve svjetiljke. I svaki je plamičak bio samo stoti djelić jednoga jedinog svjetla, stoti dio jedne jedine ideje. Ideje o postojanju i vječnoj veličini Stvoritelja. Kao da je čovjek na stotinu komada razbio jedan mali kip i onoj stotini ljudi dao svakom po komadić. To nije bilo stotinu likova jednoga kipa, već stotinu dijelova jednoga jedinog kipa. Stotinu se ljudi međusobno potražilo, pokušali su sastaviti onih stotinu komadića, i na tisuće se nakaznih kipova rodilo dok najzad nisu uspjeli pravilno uklopiti sve dijelove. Ali je na kraju kip ponovo sastavljen. Shvati me, don Camillo: svaki je čovjek upalio svoju svjetiljku, a svjetlost iz svih stotinu svjetiljaka bila je Istina, Otkriće. To ih je trebalo zadovoljiti. Međutim, svaki je od njih držao da zasluga za one lijepe stvari koje gleda ne pripada njihovu stvoritelju, nego njegovoj svjetiljci s pomoću koje iz mraka ništavila na vidjelo izbijaju lijepe stvari. I netko stade obožavati svjetiljku, netko pođe na jednu, netko na drugu stranu, i velika se svjetlost stanji, izblijedi, pretvori u stotinu sićušnih plamičaka koji su, svaki za sebe, mogli osvijetliti samo po jedan detalj Istine. Shvati me, don Camillo: tih stotinu svjetiljaka treba ponovo sjediniti kako bi se otkrila svjetlost Istine. Danas ljudi blude klonula duha, svaki na slabašnom svjetlu svoje svjetiljke, i njima se čini da je oko njih sve mračno i tužno i sjetno, a kako ne mogu osvijetliti cjelinu, hvataju se za svaki

detalj što ga iz tmice izvlači njihova blijeda svjetlost. Ne postoje ideje; postoji samo jedna ideja, samo jedna Istina koja se sastoji od tisuća dijelova. Ali je ljudi više ne mogu vidjeti. Ideje nisu nestale, jer samo jedna ideja postoji i ona je vječita; međutim, svak treba da krene natrag i da se ponovo nađe s ostalima, u središtu one goleme dvorane.

Don Camillo raširi ruke.

— Isuse, nema vraćanja ... — uzdahne. — Ovi nesretnici uljem svojih uljanica podmazuju svoje mitraljeze ili gnusne automobile.

Krist se nasmiješi:

— U kraljevstvu nebeskom ulje teče potocima, don Camillo!

KRUG SE PREKINUO

Nepomirljivac Oholi, onaj što je već imao spremne dečke za novi nalet, onaj koji je u pogledu odanosti imao petlje da se mjeri čak i sa samim Pepponeom, bio je u privatnom životu brijač Molinetta. A i krojač uz to. O njemu su kolale ružne priče, govorilo se da ih ima mnogo na duši. Kod njega su se inače služili samo proleteri; jedini put kad je neki gradski gospodin, tko zna čiji gost, bezazleno ušao u njegovu brijačnicu, Oholi je namignuo drugovima koji su čekali na red, posjeo je nesretnika na stolicu i počeo ga brijati. U pola posla, odložio je britvu.

— Ostalo neka vam obrije pop — uskliknuo je, a klapa se kidala od silnog smijeha.

Oholi je nasmrt mrzio don Camilla jer je bio siguran, ako Peppone mnoge stvari ne čini ili od njih diže ruke na pola puta, da je onda tome kriv pop.

Već je duže vrijeme uzdišući ponavljao kako bi drage volje »obrijao« don Camilla. Tisuću

je puta, brijući nekoga svoga, i stružući mu britvom sâm grkljan, uzdahnuo:

— Eh, da si don Camillo, ne bih ni pet para dao za tvoju kožu!

Daj i daj, neprestano u istom tonu, kadli se jednog subotnjeg popodneva, kasno, otvoriše vrata brijačnice i uđe don Camillo.

Brijačnica bila dupkom puna: tu su bili Peppone, Grubi (Brusco), Suri (Bigio), Suhi (Magro), Dugi (Smilzo), Munja (Fulmine) i još desetak nečlanova klape.

Na don Camillu brada duga dva prsta. Skinuo je šešir, objesio ga o klin i sjeo na jednu praznu stolicu.

— Dobra večer — mirno reče. — Rekoše mi kako ti je silno stalo da me obriješ. Evo me!

Svi ga zaprepašteno pogledaše, a Oholi ne odgovori, samo stisnu zube i nastavi izbrijavati Indijanca.

Don Camillo zapali svoju uobičajenu polovicu »tuskanca«[1] i stade se ogledavati. Po zidovima slike Lenjina, Staljina, pa Garibaldija, Mazzinija i Karla Marxa.

— S tolikim bradama i brkovima, moraš imati pune ruke posla! — on usklikne. — Krasni klijenti, internacionalna roba! Svijet koji dobro plaća.

Tobože tek sad ugleda Pepponea.

— Oh, oprostite, nisam vas vidio. Dobra večer, gospodine predsjedniče . . .

— . . . večer . . .

Peppone se zadubi u čitanje novina, ali je don Camillo, kad bi već krenuo, bio gori od Munje.

[1] Polovica talijanske popularne cigare »toscano«. (*Prev.*)

— Eh — uzdahne — kolike su godine prošle! Sjećaš li se, Oholi, kad si dolazio u crkvu ministrirati?

— Grijesi mladosti — isceri se Oholi. — Ali, ako se ne varam, cijela je vječnost prošla otkako ste me vidjeli u crkvi. Bit će dvanaestak godina.

— A meni se činilo da sam te vidio baš neku večer.

— Varate se, don Camillo!

— Može biti. Bio je mrak, mogao sam se prevariti. Kako bilo da bilo, ti ipak želiš vidjeti svoga starog župnika, jer mi ljudi stalno pričaju kako svima govoriš da bi dao ne znam šta samo da me možeš obrijati. To valjda nećeš poreći.

Oholi prijeđe britvom po dlanu.

— To je točno — progunđa mrko.

— Rekli su mi također kako si tvrdio da bi dao ne znam šta samo da mi možeš skrojiti odijelo.

— Odijelo od jelovine, sa cinčanom podstavom — zagunđa Oholi. — Takvo bih vam rado skrojio.

— Shvaćam te, sinko — nasmiješi se don Camillo. — Ali, onaj tko želi ljudima krojiti odijela od jelovine, mora im vrlo točno uzeti mjeru.

Indijanac je bio poslužen. Oholi odloži britvu i okrene se don Camillu.

— Velečasni — reče mračna lica — šta vi tražite ovdje?

Don Camillo ustane i sjede na upražnjenu stolicu.

— Došao sam da ti omogućim da me obriješ.

Oholi problijedi, ono malo što je još mogao blijedjeti. Sveže ručnik oko vrata don Camillu i počne mu sapunati lice. Dugo je sapunao, pa

je opet dugo oštrio britvu na remenu. Najzad je stao brijati don Camilla.

Mrtva je tišina vladala, britva je strugala, svi su tiho disali.

Britva je iznova klizila uz obraze, ispod nosa, preko brade. Bila je to čelična dlaka, a britva je u toj tišini strugala poput kosačice.

Evo gdje oštrica prelazi gore-dolje ispod don Camillove brade, evo je gdje putuje uz i niz grlo. Evo gdje se zadržava da skine uzlić dlaka na Adamovoj jabučici.

Izbrijavanje. Stipsa. Štrcaj dezinfekcijskog sredstva. Puder.

Suhi, koji je nepomično cijelo vrijeme opkoračke sjedio na stolici i zubima joj stezao naslon, podiže glavu, opusti živce i obrisa znoj s čela.

Peppone uljudno ispljunu zaglavlje i članak sa dna stranice lista »Unità« koji je i nesvjesno žvakao cijelo vrijeme.

— Bravo, Oholi — reče don Camillo ustajući. — Pravi si umjetnik. Još nikad nisam vidio lakše ruke od tvoje. Što se tiče treće probe odijela od jelovine, učini kako god znaš!

Tutne mu u šaku novac, uze šešir koji mu je Suhi pružao, i pozdravi klapu, ali prije no što će izaći, upre prstom u portret brkatog *tovarišča:*

— Malko mu potkreši brkove — posavjetova. — Neće mu nauditi.

Kad se vratio kući, don Camillo podnese izvještaj Kristu, ali Krist nije izgledao baš uvjeren.

— Don Camillo, zar je bilo potrebno da tom bravurom izazivaš onoga čovjeka?

— Mislim da jest — odvrati don Camillo.

*

Pošto je don Camillo napustio brijačnicu, Oholi je nastavio brijati, a kad je ostao još samo Peppone, on zatvori vanjska vrata i skine haljetak.

— Kako vidiš, tu smo — reče Pepponeu, paleći cigaretu.

— Ne razumijem — zagunđa Peppone.

— Peppone, nije mi do šale. Stvar je jasna: tip je došao da me provocira. Dok je on bio ovdje, kladim se da su napolju čekali karabinjeri[1]. Možda su još ondje.

Peppone gurne šešir na zatiljak.

— Oholi — usklikne — budi jasan! Ne razumijem ni vraga!

Oholi ugasi cigaretu, zgnječi je i baci u kut.

— Jesu li sumnjali u mene, jesu li me pratili, jesu li tek prolazili tuda, ili su se bili postavili radi mjera sigurnosti, to će znati samo Gospodin Bog. Činjenica je da su one večeri ispalili u mene rafal iz strojnice, i ja sam morao kidati, ostavio sam bicikl u jarku, a sutradan više nije bilo bicikla.

Peppone i ne trepnu.

— Jesi li ti pucao u don Camilla? — tiho upita.

— Jesam.

— Učinio si glupost, Oholi!

— Učinio sam glupost time što ga nisam udesio. Ali je tek prava glupost bila ona prva. Kad sam pucao u Pizzija, vidio me samo mali. Žena me nije mogla vidjeti, bila je odveć naprijed. Mali me, međutim, vidio sasvim dobro. Pogledali smo se oči u oči. Samo da sam i njemu uputio jedno zrno, stvar bi bila riješena zauvijek. Ispao sam kreten. Bit će da je kazao

[1] Karabinjeri (carabinieri), rod talijanske vojske s policijskim zadacima. (*Prev.*)

majci, ali majka sigurno nije progovorila; poslao sam joj anonimno pismo, sasvim jasno. Mali je razgovarao s popom, ja sam ga već motrio više puta. A pop je zatim izdao onaj svoj prokleti, tisuću puta prokleti listić, pa je pala u vodu pripovijest o samoubojstvu i cijela se stvar zamutila iznova.

Peppone je problijedio od bijesa. Zgrabio je Ohologa za ovratnik i stao ga tresti.

— Zašto si pucao, idiote jedan? Tko ti je to naredio?

— Stao sam iza prozora koji gleda u polje. Kad sam vidio da je Pizzi uperio u tebe revolver, skočio sam da te obranim.

— Mene ne treba nitko braniti, a najmanje ti! Kazao sam da se oružje ne poteže bez moje naredbe!

— Sad je gotovo. Tako sam izravnao i jedan stari račun što sam ga imao s onom budalom. Sad se radi o tome da se izvučem iz dreka. Ako je don Camillo danas došao ovamo, i onako lajao pred ljudima, znači da je imao dobro zaleđe. To je manevar što ga je smislio s maréšalom[1], u to bih se zakleo. Da isprovocira, kako bi se od toga stvorio osobni sukob, nešto izvan Partije. Ali se tu Partija mora umiješati i mora mi pomoći.

Peppone ga mrko pogleda.

— Partija? A kakve veze ima Partija s glupostima koje ti činiš?

— Peppone, ti si vodio grupu, kamion je bio tvoj, ti si ušao u kuhinju, a tebe su dobro vidjeli i Pizzijeva žena i njegov sin. Ti si i predsjednik općine i vođa sekcije. Ti si odgovoran i ti predstavljaš Partiju.

[1] Marešalo (maresciallo), u Italiji najviši podoficirski čin. (*Prev.*)

Oholi je bio izvan sebe od uzbuđenja, pa ga Peppone stade umirivati.

— Samo čas — reče. — Nemojmo sad izmišljati romane! Možda je don Camillo došao jednostavno zato da se napravi važan. Možda i sumnja, ali dokaza nema pa nastoji da te izvede iz takta. Kad bi imali kakvih dokaza, već bi te strpali u buturu. Najzad, vidio te samo mali, a koliko vrijedi njegovo da, toliko vrijedi tvoje ne.

Oholi se znojio.

— Nitko me nije vidio — viknu — nitko osim onoga prokletog malog!

— Jedan jedini svjedok ne vrijedi ni pišljiva boba. Ti samo kaži da sam ja ušao sâm, što i jest istina, da razgovaram s Pizzijem, a ti si ostao s ostalima u kamionu. Bilo nas je dvadeset i pet. Zašto bi morali uperiti prst baš u tebe?

— Jer me je mali vidio.

— Samo jedan ne vrijedi.

— Tu je i komplikacija s mojim biciklom.

— Bicikli ne govore. Samo ti smiri živce! Sutra ćemo opet porazgovarati o svemu.

*

U ponoć se mjesečina odbijala od snijega pa je bilo kao usred bijela dana. Jedan se čovjek šuljao držeći se mršave sjene grmlja. Kad je stigao pred Pizzijevu kuću, oprezno se približio vratima i pokušao ih otvoriti. Zatim uze opipavati prozore u prizemlju, pa najzad dohvati ljestve koje su stajale u trijemu i nasloni ih na zid da bi se popeo uz njih.

Međutim, pokliznu se na zaleđenom snijegu, a na tu buku jedan se prozor otvori i netko viknu:

— Tko je?

Onda čovjek ostavi ljestve, a u rukama mu se stvori strojnica; mahnito je osuo rafalom po prozorima i zaurlao:

— Prokleti bili! Sve ću vas pobiti!

S jednog prozora u prizemlju izviri lovačka dvocijevka, obje cijevi planuše i s ciglih pet koraka punim pogotkom zgodiše čovjeka koji se sruši na snijeg.

Ljudi se okupiše, stiže i Peppone; Pizzijev sin još je držao dvocijevku u ruci, jer je on pucao. A kad je stigao marešalo, mali reče:

— To je Oholi, onaj što mi je ubio oca. Ja sam ga vidio kad je pucao u njega.

Sad, kad je bio mrtav, utvrdilo se da ga je vidjela i Pizzijeva žena, koja je pokazala anonimno pismo, pa ga je vidio i još jedan rođak koji se vraćao s polja i bio je natren zastao. Našlo se i drugih.

U međuvremenu, onaj što je bio našao bicikl Ohologa u jarku, zadovoljno je trljao ruke, jer je sad bicikl bio konačno njegov.

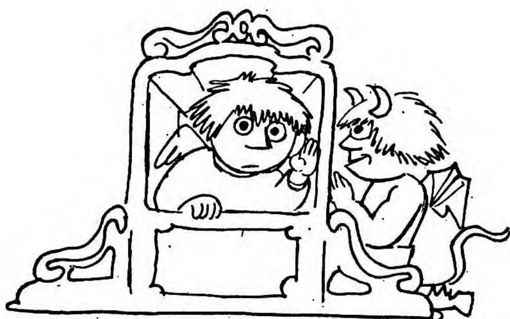
Peppone je napisao dvadeset »objašnjenja« koja će pribiti na oglasnu ploču, ali ih je sve poderao, pljunuo na njih i viknuo:

— Smrću se sve plaća, pa je tako i ovaj račun izmiren!

Don Camillo je pak komentirao događaj sa dvadeset riječi:

— Rat je tome kriv jer je iskvario mladež. Ne smije se govoriti o krivcima, nego treba govoriti samo o žrtvama.

O tome više nitko nije govorio, nego su se svi jedan drugom osmjehivali kao da su se oslobodili kakve more, jer je krug straha bio prekinut.

POKORA

Don Camillo ispriča ovu basnicu:

— Jedan je krvožedan vuk, nasmrt gladan, tumarao poljima i tako došao do livade opasane vrlo visokom ogradom od žičane mreže. A iza ograde mirno su pasle ovčice.

Vuk je obišao svu ogradu naokolo, da vidi nema li kakvim slučajem koja rupa, nije li gdje žica popustila, ali nikakve rupe ne nađe. Kopao je pandžama kako bi iskopao rupu u tlu i provukao se ispod ograde, ali mu je sav trud bio uzaludan. Pokušao je preskočiti ogradu, ali nije mogao doseći ni do polovice. Onda dođe na vrata i vikne: »Mir, mir! Svi smo mi božja stvorenja i moramo živjeti prema zakonima božjim!« Ovčice se približiše, a vuk nadahnutim tonom vikne: »Živjela zakonitost! Neka se najzad okonča carstvo nasilja! Sklopimo primirje!«

»Fino!« prihvatiše ovčice. »Sklopimo primirje!« I mirno nastaviše pasti travicu.

Vuk se šćućurio pred vratima, dobar kao kruh, i tako je sjedio i vrijeme provodio pjevajući vesele pjesmice. Gdjekad bi ustao i brstio travu u podnožju žičane ograde.

»Gle, gle!« začudiše se ovčice. »I on jede travu, kao i mi! Nitko nam nije kazao da vukovi jedu travu.«

»Ja nisam vuk«, odgovori vuk. »Ja sam ovca kao i vi. Ovca druge rase.«

Onda im stade objašnjavati kako bi se ovce svih rasa morale ujediniti i boriti za zajedničku stvar.

»Zašto?« reče u zaključku. »Zašto ne bismo osnovali Ovčju demokratsku frontu? Ja sam za to, a premda je zamisao moja, ne želim nikakav komandni položaj. Vrijeme je da se ujedinimo protiv zajedničkog neprijatelja koji nas striže, otima nam mlijeko a zatim nas šalje u klaonicu!«

»Dobro kaže!« napomenuše neke ovce. »Treba se boriti za zajedničku stvar!«

I prihvatiše Ovčju demokratsku frontu i jednog lijepog dana otvoriše vrata vuku koji uđe u ograđen prostor, postade vođa malog stada i započe, u ime Ideje, čišćenje svih antidemokratskih ovaca, a prve koje mu se nađoše u raljama bile su, naravno, one koje su mu otvorile vrata. Najzad je akcija čišćenja završena i, pošto nije ostala ni jedna jedina ovca, vuk slavodobitno uzvikne: »Napokon je cijeli narod ujedinjen i složan! Hajdemo demokratizirati drugo stado!«

*

Don Camillo je ispripovijedao ovu basnicu upravo na dan kad je Peppone u mjestu osnovao Pučku demokratsku frontu. Peppone je

basnicu ocijenio kao »klevetničku i provokatorsku« pa je otvorio intenzivnu propagandnu kampanju protiv klera »koji služi interesima domaćih i stranih izrabljivača«.

Naravno, don Camillo nije ostao dužan i zrak je bivao sve teži.

Bura je izbila kad se u novinama pojavila polemika oko famoznog pitanja oproštenja grijeha koje je valjalo uskratiti svakome koji glasa za komuniste.[1]

Nato Peppone ubaci u četvrtu i održa govor uz takvo lupanje pesnicom po stolu da su mu najzad otekle šake.

Zatim je organizirao povorku koju je doveo pod prozore župnog dvora, pa se toliko urlalo da je don Camillo morao izaći na prozor.

— U ime naroda — zaurla Peppone — ja vas upozoravam: ako vi sprovedete u djelo nezakonitu odredbu o izbornoj prisili putem uskraćivanja oproštenja od grijeha u slučaju komunizma u povratu, mi ćemo objaviti vjerski štrajk i u crkvu više nitko neće ući do daljnjega!

Don Camillo samo raširi ruke.

— Odgovorite! — vikne Peppone. — Šta ćete učiniti?

— Kad tebe budu postavili za biskupa, onda ću ti odgovoriti — spokojno otpovrne don Camillo.

— Narod je veća vlast i od biskupa i od pape! — zaurla Peppone. — I narod zahtijeva da odgovorite na njegovo pitanje. Kako ćete se vi držati?

— Držat ću se kao što se mora držati jedan svećenik.

[1] To je bilo 1948. godine, kad još nije bilo dekreta o izopćenju. (*Autor.*)

— To nije dovoljno! — viknu Peppone.

Don Camillo zatvori prozor a Peppone podiže pesnicu:

— Još ćemo se vidjeti!

U Pučkom domu održan je važan sastanak na kojem je bilo mnogo diskusije. Najzad Peppone reče:

— Tu nema smisla traćiti vrijeme brbljanjem. Djela su tu potrebna, i to smjesta! Izvršimo odmah pokus!

— A tko će ga izvršiti?

— Ja. Za dobro naroda i za pobjedu naše stvari spreman sam čak primiti posljednju pomast!

I tako malo kasnije obavijestiše don Camilla da jedan čovjek želi hitno da se ispovjedi, a don Camillo, ušavši u crkvu, zateče Pepponea gdje kleči pred ispovjedaonicom.

Peppone ispovjedi svoje grijehe, a kad je završio, don Camillo ga upita:

— Imaš još štogod da mi kažeš?

— Imam — potvrdi Peppone. — To da sam komunist i da ću glasati za Komunističku partiju i da ću pokušati nagovoriti koga god mogu da glasa za Komunističku partiju, jedinu koja narodu može pružiti blagostanje, socijalnu pravdu i mir.

Pred crkvom je čekao cijeli Pepponeov štab, uz odgovarajuće predstavništvo radnog naroda i s obveznim prilogom radoznalaca.

— Uskrati li mu oproštenje — govorio je Grubi — odmah objavljujemo protestni štrajk. Tu nema diskusije; vjera je jedno, a politika drugo. Čovjek može biti poštenjak bez obzira kojoj stranci pripada. Već samo to što se ide ispovijedati svjedoči da mu i ne pada na pamet da se bori protiv vjere!

Iz gomile se podiže žamor.

Dotle je Peppone klečeći čekao, lica priljubljena uz malu mjedenu rešetku ne bi li kroz rupice vidio don Camillovo lice.

— Hoću li dobiti oproštaj? — upita.

— Svakako — odvrati don Camillo. — Samo moraš izvršiti pokoru za počinjene grijehe. Za pokoru ćeš izmoliti četiri zdravomarije, tri slavaocu i petnaest tisuća očenaša.

Pepponeu se natren oduzeo glas.

— Petnaest tisuća očenaša! — uskliknu. — Ali to je ludost!

— Nije ludost, brate moj! Ja se pridržavam svoje svećeničke savjesti. Saslušao sam tvoje grijehe, i ne uskraćujem ti oproštenje, uz uvjet da izvršiš pokoru koju ti određujem. Kad budeš izmolio sve lijepo redom četiri zdravomarije, tri slavaocu i petnaest tisuća očenaša, dobit ćeš oproštenje. Neka je hvala Bogu!

Don Camillo izađe iz ispovjedaonice i uputı se u sakristiju.

Malo kasnije Peppone ga nađe u župnom dvoru.

— Vi od mene pravite budalu! — vikne. — Petnaest tisuća očenaša!

— Ja te ne silim da ih izmoliš; ako hoćeš oproštenje, izmoli ih, ako ga nećeš, nemoj ih izmoliti! Ničim ti ne oduzimam slobodu, nego se ti sâm moraš odlučiti šta ćeš učiniti. Ne kršim ni božje ni ljudske zakone. Nisam ti odredio nekakvu nemoguću pokoru. Može se komotno izmoliti pet očenaša u minuti, trista na sat, sedam tisuća i dvjesta u dvadeset i četiri sata. Ako k tome priračunamo koju minutu odmora, vidjet ćeš da ih možeš lijepo izmoliti za dva i pol dana. Ima ljudi koji radi pokore poste tjednima; a ti valjda možeš dva i pol dana. Ne tražim od tebe nemoguće stvari. Naravno, neće

ti manjkati ni moja duhovna pomoć, ja ću ovda-onda doći da ti pravim društvo, u crkvi, da ne bi zaspao.

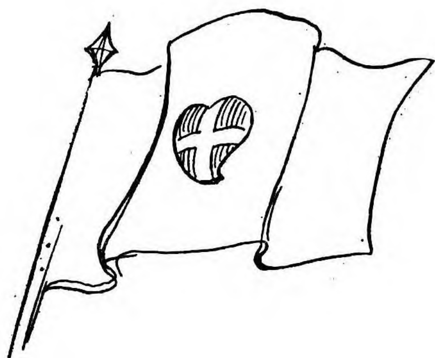
Peppone se zacereka.

— I sve to zato što sam kazao da ću glasati za komuniste!

— Ni govora! To je zato što sam spoznao sve tvoje grijehe u cjelini njihovoj pa sam se uvjerio da ti je potrebno, ako hoćeš da ponovo nađeš put koji si izgubio, dva do tri dana biti daleko od životnih iskušenja i u Kristovu društvu.

— Bolje sâm nego u lošem društvu — zaurla Peppone.

— Nakon ovakve kletve, za oproštenje će ti trebati trideset tisuća očenaša — dočeka don Camillo.

BEZAZLENI

Izbori su se bližili, a zrak je svakim danom bivao sve vreliji. I evo gdje se jedne večeri pred don Camillom nađe nekakav stranac, dozlaboga star a odrpan kao Ciganin. Jedan od onih prosjaka što lutaju s ptičicom u krletki, a čovjeku koji im udijeli milostinju zauzvrat daju »srećku-planetu« koju ptica kljunom vadi iz kutije obješene za krletku.

Don Camillo gurne ruku u džep da izvuče novčanik, ali starac odmahne glavom i pruži mu nekakav smotuljak.

Sve same novčanice od jedne, dvije, pet i deset lira.

— Tu je tisuću lira, možete ih prebrojiti, velečasni — reče starac. — Je li to dosta za jednu misu?

— I odviše — odvrati don Camillo.

— U redu. Sutra ujutro dolazim na misu. Ali to mora biti misa po svim propisima, s katafalkom i voštanicama, sa zastorima na vra-

tima i natpisom: »U spomen Njegova Veličanstva Viktora Emanuela III«. I na katafalku zastava.

Don Camillo je gledao starca u nedoumici.

— Šta je? Ne može? — upita starac.

— Ne, ne, može.

— Dobro — stari će prosjak zadovoljno. — U koliko sati da dođem?

— U deset i pol.

— Dobro, velečasni. Molim vas da ne pogriješite ime na natpisu koji ćete objesiti na vrata.

— Ne brinite, neću pogriješiti. To mi ime nije novo.

Stari prosjak ode, a don Camillo priđe Kristu da mu se povjeri.

— Ako sutra netko spazi natpis, ovdje će izbiti francuska revolucija.

— Pa šta onda, don Camillo? Jesi li se pokajao što si pristao?

— Ni najmanje! To sam ti kazao samo zato da te zamolim neka malko pripaziš na vrata dok im ja budem okrenut leđima za vrijeme mise. A ukoliko bi mogao za sutra ujutro organizirati kakvu malu snježnu vijavicu, bio bih ti još zahvalniji.

— A ako sutra ujutro bude sunce?

Don Camillo se pokloni:

— Sunce je najljepši dar koji je Bog dao ljudima — šapne.

Uvečer je don Camillo bjelilom ispisao ime na uobičajenoj crnoj drvenoj ploči, pa je u devet ujutro, pošto je zvonar ukrasio vrata, otišao da je osobno objesi nasred arhitrava. U devet i dvadeset već je cijelo selo bilo na nogama a malo kasnije dođe marešalo s karabinjerima koji se rasporediše ispred crkve.

Zatim, zna se, stiže i Peppone na čelu duge povorke demonstranata.

— Kao predsjednik oštro protestiram protiv ovakve provokacije! — zaurla Peppone. — Tražim da se obred otkaže iz razloga javne sigurnosti.

— Ovakve mise za pokoj duše služile su se u svim gradovima Italije i nitko se tome nije usprotivio — odvrati marešalo. — Ne vidim zašto bi se morala zabraniti baš kod nas.

— Ja neću odgovarati za eventualne opravdane reakcije narodnih masa! — dočeka Peppone. — Ovo je uvreda demokracije!

Na crkvenim vratima pojavi se don Camillo.

— Vaša se provokatorska kampanja nastavlja punim jedrima, velečasni — zaurla Peppone. — Kako vidim, sad već bez ikakva stida priznajete da ste u službi reakcije! To vam piše na ploči!

— Ja sam u službi Boga — odvrati don Camillo. — Meni su sve kršćanske duše jednake i ne bi mi bilo nimalo teško služiti misu i za pokoj tvoje duše.

— Prije ćete vi umrijeti!

— To će odlučiti Gospodin Bog. Ali, kako bilo da bilo, molim te, kaži svojim pristašama neka se razmaknu kako bi mogao proći onaj tko želi ući u crkvu.

Peppone se zacereka.

— Dobro! Baš da vidim tko će danas imati hrabrosti da uđe u crkvu! Mjesta! Postavite se u dva reda i tišina! Ti, Grubi, izvuci notes i zapisuj svakoga tko uđe.

Svi se postaviše u dva reda i stadoše čekati.

Niotkud ni žive duše. U deset i dvadeset i pet, evo staroga prosjaka s krletkom obješenom preko ramena — mirno prođe između dva ljudska zida.

— Hej, ti! — dreknu mu Suhi. — Miči se, to nije roba za tebe!

Starac stane.

— Meni kažete?

— Da, tebi! Miči se odavde! Ovdje puše gadan vjetar. Reakcionarna monarhijska misa.

— Znam — mirno otpovrne starac i nastavi svoj put. — Ja sam je naručio!

Kad je Peppone došao k sebi, bilo je prekasno; starac je već ušao u crkvu.

— Razgovarat ćemo kad izađe! — vikne jedna žena.

Stari je prosjak bio sâm u pustoj crkvi. Stajao je pred katafalkom koji je bio pokriven trobojkom. Nešto mu, očito, nije bilo po volji jer je mahnuo glavom, pa je odložio krletku na jednu klupu i prstom dao znak ptičici, a ona isturi glavicu kroz šipčice i kljunom izvuče jednu crvenu cedulju.

Cedulju, savijenu načetvoro, starac raširi pa je po crti pregiba podere na četiri malena pravokutnika.

Onda postavi ona četiri malena pravokutnika od crvenog papira usred bijelog polja zastave, dva gore i dva dolje, na tri prsta jedan od drugoga. Zatim se vrati na svoje mjesto i više se nije micao.

Kad se misa završila, don Camillo priđe starcu koji je krenuo prema izlazu i pruži mu paketić s tisuću lira, ali starac odmahne glavom.

— Ne, ne, velečasni! Inače bi stvar izgubila svoju vrijednost i sav smisao.

Kad se prosjak pojavio na crkvenim vratima, među ljudima koji su čekali prostruja žamor. Starac se šepajući zaputi hodnikom između dva zida ljudi. Karabinjeri ne stigoše intervenirati na vrijeme: grupa žena se, urličući, baci na starca.

Starca su brzo istrgnuli iz šaka pomamnih žena. Oko njega se raščistilo; pogledao je razbijenu krletku i »planete« rasute po tlu.

Onda ugleda na tlu mrtvu ptičicu. Ovlaš kimne glavom, pa se okrene i pođe svojim putem.

Svijet se raziđe u tišini, a mrtva je ptičica ležala sama ispred crkve, pa je don Camillo uze, umota u »planete« i zakopa u vrtu, podno oraha, a u jamu spusti i paketić s tisuću lira.

Nalet vjetra raskrili prozor na jednoj kapelici i odnese četiri malena pravokutnika od crvenog papira što su ležala usred bijelog polja zastave na katafalku.

KOMESAR

Komesar Federacije[1] (jedan od onih mračnih i mučaljivih tipova što su kao rođeni da kruže s crvenim rupcem oko vrata i strojnicom u rukama) tek što je bio počeo *aktivizirati* Pepponea i društvo okupljeno u Pučkom domu, kadli među njih upadne Suhi sav zapuhan.

— Stigla je američka roba! — vikne. — Izlijepili su pozive sirotinji neka dođe u župni dvor da primi pakete. Ima tjestenine od bijelog brašna, konzerviranog mlijeka, marmelade, šećera i maslaca. Na ljude su pozivi jako djelovali.

Komesar ga zamoli neka mu točno kaže šta stoji na pozivu, a Suhi uze recitirati:

— »Očinsko srce Svetoga Oca«, i tako dalje, i tako dalje, »a za koju se pomoć svak tko je

[1] Federacija je u Italiji teritorijalno udruženje više općinskih osnovnih organizacija, sindikalnih, stranačkih, sportskih itd. (*Prev.*)

potrebit može obratiti don Camillu«, i tako dalje, i tako dalje.

— Svak?

— Svak, bez razlike.

Peppone stisne pesnice.

— Znao sam da mi ona prokleta hulja sprema neku podlost! S bijedom špekuliraju, vucibatine jedne! Treba poduzeti protumjere!

— I poduzmi ih, druže! — naloži komesar. — Pozovi sve sekretare ćelija.

Sekretari ćelija stigoše trkom i Peppone ih upozna s najnovijim manevrom reakcije.

— Treba u roku od pola sata sve drugove obavijestiti da ću osobno zadaviti svakoga tko primi makar i iglu! Ti, Suhi, stani na stražu pred župnim dvorom i ne miči se odande ni sekunde, dobro otvori oči i zapiši svakoga tko dođe podići paket!

— Dobro, druže — ozbiljno potvrdi komesar. — U takvim slučajevima treba reagirati najenergičnije.

*

Cijelog je dana pred župnim dvorom stajao »rep« i don Camillo je pucao od sreće jer je roba bila dobra i obilata, a svijet je bio zadovoljan.

— Poslije ćete mi kazati je li ono što će vam dati crveni bolje od ovoga! — smijuckao se don Camillo.

— Crveni dijele samo velike pakete bajki — odgovarali su svi.

Sirotinje je bilo i među crvenima, ali se od njih nitko ne pojavi i to je don Camilla peklo i kvarilo mu veselje jer je za njih bio pripremio jednu pogodnu i posebnu formulu:

»Tebi ne bi pripalo, jer već dobivaš punu vreću toga od Staljina. No, svejedno, evo i tebi paket pa neka ti je sa srećom, druže!«

Ali se od njih nitko ne pojavi, a kad su ga obavijestili da Suhi, skriven iza jednog stabla, zapisuje one što dolaze po pakete, don Camillo shvati da mora svoju slavnu tiradu zadržati za sebe.

Do šest sati po podne svi su »normalni« siromasi dobili svoje, ostala je samo gomilica namijenjena »specijalnoj« sirotinji. Onda don Camillo ode da se izjada Kristu.

— Isuse — reče — vidiš šta se radi?

— Vidim, don Camillo. I sve je to vrlo dirljivo, jer je riječ o sirotinji koja je potrebita koliko i druga, ali radije sluša svoje vođe nego svoju glad. I tako oduzima don Camillu zadovoljstvo da je ponizi svojim sarkazmom.

Don Camillo pogne glavu.

— Kršćansko milosrđe ne znači dati višak potrebitom, nego s potrebitim dijeliti nužno. Sveti je Martin podijelio svoj plašt s jadnikom koji je drhtao od studeni; to je kršćansko milosrđe. Pa i kad dijeliš svoj jedini komad kruha s gladnim, ne smiješ mu ga baciti kao što se kost baca psu. Valja ponizno dati; zahvaliti gladnomu što ti dopušta da s njim podijeliš njegovu glad. Ti si danas učinio samo dobročinstvo, a nisi dao ni svoj višak, nego si samo tuđi višak podijelio potrebitima, i u tvom djelu nema nikakve zasluge. A ipak, nisi bio ponizan, kakav bi morao biti, nego ti je srce bilo puno jeda.

Don Camillo odmahne glavom.

— Isuse — šapne — učini da oni nesretnici dođu! Ništa im neću kazati. Ništa im i ne bih kazao da su već prije došli. Znam da bi me ti prosvijetlio.

Don Camillo ode da pričeka u župnom dvoru, ali prođe cijeli sat i nitko se ne pojavi, a onda on zatvori i vrata i prozor.

Prođe još jedan sat, bilo je već osam minulo kad netko zakuca na vrata i don Camillo trkom pođe da ih otvori. Pred njim je bio Stràziami, jedan od Pepponeovih najvjernijih, i Stràziami je bio mračan i mrgodan kao obično.

Šutke je i nepomično stajao na vratima predsoblja.

— Ni za dlaku neću promijeniti mišljenje o vama i vašim prijateljima, ni odluku za koga ću glasati — naglo zagunđa. — To vam kažem zato da se ne zavaravate.

Don Camillo tek ovlaš kimne glavom u znak odobravanja. Iz ormara izvadi jedan od preostalih paketa i pruži ga Stràziamiju.

Čovjek uze paket i sakri ga pod plašt. Pričekao je koji trenutak, pa će ironično:

— Samo kažite, velečasni! Imate pravo da se narugate drugu Stràziamiju koji krišom dolazi po paket američke robe.

— Izađi kroz vrt — odgovori don Camillo.

*

Peppone i komesar Federacije upravo su bili za večerom kad stiže Suhi.

— Sad je već osam i četvrt i pop je legao na spavanje.

— Sve u redu? — upita Peppone.

Suhi je malo krzmao.

— Uglavnom, da.

— Budi jasan! — tvrdim glasom naloži komesar. — Točno odgovori i nastoj da ništa ne ispustiš!

— U župni dvor su preko dana došli samo obični ljudi i ja sam im zapisao imena. Ali pri-

je četvrt sata ušao je tamo netko koga nisam dobro prepoznao, jer je već bio mrak.

Peppone stisne pesti.

— Ispljuni to, Suhi! Tko je bio?

— Učinio mi se jedan naš...

— Tko?

— Učinilo mi se kao da je Stràziami. Ali, iskreno da ti kažem: ne bih se smio zakleti.

Završili su večeru u šutnji, zatim komesar ustane.

— Idemo da vidimo — reče. — Takve stvari treba rješavati na licu mjesta.

*

Stràziamijev je sin bio onaj poznati mršavi i blijedi mališan velikih očiju što ga je jednom jurio don Camillo. Dijete koje malo govori a mnogo gleda. Sad je Stràziamijev sin sjedio za kuhinjskim stolom i raširenih očiju promatrao oca koji je, mračan i mrgodan, nožem otvarao limenku marmelade.

— To poslije — reče majka. — Najprije rezanci, pa kondenzirano mlijeko s palentom, i na kraju marmelada!

Žena donese na stol zdjelu i stade miješati juhu s rezancima; juha se pušila. Stràziami sjede uza zid, između kredenca i kamina, pa je, kao da gleda kakav spektakl, uživao u slici dječaka što je raširenim očima čas pratio majčinu ruku, čas gledao limenku marmelade, čas opet limenku kondenziranog mlijeka, kao izgubljen usred sveg tog veselja.

— Nećeš? — žena upita Stràziamija.

— Ne, ja neću — progunđa Stràziami.

Žena sjede sučelice sinu i upravo se spremala da mu napuni tanjur rezancima, kad se vrata otvoriše i uđoše Peppone i komesar Federacije.

Komesar pogleda rezance, uze okretati limenke da im pročita naljepnice.

— Gdje si uzeo ove stvari? — tvrdim glasom upita Stràziamija koji je bio ustao i gledao ga blijeda lica.

Nekoliko je trenutaka komesar Federacije čekao odgovor koji ne dođe, zatim savršeno mirno uvrnu krajeve stolnjaka, skupi ih, podiže omot sa stola, otvori prozor i sve baci u jarak.

Dijete je drhtalo, obje je šake pritisnulo na usta, prestravljeno je gledalo komesara Federacije. Žena se bila sklonila uza zid, a Straziami, usred sobe, obješenih ruku, stajao je kao skamenjen.

Komesar pođe, ali se pred samim vratima okrene:

— Komunizam je disciplina, druže! Tko to ne shvaća, može ići.

Komesarov glas trgne Pepponea koji je, leđima naslonjen na zid, otvorenih usta promatrao prizor, a činilo mu se da sniva.

Zaputiše se šutke, jedan kraj drugoga, preko mračnog polja, a Peppone je jedva čekao da stigne u selo.

Pred hotelom Pošta komesar mu pruži ruku.

— Krećem ujutro u pet — reče. — Laku noć, druže!

— Laku noć, druže!

Peppone pođe pravo k Suhome.

»Prebit ću ga kao vola,« mislio je. Ali, kad se našao pred vratima Suhoga, kratko je vrijeme oklijevao, pa se vrati.

Kod kuće zateče sina još budna, u krevetiću, i sin mu se nasmiješi i pruži mu ruke, ali se Peppone ne zaustavi kraj njega.

— Spavaj! — samo reče.

A glas mu bio tvrd, zao i prijeteći, neka ne bi nitko posumnjao — pa ni on sâm — da on tjeskobno misli na iskolačene oči Stràziamijeva sina.

VELIKI DAN

Federalni, kad je došao u selo radi posljednjeg predizbornog mitinga, jednostavno je ostao bez riječi od pustog divljenja. Izjavio je da u cijeloj provinciji nema takve sekcije koja bi se mogla takmičiti s Pepponeovom.

Kad se popeo na govornicu, s trga nabijena masom podiže se takva bura vike i aplauza da su se tresla sva stakla naokolo.

Peppone predstavi govornika, a govornik, kad su se stišali aplauzi, približi se mikrofonu i otpoče:

— Građani . . .

Ali je morao stati, jer se iz mase podigao žagor i svi su gledali uvis. Neko se zujanje čulo, sve je više jačalo, pa se pojavi jedan maleni crveni avion koji iznad samog trga ispusti pola tone crvenih letaka.

Nastade gužva, ljudi nisu drugo mislili doli kako će uloviti letke. Jednog se letka domogne i Peppone pa stisnu zube.

Govornik objasni kako neprijatelji naroda zaista nemaju mašte, ako se utječu uvijek istim otrcanim bajkama, i valjano uzvrati udarac. Trg se ponovo smiri, ali se uto onaj hiperprokleti crveni avion opet pojavi i sad izbaci zelene letke.

— Stanite svi! — zaurla Peppone. — Pošteni demokrati ne smiju nasjedati provokacijama neprijatelja koji se prodao tuđincu!

Trg mirno dočeka dolazak zelenih letaka u kojima se govorilo o životnim uvjetima ruskog radnika, i govornik je uspio govoriti dobrih pet minuta. Ali zatim avion snova oživi i svi se nosovi podigoše uvis.

Ništa ne baci.

— Gori! — zaurla masa spazivši perjanicu dima koja mu se izvi iz repa. Masa se stravično zatalasa. Ali, radilo se o nečem posve drugom, jer se avion čudno obrtao na nebu a crni je dim visio u zraku, pa malo zatim ljudi opaziše da je avion golemim slovima ispisao: »W la D. C.«[1].

Urlik bijesa podiže se s redova aktivista, a mir se trgu vrati tek kad se natpis razišao. Govornik je mogao nastaviti svoj govor.

Pet minuta kasnije, evo one leteće vucibatine gdje se vraća. Ništa nije bacio na trg, ali je na kraju sela ispustio veliku količinu nekakvih čudnih omota koji su se u zraku njihali i lagano spuštali. Vidjelo se da su to padobrančići za koje su privezane vrećice, a masa ne uzmože odoljeti pa nasta opće rasulo, oko govornice ostadoše samo čete aktivista.

Ljudi su se vraćali kidajući se od smijeha, a netko odnese jedan padobrančić Pepponeu: na

[1] »Živjela kršćanska demokracija«. (*Prev.*)

vrećici je stajalo »Pšenica iz Rusije«, a u njoj je bio uštipčić korijandola.

Na Pepponeovo urlanje masa se prestade kreveljiti i govornik nastavi. Ali se opet začu onaj zračni razbojnik.

Onda Peppone osjeti kako mu se od bijesa želudac penje u grlo, pa skoči s tribine, pozva vjernike i udalji se trkom.

Stigavši na imanje Dugoga, zaustaviše se pred sjenikom.

— Daj, brzo! — drekne Peppone.

Ljudi izvukoše ispod sijena neki oveći predmet omotan vrećama; skinuše vreće pa se ukaza mitraljez od dvadeset milimetara, sav sjajan od masti.

Postaviše ga, a Grubi zausti da nešto prigovori, ali ga Peppone prekine:

— Ovo je rat! Ako oni imaju pravo da se služe avijacijom, mi imamo pravo da se služimo protuavionskom!

Na sreću je avion bio završio svoj posao pa ode, i protuavionska ne stiže ući u akciju. Međutim, dotle je miting već bio propao jer je u svom posljednjem krugu avion bio ispustio pola kvintala primjeraka posebnog izdanja *Zvona* s jednim moćnim člankom don Camilla. I svi su stali čitati, osim aktivista koji su list strpali u džep.

Federalni je bio crn u licu. Na Pepponeove isprike uopće nije odgovorio.

— Druže — Peppone će potišteno — da sam samo mogao zamisliti, postavio bih mitraljez na vrijeme pa bismo ga već kod prvog kruga likvidirali. Kad sam postavio mitraljez, već je bilo kasno.

Federalni je htio da mu objasne tu priču o mitraljezu. Problijedio je, čelo mu se orosilo znojem.

— Kad se sve uzme u obzir, dobro je prošlo — promuca dok se penjao u auto.

U međuvremenu don Camillo, koji je sve pratio vireći kroz jedan prozorčić na zvoniku, sklopljenih je ruku molio:

— Isuse, daj mi snage, odvrati me od iskušenja da zazvonim na sva zvona.

Isus mu dade snage i odvrati ga od iskušenja. I to je bilo veoma dobro, jer se Peppone osjećao kao da mu bijesan mačak crijeva dere, pa da je čuo zvona gdje zvone, ne bi čekao ni sekunde: trkom bi se vratio u sjenik, izvukao mitraljez i opalio po zvoniku.

Tako dođe i famozna nedjelja.

*

Peppone se nagizdao, isprsio i krenuo iz kuće na glasanje. Ispred birališta postavio se u red i svi mu rekoše: »Izvol'te, gospon predsjedniče«, ali on odvrati da su u demokratskom poretku svi jednaki.

Međutim, ipak je držao nepravičnim da mu glas vrijedi isto kao i u limara Pinòle, čovjeka koji se sedam dana u tjednu ne trijezni, a ne zna ni s koje strane izlazi sunce.

Peppone se osjećao jakim kao krdo bivola. Pred odlazak bio je uzeo olovku i na jednom je papiriću bio narisao desetak križića.

— To mora biti najodlučniji glas u cijeloj općini — kazao je ženi. — Evo, ovako: cak-cak i Garibaldi dobiva unatoč prodanim dušama i izrabljivačima.

Peppone se osjećao jakim i sigurnim u se kao nikada dotle, i kad je primio listić, uputio se prema kabini ludo smjelim korakom.

»*Mogu dati samo jedan glas*«, pomisli, »*ali ću ga dati s takvim žarom da mora vrijediti dva!*«

Nađe se u polumraku kabine, pred njim listić a olovka stisnuta među prstima.

»*U tajnosti birališne kabine, Bog te gleda, ali Staljin ne*«, sjeti se fraze koju je pročitao u jednom od letaka što ih je onaj prokleti avion bacio na miting pa se nagonski okrenu jer mu se učinilo kao da ga straga netko gleda.

»*U cijelom svemiru nema gorega koljena od popova*«, zaključi. »*Siromašnom svijetu pune uši samim besmislicama. Naprijed: križić na Garibaldiju!*«

Ali se olovka ne pomakne. I tako, ne znajući što da radi, Peppone morade pomisliti na učiteljicu.

»*Oduvijek si bio vucibatina*«, šapnu mu na uho glas preminule učiteljice, a Peppone odmahne glavom: »*Nije istina!*« dahne.

Preda nj prođe jedna velika crvena zastava i Peppone uperi olovku na zvijezdu s Garibaldijem. Ali mu se na bijelom listu ukaza blijedo lice Stràziamijeva sina.

»*Ako pobijedi Fronta, Amerika nam više neće dati ništa*«, šapne mu na uho podmukao glas don Camilla.

»*Zlikovci!*« odvrati Peppone stežući zube.

»*Stotinu tisuća Talijana zarobljenih u Rusiji nije se vratilo kući!*«, ponovo mu šapne na uho podmukao glas don Camilla.

»*A tko im je rekao da odu tamo?*« jarosno odgovori Peppone. Ali mu se pred oči pojavi stara Bacchini, koja više nije htjela glasati ni za koga, jer joj nikakva stranka nije više mogla vratiti sina iz Rusije, i Peppone se ugrize za usnu.

»Druže«, šapne mu na to tvrd glas komesara Federacije, *»komunizam je disciplina.«*

Peppone odlučno uperi olovku na zvijezdu s Garibaldijem, ali opet začu podmukli don Camillov glas:

»Tko je napunio jame u Katinu?«

»To su podle izmišljotine!« odvrati Peppone. *»Ti si svinja i prodana duša!«*

Ali mu upravo nato padoše na pamet srebrne medalje, i don Camillova i njegova. Čuo ih je kako zveckaju, kao da udaraju jedna u drugu, a odzvanjale su istim zvukom.

»A Pizzija, tko je njega ubio?« dalje je šaptao don Camillov glas.

»Nisam ja«, promuca Peppone. *»Vi znate tko je!«*

»Znam«, zlobno prihvati don Camillov glas, *»to je učinio ovaj, ovaj što se krije ispod zvijezde s Garibaldijem. Ubili ste ga već jednom, Pizzija, zašto ga želite ubiti još jednom?«*

Peppone primakne vrh olovke kvadratiću sa zvijezdom i Garibaldijem.

»Glasam za sve naše koje su nam ubili drugi«, reče.

Odjednom začu glas svoga bivšeg zapovjednika u partizanima, saragatovca koga su bili zbacili s tribine i istukli.

»Blago onima koji su ostali ondje gore, u brdima, druže Peppone!«

»Ukleto sjeme!« šapne don Camillov glas. *»Da nisu poginuli ondje gore, izmlatili biste i njih!«*

Sjetio se komesara koji je oteo jelo Straziamijevu sinu. Sjetio se svoga sina.

Peppone spazi da mu vrh olovke dršće, ali mu se pred očima zavijori jedna velika crvena zastava i ona ga obodri.

»Protiv svih izrabljivača naroda koji se bogate našim znojem!« jarosno reče upirući vrh

olovke u kvadratić sa zvijezdom i Garibaldijem.

»*To nije tvoja zastava*«, šapne podmukli don Camillov glas, i trobojka se zavijori pred Pepponeovim očima.

»*Ne, ja ne izdajem! Uzalud, prokletnici!*« Peppone je dahtao i prigibao se nad listićem.

Malo zatim izađe i predade listić. Bojao se da će ga upitati šta je to radio tako dugo. Ali spazi da su prošle samo četiri minute i odmah mu bi lakše.

*

Don Camillo je upravo bio za večerom, i već je bio mrak, kad uđe Peppone.

— Zar više ne običavaš ni pitati je li slobodno kad ulaziš u tuđu kuću? — zapita don Camillo.

— Gadovi! — vikne Peppone sav izobličen. — Vi ste propast sirotinje!

— Zanimljivo — primijeti don Camillo. — Jesi li došao da mi držiš miting?

— Sirotinji punite uši svojim gnusnim lažima!

Don Camillo odobri kratko kimnuvši glavom.

— Dakako. Ali, zašto mi s tim dolaziš baš sada?

Peppone se sruši na jednu stolicu i uze glavu među ruke.

— Upropastili ste me — reče ojađeno.

Don Camillo ga pogleda.

— Jesi li lud?

— Nisam — reče Peppone. — Sad više nisam, ali sam bio jutros i počinio sam zlodjelo!

— Zlodjelo?

— Da. Ja, Peppone, ja, vođa radnika, ja, predsjednik, ja sam predao prazan listić!

Peppone sakri lice među šake, a don Camillo napuni jednu čašu vinom pa mu je pruži.

— Ali, ako izgubimo, kožu ću vam oderati, jer ste tome vi krivi! — razdera se Peppone naglo dižući glavu.

— Slažem se — prihvati don Camillo. — Ako Fronta izgubi zbog jednog glasa, ti meni oderi kožu, ali ako izgubi za dva ili tri milijuna glasova, onda tvoje glasanje gubi svaku važnost.

Peppone je izgledao uvjeren.

— Svejedno ću vam oderati kožu... zbog aviona.

— Slažem se i za to. Ali sad popij jednu.

Peppone podiže čašu, a i don Camillo podiže svoju. I obojica ispiše.

Izlazeći, Peppone se natren zaustavi na vratima.

— Ove stvari treba da znamo samo nas dvojica — prijeteći reče.

— Slažem se — potvrdi don Camillo.

Međutim, odmah ode da to ispriča Isusu s glavnog oltara.

A zatim mu zapali dvije debele voštanice.

— Ova je — objasni don Camillo — zato što si ga spasio od grižnje savjesti da je glasao za Garibaldija, a ova je zato što si ga spasio od grižnje savjesti da je glasao za stranku koja nije njegova.

TEHNIKA DRŽAVNOG UDARA

U utorak, u deset sati uvečer, kiša je sipila i puhao je vjetar, ali je trg bio pun naroda koji je stajao i već tri ili četiri sata slušao sa zvučnika obavijesti o izborima.

Odjednom nestade struje i sve se omota tmicom. Netko ode u kabinu, ali se ubrzo vrati i reče da nema pomoći, ne zna se gdje je nastao kvar, da li na liniji ili u centrali.

Svijet je čekao još pola sata, a zatim, kako je sve jače kišilo, vrati se kući i selo postade pusto i tiho.

Peppone se sa Suhim, Grubim, Stràziamijem i šepavim Gigiom, zapovjednikom »Letećeg crvenog odreda« Molinetta, skloni u Pučki dom. Sad su sjedili i grizli se kao psi uz blijedu svijeću, psovali one od struje što bojkotiraju narod, kad u jedanaest i pol stiže Suhi koji je bio odjurio na motociklu u Roccaverde da vidi znaju li tamo štogod.

Ušao je iskolačenih očiju, mašući nekakvim listom.

— Fronta je pobijedila! — izusti teško dišući. — Senat pedeset dva posto, Skupština pedeset jedan posto. Drugima više nema spasa! Treba odmah organizirati manifestacije! Ako nema struje, odmah zapalimo dva-tri sjenika!

— Izvrsno! — zaurla Peppone.

Ali šepavi Gigio zgrabi Suhoga za ovratnik.

— Začepi gubicu i ni koraka dalje! — mirno reče. — Zasada nitko ne smije ništa znati. Prije svega, sredimo stvar prema popisu.

Peppone ga pogleda zapanjeno.

— Prema popisu? Prema kakvom popisu?

— Prema popisu reakcionara koje treba odmah smaknuti. Malo ga pogledajmo.

Peppone promuca da još nije sastavljen nikakav popis, a šepavi se zacereka:

— Bez brige. Ja ga već imam. Pregledajmo ga malo zajedno, pa kad odlučimo, krenimo u akciju.

Šepavi izvuče iz džepa listić sa dvadesetak imena i spusti ga na stol.

— Meni se čini da su tu unesene sve reakcionarne svinje u našem mjestu — objasni. — Uostalom, stavio sam one najpreče. Za ostale ćemo se postarati kasnije.

Peppone prijeđe pogledom po popisu i počeše se po tikvi.

— Šta misliš? — upita šepavi.

— Pa — Peppone će — u načelu se slažem. Međutim, ne znam zašto tolika žurba. Imamo napretek vremena da te stvari sredimo kako valja.

Šepavi lupi pesnicom o stol.

— A ja mislim da nemamo ni minute vremena — uzvikne tvrdim glasom. — Moramo ih ščepati sad, kad ništa ne slute! Ako pričekamo do sutra, kidnut će!

Grubi se umiješa.

— Ti si lud! Treba sedam puta promisliti prije no što smaknemo te ljude!

— Ja nisam lud, a ti nisi dobar komunist! — vikne šepavi. — Ovo su sve reakcionarne svinje, u to nitko ne može posumnjati, a ti, ako ih ne likvidiraš kad imaš za to svaku mogućnost, izdaješ stvar i Partiju!

Grubi mahne glavom.

— Ni u snu! Partija se izdaje izvođenjem gluposti! A učinimo li ono što ti tražiš, izvest ćemo fenomenalnu glupost jer lako možemo likvidirati i nevine ljude.

Šepavi prijeteći podiže prst:

— Uvijek je bolje eliminirati deset nevinih nego dopustiti da ti izmakne samo jedan koji može naškoditi Partiji! Partiji ne štete mrtvi, nego živi! Već sam ti kazao: ti si rđav komunist! Ako baš hoćeš znati, oduvijek si to bio! Mekan si, sentimentalan, ti si zakamuflirani buržuj!

Grubi problijedi, a Peppone se umiješa:

— Dosta! Zamisao druga Gigia je opravdana i o njoj se ne može diskutirati jer se radi o osnovnim postavkama komunizma. Komunizam ukazuje na cilj koji treba ostvariti. A demokratska diskusija odnosi se samo na izbor načina kako će se do tog cilja stići najbrže i najsigurnije.

Zadovoljan, šepavi potvrdno kimne glavom.

— Prema tome — nastavi Peppone — pošto je utvrđeno da ove osobe jesu ili mogu biti opasne za Partiju, i da ih zato valja likvidirati, treba promisliti na koji način da se ostvari taj cilj. Jer ako mi, naprečac i nepromišljeno, dopustimo da netko od tih reakcionara zbriše, onda smo zapravo mi izdajnici Partije. Je li to jasno?

— Tako je — potvrdiše svi. — Pravilno.

— Ovdje nas je šest — nastavi Peppone. — A likvidirati treba dvadeset ljudi, među kojima ima i takvih kao što je Filotti koji kod kuće ima pola puka i pravi arsenal oružja. Ako te ljude napadnemo jednog po jednog, na prvi će pucanj pobjeći svi ostali. Prema tome, treba prihvatiti strategiju simultanog napada; treba mobilizirati ljude i formirati dvadeset odreda usmjerenih na različite ciljeve.

— Izvrsno! — potvrdi šepavi.

— Izvrsno, vraga! — zaurla Peppone. — Jer to još nije sve! Potreban je i dvadeset prvi odred, najjači, koji će neutralizirati organe vlasti čim interveniraju. Osim toga, potrebni su zaštitni odredi koji će nadzirati putove i nasipe. A kad netko želi djelovati, kao što si ti želio, bez ikakvih mjera opreza, izlažući operaciju neuspjehu, onda nije dobar komunist nego kreten!

Šepavi problijedi i proguta gorku pilulu. Peppone izdade direktive. Suhi će obavijestiti ćelije zaselaka, neka okupe ljude koji će se, na znak dan zelenom raketom, koncentrirati na određenim točkama gdje će se naći Suri, Grubi i Straziami, koji će pak formirati odrede i dodijeliti zadaće. Suhi krenu na motociklu, a Suri, Grubi, Straziami i šepavi uzeše sastavljati popise odreda.

— Sve neka se obavi u savršenom redu — reče Peppone. — Osobno odgovarate za uspjeh akcije. A ja idem pogledati kako stoji stvar s karabinjerima.

*

Pošto je poduže vrijeme čekao da se struja vrati i da radio nastavi brbljati, don Camillo se spremao u postelju, kad začu kucanje pa

oprezno otvori vrata i ugleda pred sobom Pepponea.

— Put pod noge! — dahtao je Peppone uzbuđeno. — Brzo! Spakujte prnje i brišite! Obucite se kao čovjek, sjednite u čamac i snađite se kako god, do vraga, znate!

Don Camillo ga je znatiželjno promatrao.

— Jesi li pijan, frontaški predsjedniče?

— Bježite! — vikne Peppone. — Fronta je pobijedila i sad se organiziraju odredi. Imamo popis onih koje treba smaknuti, a vi ste prvi!

Don Camillo se nakloni:

— Kakva neočekivana čast, gospodine predsjedniče! Ni u snu ne bih mogao zamisliti da i vi spadate u one vucibatine što sastavljaju popise poštenjačina koje treba smaknuti!

Peppone nestrpljivo mahne rukom.

— Ne govorite gluposti, velečasni! Ja ne želim nikoga ubiti!

— Pa onda?

— To je onaj prokleti šepavac izvukao popis i direktivu Partije.

— Ti si vođa, Peppone. Mogao si mu kazati neka se tornja do vraga zajedno sa svojim popisom.

Peppone se znojio; dlanom obrisa lice.

— Vi uopće ne razumijete te stvari! Vođa je uvijek Partija i zapovijeda uvijek onaj tko govori u ime Partije. Da sam se opirao, onaj bi prokletnik i mene unio u popis!

— Kakva divota! Drug Peppone i reakcionar don Camillo obješeni za istu granu!

— Don Camillo, ne gubite vrijeme! — dahne Peppone. — Vama se fućka jer nikoga nemate, ali ja imam jednog sina, jednu ženu, jednu majku, i još gomilu drugih koji ovise o meni! Požurite ako želite spasiti kožu!

Don Camillo odmahne glavom.

— Zašto samo ja? A šta je s drugima?

— Valjda ne mogu ja upozoravati i ostale! Ta, nisu popovi! — usklikne Peppone. — To morate vi učiniti. Dok ne dođete do čamca, obiđite dvojicu-trojicu i recite im neka ostalima prenesu vijest. I neka žure! Zapišite njihova imena!

— U redu — složi se don Camillo, pošto je zapisao imena. — Zvonareva sina šaljem neka obavijesti Filottija, a Filottijevih ima pedeset pa će oni obavijestiti sve ostale. Što se mene tiče, ja se odavde ne mičem.

— Vi morate ići! — zaurla Peppone.

— Meni je mjesto ovdje — mirno otpovrne don Camillo — i ne mičem se odavde makar došao Staljin osobno.

— Vi ste poludjeli! — izdera se Peppone.

No, u tom trenu začu se kucanje na vratima i on se navrat-nanos sakri u susjednoj sobi.

Došao je Grubi. Ali tek što je izgovorio: »Don Camillo, kidajte«, kad opet netko zakuca. Grubi se ode sakriti gdje i Peppone, a malo zatim u sobu uđe Suri.

— Don Camillo — reče Suri — uspio sam tek sada da ih se otresem. Ovdje postaje vruće i vi morate dići sidro. Evo vam popis onih koje treba obavijestiti.

Ali se i on morao sakriti u susjednoj sobi, jer su opet zakucali na vrata. To je bio Stràziami, kao uvijek mračan i mrgodan. On, međutim, ne stiže ni riječi progovoriti, jer u sobu upadoše Peppone, Grubi i Suri.

— Baš kao u starim farsama — iscereka se don Camillo. — Sad još čekamo šepavca, pa ćemo biti kompletni.

— Taj neće doći — zagunđa Peppone.

Zatim uzdahne, potapša po plećima Grubog, pljesne po trbuhu Surog i pljusne Stràziamija.

— Majku mu staru! — usklikne. — Evo nas opet svih na okupu, kao u stara vremena. I sad se možemo razumjeti, kao onda.

Ostali odobriše kimnuvši glavom.

— Šteta što nemamo i Suhog! — uzdahnu Peppone. — Onda bi bila na okupu sva stara garda!

— Imate ga — mirno će don Camillo. — On je prvi došao.

— Dobro! — složi se Peppone. — A vi sad požurite!

Don Camillo je bio tvrdoglav.

— Ne, već sam ti kazao da je moje mjesto ovdje. Dovoljno mi je što znam da vi nećete pucati u mene.

Sad Peppone izgubi strpljenje, pa zatuče šešir do ušiju, pošto ga je prethodno malko »uvrnuo«, kako je običavao činiti pred tuču.

— Vas dvojica hvatajte ga za ruke, a ja ću za noge, silom ćemo ga odnijeti i vezati za kola. Straziami, ti upregni kobilu.

Ne stigoše ni ruke dignuti kadli žarulje oživješe i svjetlost ih zaslijepi.

Nekoliko sekundi kasnije radio je nastavio brbljati:

»... Evo rezultata skupštinskih izbora sa 41000 od ukupno 41168 birališta: kršćanski demokrati 12 000 257, narodni front 7 547 468 ...«

Svi su šutke slušali dok se glas iz radija nije utišao. Zatim Peppone mrko pogleda don Camilla.

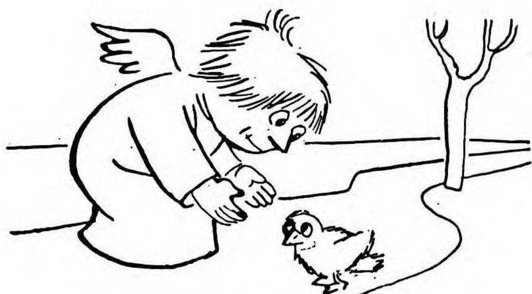
— Korov nikad ne možeš uništiti — reče bijesno. — I ovaj put ste se izvukli!

— I vi ste se izvukli — mirno će don Camillo — neka je hvala Bogu!

Nije se, međutim, izvukao šepavi Gigio koji je ponosno čekao nalog da ispali zelenu raketu, ali je umjesto naloga toliko dobio nogom u tur da je ošepavio i na tom mjestu.

Sic transit gloria mundi[1].

[1] Tako prolazi slava svijeta. (*Prev.*)

DOŠLJAK IZ GRADA

Gigino je na sebi osjećao poglede majke i dviju sestara, ali nije dizao očiju s tanjura.

Služavka se vrati u kuhinju, a gospođa ponovi:

— Onda?

— Razgovarao sam sa svim profesorima i s direktorom — reče otac. — Kažu da je ove godine gori nego lani.

Gigino je imao četrnaest godina, išao je u drugi razred srednje škole; bio je ponavljač drugog razreda, a dvije godine je išao i u prvi razred.

— Nevaljalče! — okrene se gospođa Giginu. — A privatna poduka iz latinskog, pa iz matematike, a novac, a žrtve!

Giginu izbiše suze na oči.

Gospođa se opruži preko stola, zgrabi Gigina za kosu i podiže mu glavu.

— Nevaljalče! — ponovi.

Na šum služavkinih koraka gospođa se staloži. Čim se djevojka udaljila, gospođa se okrene mužu:

— A šta zapravo izvodi?

— Ništa — odvrati otac šireći ruke. — Što se tiče vladanja, sve je u redu, nemaju mu šta prigovoriti. Ali, kad ga pitaju, ne odgovara, a kad pišu zadaću u razredu, nije kadar napisati ni jednu riječ a da nije glupost. Doduše, profesori nisu baš tako kazali, ali su mi dali do znanja da je po njihovu mišljenju glup.

— Nije on glup! — vikne gospođa. — On je podao! Ali, došlo je vrijeme da se tome učini kraj. Treba naći načina kako ga prisiliti da uči. Makar morala podnijeti sve žrtve ovoga svijeta, ali će on poći u internat.

Dvije sestre prezirno pogledaše Gigina.

— Zbog njega trpimo i mi! — uzvikne starija koja je već bila na sveučilištu.

— Da, i mi, a nismo ni krive ni dužne! — dometne mlađa koja je bila najbolja učenica u gimnaziji.

— Zbog toga trpimo mi svi — reče otac. — Kad se u obitelji nađe jedna takva nesreća, ona je teret svima. Ali neka, makar to i životom platio, ali ja ću njega strpati u internat.

Gigino je bio sramežljiv dječak, od onih što malo govore; ali ga ovaj put obuze očajanje i on progovori.

— Ne želim više učiti! — reče. — Hoću da budem mehaničar!

Gospođa skoči na noge i Giginu opali ćušku.

— Hoću da budem mehaničar! — ponovi Gigino.

Otac se umiješa.

— Smiri se, Marija. Nema smisla praviti scene. Pusti ga neka govori. Ići će u internat,

a oni tamo naći će načina da ga natjeraju na učenje.

— Ne želim više učiti! — uporno će Gigino. — Hoću da budem mehaničar.

— Idi u svoju sobu! — naloži mu otac.

Gigino ode i obiteljski skup nastavi raspravu.

— Nadasve je neophodno da ga strpamo u internat — tvrdila je gospođa. — Sad se počeo buniti, pa bi ovdje izbili paklenski škandali.

— Odmah ću poduzeti sve što treba — stao ju je uvjeravati muž. — Danas sam se nekako i svladao, ali nisam siguran da li bih to mogao i ubuduće.

— Zbog toga malog svi ćemo se živi počderati — reče gospođa. — S druge strane, ne možemo dopustiti da stalnim ponavljanjem razreda postane ruglo grada. Kad čovjek ima određen ugled, treba ga čuvati po svaku cijenu.

— Naravno — složi se otac. — Sin našeg vratara dva je razreda ispred njega, a zajedno su pošli u prvi.

Gospođu potrese histeričan plač, a dvije djevojke pogledaše oca prijekorno.

Do vraga, zar je baš potrebno dodati i tako nešto? Ali je ocu ta činjenica već odavna grizla jetru, pa je više nije mogao držati u sebi.

*

Gigino stiže s autobusom koji je dolazio u šest uvečer. Tek što se malko proskitao po selu, već je pao mrak. Počelo je sipiti, pa se dječak sklonio pod portik na dnu malog trga. Pogledao je izloge onih nekoliko dućančića.

U džepu je imao još dvjesta lira, zaželio je popiti šalicu mlijeka, ali nije smogao hrabrosti da uđe u kavanu.

Onda je prešao preko trga, sklonio se u crkvu i smjestio u najskrivenijem kutu. Oko deset sati, kad se uputio da poželi laku noć Kristu s glavnog oltara, don Camillo nađe Gigina gdje spava na klupi.

Naglo probuđen urlikom don Camilla, i ugledavši nad sobom onu crnu ljudeskaru što se u polumraku crkve činila još golemijom, dječak iskolači oči.

— Šta radiš ovdje? — upita don Camillo.

— Oprostite, gospodine — izmuca dječak. — Nehotice sam zaspao.

— Ma kakav gospodin! — zagunđa don Camillo. — Zar ne vidiš da sam svećenik?

— Oprostite, velečasni — šapnu dječak — odmah idem.

Don Camillo spazi ona dva velika oka puna suza i zgrabi za rame Gigina koji se već bio zaputio prema vratima.

— A kamo ćeš? — upita.

— Ne znam — odvrati Gigino.

Don Camillo izvuče dječaka iz sjene, gurne ga pred glavni oltar gdje je bilo svjetla i pažljivo ga zagleda.

— Oh, gospodičić — najzad reče. — Dolaziš iz grada?

— Da.

— Dolaziš iz grada, a ne znaš kamo ćeš. Imaš li novaca?

— Imam — odgovori dječak pokazujući svojih dvjesta lira.

Don Camillo pođe na vrata vukući za sobom Gigina. Kad su ušli u župni dvor, don Camillo uze kabanicu i šešir:

— Za mnom — reče osorno. — Da vidimo šta o ovoj priči misli marešalo.

Gigino ga zaprepašteno pogleda.

— Ništa nisam učinio — izmuca.

— Pa onda zašto si tu? — drekne don Camillo.

Dječak obori glavu.

— Pobjegao sam od kuće — reče.

— Pobjegao! A zašto?

— Jer hoće da učim silom, a ja ne shvaćam ništa. Ja želim biti mehaničar.

— Mehaničar?

— Da, gospodine. Koliko samo ima mehaničara i svi su zadovljni. Zašto ne bih i ja bio zadovoljan?

Don Camillo odloži kabanicu.

Stol je još bio postavljen. Don Camillo pretraži kredenc i nađe malo sira i komadić mesa.

Potom sjede te je, kao kakvu predstavu, promatrao Gigina koji je jeo prema svim propisima uljudnog ponašanja.

— Baš hoćeš da budeš mehaničar? — upita u jednom momentu.

— Da, gospodine.

Don Camillo udari u smijeh, a dječak se zacrveni.

Gostinjski je krevet na prvom katu uvijek bio spreman, i tako nije bilo teško smjestiti dječaka.

Prije no što će ga pustiti sama u sobi, don Camillo mu baci na krevet svoju kabanicu.

— U nas nema radijatora — reče — a zima se ne šali.

Don Camillo nije odmah zaspao, dugo se okretao u krevetu.

»Mehaničar!« gunđao je, »hoće da bude mehaničar!«

*

Ujutro se don Camillo digao po običaju još za mraka, radi rane mise; ali se ovaj put potrudio da bude tih kako ne bi probudio gospo-

dičića koji spava u obližnjoj sobici. Oprezno je, prije no što će sići, odškrinuo vrata gostinjske sobe da vidi je li sve u redu. I ugleda krevet savršeno pospremljen, a Gigina gdje sjedi na stolici kraj podnožja kreveta.

To ga zaprepasti.

— Što ne spavaš? — upita zlovoljno.

— Već sam spavao.

Toga je jutra kišilo i bilo je gnusno hladno, pa je stoga Gigino bio jedini prisutan don Camillovoj misi. A don Camillo održa i svoju lijepu prodičicu, rasprića se o sinovskim dužnostima, o tome kako sinovi moraju poštovati volju roditelja, i bio je to jedan od onih govora u koje je on unosio sve svoje umijeće. Jadni Gigino, sâm i izgubljen u polumračnoj crkvi gdje glas divovskog svećenika odjekuje i tutnji, slušajući gdje mu se govori »vi dječaci«, osjećao se kao da je on sâm pred Bogom odgovoran za sve grijehe svih dječaka ovoga svijeta.

*

— Ime, prezime, očevo ime, mjesto i datum rođenja, mjesto boravka i broj telefona! — don Camillo naloži Giginu kad su pojeli zajutrak.

Dječak ga uplašeno pogleda, potom reče sve što je imao reći, a don Camillo ode u javnu govornicu.

Odazva mu se gospođa.

— Vaš je sin moj gost. Nemojte se za njega brinuti, jer je ovdje na sigurnom od svake opasnosti — objasni don Camillo pošto se predstavio. Zatim se javi i otac, a don Camillo utješi i njega i dade mu jedan savjet: dječak je malo potresen; svjestan je zla što ga je počinio i kaje se iskreno; neka ga samo puste na

miru kod njega nekoliko dana, pa će ga on uvjeriti da se od sveg srca posveti učenju onako kako to žele roditelji.

Da bi bili potpuno sigurni, biskupija će potvrditi točnost onoga što su doznali telefonom. Neka pošalju brzojav da li dopuštaju da dječak bude nekoliko dana don Camillov gost.

Brzojav stiže rano po podne.

— Roditelji su ti odobrili da ostaneš nekoliko dana sa mnom — don Camillo reče Giginu.

I Gigino se najzad nasmiješi.

Don Camillo navuče kabanicu i izađe sa Giginom.

Dođoše na kraj sela i zaustaviše se pred Pepponeovom radionicom.

Peppone je sve komad po komad rastavljao jedan automobilski motor. Kad je ugledao don Camilla, bacio je francuski ključ na tlo i podbočio se stisnutih pesti.

— Ovdje se ne politizira, nego radi — reče mrgodno.

— Izvrsno — prihvati don Camillo paleći svoj »tuskanac«, pa gurne Gigina naprijed.

— Šta je to? — upita Peppone.

— Ovo je jedan buržuj koji je pobjegao od kuće jer od njega traže da uči, a on međutim želi biti mehaničar. Da li te zanima?

Peppone pogleda slabunjavog i elegantnog dječaka pa se zacereka.

— Ti hoćeš da budeš mehaničar?

— Da, gospodine — odvrati Gigino.

— Ovdje nema gospode! — zaurla Peppone.

Giginove se oči napuniše suzama.

— Da, šefe — promuca Gigino.

Peppone nešto izgunđa, potom se okrenu, uze francuski ključ i nastavi raditi na motoru.

Gigino pogleda don Camilla, a don Camillo mu kimne glavom.

Onda Gigino skide kaputić pod kojim je imao lijep kombinezončić od plavog platna.

Peppone odbaci francuski ključ i stade raditi s fiksnim ključevima. Odvrnuo je četiri vijka od šesnaest, zatim mu je zatrebala četrnaestica.

I ugleda je pred nosom.

Drhtao je, taj ključ broj 14, jer je Gigina tresao grdan strah, ali je to bila četrnaestica i Peppone je grubo zgrabi.

Na to don Camillo krene; na vratima se okrene pa će Giginu:

— Mladiću — reče — ovdje se radi, a ne politizira. Ako taj nesretnik kraj tebe počne govoriti o politici, ostavi sve i pođi kući.

Peppone podigne oči i mrgodno odmjeri don Camilla.

*

Otac stiže desetak dana kasnije i don Camillo ga primi s dužnim poštovanjem.

— Je li uzeo pamet u glavu? — raspita se otac.

— To je dobar dječak — odgovori don Camillo.

— Gdje je sada?

— Uči — odgovori don Camillo. — Pođimo k njemu.

Kad su stigli pred Pepponeovu radionicu, don Camillo stade i otvori vrata.

Gigino je s turpijom radio za stezaljkom.

Priđe Peppone a Giginov ga otac pogleda otvorenih usta.

— To je dječakov otac — objasni don Camillo.

— Ah — kratko će Peppone, nekako ne baš dobrostivo, podozrivo mjereći dostojanstvenog gospodina.

— Da li dobro radi? — izmuca gospodin.

— Rođen je da bude mehaničar — odgovori Peppone. — Za godinu dana neću imati šta da ga učim, morat će u grad, da radi u preciznoj mehanici.

Šutke su Don Camillo i Giginov otac prešli put natrag do župnog dvora.

— Šta da kažem ženi? — zbunjeno se pitao Giginov otac.

Don Camillo ga pogleda.

— Kažite joj istinu. Jeste li vi zadovoljni što ste završili sveučilište i postali šef odjela u jednoj državnoj ustanovi?

— Ja sam sanjao da postanem stručnjak za eksplozivne motore — uzdahne Giginov otac.

Don Camillo raširi ruke:

— Tako i kažite svojoj ženi!

Giginov se otac tužno nasmiješi.

— Molite se za mene, velečasni. Doći ću svakog tjedna da vidim Gigina. Ako štogod zatrebate, pišite. Ali ne na kuću; pišite mi na ured.

Potom je htio čuti kako je teklo upoznavanje s Pepponeom, a kad je doznao za detalj s ključem broj 14, bila je baš četrnaestica, a upravo je trebala četrnaestica, zasjaše mu oči.

— Otac mi je bio najbolji tokar u gradu! — uzvikne. — Krv nije voda!

BIJEDA

Don Camillo uđe u radionicu i nađe Pepponea gdje sjedi u jednom kutu i mirno čita novine.

— Rad oplemenjuje — reče don Camillo. — Zato se nemoj naprezati odviše.

Peppone načas podigne pogled, okrene glavu da pljune uz lijevi bok i nastavi čitati.

Don Camillo sjedne na jedan sanduk, skine šešir, otare znoj, pa će mirno:

— Uljudnost je jedino što vrijedi u životu.

U tom trenu uđe Suhi, još dašćući od trka biciklom. Vidjevši don Camilla, prstom dotakne štitnik na kapi:

— Dobro jutro, eminencijo — reče. — Utjecaj klera na jednostavne duhove još uvijek pomračene maglama srednjega vijeka kočnica je napretku.

Peppone se nije pomakao ni za milimetar. Don Camillo se i dalje hladio rupčićem, svoju je reakciju ograničio na to da tek ovlaš pomakne glavu toliko da krajičkom oka obuhva-

ti i Suhoga. Suhi sjedne na tlo, nasloni se leđima na zid i više ništa ne reče.

Prođe koji minut kad stiže i Stràziami s kaputom preko ramena i šeširom zabačenim na zatiljak. Ocijeni situaciju, nasloni se na dovratak i stade se zanimati za pejzaž.

Nekoliko minuta kasnije pristigne Dugi; bez riječi, šapom odgurne alat na tezgi i sjedne.

Prođe još deset minuta a od sviju prisutnih jedino je don Camillo davao znake života jer se neprekidno hladio rupcem.

Odjednom Peppone zgužva novine i baci ih.

— Sto mu jada! — bijesnim će glasom. — Zar nitko nema ni dima?

Nitko se ne pomakne. Don Camillo je i dalje mahao rupcem.

— Ni vi? — zlobnim tonom Peppone upita don Camilla. — Od jutros nisam zapalio!

— A ja već dva dana nisam osjetio miris duhana — zagunđa don Camillo. — Nadao sam se da ga ti imaš.

Peppone snažno šutne jednu praznu limenku.

— Sami ste to htjeli! — zaurla. — Sad i vi uživajte u svom De Gasperiju!

— Kad bi ti radio, a ne bi čitao novine, onda bi imao para za duhan! — mirno otpovrne don Camillo. Nato Peppone tresne šešir na tlo i stane urlati:

— Raditi! Raditi! A šta koga vraga da radim kad više nitko i ne zaviri u radionicu. Šta da radim kad taj prokleti svijet radije voli sjeći travu srpom, makar mu mozak vrio, nego se poslužiti kosilicom? Šta da radim kad mi kamion stoji već dva mjeseca jer više nitko ne traži prijevoz? De, kažite mi vi šta ću s ovom tikvom da bih sastavio kraj s krajem?

— Nacionaliziraj poduzeće — mirno otpovrne don Camillo, a Peppone mukne kao vol.

Suhi digne prst.
— Marshallov je plan opijum puku — izrecitirao je dostojanstveno. — Proletarijatu su potrebne društvene reforme, a ne iluzije.
Peppone se raširenih nogu postavi pred don Camilla.
— Prestanite mahati tim prokletim rupcem! — zaurla. — De kažite: šta je do sada učinila ta vaša šugava vlada?
— Ne znam. — Don Camillo nije gubio mir. — Novine više ne ulaze u moj budžet. Već mjesec dana čitam samo misal.
Peppone slegne ramenima.
— Vama sasvim lijepo odgovara da ne znate šta se zbiva! — zaurla. — A stvar je u tome da ste svi vi izdali narod radi svojih prljavih interesa!
Don Camillo prestade mahati rupcem.
— Ja? — upita prigušenim glasom.
Peppone se počeša po glavi pa sjede u kut i sakri lice među šake. U polumračnu radionicu ponovo se spusti tišina.
Prođe koja minuta.
— A na onoj strani rijeke ima ljudi koji štrajkaju, a mogli bi raditi! — odjednom usklikne don Camillo. — U takvom trenutku, to je zločin!
Peppone podigne glavu.
— Štrajk je jedino oružje kojim radnik još raspolaže — izdere se. — Hoćete nam i to oduzeti? Sve nam oduzeti? Zašto smo se onda borili i stavljali glavu u torbu?
— Da bismo što brže izgubili rat — odgovori don Camillo.
Počela je diskusija o tome tko bi morao plaćati za rat, i ona se otegnu do kasna. Potom su iz dvadesetak kanti iscijedili dovoljno ben-

zina da napune rezervoar motora i tako Suhi i Dugi krenuše a don Camillo pođe kući.

U ponoć je jedan čamac tiho klizio vodama rijeke; u njemu je bilo pet ljudi u radničkim kombinezonima i umazanih lica. Po njima bi se reklo da su nekakvi strojari ili nešto slično tome, a trojica su od njih bili ljudine s ovolikim plećima. Suprotnu obalu dotakoše mnogo niže. Prešli su nekoliko kilometara preko pustih polja i došli do kamioneta koji ih je čekao; popeše se u nj i odvezoše do jednog velikog imanja gdje su ih očekivali.

Malo kasnije ona su petorica već iznosila goleme tovare đubreta iz štala. Potom se baciše na mužnju — pet ih je bilo, a činilo se da ih ima cio bataljun. Oko devet sati, kad su muzli već posljednje krave, netko dojuri pa će dašćući: — Straža!

Ona petorica tek što stigoše ustati i izaći pred štalu; straža je već bila pred nizom kanti s mlijekom.

— Sad će vam brat pokazati kako se tepe! — zacereka se vođa straže i šutne jednu kantu koja se prevrnu. Mlijeko se izli.

— Jedni neka urede ostale kante, a drugi za mnom, da uredimo ove štrajkbreherske svinje! — grmne vođa straže i prijeteći krene prema onoj petorci.

U straži je bilo dvanaest klipana, ali su one tri ljudeskare tako baratale šipkama da su vrijedile za osmoricu, a ona su dva mršavka bili okretni poput jegulja i na tom su poslu znali koristiti brzinu. Nakon nekog vremena straža se morala povući natučenih rebara. Tri sata kasnije, na kolskom putu koji je vodio na imanje pojavi se čitava mala vojska.

Petorka zgrabi vile i stade čekati napad.

Soldateska se zaustavi na dvadesetak metara od gumna.

— Ništa vam nećemo — vikne vođa bande. — Niste vi krivi, nego onaj tko je došao u grad po vas. On nam mora platiti. Vi idite svojim poslom, a mi ćemo sravniti račune sa starim.

Žene zaplakaše, a starac gospodar i njegova dva sina problijedješe od straha.

— Ne možemo — zagunđa jedan od one petorice.

Ostadoše. Protivnici krenuše na njih vitlajući batinama.

— Pazi! — zaurla jedan od one trojice krupnih. Zamahnuo je i hitnuo vile na čopor u napadu, koji naglo stade i odskoči natrag. Vile se zariše u zemlju, na pola puta.

Čovjek koji je bacio vile skokom se nađe u štali i učas opet izađe da bi bandu, koja je već bila iznova krenula, suočio s grlićem strojnice.

Strojnica je ozbiljna stvar koja ulijeva strah, ali čovjeku koji se pred njom nađe još više straha može uliti lice onoga koji je drži. Jer ćeš po tom licu odmah shvatiti je li to tip koji hoće i pucati. A lice one ljudeskare sa strojnicom bez sumnje je kazivalo, ako za minutu ne daš petama vjetra, da vatromet odmah počinje.

Tokom noći pokušali su jednom, ali je bio dovoljan rafal od pet metaka da bi se banda uvjerila kako je zdravije odustati od nakane.

Dvanaest dana ostadoše, do kraja štrajka. Kad su odlazili, nakrcaše ih novcem i hranom.

Nitko nikad nije doznao tko su bila ona petorica prokletih štrajkbrehera.

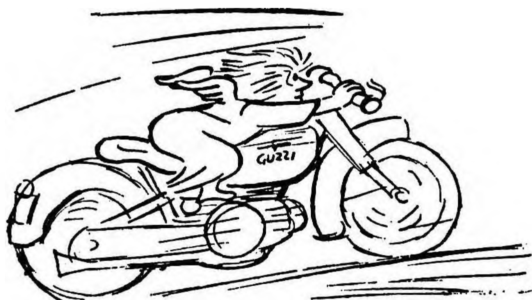
Jedno je bilo sigurno — da Peppone, Suhi, Straziami i Dugi podulže vrijeme nisu više govorili o krizi, a don Camillo i Krist s glavnog oltara dugo su diskutirali, jer je Krist držao

da je strojnicu bio ponio on, don Camillo, dok je don Camillo tvrdio da je to učinio Peppone. Najzad, don Camillo raširi ruke.

— Pa šta ćeš, Isuse moj — reče — kako da ti to priznam? Onako kamuflirani, umazana lica i duge brade, više se nije znalo tko sam ja a tko je Peppone. Noću su svi štrajkbreheri crni.

Ali, Krist je i na to prigovorio da se stvar dogodila usred bijela dana, a don Camillo opet raširi ruke:

— Šta ćeš! U izvjesnim okolnostima čovjek izgubi pojam o vremenu!

»LETEĆA«

Bila je večer u veljači, kiša je padala, a ulice Basse bile su pune blata i sjete.

Don Camillo je kraj vatre listao nekakav komplet starih novina, kad ga netko obavijesti da se događa nešto veoma važno.

Onda don Camillo ostavi onu knjižurinu, baci na se crnu kabanicu i pojuri u crkvu.

— Isuse — reče — opet ćemo imati posla sa sinom one nesreće!

— O kojoj nesreći govoriš?

— O Pepponeovu sinu. Valjda nije baš simpatičan dragom Bogu . . .

— Don Camillo, kako se usuđuješ tvrditi da su Bogu neka bića više a neka manje ugodna? Pred Bogom su svi jednaki.

Don Camillo je razgovarao s Kristom na križu uzgred tražeći nešto u ormariću iza oltara.

— Isuse — odvrati don Camillo — Pepponeov je sin ovaj put gotov, a po mene su poslali da mu dadem posljednju pomast. Nekakav zarđali čavao, sitnica . . . a sad umire.

Našao je sve što je tražio, pa dašćući prođe ispred oltara, na brzinu klekne i pojuri. Ali ne stiže daleko, nasred crkve stade pa se vrati.

— Isuse — reče kad se nađe pred oltarom — morao bih ti održati podužі govor, ali nemam vremena. Govorit ću ti uz put. Sveto ću ulje ostaviti ovdje, na ogradi. Neću ga ponijeti.

Hitrim je korakom žurio na kiši, a tek kad je stigao pred Pepponeova vrata, opazi da šešir drži u ruci. Obrisao je glavu skutom kabanice i pokucao.

Otvorila mu je neka ženica koja pođe preda nj i nešto šapnu prirvirivši na jedna vrata. Na to odjeknu strašan urlik, vrata se širom otvoriše i na njima se pojavi Peppone.

Podiže pesnice. Oči su mu bile krvlju oblivene.

— Napolje! — zaurla. — Napolje odavde!

Don Camillo se ne pomakne.

Pepponeova žena i majka objesiše se očajnički za nj, ali je Peppone bio kao mahnit i baci se na don Camilla grabeći ga za prsa.

— Napolje odavde! Šta hoćete vi ovdje? Jeste li došli da ga likvidirate? Napolje ili ću vas zadaviti!

Zakune i strašna je to kletva bila, kletva od koje bi i nebo problijedjelo. Ali ona ne pomuti don Camilla. Grubo odgurne Pepponea i uđe u dječakovu sobu.

— Ne! — zaurla Peppone. — Ne sveto ulje, ne! Neću! Ako mu date sveto ulje, znači da je gotov!

— O kakvom ulju govoriš? Nisam ponio nikakvo sveto ulje!

— Zakunite se!

— Kunem se.

Peppone se mahom smiri.

— I niste ponijeli sveto ulje?

— Nisam. Zašto bih ga morao ponijeti?

Peppone pogleda liječnika, potom don Camilla. Najzad pogleda dječaka.

— O čemu se radi? — don Camillo upita liječnika.

Liječnik odmahne glavom.

— Velečasni, može ga spasiti samo streptomicin.

Don Camillo stisne pesti.

— Može ga spasiti samo streptomicin? A Bog ne može? — zaurla. — Zar Bog ništa ne vrijedi?

— Ja sam liječnik, a ne pop.

— Vi ste šugavac! — vikne don Camillo.

— Tako je! — prihvati Peppone.

Don Camillo je sad bio u punom pogonu.

— Gdje je taj streptomicin?

— U gradu — odgovori liječnik.

— Idemo po nj!

— Nećemo stići na vrijeme, velečasni. Radi se o minutama. Nemamo čime doći do grada. Telefonske i telegrafske linije su u kvaru zbog nevremena. Ništa se ne da učiniti.

Onda don Camillo uze dijete, omota ga pokrivačem i poplunom.

— Brzo! — vikne Pepponeu. — Zovi stražu!

Straža je čekala u radionici; Suhi i druga mlađarija.

— U selu ima šest motocikla. Ja idem k Breschiju po trkaći »Guzzi«, a vi po ostale. Ako vam ih ne daju, pucajte!

Skočiše. Don Camillo odjuri k Breschiju.

— Ako mi ne daš motor, onaj će mali umrijeti. A ako umre, slomit ću ti šiju! — reče don Camillo.

Breschi nije ni zinuo, samo mu je srce plakalo pri pomisli na svoj trkaći »Guzzi«, nov ispod čekića, gdje luđački juri u noći usred blata.

Za deset minuta četa je bila na okupu, na grmećim motorima. U nekoj je kući ostala neka razbijena glava, ali don Camillo reče da to uopće nije važno.

— Ima nas šest. Jedan mora pošto-poto stići u grad — objasni don Camillo. Bio je uzjahao trkaći »Guzzi«, blistav, crven, držao je dijete u krilu. Dobro ga je pričvrstio uza se kabanicom i komadom užeta, pa krenu.

Dva motocikla naprijed, dva sa strane, i don Camillo u sredini, a ispred sviju Peppone na golemom Bollinu DKW-u, niz mračne, puste i tužne puteve Basse — »Leteća« kao munja šiba u kiši.

Put je klizav, zavoji nagli i podmukli. Kotači grebu zidove, klize samim rubom jame, ali »Leteća« ne staje.

Naprijed usred blata, naprijed preko šljunka, samo naprijed!

I evo velikog asfaltiranog puta!

Motori grme, luđačka je trka.

Odjednom don Camillo čuje bolan jecaj što se izvija iz omota u njegovu krilu. Treba juriti još brže.

— Isuse — vapi don Camillo stisnutih zuba — Isuse, daj mi još gasa!

»Guzzi« kao da dobija nov polet. Kao da je u svojim cilindrima sabio cijelu tvornicu Mandella s čitavom njenom proizvodnjom.

Naprijed, naprijed!

Sve ih pretječe, Peppone ga gleda gdje mu klizi uz bok a ne može ga slijediti jer nema više

čemu pribjeći, nema on Isusa, kao što ga ima don Camillo, Isusa od koga će tražiti više gasa!

I juri »Leteća« kroz noć, i paklenska je to trka, ali don Camillo leti.

Don Camillo nije nikad doznao kako je stigao. Samo mu rekoše da je stigao s jednim djetetom u naručju, zgrabio vratara za šiju, ramenom obio jedna vrata i liječniku zaprijetio da će mu smrviti glavu.

Činjenica je da se »Leteća« vratila bez dječaka, kojem je samo još bio potreban odmor u lijepoj bolničkoj sobici.

Vratila se »Leteća« iste noći, i ušla u selo grmeći, pokrivena slavnim blatom.

BICIKL

Čovjek jednostavno ne može shvatiti kako je na onoj krišketini zemlje između velike rijeke i velike ceste ikad moglo postojati vrijeme kad se nije znalo za bicikl. Jer u Bassi svi voze bicikl, od osamdesetogodišnjih staraca do petogodišnjih dječačića. A dječačići su specijalisti, jer voze sa strane, s jednom nogom provučenom kroz trokut okvira, i bicikl ide nahero, ali ide. Starci seljaci manje-više voze se ženskim biciklima, dok se stari zemljoposjednici trbonje još služe zastarjelim »trijumfima« s visokim sjedalom, a penju se na njih preko papučice pričvršćene za glavčinu stražnjeg kotača.

Zaista, mora te smijeh spopasti kad gledaš bicikle građana, one blistave naprave od specijalnih kovina, s električnim uređajima, mjenjačem brzina, patentiranim stalkom za prtljag, pokrivenim lancem, kilometarnikom i sličnim smećem. To nisu bicikli nego igračke što služe nogama za razonodu. Pravi bicikl mora

težiti najmanje trideset kilograma. Boja mora biti s njega oguljena, tako da joj se nađe tek pokoji trag. Pravi bicikl, prvo i prvo, mora imati samo jednu pedalu. Od druge pedale treba ostati samo osovina koja se divno blista izglačana poplatom, i samo ona blista na cijeloj napravi.

Guvernal, bez gumenih navlaka naravno, ne smije stajati glupo okomito na sam kotač, nego barem dvanaest stupnjeva ulijevo ili udesno. Pravi bicikl nema stražnjeg blatobrana; ima samo prednji o kojem mora visiti dobar komad automobilskog pneumatika, po mogućnosti od crvene gume, radi zaštite od blata.

Može imati i stražnji blatobran, ako vozaču smeta ona pruga blata što mu se stvara na leđima kad pada kiša. Ali u tom slučaju s toga blatobrana treba isjeći oveći komad kako bi vozač mogao kočiti po »amerikanski«, a što znači da stražnjicom blokira stražnji kotač.

Pravi bicikl, onaj koji se vrti ulicama Basse, nema kočnice a gume mu moraju biti pristojno rasparane pa zakrpane režnjevima starih guma, kako bi pneumatik dobio one otekline koje će omogućiti kotaču da onako živahno poskakuje u svom hodu. Onda je bicikl zaista dio krajolika i neće ni izdaleka potaći pomisao da služi kakvoj predstavi; kao što se, naprotiv, događa s trkaćim biciklima koji su prema pravim biciklima kao kakve petparačke balerinice naprama vrijednim i korisnim kućanicama. S druge strane, građanin ove stvari nikad neće moći shvatiti, jer je građanin, što se tiče čuvstava, kao krava u sijerku. Ti građani, što se do nosa guše u moralnim svinjarijama, a onda krave zovu »blagom« jer po njihovu računu kravu zvati kravom nije fino. I kažu *toilette* ili *water closet* za zahod, ali ga drže u kući, dok

ga u Bassi zovu zahodom a svi ga imaju podalje od kuće, na dnu dvorišta. Ono s *waterom* u prostoriji pored sobe u kojoj spavaš ili jedeš bio bi *napredak*, dok bi ono sa zahodom izvan zgrade u kojoj živiš bila *civilizacija*. To jest, nešto ne tako komotno, ne tako elegantno, ali čistije.

U Bassi je bicikl potreba kao cipele, štaviše i preča od cipela jer čovjek, ako nema cipela ali ima bicikl, može mirno ići na biciklu, dok onaj koji ima cipele a nema bicikla ne može ići drukčije nego pješice. Netko će možda primijetiti da se to događa i u gradu; ali je to u gradu drugo, jer tamo postoji električni tramvaj, dok na ulicama Basse nema tračnica, nego samo u prašini ucrtanih ravnih pruga od bicikla, teretnih kola i motocikla, presječenih tu i tamo plitkom i zmijugavom brazdom koju ostavljaju bjelouške kad prelaze iz jednog jarka u drugi.

*

Don Camillo se u životu nikad nije bavio trgovinom; ukoliko trgovanjem ne želimo nazvati kupnju pola kilograma govedine ili dvaju »tuskanaca« s odgovarajućom kutijom *»fulminanti«* kako ih zovu u Bassi, a to su zapravo one podmukle šibice sumporače koje će se zapaliti kako treba samo ako ih kresneš o tur hlača ili o poplat.

Don Camillo nije nikad trgovao, ali mu se trgovina sviđala kao prizor i tako bi ponekad za lijepa vremena subotom pojahao bicikl i odvezao se na sajam u Villi.

Mnogo se zanimao za stoku, poljoprivredne strojeve, gnojiva i insekticide a kad je imao priliku da kupi »škarnicl« sumpora ili modre

galice za svoje četiri loze što ih je imao iza župnog dvora, bio je sav sretan i osjećao se poljoprivrednikom u najmanju ruku kao Bidazzi koji je imao šest stotina biolki[1] zemlje. Na sajmištu su najzad bile i tezge s raznovrsnom robom i svakojake zabave, i vladala je ona atmosfera blagdana i obilja od koje se čovjeku diže moral.

I te je subote don Camillo iskoristio lijepo vrijeme, pojahao svoj stari bicikl i veselo izmlio onih dvanaest kilometara do Ville. Sajam je bio izvanredan, bilo je puno dotad neviđena svijeta a don Camillo je blaženo uživao više no da je bio na Milanskom sajmu.

U jedanaest i pol on preuze bicikl iz garderobe i stade se probijati kroz gužvu vodeći bicikl uza se za guvernal. Uputio se prema uličici iza koje počinju polja.

Tu je međutim sam vrag umiješao svoje odvratno kopito jer se don Camillo, na prolazu pred jednim dućanom, sjeti da treba kupiti tko zna kakvu kramu pa nasloni bicikl na zid, uđe u dućan, a kad izađe, bicikla više nije bilo.

Don Camillo je bio golem stroj od kostiju i mišića, od stopala do tjemena bio je visok kao kakav normalan čovjek što stoji na klupi, dok je od glave do nogu bio barem za pedalj viši; što znači da su ga ljudi gledali na izvjestan način, ali je on sebe gledao na drugi način, jer je u don Camilla hrabrost bila upravo za pedalj viša od njegova rasta. I makar mu pod nos gurali kakvu puščetinu, tlak mu ne bi spao ni za dlaku. Ali, kad bi se sapleo o kakav kamen ili kad bi mu mangupski podvalili, on bi ispao iz sedla i od poniženja bi mu suze došle na oči.

[1] Biolca, u pokrajini Emiliji mjera za površinu, varira između 3000 i 6500 četvornih metara. (*Prev.*)

U takvim je trenucima osjećao nekakvo samosažaljenje i duša mu se punila sjetom.

Nije digao nikakvu dreku.

Ograničio se na to da ravnodušnim tonom upita nekog starčića što je u blizini stajao je li možda vidio kakav ženski bicikl sa zelenom mrežicom. Starčić odgovori da se ne sjeća, a don Camillo dodirne šešir i pođe.

Prođe pored karabinjerske stanice a da mu ni na pamet ne pade da uđe. Što su siromašnom popu, koji ima dvadeset lira u džepu, ukrali bicikl, stvar je nadasve moralne naravi, prema tome nešto što se ne smije miješati s normalnim zbivanjima u životu. Bogati, čim ih pokradu, idu prijaviti krađu; zato što je to za njih jednostavno pitanje para, dok je pokradenu siromašku to uvreda; kao da nekoga, tko ima samo jednu nogu, kakva prokleta svinja namjerice gurne ili mu slomi štaku.

Don Camillo nabi šešir na glavu i zaputi se kući. Kad bi začuo gdje mu se za leđima približavaju kakva kola, sišao bi s puta iz straha da ga ne pozovu da sjedne. Htio je ići pješice, mrzilo ga razgovarati ma s kim bilo. A nadasve je želio pješice isprašiti onih dvanaest kilometara gotovo kao da bi htio otežati krivnju onome koji mu je nanio takvu podlu nepravdu, i zbog užitka da se osjeti još gore oštećenim. Cijeli je sat hodao bez stanke, sâm kao pas na cesti punoj sunca i prašine, i srce mu je bilo ispunjeno bolom zbog onoga nesretnog don Camilla na koga je mislio kao da se radi o nekom drugom.

Cijeli je sat hodao bez stanke i cesta je bila pusta. Stigavši na križanje s jednom sporednom cestom, sjede na zidić malenoga ciglenog mosta, kad tamo, naslonjen na zidić, stoji njegov bicikl!

Bio je baš njegov, poznavao mu je svaki pojedini djelić, tu nije bilo greške.

Okrenuo se na sve strane, ali nije vidio nikoga.

Dotakne bicikl, s člankom prsta pokuca po guvernalu — zaista je željezo, nije fatamorgana.

Opet se ogledao — ni žive duše. Prva je kuća bila najmanje kilometar daleko. Živice su bile još gole golcate.

Izviri preko zidića mosta, a u suhoj je jaruzi sjedio čovjek.

Čovjek uzgleda i mahne glavom kao da bi kazao »No?«

— Ovaj je bicikl moj — promuca don Camillo.

— Koji bicikl?

— Ovaj što je naslonjen na zidić mosta.

— U redu — reče čovjek. — Ako je na zidić mosta naslonjen bicikl, i ako je taj bicikl vaš, šta ja imam s tim?

Don Camillo je gledao u nedoumici.

— Pitao sam — reče. — Htio sam biti siguran.

— Jeste li sigurni da je vaš?

— I te kako! Odnijeli su mi ga prije jedan sat, u Villi, dok sam bio u jednom dućanu. Ne shvaćam kako je stigao ovdje.

Čovjek se nasmije.

— Očigledno mu dosadilo da vas čeka pa je otišao naprijed.

Don Camillo raširi ruke.

— Da li ste vi, kao svećenik, u stanju čuvati jednu tajnu? — čovjek upita.

— Svakako.

— Dobro. Onda ću vam kazati da je taj bicikl ovdje zato što sam ga ja dovezao.

Don Camillo raširi oči.

— Negdje ste ga našli?
— Da, našao sam ga pred dućanom u koji ste bili ušli. Pa sam ga odvezao.
Don Camillo je bio u nedoumici.
— Da se našalite?
— Pustimo gluposti! — prosvjedovao je čovjek uvrijeđeno. — Pa šta mislite, da bih ja u ovim godinama naokolo zbijao takve šale! Uzeo sam ga zaozbiljno. Zatim sam se predomislio i pojurio za vama. Slijedio sam vas do na dva kilometra odavde, zatim sam skrenuo na prečac, stigao ovdje i postavio vam bicikl pod nos.
Don Camillo sjedne na zidić i pogleda čovjeka koji je sjedio u jaruzi.
— Zašto ste uzeli bicikl kad nije vaš?
— Svak radi svoj posao; vi se bavite dušama, a ja biciklima.
— Jeste li oduvijek radili takav posao?
— Ne, tek otprije dva do tri mjeseca. Obilazim sajmove i vašare i radim mirne duše jer svi ti seljaci imaju kod kuće damižane pune hiljadarki. Jutros mi nije ništa pošlo za rukom, pa sam onda uzeo vaš bicikl. Zatim sam vas izdaljega gledao kad ste izašli i bez riječi krenuli putom. Onda me savjest počela peći pa sam vas slijedio. I ne mogu shvatiti kako se to zbilo; ali, tako jest, morao sam poći za vama. Zašto ste se krili svaki put kad su vas pristizala kakva kola? Znali ste da ja idem odostraga?
— Ne.
— A ja sam bio odostraga! Da ste se popeli na kakva kola, ja bih se vratio. Međutim, kako sam vidio da i dalje nastavljate pješice, morao sam učiniti ono što sam učinio.
Don Camillo je tresao glavom.
— A kamo ćeš sada?

— Vraćam se u Villu da vidim hoću li što maznuti.

— Opet kakav bicikl?

— Zna se.

— Onda uzmi ovaj.

Čovjek uzgleda.

— Velečasni, ni da je zlatan! Osjećam da bi me savjest pekla cijelog života. Upropastilo bi mi karijeru. Što dalje od popova!

Don Camillo ga upita da li je jeo, a čovjek odgovori da nije.

— Onda dođi k meni jesti.

Nailazila su jedna kola, bio je to Brelli.

— De, jadniče! Uzmi bicikl i pođi za mnom; ja ću kolima.

Don Camillo zaustavi kola i pope se u njih izgovarajući se da ga boli noga.

Čovjek izađe iz jaruge i vrati se na cestu. Bio je vrlo ljut. Tresnuo je šešir na tlo, izbacio cijelu bujicu ružnih riječi na račun mnogih svetaca, a potom je uzjahao bicikl.

*

Don Camillov stol bio je pripremljen već punih deset minuta kad je u župni dvor stigao čovjek s biciklom.

— Moraš se zadovoljiti onim što imam — reče don Camillo. — Malo kruha, salame, komad sira i gutljaj vina.

— Ne brinite se, velečasni — odgovori čovjek — ja sam se već postarao za to.

I spusti na stol jedno pile.

— Upravo je prelazilo preko ceste — on objasni. — I nehotice, prešao sam mu kotačem preko vrata. Nisam ga mogao ostaviti tako u hropcu nasred ceste. Teško mi je bilo pa sam mu skratio muke. Velečasni, nemojte me tako

gledati. Ako ga ispečete kako treba na roštilju, siguran sam da će vam Bog oprostiti.

Don Camillo ispeče pile i izvuče jednu od svojih boca za posebne prilike.

Nekoliko sati kasnije čovjek se spremao poći za svojim poslom, a bio je u teškoj brizi.

— A sad — uzdahne — nije mi lako da se vratim na krađu bicikla. Upropastili ste mi moral.

— Imaš li koga?

— Nemam nigdje nikoga.

— Baš dobro; primam te za zvonara. Napustio me prije dva dana.

— Ali ja ne znam zvoniti.

— Čovjek koji umije krasti bicikle, brzo nauči.

Čovjek mahne glavom i raširi ruke.

— Do vraga vi i kad sam vas upoznao! — zagunđa.

I ostade zvonar.

SVADBENE BATINE

Kad bi se u crkvi ili u župnom dvoru pojavio stari Rocchi, don Camillo bi zagunđao sebi u bradu: »Evo političkog komesara!« Naime, stari je Rocchi bio šef one nadzorne službe bez koje nema župe i koja ima zadaću da prati vladanje svećenika u crkvi i izvan nje i da biskupu piše protestna pisma kad svećenik, prema mišljenju nadzirača, skrene ili čak izazove skandal.

Stari Rocchi, naravno, nije propuštao nikakvu službu, i kako je imao obiteljsku klupu u prvom redu, to je mogao pratiti don Camilla od a do zeta, a od vremena do vremena bi u toku mise dobacio ženi smiješak i kakvu primjedbu: »Preskočio je«, ili »Tko zna gdje mu je glava danas«, ili »Nije to više onaj stari don Camillo.«

Najzad, dolazio je u župni dvor da iznese svoje primjedbe o propovijedi i pruži svoje savjete. Don Camillo sigurno nije bio tip koji će voditi brigu o ljudima kao što je bio stari

Rocchi; ali, smetalo ga što na sebi vječito osjeća onaj pogled i ako bi za vrijeme mise morao ispuhati nos, podigao bi oči prema raspetom Kristu i u sebi molio: »Isuse, pomozi mi! Učini da ispuhnem nos tako da ne izazovem škandal.«

Rocchi je, naime, bio vrlo strog u pogledu forme: »Onaj pop iz Trevillea, kad on ispuhne nos za vrijeme mise, ti to i ne primijetiš; a ovaj naš, kao trublja Sudnjeg dana«, jednom je kazao.

Ukratko, Rocchi je bio takav čovjek, a ako Bog dopušta da postoje takvi ljudi, znači da su i oni potrebni. Imao je tri sina i jednu kćer, Paolinu, koja je bila najljepša i najčestitija djevojka u selu. Ali je don Camillo upravo zbog Paoline jedne večeri u ispovjedaonici poskočio kao uboden.

*

— Ne mogu ti dati oproštenje ako najprije ne učiniš ono što moraš učiniti — reče don Camillo.

— To mi je jasno — odvrati djevojka.

Riječ je o staroj seoskoj priči, a da bi je čovjek dobro shvatio morao bi malko živjeti u onim niskim kućama u ravnici uzduž rijeke, na vlastitom mozgu osjećati srpanjsko sunce, za večeri u kolovozu gledati kako iza nasipa izbija Mjesec, golem i crven. Sve se čini nepomičnim, u ravni Basse, pomišljaš da se nikad ništa ne zbiva duž onih pustih nasipa i da se ništa i ne može zbivati u onim crvenim ili plavim kućama malenih prozora. Međutim, zbiva se više toga nego na brdu ili u gradu, jer ono prokleto sunce prodire ljudima u same žile. A onaj Mjesec crven i prevelik nije isti hladni

Mjesec iz drugih krajeva, nego je i on vreo i noću grije živima mozak a mrtvima kosti. A zimi, kad ravan pritisnu studen i magla, za ljeta pohranjena toplota još je tolika da se ljudima mozak ne osvježi dovoljno i ne mogu promisliti o onome što su učinili tokom ljeta, pa tako, tu i tamo, iza kakva grma dvocijevka bljuje vatru, ili kakva djevojka uradi ono što ne bi smjela uraditi.

Paolina se vrati kući i kad je obitelj završila s krunicom, ona priđe ocu.

— Tata — reče — moram govoriti s vama.

Ostali odoše svojim poslom, a djevojka i stari Rocchi ostadoše sami kraj kamina.

— O čemu se radi? — sumnjičavo upita otac.

— Radi se o tome da treba misliti na moju udaju.

Rocchi slegne ramenima:

— Ostavi se takvih misli. To nisu tvoji posli. Kad bude vrijeme, naći ćemo pogodnog momka.

— Vrijeme je — objasni djevojka. — A našla sam i pogodnog momka.

Rocchi raširi oči kao dva tanjura.

— Marš u krevet i da više nisam čuo da mi govoriš o takvim stvarima! — zaurla.

— U redu — odgovori djevojka. — Ali se radi o tome da ćete čuti druge da govore.

— Znači, napravila si škandal? — prestravljeno vikne Rocchi.

— Nisam, ali će škandal izbiti. Takve se stvari ne mogu sakriti.

Rocchi zgrabi prvo što mu je došlo pod šaku, a na nesreću je to bio kolac. Djevojka se zgurila u jednom kutu, gledala je nekako zaštititi glavu, i ostade tako, šutljiva i nepomična, pod uraganom batina.

Imala je sreću, jer se kolac slomio i Rocchi se na to smirio.

— Ako si na nesreću još živa, diži se! — naloži otac.

Djevojka ustade.

— Nitko ništa ne zna? — upita Rocchi.

— On zna ... — šapne djevojka, na što starac opet izgubi glavu i stade je nanovo tući, ovaj put štapom što ga je izvukao iz svežnja naslonjena na kamin.

Kad je drugi nalet prošao, djevojka stade na noge.

— Zna i don Camillo — ona šapne. — Uskratio mi je oproštenje.

Starac se iznova okomi na kćer.

— Ako me ubijete, bit će još gori škandal — reče djevojka i starac se smiri.

— Tko je on? — upita.

— Sokolić.

Sokolić je bio Gigi Bariga, jedna od najvažnijih persona u Pepponeovu štabu. On je bio intelektualac klape, onaj što sprema propagandne govore, organizira mitinge i tumači direktive federalnog foruma.

Prema tome, bio je gori izopćenik od bilo koga u bandi, jer je shvaćao bolje od svih drugih. Pravi užas!

Djevojka je već bila dobila i previše batina. Otac je gurne na obližnji krevet pa sjedne kraj nje.

— Sad mi je dosta batina — reče djevojka. — Ako me samo taknete, urlat ću kao luda i izazvat ću škandal. Moram braniti život svoga sina.

Oko jedanaest sati uvečer stari je Rocchi popustio umoru.

— Ne mogu te ubiti, ne mogu te strpati u samostan zbog stanja u kojem se nalaziš — reče. — Vjenčajte se i dabogda svi skupa svršili na vješalima.

*

Sokolić, kad je ugledao svoju Paolinu tako udešenu, nije mogao doći do riječi.

— Moramo se vjenčati, inače mi preostaje samo smrt — reče djevojka.

— Svakako! — prihvati Sokolić. — Pa to te već odavna pitam. Sad odmah, Paolina.

Bila je to glupost, govoriti o žurnom vjenčanju u polnoć i tri četvrti; no, tako izrečena misao, pod strehom spremnice na dnu gumna, s pogledom na polja pokrivena snijegom, imala je izvjesnu vrijednost.

— Jesi li već sve rekla ocu? — upita Sokolić.

Djevojka ne odgovori i Sokolić shvati da je izvalio glupost.

— Sad ću uzeti strojnicu i sve ih pomlatiti! — uzvikne. — Ja ću . . .

— Tu strojnica nema nikakve veze. Jednostavno treba poći k župniku po odobrenje.

Sokolić uzmakne korak.

— Znaš da ja to ne mogu. Znaš na kakvu sam položaju. Dovoljno je da idemo predsjedniku.

Djevojka prigrne šal oko ramena.

— Ne — odvrati. — To, nikad. Baš me briga što se može dogoditi. Ili ćemo se vjenčati kao kršćani ili se više nikad nećemo vidjeti.

— Paolina! — zavapi Sokolić, ali je djevojka već bila nestala iza poznatih vratašca.

*

Djevojka je ležala dva dana. Trećeg dana stari se Rocchi popeo k njoj.

— Bila si s njim neku večer — reče. — Znam.

— Znam i ja.

— Pa onda?

— Ništa. Neće da se ženi kao kršćanin. Ili će se ženiti kao kršćanin ili ništa.

Starac stade zavijati i ritati se na sve strane. Potom siđe, baci na se kabanicu i ode.

I tako se malo kasnije don Camillo nađe pred teškim problemom.

— Velečasni, vi znate šta se dogodilo — reče Rocchi.

— Ja ništa ne znam.

Rocchi je morao sve po redu ispripovjediti kako stoje stvari. A don Camillo, na kraju, raširi ruke:

— Valja bdjeti nad svojom djecom, dragi gospodine Rocchi. Valja im pružiti zdrav moralni odgoj. To je prva dužnost oca.

Bio je to poraz Rocchijev, a starac, da je mogao, rado bi don Camillu zakrenuo vratom.

— Velečasni, pristao sam na vjenčanje, ali onaj zlikovac neće da se vjenča u crkvi.

— To sam i mislio.

— Došao sam k vama da me poučite: koji je škandal gori, da se jedna djevojka, u stanju u kakvom je moja kći, ne vjenča, ili da se vjenča a na nekršćanski način?

Don Camillo zavrti glavom.

— Ovdje se ne radi o boljem ili gorem škandalu, nego o dobru ili zlu — odgovori. — Valja misliti na ono što će se roditi.

— Ja samo želim da se odmah vjenčaju pa neka idu na vješala — usklikne Rocchi.

— Ako samo to držite važnim, zašto ste došli k meni po savjet? Ako vam je stalo samo

do vjenčanja, pustite ih neka se vjenčaju kako oni žele.

— Stvar je u tome što je djevojka rekla da će se vjenčati samo u crkvi, inače ništa!

Don Camillo se nasmiješi.

— Budite sretni što imate kćer s takvim zdravim načelima. Jedno se zlo ne izbija drugim zlom. Ta djevojka ima mozga. Treba da se ponosite njome!

— Na kraju ću ja nju ubiti! — zaurla Rocchi izlazeći iz župnog dvora.

— No, valjda nećete od mene zahtijevati da nagovaram vašu kćer neka se ne vjenča u crkvi! — vikne za njim don Camillo.

*

U noći je djevojka začula gdje kamenčići tuckaju u staklo na njenom prozoru, i to je potrajalo toliko da je najzad odlučila da siđe.

Sokolić ju je čekao. Kad mu je ugledala lice, djevojka zajeca.

— Vani sam — objasni momak. — Sutra će izaći obavijest o mom isključenju iz Partije. Peppone me natjerao da je sâm napišem.

Djevojka mu priđe bliže.

— Je li te jako izudarao?

— Nije htio prestati — odgovori Sokolić. — Kad ćemo se vjenčati?

— Možemo i odmah — spremno će djevojka. I ona je izrekla debelu glupost jer je polnoć bila davno prošla a uz to je jadnom Sokoliću, pored svega ostaloga, i jedno oko bilo crno kao ugljen.

— Sutra ću se dogovoriti s popom — reče Sokolić. — Ali u općinu ne idem. Nikakav predsjednik. Ne želim više vidjeti Pepponea.

Opipao je natučeno oko, a djevojka mu položi ruku na rame.

— Poći ćemo i predsjedniku. Ne boj se, ja ću te štititi.

*

Paolina je ujutro rano otišla k don Camillu.

— Možete mi dati oproštenje — reče. — Ali pazite, ja nisam ništa učinila od onoga što sam vam ispripovjedila. Morate mi jednostavno računati jednu laž više.

Don Camillo ju je zamišljeno gledao.

— Da nisam izmislila takvu priču, da li biste vi uvjerili moga oca da me dâ Sokoliću?

Don Camillo zaniječe glavom.

— Ali, ocu ništa ne kaži — savjetovao je don Camillo. — Pa ni kad se vjenčate.

Bilo je to zlobno, ali je i Rocchijeva uobraženost zaslužila kaznu.

— Ne, neću mu kazati — odgovori djevojka. — Batine sam od njega dobila kao da je istina ono što sam mu ispričala.

— Baš tako — potvrdi don Camillo. — Nema smisla da takve svete batine budu udijeljene uzalud.

Kad je prošao ispred oltara, Krist ga pogleda malo srdito.

— Isuse — uze objašnjavati don Camillo — tko se ponizuje, bit će uznesen, tko se uznosi, bit će ponižen.

— Don Camillo, već ima neko vrijeme da ti stupaš pogibeljnim putom.

— Uz Božju pomoć može se stupati svakim putom — odvrati don Camillo. — Ovo će biti vjenčanje koje će vrijediti koliko petnaest drugih.

I zaista je bilo takvo.

»KOLHOZ«

Boschini je bio zauzet sređivanjem računa za mlijeko, a to je ozbiljan posao, ali kad je čuo da je puk zauzeo Pješčare, sve je ostavio, upregao konja u kola i krenuo da vidi.

Putem je sreo marešala karabinjera koji je kao mahnit tjerao bicikl prema selu.

— Idem telefonirati da mi pošalju pojačanje — reče marešalo. — Ima nas samo četiri, šaka jada, ne možemo otjerati one bjesomučnike.

Boschini se stade smijati.

— A zašto da ih otjerate? Sad, kad se dogodilo čudo da nađem nesretnike koji će se pozabaviti Pješčarama, vi hoćete da mi ih otjerate! Ta, molim vas, marešalo, okanite se toga!

Komad od stotinu biolki krupna je stvar, a Pješčare su upravo bile komad od stotinu i više biolki, ali se radilo o zemlji na kojoj si, na primjer, sijao pšenicu, a davala ti kamenje, pa je zbog toga, pošto je promijenila bogzna koliko zakupaca i napoličara, ostala napuštena već de-

set godina, ali su ljudi to uočili tek sada i tako je zauzeli, sa zastavama na čelu kolone i velikim transparentima s gromovitim frazama.

Čim se Boschini pojavio na putu što je vodio do kuće, svi pojuriše prema njemu i opkoliše ga prijeteći.

Peppone istupi naprijed pa će muklim glasom:

— Dobro si utuvite u tikvu da smo tu i da ćemo tu i ostati. Ako vas zemlja ne zanima, ona zanima gladni narod.

— Dobro — prihvati Boschini. — Ali, zakon nisam ja izmislio, i prema tome imate dva izlaza: ili ćete napustiti moje imanje, ili ćete sve urediti da ga uzmete u zakup.

— Znači, vi pokušavate špekulirati na račun bijede gladnog naroda? — upita Peppone.

— Ne bih kazao, s obzirom na specijalnu cijenu koju od vas tražim — odgovori Boschini. — Sklopit ćemo lijep ugovorčić prema kojem vam dajem zemlju za jednu liru godišnje. Dajte mi pet lira pa ste na miru za pet godina.

Peppone ga sumnjičavo pogleda.

— Kakvu svinjariju krijete iza ovoga? — upita.

— Nikakvu svinjariju, jer ćemo to sastaviti crno na bijelu kod bilježnika — uvjeri ga Boschini. — Jednostavno želim da se zabavljam a da se ne odreknem imanja. Baš hoću da vidim šta ćete dovraga napraviti od ovoga prokletog kamenja.

Pravovaljan je ugovor sastavljen kod bilježnika, Peppone uze u najam Pješčare na pet godina i unaprijed uplati svotu od pet lira, sve to u ime Pučke poljoprivredne kooperative.

U jednom svečanom proglasu, ne spominjući detalj o ugovoru, Peppone objavi svijetu da je *»na obalama talijanske Volge rođen prvi*

kolhoz Republike koji je narod osvojio svojim požrtvovanjem i srčanošću«.

Organizirati kolhoz nije šala, treba se najprije obavijestiti kako djeluju kolektivna gazdinstva u demokratskim zemljama, treba sastaviti propise, statute, odrediti radne smjene, izvršiti izbor među molbama onih koji žele postati kolhoznici i tome slično.

Boschini se tri mjeseca nije pojavljivao na Pješčarama, potom jednog dana dođe i spazivši da nitko nije ni kamen pomaknuo i da je sve u dlaku kako je bilo prije (osim crvene zastave na vrhu velikog jarbola pobodena usred gumna), pođe k Pepponeu pa mu reče:

— Čim se pokajete za ovo, vraćam vaših pet lira i poništavamo sve.

Peppone se veselo zacereka.

— Mi izdaleka dolazimo, a daleko idemo — odvrati. — Ne žuri nam se. Prvi petogodišnji plan već funkcionira savršeno. Živ bio pa vidio.

Kolhoz Pješčare bio je postao predmet zabave svih reakcionara u okolini i oko imanja su se ljudi stalno motali, dolazili i odlazili, da vide, da prave zlobne primjedbe. No, imanje je izgledalo kao napušteno.

Najzad prasne bomba: sazvan je miting na trgu gdje će puk čuti izvanredno važnu obavijest.

Sve su uredili što su najbolje mogli i narod stiže iz cijele općine i iz obližnjih općina, pa kad se trg nabio kao kutija šibica, na crveno ukrašenu tribinu pope se Peppone.

— Drugovi! — započe Peppone. — Ovo je svečan trenutak. Slavni sovjetski narod pruža nam bratsku ruku i šalje Pučkoj poljoprivrednoj kooperativi svoju opipljivu pomoć!

Peppone nastavi u tom tonu, objašnjavajući suštinsku razliku između onih koji žele mir i onih koji žele rat i druge bitne momente. Potom, podvlačeći kako sa Zapada dolaze samo puste riječi, a sa Istoka djela, reče da će sad pružiti narodu konkretan dokaz toga.

— Napravite mjesta civilizaciji u njenom pobjedonosnom hodu! — zaurla Peppone. Masa se podijeli, a kroz kordon koji je sjekao okupljeni svijet svečano se kretao, prethođen moćnom motociklističkom pratnjom, veličanstven ruski traktor gusjeničar dodijeljen Pepponeovu kolhozu.

— Mjesta civilizaciji i miru! — grmio je još Peppone, a muzika je intonirala *Bandieru rossu.*

Trenutak je zaista bio svečan, a baš usred takva trenutka traktor stade! Pusta šteta, a već su bila spremna djeca, dječačići i djevojčice, odjevena u crveno, da veličanstveni stroj pokriju velikim buketima cvijeća.

Suhi, koji je bio za volanom, skoči dolje i počeprka oko motora, pa se okrene tribini šireći ruke u očaju: ne shvaća ni vraga.

Onda Peppone siđe s tribine i priđe traktoru; samo je šibao očima što su mu se od bijesa krvlju podlile.

— Prokleti saboteru! — sikne Suhom ispotiha. — Poslije ćeš mi platiti za ovo!

Nije bilo toga motora na svijetu koji bi pred Pepponeom mogao sakriti svoje i najtajnovitije mane. Peppone skide kaput i uze baratati francuskim ključem, ali mu se dva minuta kasnije jedan vijak zdrobi u šaci. Više nema pomoći.

— Mašina je predivna — viknu u sav glas. — Mašina je savršena, samo što na ovom prljavom svijetu ima i previše sabotera!

Kako bilo da bilo, traktor nisu mogli pustiti da stoji nasred trga. Kud puklo da puklo morao je proći ispred tribine na kojoj je, pored ostalih, stajao predsjednik provincijske Federacije.

Belletti pozajmi svoj američki »fordson« i tako, vučen ratno-huškačkim Zapadom, Istok prođe ispred tribine i pokriše ga cvijećem.

No, na stranu mala nezgoda, ali je traktor bio tu i mogao se čuti, jer je dizao paklensku buku. A bio je tu i jedan moćan plug, što je značilo da je Peppone bio u pravu kad je tvrdio da je petogodišnji plan krenuo punim jedrima.

Od puste žeđi za odmazdom, Peppone je cijelu noć rintao oko traktora. Radio je i cijeli sutrašnji dan, jer je našao da kojekakve sitnice nisu u redu.

Najzad je mogao da izlijepi historijsku obavijest:

Pučka poljoprivredna kooperativa, kolhoz *Pješčare*

Obavijest br. 1

U subotu ujutro, u prisustvu svih općinskih vlasti, uz kratku i dirljivu svečanost, započet će radovi na krčenju zemlje koju je narod osvojio.
Zemlja seljacima!
Živio Mir! Živio Rad!

I osvanu subota. Pješčare doživješe pravu invaziju. Peppone ukratko objasni značaj događaja, zatim najstariji radnik *kolhoza* zgrabi ručku za paljenje motora. Za volanom je stajao najmlađi kolhoznik i sve je to imalo nekakav profinjeno alegoričan smisao.

Muzika je intonirala proletersku himnu. Starac zavrti ručku i s jaukom pade kao pokošen. Ručka mu je protuokretom prebila desnu ruku. To su primijetili samo oni koji su stajali u blizini jer se Peppone skokom stvorio na starčevu mjestu i upalio motor.

Masa zaurla oduševljeno, a traktor krenu veselo praskajući. Kojih šest metara išao je zaista veličanstvenim hodom, pa stade. Peppone je opet priskočio i za svega pola sata rada doveo u red motor pa traktor ponovo krenu.

Trideset metara dalje dogodi se nešto čudno: traktor naglo okrenu nalijevo-krug, polomi kuke za vučenje pluga pa nastavi svoje prokleto obrtanje, prijeđe preko pluga i prebi mu rudo napola.

Jednostavno se slomio jedan prsten na desnoj gusjenici, čovjek za volanom odletio je na zemlju, a traktor se i dalje okretao kao zvrk.

U redovima reakcije bilo je i takvih koji su se toga dana napili od sreće, a poneki je dobio i grčeve od silna smijeha.

Pepponeu se jetra napuhala kao cepelin, a kako je šteta bila popriličnа, četiri je dana radio da traktor osposobi da opet bude traktor a plug da opet bude plug.

Sad je krčenje na kolhozu započelo gotovo u konspiraciji. Nitko ga nije objavio, ali su za to svi znali, i kad se traktor pokrenuo da nastavi započetu brazdu, grmovi i živice oko Pješčare bile su pune znatiželjnih očiju.

Iščekivanje je bilo silno, ali se isplatilo: na pola brazde traktor se uzjogunio pa si mogao vidjeti Pepponea gdje poskakuje i urla kao mahnit.

Sad je Peppone radio samo na traktoru, ali krčenje nikako da otpočne, jednostavno zato

što bi ruski traktor, čim bi bio uređen i dotjeran, prešao dvadesetak metara pa bi se zaustavio i ukopao kao mazga.

Bio je to refren bez kraja.

*

Jedne je večeri don Camillo u župnom dvoru nešto listao kad se pojavi Peppone.

— Velečasni — reče Peppone — tu politika nema veze. Tu se radi o zemlji koju valja plužiti, koju valja oploditi, o kruhu za ljude koji su gladni!

— Pa šta? — mirno će don Camillo.

— Ja jednostavno ne znam šta je onom traktoru. Ne ide, i gotovo! Čim uredim zdesna, pokvari se slijeva. Čim ga dotjeram odozdo, odšarafi se odozgo.

— Ovo je župni dvor, a ne mehanička radionica — objasni mu don Camillo.

— Došao sam na motoru — nastavi Peppone — nećete izgubiti više od minute. Dođite i blagoslovite taj vražji traktor jer mislim da su mu u utrobi sva prokletstva svemira.

Don Camillo odmahne glavom:

— Za boljševički traktor ne bih se makao ni da sam na samrti.

Peppone stisne pesti i pobjegne, ali je don Camillo malo hasnije tjerao bicikl prema *kolhozu.*

Na Pješčarama je sve bilo u mraku. Samo je gumno bilo malo osvijetljeno. Usred gomile željezarije, Peppone je, s francuskim ključem u ruci, očajnički zurio u traktor na kojem je samo toga dana proveo punih osam sati bez stanke.

— Onda? — upita don Camillo.

— Više ništa ne razumijem — jaukne Peppone stežući glavu šakama. — Sve sam pregledao, sve sam provjerio, sve sam uredio, sve sam isprobao. Ne ide, pa ne ide!

Pepponeov je jad bio neizmjeran, poput sjete gole zemlje, poput noćne tišine. A nad vodom velike rijeke strujao je proljetni vjetar.

Don Camillo približi se stroju i podiže škropilo, mrmljajući ritualne riječi.

Kad je završio, Peppone okrene ručku i motor oživi grmeći i dimeći kao da samoga vraga izgoni kroz ispušnu cijev.

Peppone se pope, posadi se za volan i ubaci u brzinu.

Stroj se zaputi prema započetoj brazdi.

I više se ne zaustavi.

DUHOVI

Cagnola je bila ruševna kuća, kućerina nekakva napuštena prije tridesetak ili četrdesetak godina.

Cagnola je bila daleko od sela, zakopana gazijom. A kako je u blizini bila skela, mnogo je ljudi prolazilo tuda, ali se nitko nije približavao kući. Sad su mnogi uočili da se u Cagnoli zbiva nešto što ne »štima« pa su zaključili da se može raditi samo o duhovima.

— Vi ste predsjednik — kazalo je javno mnjenje Pepponeu — i vi morate poći da vidite u čemu je stvar. Ako se bojite, onda je to druga pjesma. Ali, ako se netko boji, onda neka se bolje bavi kakvim drugim poslom a ne da bude predsjednik.

Onda je Peppone ustao, otišao kući po dvocijevku pa se, praćen javnim mnjenjem, uputio u Cagnolu. Kad se grupica našla pred gustim gajićem usred kojeg su se nazirali ruševni zidovi proklete kuće, svi stadoše; i Peppone shvati da mora ići dalje, inače će Partija zadobiti

strašan udarac u čitavoj općini i u susjednim općinama. I pođe dalje, uđe u gaj.

Kad se našao pred izvaljenim vratima što su vodila u kuhinju, obli ga sav znoj koji može obliti čovjeka. Onda ga spodbi očajanje i on naglo raskrili vrata. Ugleda samo dva ogromna oka koja su zurila u nj i podiže pušku, pravo u one oči; ali ga krik zebnje zaustavi na vrijeme.

Sad tek spazi da pred sobom ima nekakvu djevojku, jadnicu koja se sva trese od straha.

— Gospodin, molim, ne činiti meni zlo.

Djevojka je imala umiljat glas, ali je s mukom govorila, kao da teško nalazi riječi.

— Tko ste vi? — Peppone će zasopljeno.

Izvana je dopro žamor ljudi koji su čekali na rubu gaja; djevojka priskoči prozoru i pogleda kroz pukotinu između naherenih kapaka, pa se okrene Pepponeu i zavapi sklopljenih ruku:

— Molim, gospodin, ne kazati ništa, za ime Boga.

Peppone osjeti da mu je nešto za leđima; naglo se okrene i ugleda još dva velika oka; velika poput onih u djevojke, ali su gledala odozdo, jer je to bilo dijete koje je ležalo u pletenoj košari što mu je služila kao kolijevka.

— Sto mu gromova! — razjareno drekne Peppone. — Mogu li već jednom znati šta se ovdje zbiva?

— Molim, gospodin, ništa ne kazati, za ime Boga — plačući ponovi djevojka koja se bila nagnula nad košarom kao da bi zaštitila dijete.

Pred takva četiri oka Peppone je morao popustiti. Prebacio je dvocijevku preko ramena i izašao lupajući vratima.

Kad se pojavio, ljudi umuknuše.

— Sve sam pregledao — muklo će Peppone. — Ništa određeno nisam našao, ali ipak mislim da nešto nije u redu. U stvari čuju se neki šumovi koji mi se nimalo ne dopadaju.

*

Don Camillo je zabrinuto promatrao Giorgina, najmlađeg Morinijeva sina; potom raširi ruke.

— Smiri se i pričaj.

Mladić obrisa znoj što mu se cijedio s čela i sjedne pred don Camilla.

— Kad sam bio u Njemačkoj, zarobljenik — započe — vodili su me, zajedno s ostalim logorašima, izjutra na rad u Bremen. Čistili smo ulice od ruševina. Bio je to šugav posao, jer su i po danu dolazili avioni, i po tisuću i pet stotina, a nisi mogao naći nikakvo pogodno sklonište. Jednog jutra početkom travnja četrdeset i pete, dok sam kopao, na nogu mi pade blok cementa. To je bila ovakva komadina, mogla mi je slomiti nogu. No, u mene su tvrde kosti pa ništa nisam slomio, ali mi je bilo teško hodati. Uto dođoše avioni i ja ostadoh tamo na otvorenom, sâm kao pas. Dovukao sam se u jednu porušenu kuću i tamo zatekao jednu djevojku, sjedila je na gomili ruševina i cigala. Ja sam pomalo natucao njemački. »Šta radiš tu?« upitam je. »Tu stojim.« Tako mi je odgovorila. Čuo sam i prije toga glupih odgovora, ali tako nešto nikad. »I ja vidim da tu stojiš«, rekoh, »ali zašto ne ideš u *bunker?*« Dotle je već započela muzika, a činilo se kao potres. »Sve je kaputt«, odgovori ona glupača smiješeći se. »Je li kaputt i tvoj mozak?« upitam. »Nije«, ona odgovori. »Kaputt moj otac, kaputt moja majka, kaputt moj mali

brat, kaputt moja kuća. Sve tu dolje«, reče pokazujući na gomilu na kojoj je sjedila...

Mladić zastade.

— Velečasni — uzdahnu — rat je gadna stvar. Ali, kad se čovjek nađe usred bombardiranja »tepihom«, nasađen na ruševine jednog doma i vodi takve razgovore, šta može kršćanin učiniti? Sklopio sam separatni mir s Njemačkom. »Sve kaputt«, uzdahnula je djevojka, gledajući me onim svojim prokletim očima. »Nije«, odgovorio sam, »nije sve. Bog nije kaputt!«...

— Bravo! — usklikne don Camillo.

— Onda me ona pogleda, siđe s gomile i poveže mi nogu rupčićem koji je imala oko vrata. Zatim se vrati na svoju gomilu i nastavi da me gleda. *Lager* je bio pet-šest kilometara daleko od grada; noga me paklenski boljela, a kad se bombardiranje završilo, morao sam se vratiti pješice. Sam bog zna šta mi je bilo s nogom, ali mi onaj prokleti rupčić nije dopuštao da mislim na ono o čemu sam želio misliti. Sutradan mi je bilo bolje; a na cesti, na jednom mjestu, čekala me ona djevojka. Ispratila je kolonu sve do radilišta; tamo je i ostala, sjedila je na gomili otpadaka, sve dok nas nisu potjerali natrag. Onda nas je slijedila do *lagera.* »Hoće da joj vratim rupčić«, pomislih. Navečer sam ga oprao, izglačao ga poklopcem porcije, koji se za tu svrhu napuni žeravicom, i umotao ga u komad papira zajedno s jednim kamenom. Sutradan ujutro, kad je djevojka ponovila cijelu komediju od prethodnog dana, ja sam joj dobacio omot. Slijedećeg dana, opet je ona tamo, prati me na rad, sjeda pa me gleda kako radim. Zatim me prati na povratku. Kažem ja sebi: »Šta, koga vraga, sada hoće ona ukleta cura? Zar i

najamninu za svoj rupčić?« Govoriti s njom nisam mogao, to nam je bilo zabranjeno. Dogodio se novi alarm, hinio sam da sam ozlijedio nogu, pa sam ostao. I tako sam joj prišao. »Mogu li znati šta ti je?« upitam je, grubo, dok su bombe padale kao kiša. »Ne znam«, odgovori. »Je li ti krivo što te gledam?« »Ali, zašto hoćeš da gledaš baš mene?«, pitam ja. »A koga mogu gledati?« ona upita. Uto padne jedna bomba nedaleko od nas; i zbog tlaka nađemo se... nađemo se... kako da kažem... u zagrljaju...

— Da, već sam čuo da bombe znaju izvesti vrlo čudne trikove — ozbiljno se složi don Camillo. — Da li su još kakve bombe pale u blizini?

— Ne, gospodine — odvrati mladić. — Tu se bombardiranje završilo; i to je bilo posljednje bombardiranje. Zatim su došli saveznici da nas oslobode, pa su nas držali još neko vrijeme u logoru zbog gužve i javnog reda. Onda su nas premjestili u drugi logor; i tamo smo čekali neko vrijeme; najzad sam se našao među sretnicima, ukrcali su me s prvom grupom koja se vraćala u domovinu.

— A djevojka? — upita don Camillo. — Jesi li je opet vidio?

— Da, djevojka je došla na kolodvor da me isprati. Sâm bog zna kako joj je pošlo za rukom da me slijedi i stigne. Kako bilo da bilo, ona se našla na kolodvoru.

— Zaista izvanredan slučaj. A onda?

— Onda morate imati na umu da je još uvijek vladala paklenska zbrka; i takvih je slučajeva bilo na stotine. Obratio sam se najbližim drugovima pa sam skupio par cipela, jedne hlače, jednu bluzu i jedan alpinski šešir. Djevojka se ukrcala u moj vagon preodjevena

u alpinca. Stigao sam noću, pa sam je sakrio — nastavi mladić. — Nisam se mogao vratiti kući s jednom ženom. Znate kakvi su moji; u takvim stvarima su strašni. Vratio sam se kući sâm i našao ono što nikad nisam ni sanjao da ću naći.

Don Camillo stisne rukama glavu.

— Kakva petljanija, dijete moje!

Morinijevi su bili dobrostojeći, imali su oveće imanje i staju punu blaga. Imali su šestoro djece, četiri sina i dvije kćeri. Rat im je odveo tri od četiri sina, a vratio im samo jednoga, Giorgina. Ostala su dva zbog odmazde strijeljali Nijemci, u samom dvorištu pred kućom, na oči ocu, majci i sestrama. A sad se Giorgino vratio s djevojkom, Njemicom.

— Velečasni — ojađeno će Giorgino — da sam je doveo kući, raskinuli bi je na komade. A ona nije ništa kriva, shvaćate? Nisam mogao napustiti svoje, a nisam mogao napustiti ni nju.

— Gdje je? — upita don Camillo.

— Neko vrijeme krio sam je u gradu. Ali, sad imamo i dijete . . .

— I dijete! — zaurla don Camillo. — Još i ta komplikacija!

— Ukratko, sad, kad stvari tako stoje, već se godinu dana krije u Cagnoli . . . Idem k njoj noću, kad mogu . . . Već godinu dana živi kao krtica.

Don Camillo ustade i stade šetati gore-dolje.

— Ali, tek je sad nastala najgora petljanija — jaukne mladić. — Upravo dolazim odande. Vi znate za pripovijest o duhovima i tako dalje. Peppone je išao u Cagnolu i sve je vidio. Ona mu nije kazala tko je. Ali, ako Peppone progovori, sve će začas izbiti na javu. Nije zbog

mene, velečasni; ali, ako stari doznaju za tu pripovijest, puknut će im srce. Velečasni, šta da radim?

— Ti pođi u Cagnolu, a ja k Pepponeu — odvrati don Camillo.

*

Don Camillo odmah prijeđe na stvar.

— Osim tebe, tko još zna šta si danas vidio u Cagnoli? — upita.

— Vi — zagunđa Peppone. — A šta vi ne znate?

— Dobro — reče don Camillo. — Ostaje dogovoreno da to smijemo znati samo nas dvojica.

Peppone pogleda don Camilla pa se zacereka.

— Vi možete izdavati naređenja u svojoj sakristiji. A toliko radi dokaza da vas se ne bojim, dajem vam riječ da će sutra to znati i vrapci na krovu.

— Ti si podlac! sikne don Camillo.

Peppone ga je gledao stisnutih zuba; potom naglo promijeni izraz lica.

— No — pomirljivo će — ako ona djevojka i njen odgovarajući momčić interesiraju vas osobno, onda možemo razgovarati... Ljudi smo, velečasni, a zna se da je put slaba...

Don Camillo je od Boga bio dobio dva važna dara: bezgraničnu vjeru i izvjestan direkt u bradu koji bi i vola oborio, ako uzmemo da vol ima bradu. A predsjednik, makar bio i Pepponeova kroja, ipak je imao bradu, ali je bio i mekši od vola. Peppone se srušio.

— Ja ću tebi pokazati je li put slaba — zabrunda don Camillo.

— Vratit ću vam milo za drago! — izdere se Peppone ustajući.

— Peppone — reče don Camillo — ovdje nije mjesto da ravnamo račune. Ja sam u tvojoj kući a meni je gostoprimstvo nepovrediva svetinja. Digao sam ruku na tebe i to me boli. Nikad je više neću podići. Prema tome, ako se ne smiriš, razbit ću ti glavu ovom željeznom šipkom.

Peppone uzmaknu.

— A sad, najprije me poslušaj — reče don Camillo. — Zatim, učini šta god hoćeš. Uzmi kabanicu i pođi sa mnom u Cagnolu.

*

Kad su ušli u pustu sobu, osvijetljenu samo sušičavom vatricom iz kamina, Peppone je najprije vidio samo šest očiju: dva djevojčina, dva djetetova, dva Giorginova.

Bez riječi, on i don Camillo sjedoše pred kamin; onda će don Camillo mladiću:

— Ponovi mu od riječi do riječi ono što si meni ispripovjedio.

Mladić uze pripovijedati, a Peppone je slušao u muku, mrk, pognute glave.

Na kraju skoči na noge, odbacujući daleko od sebe komad željeza kojim je cijelo vrijeme čeprkao po žeravici.

— A ti, svinjo prokleta — zaurla — pored tolikih žena na svijetu, morao si sebi naći baš jednu iz one zlikovačke rase koja ti je umorila braću?

— Peppone, nije ju on potražio. To je bila bomba, tlak je izazvao . . .

— Vi šutite, inače ćemo na noževe! — vikne Peppone. — Ovdje se radi o mrtvima! O mrtvima što vapiju za osvetom!

— Mrtvi su bili i pod onom gomilom ruševina, u Bremenu, na kojoj je sjedila djevojka — u pol glasa reče don Camillo.

— Pa šta? Jesu li ih možda pobila braća ovoga kretena? — otpovrne Peppone. — Svinjo prokleta, znaj da si takvim činom pljunuo na svoja dva mrtva brata.

Djevojka je pažljivo pratila Pepponeove riječi. Vidjelo se da sve razumije. Kad se Pepponeov gromki glas utišao, začuo se tih i umiljat djevojčin glasić:

— Gospodin, molim — šapnula je s dugom stankom između riječi — vi imate veliko pravo. Ja prije ne znala. Poslije bilo prekasno. Ni on ne znalo. Treba, molim, imati malo stpljenja.

Djevojka se smiješila; Peppone zapanjeno pogleda don Camilla.

— Treba imati, molim, malo strpljenja, gospodin. To je rat, gospodin...

Djevojka je sjedila s djetetom u naručju, kraj Giorgina. Ispružila je ruku i potražila njegovu ruku; uze je i stisne.

Koliko je trajao muk?

Tu je moru dijete prekinulo svojim plačem. Jer je dijete, i ne znajući, prvo primijetilo da mu majke više nema, da se ona vratila na svoju gomilu ruševina među porušenim zidovima u Bremenu. Umjesto nje, ovdje, ostalo je nešto sitno, beznačajno, hladno.

Čim ju je Peppone otkrio, toga popodneva, odlučila je da proguta sadržinu bočice koju je skrivala u jednoj rupi. I smrt ju je uzela polako i blago.

Giorgino nije imao snage ni da rida. Peppone ga zgrabi i odvede k njegovima.

— Pazite na nj i ne pustite ga sama ni trenutka — kratko reče. — Ukoliko ne želite izgubiti i njega.

Potom se trkom vrati u Cagnolu; dijete je spavalo u košarici a don Camillo je klečao kraj mrtve djevojke.

Onda kleknu i on pa zajeca.

— Tiho, probudit ćeš dijete — zagunđa don Camillo.

U kuhinju se spusti tišina i vrijeme prođe; i tišina bivala sve mračnija i teža i hladnija, kao da se, malo-pomalo, zrak smrzava.

Odjednom se začu jecaj jedan, dug i bolan, što prohuja svim praznim i pustim prostorijama uklete kuće.

Peppone problijedi i prestravljeno pogleda don Camilla, ali don Camillo glasno reče:

— Mir vama, duše svih koje je umorio rat.

— *Amen* — zadahta Peppone.

I jecaj zamre.

*

U Cagnoli nađoše nekakvu nepoznatu ženu, mrtvu. Vlasti utvrdiše da se ona vjerojatno izgubila, pa se tamo sklonila i umrla od studeni.

Kraj nje nađoše dijete, a župnik samo što se nije na glavu postavio ali je uz Božju pomoć uspio nagovoriti Morinijeve da ga usvoje.

Dok je u svojoj postelji ležao i raširenim očima buljio u mrak, predsjedniku se ponekad događalo da čuje jedan glas koji govori:

»Sve kaputt«, uzdahnula je djevojka, gledajući me onim svojim prokletim očima. »Nije«, ja odgovorih, »nije sve. Bog nije kaputt . . .«

Giorginu se činilo kao da su mu mozak preokrenuli. Katkad mu se činilo kao da su i njemu ispripovijedali jednu takvu priču. Jednu prokletu ratnu priču.

ANĐEO IZ 13. STOLJEĆA

Stari je Bassini umro, a u njegovoj je oporuci stajalo: »Ostavljam sve župniku neka dâ pozlatiti anđela sa zvonika, neka sav blista kako bih ja odozgo mogao prepoznati svoje selo.«

Anđeo je stajao navrh zvonika, a odozdo se nije činio bogzna kakvim, jer je zvonik bio visok; ali kad su podigli skele, vidjeli su da je velik koliko čovjek. Trebat će dosta zlata da ga pokriju.

Iz grada dođe jedan stručnjak, ode da prouči rad, ali ne ostade dugo; nakon nekoliko minuta siđe, a bio je sav uzbuđen.

— To je arkanđeo Gabrijel od tučenog bakra — reče don Camillu. — Izvanredna ljepota! Autentičan rad iz 13. stoljeća!

Don Camillo pogleda čovječuljka pa zavrti glavom.

— Kako može biti iz 13. stoljeća ako ni crkva ni zvonik nemaju ni trista godina? — on prigovori.

— Četrdeset se godina bavim ovim poslom, na tisuće sam kipova pozlatio. Ako nije iz 13. stoljeća, pozlatit ću vam ga badava.

Don Camillo je bio od onih ljudi koji čvrsto stoje na zemlji, ali ga je ta stvar tako zaokupila da se zajedno s čovječuljkom popeo na zvonik da bi pogledao anđela u lice.

Ostao je otvorenih usta, jer je anđeo zaista bio izvanredne ljepote.

Sa zvonika je don Camillo sišao sav smeten; kako je mogao tako lijep anđeo dospjeti navrh zvonika jedne siromašne seoske crkve?

Prevrnuo je arhiv župe ne bi li našao štogod čime bi rasvijetlio ovu neobičnu činjenicu, ali ne nađe ništa.

Sutradan ujutro, stručnjak iz grada vrati se sa dva gospodina koji se popeše na zvonik, a kad siđoše, ponoviše don Camillu ono što je čovječuljak već kazao: to je autentično remek-djelo iz 13. stoljeća.

To su bila dva profesora umjetnosti; dva poznata imena i don Camillo im ganuto zahvali.

— To je nešto strašno lijepo — usklikne. — Anđeo iz 13. stoljeća na zvoniku ove siromašne crkve. To je čast za cijelo selo.

Po podne stiže jedan fotograf i pope se da slika anđela sa svih strana. Sutradan se u gradskom dnevniku pojavio podug članak u kojem se govorilo o anđelu iz 13. stoljeća, popraćen sa tri slike; članak se završavao tvrdnjom kako bi bio pravi zločin takvo dragocjeno remek-djelo ostaviti ondje gore, da trune i propada na nevremenu. Umjetnička baština pripada kulturi i civilizaciji, prema tome valja o njoj voditi brigu, i tako dalje u tom tonu. Na te tirade don Camillo se nakostriješi.

— Ako ti banditi iz grada pucaju na to da nam zdipe anđela, onda se, duše mi, varaju — reče on radnicima koji su pojačavali skele oko zvonika.

— I te kako se varaju — prihvatiše radnici. — Ne damo da nam diraju naše.

Dođoše zatim i neki drugi ljudi, druge neke zvjerke, pa i iz biskupije, i svi se popeše da vide anđela, a kad se vratiše sa zvonika, rekoše don Camillu da je zločin takvu ljepotu ostaviti izloženu vodi i ledu.

— Kupit ću mu kišni ogrtač — na koncu drekne don Camillo. A kako mu oni prigovoriše da se takav stav ne može zvati razložnim, don Camillo stade razlagati: — U svim gradovima svijeta ima kipova, remek-djela koja već stoljećima stoje na kiši i ledu usred trgova, a nikome ne pada na pamet da ih skloni. Zašto bismo mi morali skloniti svoga anđela? Što ne idete u Milano i ne kažete Milanežanima kako im Madona Duoma propada tamo gore pa neka je skinu i negdje sklone pod krov? A ne bi li vas Milanežani najurili batinama kad biste im postavili takav prijedlog?

— Milanska je Madona posve druga stvar — odgovori jedan iz grupe zvjerki.

— Ali su batine iste, kako u Milanu, tako i ovdje! — otpovrne don Camillo.

Kako je svijet, koji se bio okupio pred crkvom oko don Camilla, popratio jednim »tako je!« njegove riječi, nitko mu više ne odgovori.

Neko vrijeme nakon toga, gradski list ponovo prijeđe u napad.

Anđela jednog iz 13. stoljeća, takvu ljepotu od anđela, dakle, pustiti navrh zvonika u nekakvu izgubljenom seocetu Basse, pa to je pravo zlodjelo! No, neka nitko ne misli da bi se htio

selu oduzeti anđeo; ne, nego je želja da se tom selu pruži mogućnost da hvala anđelu postane turistička atrakcija! Koji će ljubitelj umjetnina zaći čak u to zabačeno selo Basse da bi s trga gledao jedan kip utisnut u sam vrh zvonika? Neka se anđeo snese u samu crkvu, neka se napravi otisak i neka se njegova točna kopija, valjano pozlaćena, postavi navrh zvonika.

Ljudi pročitaše članak i stadoše gunđati kako, istini za volju, anđelu tamo navrh zvonika nitko ne može vidjeti ljepotu.

U crkvi, međutim, svatko ga može gledati, a zvonik neće ništa izgubiti jer će imati svoga pozlaćenog anđela navlas istog kao ranije.

One zvjerke porazgovaraše o tome s don Camillom, a on najzad priznade da bi krivo uradio ako bi se opirao. Kad su anđela skinuli sa zvonika, cijelo se selo skupilo na trgu i anđeo je više dana ostao ispred crkve jer su ga svi htjeli gledati i dirati. Došao je svijet i iz susjednih sela jer je pukao glas da se radi o čudotvornom anđelu.

Kad je došlo vrijeme da se napravi otisak radi reprodukcije, don Camillo ne popusti.

— Anđeo ne ide odavde. Donesite alat ovdje i napravite otisak ovdje.

Stari je Bassini, kako su utvrdili pošto su izvedeni računi i likvidirani svi sporni momenti, ostavio dovoljno novca da se pozlati ne samo jedan nego i deset anđela pa je tako bez pô muke nađen i novac za brončanu kopiju koja će stajati na zvoniku.

Kopija stiže, sva je blistala zlatom, svijet se okupio da je vidi i zaključi da je i ona remek-djelo.

Usporedili su je u svakom detaljčiću s pravim anđelom i sve se upravo čudesno poklapalo.

— Kad bi i pravi bio pozlaćen, nitko ih ne bi umio razlikovati — govorili su ljudi. Nato don Camilla stade peći savjest.

— Dat ću pozlatiti i pravog anđela — on odluči. — Novaca ima.

Ali su tu intervenirale zvjerke iz grada: originalni kip ne smije se dirati, za to ima bezbrojnih razloga. Međutim, don Camillo jasno je znao šta hoće.

— Tu umjetnost nema veze — reče. — Stari je Bassini ostavio svoj novac meni neka dam pozlatiti anđela sa zvonika. Anđeo sa zvonika je ovdje, i ja ga moram dati pozlatiti ako ne želim prevariti pokojnog Bassinija u njegovoj posljednjoj volji.

I tako je novi anđeo podignut na zvonik, a stručnjaci su odmah stali pozlaćivati starog anđela i posao je brzo završen.

Starog su anđela smjestili u crkvu, u jednoj niši blizu ulaza, i onakav sav obliven zlatom bio je divota pred kojom nemaš riječi.

*

One noći nakon inauguracije don Camillo nije mogao zaspati. U deset je ustao i sišao u crkvu da gleda svoga pozlaćenog anđela.

»Trinaesto stoljeće«, reče za se don Camillo, »a ova crkva nema ni trista godina. Ti si postojao četiri stotine godina prije ove crkve. Kako si došao navrh zvonika? Tko te je odnio?«

Don Camillo pogleda velika krila arhanđela Gabrijela, pa krupnom šakom prijeđe preko oznojena lica. Ma, molim te! Kako će anđeo od bakra odletjeti navrh zvonika?

Anđeo je bio u niši, zaštićen velikim kristalnim vratima koja su se mogla otvoriti. Don

Camillo žurno izvadi ključić iz džepa i otvori vrata.

Kako će anđeo, koji je navikao živjeti tamo gore, ležati sad zatvoren u ovoj kutiji? Don Camillu se činilo da anđeo neće imati zraka.

Na pamet mu pade stari Bassini: »Ostavljam sve župniku neka dâ pozlatiti anđela sa zvonika, neka sav blista kako bih ja odozgo mogao prepoznati svoje selo.«

»Stari Bassini neće odozgo vidjeti gdje blista njegov anđeo«, pomisli don Camillo. »On će vidjeti lažnog anđela. A htio je da mu blista baš ovaj . . .«

Zaprepastio se; zašto da prevari starog Bassinija?

Don Camillo klekne pred Krista s glavnog oltara:

— Isuse — reče — zašto sam prevario starog Bassinija? Zašto sam poslušao one kretene iz grada?

Krist ne odgovori i don Camillo se opet vrati anđelu.

»Trista si godina gledao ova polja i ove ljude. Trista si godina šutke bdio nad ovom zemljom i ovim ljudima. Možda i sedam stotina godina, jer je ova crkva možda iznikla na ruševinama kakve ranije, vrlo stare crkve. Spašavao si nas od ratova, gladi, kuge. Koliko si gromova odbio? Koliko si oluja odagnao? Već trista, možda i sedam stotina godina upućuješ posljednji pozdrav sela dušama mrtvih što uzlaze u nebo. Tvoja su krila treperila na odjeku svih zvona: zvona tuge, zvona radosti. Stoljeća radosti i bolova kriju se u tvojoj kovini. A sad si tu, ni zraka nemaš u toj pozlaćenog krletki, i više nećeš vidjeti sunca, više nećeš vidjeti modro nebo. Na tvom mjestu stoji jedan lažni

anđeo koji dolazi iz Sesto San Giovannija a u svojoj kovini nosi samo odjek kletvi ljevača zatrovanih politikom.

»Onaj je lažni anđeo uzurpirao tvoje mjesto. Tebe je stvorio jedan čovjek vjerom nadahnut. Čekićem je milimetar po milimetar uobličio tvoju kovinu; onoga drugog, što je tebi jednak, stvorili su nakazni i opaki strojevi. Dok u svakom četvornom milimetru tvoje kovine ima pomalo vjere neznana majstora iz 13. stoljeća, u kovini onoga drugog samo je hladno bezbožništvo stroja. Kako nas može štititi taj bešćutni i hladni lažni anđeo? Šta se njega tiču naša polja i naši ljudi?«

Već je bilo jedanaest sati. Noć je bila puna muka i magle. Don Camillo izađe iz crkve i uroni u tmicu.

*

Peppone je odmah sišao na ulicu i poprijeko pogledao don Camilla.

— Trebaš mi — reče don Camillo. — Uzmi kabanicu i pođi sa mnom.

Kad su stigli u crkvu, don Camillo pokaza Pepponeu anđela koji je blistao u zlatu.

— Štitio je tebe, tvoga oca, tvoju majku, i oca i majku tvoga oca i tvoje majke. Mora štititi i tvoga sina. Mora se vratiti na svoje mjesto.

Peppone se zagleda u don Camilla.

— Jeste li poludjeli?

— Jesam — prihvati don Camillo. — Ali, koliko god bio lud, sâm ne mogu izvršiti ludost koju sam smislio. Potrebna mi je pomoć luđaka poput tebe.

Oko zvonika još su stajale skele, netaknute. Don Camillo zavuče sutanu u hlače i pope se. Za njim stiže Peppone s jednim koloturnikom.

Bila su samo dvojica, ali ludi i jaki kao šestorica; svezaše anđela, odšarafiše podnožje. Spustiše kip.

Na rukama ga odnesoše u crkvu; onda skinuše pravoga, a na njegovo mjesto postaviše lažnog anđela.

Pravoga pričvrstiše užetom te ga digoše.

Da bi se onaj drugi anđeo postavio na vrh tornja, bila su potrebna petorica; sad su to učinila samo dvojica.

Nađoše se opet na tlu i potrčaše u župni dvor. Bili su do kostiju natopljeni znojem i maglom, ruke im bile izguljene. Opaziše da je pet sati ujutro.

Onda promisliše šta su zapravo učinili i velik ih strah spopade.

Svanjivalo je. Izviriše kroz prozor, a anđeo stajaše tamo gore, navrh zvonika.

— Nemoguće — zamuca Peppone.

Onda ga žestoka navala bijesa zgrabi i on se okrene don Camillu.

— Zašto ste me natjerali da učinim to! — vikne. — Kakve sam veze ja imao s tim prokletim poslom?

— To nije proklet posao — odgovori don Camillo. — Po svijetu se mota i previše lažnih anđela i sije zlo među nama. Potrebni su nam pravi anđeli koji će nas štititi.

Peppone s gađenjem iskrivi lice:

— Uobičajene gluposti klerikalne propagande! — reče. I ode bez pozdrava.

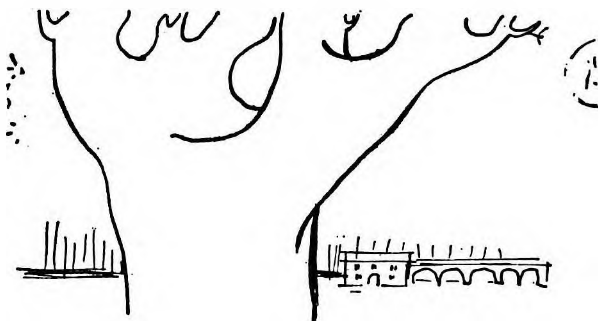
Ali, kad se našao na vratima svoje kuće, nešto ga nagna da se okrene i uzgleda, i spazi anđela koji je s vrha zvonika blistao na prvom danjem svjetlu.

»Zdravo, druže«, razvedreno zagunđa Peppone i skide šešir.

U međuvremenu je don Camillo, klečeći pred glavnim oltarom, govorio raspetom Kristu:

— Isuse, ne znam kako smo uspjeli to izvršiti!

A Krist ne odgovori, samo se nasmiješi, jer je On to znao.

OBILJE I OSKUDICA

Oskudica je bio iz grada, a tu se stvorio na neuobičajen način; no, prvo i prvo, nije se zvao Oskudica, imao je i on svoje pošteno ime i prezime, poput svakog kršćanina, a bio je i zgodan momak, u svoje vrijeme, i okretan. Ali su ga tako zvali u selu, ne toliko zbog toga što bi on bio mršav, nego više zato što je Marina bila komadina cure, posvukuda obilato nabijena, pa je ispalo zgodno zvati ih Obilje i Oskudica.

Oskudica je bio stigao u selo drugi; riječ je o biciklističkoj utrci kroz Bassu koja je bila organizirana u svoje vrijeme; važna prigoda s valjanim trkačima pa i iz drugih provincija. Oskudica je onda imao dvadesetak godina, dobro je jurio na biciklu a došao je na utrku kroz Bassu jer je bilo dobrih nagrada. U selo je stigao drugi, svega dvadesetak metara iza prvog, a bio je svejednako svjež kao rosa.

— Za dva će kilometra taj prijeći na čelo i više ga ni vrag neće stići! — rekoše ljudi. I zaista, kad je stigao na cilj, umjesto da uspori,

on zabrza i prođe kroz selo praćen drekom i pljeskanjem.

Na dvjesta metara od sela probuši mu se guma. Bacio je bicikl na gomilu šljunka i stao mijenjati gumu, a uto mu priđe djevojka, koja je bila izašla iz jedne osamljene kuće u blizini, i upita ga treba li mu štogod.

Oskudica je tada prvi put vidio onu koju će svijet kasnije nazvati Obiljem, ali koja se zvala Marina.

Oskudica zaboravi i gumu i utrku i cijeli svijet i zađe u razgovor s djevojkom. Potom, predvečer, oprosti se od nje, ode u selo, prodade bicikl, kupi sebi hlače, košulju i nekakve cipeletine, i ostade tamo.

Dane je provodio lutajući gore-dolje nasipom, a predvečer se nalazio s Marinom.

Jedne večeri Marina opazi da je momak prilično zlovoljan i tad otkri da je novac od bicikla presušio i da momak već duže vrijeme ne jede.

Najprije ga nahrani, a onda, vidjevši da je živnuo, otpoče mu govoriti vrlo blago:

— Vi ste okretan i spretan momak, i mozga imate; ovo je malo selo, ali posla uvijek ima za vrijedne ljude. Zašto ne biste pokušali da se nekako sredite?

— Pokušat ću — odgovori Oskudica.

I zaista je pokušao, ali ga je nakon dva-tri dana rada spopadala sjeta i on je morao napuštati posao.

— To je pitanje naravi — objasnio je Marini. — Ja sam po prirodi nemiran čovjek, nisam stvoren za mirnu, svakodnevnu kolotečinu. Stvoren sam za avanturu.

Oskudica je umio lijepo govoriti jer je bio iz grada i svašta je vidio u životu: komedije,

kinematografe, opere, sportska natjecanja. Osim toga, bio je pročitao i neke knjige pune svakojakih čudesa.

Marina ga je pažljivo slušala i tu i tamo uzdisala:

— Kako život mora biti lijep!

Marina je bila švelja; dobro je radila i cijeli je bogovetni dan sjedila za šivaćim strojem. S njom je živjela nekakva baka, dozlaboga stara, koja joj je spremala jelo. Marina je prekidala rad tek uvečer, da se nađe s Oskudicom.

Najzad je došlo do toga da je morala tegliti i noću, jer nije stizala završiti posao, i tako, umjesto da se nađu kod mostića, oni su se sad sastajali pola u kući, pola izvan kuće, što znači da je Marina radila u kući, a Oskudica je stajao u dvorištu, naslonjen na prozorsku rešetku.

Razumije se, kad su s jeseni počele kiše, Oskudica je pozvan u kuću, a najzad je u njoj i ostao jer se oženio Marinom, i tako, kad je stara bakica umrla pa su oni ostali sami, postadoše predmet priče cijelog sela.

Doista, Oskudicu nije nikad nitko vidio da je i prstom maknuo, dok je Marina, međutim, radila kao uvijek, od rana jutra do kasne večeri, a nikad se nije tužila.

Kad je imala koji groš više, davala ga Oskudici; slala ga je u grad u kino. Oskudica je odlazio po podne u kino, a dok bi se vratio — a brz je bio jer je vozio bicikl kao sam vrag — Marina samo što ne bi svisnula od čekanja.

Onda bi joj Oskudica ispripovjedio cijeli film, sve po redu, a Marina uživala i ljepše no da ga je gledala vlastitim očima.

Jednom ga je poslala i u kazalište da vidi neku operu, ali je kasnije utvrdila da sama pripovijest, bez glazbe, ne vrijedi ništa.

— Ljepše uživam u kinu — ona zaključi.

Došao je rat i Oskudica je morao poći; Marina je ostala da ga čeka za šivaćim strojem. Ali se od vremena do vremena tješila: »Tko zna kakve će mi sve stvari ispričati!«

I zaista, kad se vratio, Oskudica je imao svega i svašta da priča, i sve je ispričao, a Marina je samo širila oči.

Oskudica ne maknu prstom ni poslije rata; dapače, kako je osjećao potrebu da zaboravi užase koje je vidio i prepatio, baš je svojski zapeo da ih i zaboravi.

Jedne večeri, dođe Marini dječačić neki s hitnom obavijesti, a Marina se diže od šivaćeg stroja i pođe za dječačićem.

Oskudicu nađe opružena na jednoj klupi u gostionici Molinetta; bio je kao mrtav, a mrtav pijan.

Premda onako mršav, nije on bio ni lagan; stoga se Marina trkom vrati kući, uze s trijema ručnu dvokolicu pa na nju natovari i odveze svoga Oskudicu.

Dva-tri dana kasnije, Oskudica se opet nađe u gostionici Molinetta. Predvečer dođe k Marini gostioničarev dječak i Marina ovaj put pođe za njim već oboružana dvokolicom.

Oskudica je i ovaj put bio u istom stanju, a ona ga i ovaj put odveze u dvokolici i položi u postelju.

Tri godine prođoše, a može se kazati da su svi pokušali pomoći Oskudici, jer je Marina, onakva još lijepa i tako unesrećena, što se dizala od rada samo da uzme dvokolicu i ode po Oskudicu koji je ležao mrtav pijan pod kakvim stolom u gostionici, bila živa žalost.

Ali je Oskudica samo odmahivao glavom i odgovarao:

— Ubijte me, ali me nemojte siliti da radim.

*

Od vremena do vremena, nakon izvjesnih dugih razdoblja utihe kad je sve teklo kao podmazano, selo kao da se pretvaralo u nekakvu ispostavu pakla.

Uvijek zbog politike, one svinjarije što ljudima krv truje i sina na oca diže i brata na brata. Oskudica je živio izvan ovoga svijeta i kad se nije nalijevao; prema tome, nikad se nije umiješao u politiku, oduvijek se držao od nje daleko. Pa i zato što je bavljenje politikom također rad koji se često pretvara čak u naopak rad.

Jednog se jutra Oskudica, koji je već bio savršeno zaboravio dim u kojem je bio pet dana ranije, zaputi na vrata, ali se Marina ispriječi preda nj.

— Ne smiješ izaći; vani je gužva.

— Gužva je samo za onoga tko je traži, a ja tražim samo koju čašu vina — odvrati Oskudica.

— Ima gužve koja će tebe naći, makar je ti i ne tražio — dočeka Marina. — Štrajk je, i straže patroliraju. To su sve ljudi izvana, čovjeka i ne pogledaju samo mlate po njemu.

Stvar je bila prilično gadna: crveni su bili izjavili da štrajk mora biti opći; sela su između sebe izmijenila štrajkačke straže, kako se ljudi međusobno ne bi poznavali, pa su ovaj put svi strepili u crnom strahu. I polja su bila pusta jer su se i gazde, s obzirom na one ružne strane njuške što su se motale naokolo, bojale da njih također ne uzmu za štrajkbrehere i ne prebiju.

— Nemoj izaći — Marina reče Oskudici. — Ako im se učini da si jedan od onih koji žele raditi, raskinut će te na komadiće.

Oskudica se samo nasmije i izađe.

Dvadeset minuta kasnije gospodar Pioppe spazi Oskudicu gdje mu prilazi i pogleda ga sumnjičavo.

— Šta vi hoćete? — upita ga mrko.

— Hoću raditi — mirno će Oskudica. — Kad svi drugi rade, nema nikakva smisla da i ja radim. Ali moj rad postaje važan čim drugi ne rade.

Gospodar Pioppe pogleda ga zaprepašteno, pa mu pokaza staju gdje su krave, nadute od mlijeka, mukanjem zaklinjale neka se tkogod nađe da ih pomuze.

*

Pred večer dođe k Marini jedan dječak, po običaju, a Marina po običaju pođe za njim vukući svoju dvokolicu.

Našla je Oskudicu sama, bez znaka života, kraj neke gomile šljunka. Zgrabili su ga kad je izlazio iz štale i prebili ga kao vola. Bio je sav u krvi.

Marina ga natovari na dvokolicu. S komadom košulje koju je imala ispod haljine previla mu je najgore rane i krv je odmah crvenilom obojila zavoje. Lice mu je isprala vodom iz jaruge.

Na raskrižju krene putem koji je prolazio kroz selo.

Crveni su bili svi na trgu, a narod je virio kroz rebrenice na prozorima.

Marina je naglo izbila, ali je polagano prolazila, gurajući dvokolicu s okrvavljenim i beživotnim tijelom Oskudice.

Ponosno se držala poput kakve kraljice i nikad nije bila tako lijepa.

Čopor se crvenih rastvori i svi zanijemješe; zaprepašteno su gledali gdje prolazi žena i gura dvokolicu s beživotnim tijelom slobodnog radnika Oskudice.

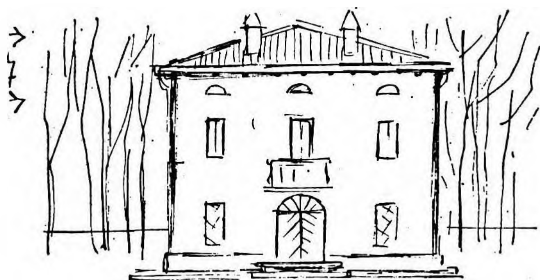
*

Tek nakon mjesec dana ležanja Oskudica se ponovo našao na nogama. Kad je vidjela da se oporavio, Marina ga zgrabi za ramena.

— Zakuni mi se da više nikad nećeš raditi! — uskliknu. — Zakuni se!

Oskudica najprije nije htio, ali se najzad ipak zakleo.

I bi čovjek od riječi.

PRSTEN

Neupućen bi se čovjek mogao samo čuditi kako to da se Gisi grlo steže kad se nađe u onoj sobi u prizemlju, u samom neredu i prašini, u sobi više nalik na kakvo skladište, gdje je darmar od namještaja, sanduka, kovčega, slika i tome slično; no, ako bi bio upućen, sve bi mu bilo jasno.

Cijela se stvar sastojala u jednom portretu u koloru na kojem je bila načelnikova žena, sva napirlitana, poput kakve carice dostojanstveno posađena na fotelju s visokim naslonom; desna joj je ruka mlitavo visila preko podstavljenog desnog priručja fotelje, tek tako, kao u kakvoj nehajnoj pozi, ali je to bila smišljena poza da bi se istakao famozni prsten.

I eto, kad bi pogledala onu sliku, Gisi bi se stezalo grlo; a nitko nije silio Gisu da uđe u onu sobu i gleda onu sliku. Međutim, Gisa je barem jednom dnevno ulazila u onu sobu upravo zato da gleda portret, kao da uživa u tome da joj se steže grlo.

Torconijevih već odavno nije više bilo na Pilastrima, a po svemu se činilo da se i ne kane vratiti s obzirom da je nezgodan vjetar puhao. A, i da se vrate, Biolchiji bi se radije latili pušaka no da vilu puste iz šaka, prema tome je Gisa Biolchi praktički bila gospodarica vile; ali u stvarnosti je tamo i dalje zapovijedala omražena načelnikova žena, gospođa Mimì Torconi.

Svemu je tome bio razlog onaj prsten. Onaj famozni prsten. To nisu bile nikakve vračarije ili kakve slične budalaštine, nego se radilo o prestižu; famozni je prsten bio kao kakav simbol komande.

Čovjek će odmah shvatiti da je to ono već poznato psihološko filozofiranje iz romana i komedija, gradska roba, jednom riječi; ali eto, to je vrlo dobro shvaćala i Gisa Biolchi, koja nije znala ni čašom jedno »o« narisati i koja je bila samo žena napoličara. Iz čega se vidi da filozofija, psihologija i sva ostala slična roba kvare mozak čak i onima koji i ne znaju za njihovo postojanje. To vam je kao neka vrsta Kochova bacila mozga.

Imanje Torconijevih zvalo se Pilastri prema dvjema poput Troje starim pilastrima koji su su se onako goli, bez vratnica, dizali na desnoj strani ceste, otprilike na polovini puta do rijeke. Od pilastara je tekao dug kolski put do vile Torconijevih, opkoljene vrtom, a izvan vrtnog zida ležale su gospodarske zgrade: kuća napoličara Biolchija, nastambe služinčadi, staje, sjenik i tako dalje.

Danas, kad se govori o vilama, čovjek odmah pomišlja na one sprdačine što rastu kao gljive poslije kiše u gradovima i pretvaraju kvartove u odjele Sajma uzoraka. Ali vile koje se vide tamo dolje, one su ozbiljna stvar; velike kva-

dratne kuće s prizemljem, prvim katom i tavanom što ima prozorčiće nalik na krišku lubenice. Prozori imaju svoj pravi sklad, viši su nego širi, baš pravo po kršćanski, jer je takva i svaka krštena duša — viša nego šira.

Takva je bila vila Torconijevih; i k tome, nadjevena gomilom lijepih stvari, s dvoranom i salonom, pa i s privatnim salončićem gospođe Mimì; jer je gospođi Mimì, kao načelnikovoj supruzi, bio potreban, zna se, privatni salončić s foteljima atlasom presvučenim, sagovima i zvoncetom kojim će dozvati sluškinju. »Maria, čaj ...« Gospođi je Mimì bila apsolutno neophodna ta žuta jušina, jer kava nije dovoljno *chic*. I odgovarajući specijalni keksi, za to posebno naručeni iz grada.

Gisa pak, kad je o tim stvarima govorila s poslugom, pomodrila bi od bijesa; istini za volju, imala je i pravo, jer su Torconijevi, njih dvoje sami plus sluškinja, imali desetak ili dvanaest soba, dok su se Biolchi s četom djece morali stiskati u četiri sobice.

No, Gisu Biolchi najviše je jedilo i grizlo što se gospođa Mimì pravila važna kao kakva carica. Bila je lijep komad žene, imala je oko četrdeset i pet godina, velika prsa (za što nije uložila bogzna kakav trud, jer nije nikad rodila), oblačila se uvijek u tamno jer joj je kao plavojci dobro stajalo, a nikad nije imala na sebi ni narukvicu, ni broš, niti ikakav drugi nakit, samo i jednostavno jedan ogroman prsten izrađen od zlata i briljanata. Nešto što te poticalo da klekneš i da ga poljubiš.

I u prstenu je bila tajna svega; Gisa se sjećala kako je jednom vidjela gospođu Mimì svu neurednu, s nekakvom krpetinom od haljine i još gorim rupcem na glavi, jer se bila posve-

tila čišćenju. Odjevena je dakle bila i gore od sluškinje a lice joj bilo sve umazano prašinom; ali, na ruci je imala famozni prsten i ulijevala je isto poštovanje kao da je bila u svečanoj paradi. Cijela stvar nije ležala u nekoj velikoj vrijednosti toga prstena (najzad, radilo se samo o zlatu i sitnim briljantima), nego u tome da je bio veličanstven, da je imao dostojanstvo simbola komande.

Načelnik Torconi, i on se uvijek pravio važan i nos dizao da bi s njime oblake parao, no, ništa mu nisi mogao prigovoriti. Bogat je bio, pa nije imao potrebe da lovi u mutnom, a nikome nije nikakvo zlo učinio, jer nije imao političkih ambicija. Bio je u najgorem slučaju antipatičan načelnik, kako bi se danas moglo kazati za nekoga predsjednika da je antipatičan. Međutim, to nitko i nije uočio.

Čam se dogodilo veliko tumbanje, more je njih uočilo da je on antipatičan načelnik, a u takvim slučajevima dovoljno je samo početi. Ostao je načelnik i tijekom drugoga naleta, i nije učinio ni više ni manje od onoga što je činio prije, ali se oko njega dnevice sve više širila mržnja.

U povijesti je oduvijek tako bilo: dođe kakav zgodan momenat i izvjesna se situacija stane mijenjati, pa svijet onda spozna da su ga gulili i sav se uzbudi jer mu se rodila prijeka potreba da nađe nekoga koga će prebiti ili ga olovom nadjeti na dan konačnog tumbanja. I mržnja, o kojoj prije nije bilo ni spomena, rađa se i raste; i svi gledaju izabranu žrtvu dok ona prolazi, i misle: »Nećeš dugo, lešinaru!«

I tako don Camillo jednog dana ode načelniku; bilo je to na početku '45, posvuda je već počelo bivati vraški vruće.

— Bit će bolje da kidate dok je vrijeme — don Camillo reče načelniku. — Pazite šta vam kažem.

— Velečasni — odgovori Torconi — pa vi dobro znate da nikad nisam nikome učinio nikakvo zlo.

— To nema veze. Pred Bogom ima, ali pred mitraljeskim rafalom nema baš nikakve veze. Sredstava imate. Ako vam to kažem, imam svoje razloge.

Torconiju se taj bijeg nije sviđao.

— Bježi onaj kome je savjest nečista — on otpovrne.

— Ako se bijesan bik otkine s lanca i nasrne na vas, hoćete li se skloniti? Koliko god vi imali čistu savjest, ako se ne sklonite, bijesni će vam bik rasporiti trbuh.

— Ali je ovdje drugo posrijedi; u ovom slučaju bježati, to je poniženje.

— Poniženje je da se čovjek dâ zaklati, a nikakvo zlo nije učinio. Valja zaštititi čestite ljude; ja štitim vas, a vi štitite sebe.

Torconiju je bilo strašno krivo da napusti svoju lijepu kuću. Ali je najzad shvatio da je mora napustiti; pričekao je do početka travnja, potom se ode oprostiti od don Camilla.

— Idem, velečasni. Za slučaj da dugo potraje dok se zrak ne raščisti, evo vam ovo pismo za napoličara Biolchija: tu su mu upute šta treba da radi; prodaja proizvoda, uplata dobiti i tako dalje. Vidite i vi sami. Ja ću pokušati da se sa ženom prebacim u Švicarsku. Dobio sam punu vreću anonimnih pisama, same prijetnje. Imali ste pravo.

— Izvedite to bez velike buke — opomene ga don Camillo.

— Već sam savršeno organizirao svoj nestanak. Samo vi znate za to. Ne sekiram se.

Torconi je zaista sve izveo dobro, pa su njegov bijeg primijetili tek tri dana kasnije: »Pogriješili smo što smo ga pustili da pobjegne!« rekoše na to ljudi u bijesu. »Duša mu bila crnja od vraga, da nije tako, ne bi bježao!«

Potom se dogodi ono što se dogodilo, i jednog lijepog dana stadoše seoskim ulicama kružiti oni s crvenim rupcem oko vrata.

Biolchijevi ne propustiše priliku; obadvoje, muž i žena, omotaše vratove crvenim rupcima, natovariše na kola dvije vreće boca, odoše u sjedište komiteta, predadoše boce i rekoše:

— Mi i naša djeca propadamo i venemo u četiri sobice ne veće od kokošinjca, koje prokišnjavaju, dok je dvadeset metara dalje prazna vila jer je ona svinja od načelnika pobjegla da bi izmakla narodnoj pravdi! Je li to u redu?

— Uzmite vilu a svoje sobe dajte posluzi — odgovori im komitet otčepljujući boce.

I Biolchijevi razbiše bravu na vratima i zauzeše vilu. Ali, tu otpoče tragedija.

Slike, kovčege, namještaj, rublje i kuhinjsko posuđe Torconijevih strpaše u prizemnu krilnu sobu, jer su Biolchijevi željeli životni prostor, a ne privatno vlasništvo. Međutim, Gisa se odmah osjeti gospođom Gisom i prohtje joj se zadržati netaknut privatni salončić, i zastorčiće na prozorima, i vaze sa cvijećem, a u mnogim sobama i sagove, jer je to snivala godinama, a sve je najzad bilo tako lijepo postavljeno i tako elegantno da bi bio pravi zločin poremetiti onaj sklad koji ona nije shvaćala, ali je osjećala. I tako, malo-pomalo, kad se izuzmu sporedne stvari i slike i rublje i posteljina i kuhinjsko posuđe Torconijevih, sve je opet došlo na danje svjetlo i našlo se na svom ranijem mjestu. Gisa je pak postala prava zvijer,

jer je kao tigrica skakala ako bi tkogod umazao sag ili sjeo u fotelju atlasom presvučenu. Stala je zaključavati sve glavne sobe, pa je najzad obitelj spala na to da živi u kuhinji i u prostorijama za služinčad.

Poslovi su cvali jer je napoličar, kako više nije morao podnositi račune gazdi, za se zadržavao više od devedeset posto, a ostatak polagao u banci kako je bilo rečeno u pismu što ga je bio dobio od don Camilla. Pa crna burza i sve u tom stilu, činjenica jest da su Biolchijevi bili puni para. Gisa je sebi skrojila tamne haljine kao one u gospođe Mimì i od vremena do vremena bi se napirlitala pa se, sama, zatvarala u one sobe što su ostalim ukućanima bile tabu, gdje je dirala i ovo i ono i sjedala u fotelje atlasom presvučene. Jednog je popodneva čak pokušala sebi skuhati čaj, ali ga je doslovce zakuhala pa je dobila nešto odvratno i bljutavo, što je ona svejedno ispila s osmijehom.

Ukratko, ona je bila gospodarica; sad je sve već bilo njeno, jer joj nije moglo ni na kraj pameti pasti da bi se Torconijevi mogli jednog dana vratiti. Uostalom, Biolchijevi, da ih je tkogod pokušao izbaciti odande, spremno bi dotičnoga dočekali puščanom paljbom pa i gorim od toga. Dakle, ukratko rečeno, Gisa je bila gospodarica; ali, ona je osjećala da u stvarnosti još uvijek komandira gospođa Mimì. Toliko je to osjećala da, kad bi pokušala štogod pomaknuti — recimo kakvu vazu, kakvu tričariju — odmah bi se osjetila obveznom da stvar vrati na staro mjesto.

Tada bi Gisa odlazila u krilnu sobu na stezanje grla. Gledala je veliki portret gospođe Mimì i sebe sve jače uvjeravala da sva čarolija leži isključivo u famoznom prstenu. Kad bi na svojoj ruci samo imala takav prsten, Gisa bi

se zaista osjetila gospođom Gisom, gospodaricom.

Zbog prstena je počela mučiti muža; prsten i prsten, uvijek iznovice o tom prstenu. Hoće prsten. Bez prstena više i ne može živjeti.

Novaca je bilo napretek, a uostalom zlato i dijamanti su uvijek dobra investicija.

— Kupit ću ti narukvicu — govorio joj muž. — Kupit ću ti broš, kupit ću ti naušnice.

Ali je Gisa htjela prsten i samo prsten.

Jedne noći napoličar više ne uzmože odoljeti refrenu o prstenu.

— Samo da začepiš tu prokletu gubicu — reče — dobit ćeš prsten i neka te vrag odnese!

Siđoše, uđoše u sobu s kramom, pomakoše jedan sanduk, skidoše dva reda cigala, potom stadoše pomalo kopati. Najprije cementni sloj, pa podsloj tucanika, zatim zemlju. Sad nastaviše kopati noktima; nađoše lijevu ruku gospođe Mimì, podigoše je, raširiše njene prste ogoljelih kostiju i skidoše prsten. Potom sve vratiše na mjesto i poklopiše pločicama.

Gisa se s prstenom na ruci najzad osjeti gospodaricom. Ali, ne znade se obuzdati i dva dana kasnije netko od služinčadi spazi joj na ruci prsten gospođe Mimì. Taj prsten poznavao je svak u selu i tako glas puče i daleko stiže.

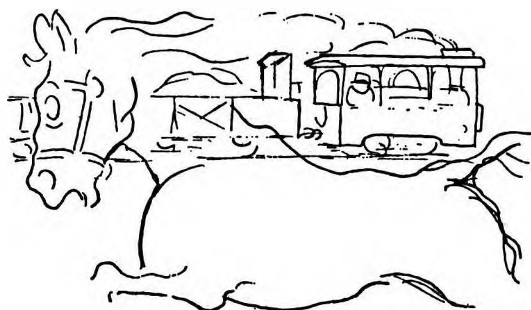
Jednog popodneva na prilaznom se putu pojaviše karabinjeri, ali ih napoličar i njegova žena ugledaše, popeše se na kat i otvoriše vatru. Obadvoje, Biolchi i njegova Gisa.

Zapucaše i karabinjeri i stvar potraja sve dok jedna salva ne obori ona dva nesretnika.

Mrtva je Gisa, s puškom u ruci, ležala kraj leša svoga muža. Bila je u velikoj paradi i na ruci je imala prsten gospođe Mimì.

Gospođu Mimì i njenog muža nađoše zakopane u sobi s kramom; likvidirali su ih Biolchijevi, muž i žena, sjekirom u glavu, one noći kad su se Torconijevi spremali na kidanje.

Don Camillo je vratio prsten na ruku gospođe Mimì, pa je gospođa otišla počivati u posvećenu zemlju sa svojim prstenom na ruci i tako ponovo postala gospodarica.

BIJELI

Sada, kad idu u grad, ljudi Basse služe se autobusom; to su vam one suvremene proklete sandučare u kojima se krštena duša mora voziti kao kakav kovčeg u prtljažnom vagonu, a maknuti se ne može sa svoga malenog sjedala makar joj se želudac prevrtao ili je snašlo i kakvo gore zlo.

Zimi pak, kad je magla ili je od leda cesta poput stakla, najmanje što ti se može dogoditi jest da se sa svim ostalim suputnicima nađeš u kakvu jarku.

Divota je u tome što smo prije imali parni tramvaj, sa svojim tračnicama, i tramvaj je uvijek nalazio svoj put makar bio led, makar bila magla. Ali je jednog lijepog dana nekakav autoritativan tikvan iz grada izmislio da je stari parni tramvaj zastarjela roba pa je sigurno sredstvo zamijenio za nesigurno.

Parni tramvaj nije samo razvozio ljude nego je svakog dana prevozio šljunak, pijesak, cigle, ugljen, repu, drvo i tako redom, i divan

bijaše ne samo zato što je izvanredno obavljao posao nego i što je bio pun poezije.

Jednoga dana dođe desetak ili petnaestak nesretnika sa službenom općinskom kapom i stadoše skidati tračnice. Nitko nije prosvjedovao, svi kazaše: »Već je bilo vrijeme!« Zapravo, danas se žuri čak i onim matorim starcima što u grad jedva da jednom godišnje idu, a svoje vrijeme provode iščekujući da vrijeme prođe.

Parni je tramvaj polazio iz grada i stizao sve do velike rijeke; zatim se vraćao. Sva se velika sela nižu uz provincijsku cestu, samo se jedno selo udaljilo dva-tri kilometra od nje. Kako bi do toga sela tramvaj morao ići nekakvom vrlo vijugavom trasom, zbog nasipa i kanala, to je veza sela sa cestom postavljena nekom vrstom ogranka pruge: jedna su tramvajska kola prevozila ljude iz sela do tramvajske stanice na cesti, i obratno, od tramvajske stanice do sela.

Ali, ta je kola vukao konj.

Posljednji konj koji je služio pod tim kolima bio je ujedno i najvaljaniji od sviju: Bijeli, lijepa životinja kao skinuta s kakva spomenika. Pragovi između tračnica ogranka bili su pokriveni nabijenom zemljom i tom je stazom Bijeli kaskao šest puta dnevno, a koji trenutak prije no što bi se kola zaustavila, to jest čim bi začuo škripu kočnica, prebacio bi se izvan tračnica i kaskao dalje sa strane, da bi se na zapovijed vozača poslušno zaustavio ali i izbjegao pogibelji da ga kola bubnu u stražnjicu.

Bijeli je služio dug niz godina i bio je u svom zanatu štono riječ ispečen. Imao je izvanredan sluh, zvižduk parnog tramvaja čuo bi i onda kad ljudima ni na kraj pameti nije bilo da bi ga mogli čuti.

Čuo bi mu zviždu čim bi tramvaj najavio svoj dolazak u Trecastelli. Onda bi Bijeli udarao kopitima u stajsko kamenje, što je značilo da ga sad valja upregnuti jer ima upravo toliko vremena da se ukrcaju ljudi, krene na put i stigne do ceste pet minuta prije no što će se pojaviti tramvaj.

Onoga dana kad je zviždu prvi put izostao, jer tramvaja više nije bilo, Bijeli je bio kao lud, do uvečer je stajao naćuljenih ušiju i napetih mišića. Tako to potraja gotovo cijeli tjedan, potom se on smiri.

Bijeli je bio zaista krasna životinja i kad ga je tramvajska uprava dala na dražbu, nastade neopisiva gužva jer je svak želio da ga kupi. Najzad ga se Barchini domogao i upregao ga pod svoja nova kola, ona crvena, s vrlo visokim stranicama. A Bijeli je bio na svom mjestu i među rukunicama, baš divan prizor.

Kad ga prvi put upregoše pod kola, dogodi se nezgoda od koje umalo ne nastrada Barchini koji je upravljao s vrha goleme gomile repe.

Naime, kad je Barchini viknuo »eee-ha!« i potegao uzde da zaustavi konja, Bijeli poskoči ulijevo i Barchini ostade na kolima samo zahvaljujući pravom čudu. No, poslije toga Bijeli više ne napravi sličnu šalu jer je odmah shvatio da teretna kola nisu isto što i tramvajska kola.

Tuga ga pomalo spopadala kad bi kročio putem što iz sela vodi na provincijsku cestu. Na odlasku se ne bi ništa dogodilo, ali je na povratku valjalo paziti jer bi se Bijeli inače postavio ulijevo i išao tik uz rub jarka, tamo gdje su prije ležale tračnice.

Tako prođoše godine i Bijeli je stario, a bio je tako dobra i valjana životinja da ga je Barchini zavolio kao svoga rođenoga; i, kad je konj

omatorio, nitko nije ni pomislio da ga se otrese. Davali su mu lake poslove a kad je Barchini jednog dana vidio gdje je jedan radnik opalio Bijeloga, zgrabio je vile i nabio bi nesretnika da ovaj nije klisnuo na sjenik.

Tijekom vremena Bijeli je bio sve sporiji i nehajniji. Došlo je tako dotle da više nije ni repom micao da odagna muhe i nije ga više trebalo vezivati kad se negdje zaustavljao, jer se ne bi ni za dlaku sa svoga mjesta pomakao makar došao i smak svijeta.

Stajao bi tako, obješene glave, kao da i nije pravi konj, nego slamom nadjeven.

Te subote po podne bili su Bijeloga upregnuli za laka kola da prebaci vreću brašna don Camillu i dok je momak s vrećom na leđima ulazio u župni dvor, konj je stajao u trijemu, obješene glave.

Odjednom, Bijeli naglo diže glavu i naćuli uši. Bilo je to tako neočekivano i neobično da je don Camillu, koji je upravo palio svoju polovicu »tuskanca« pred vratima župnog dvora, ispala šibica iz ruke.

Bijeli je nekoliko trenutaka stajao naćuljenih ušiju.

Zatim se zbi — Bijeli pojuri trkom.

Kao munja prijeđe preko trga i začudo nikoga ne obori. Odlučno zagrabi putem koji je vodio na provincijsku cestu i nestade u oblaku prašine.

— Bijeli je poludio! — viknuše ljudi.

Peppone stiže na motociklu a don Camillo uvrne sutanu i skoči na stražnje sjedalo.

— Gas! — zaurla don Camillo. Peppone dade gas i pusti kvačilo.

Bijeli je letio putem koji je vodio na provincijsku cestu, a kola su poskakivala kao na olujnom moru i nisu se raspadala samo zato

što postoji i neki svetac koji štiti i teretna kola.

Peppone je bio dao gas »do daske« i na pola puta motocikl stiže konja.

— Primakni mu se! — zaurla don Camillo. — Pokušat ću ga zgrabiti za žvale!

Peppone priđe blizu konju i don Camillu pođe za rukom da konja zgrabi za ular i već se činilo da je Bijeli iscrpio snagu i da će se sad sjetiti da je pokorno i strpljivo staro kljuse, kadli odjednom tako živnu da je don Camillo morao pustiti ular.

— Treba ga pustiti — vikne don Camillo na uho Pepponeu. — Nitko ga više ne može zaustaviti! Ubrzaj, poći ćemo preda nj.

Peppone ponovo dade pun gas i motocikl jurnu prema provincijskoj cesti.

Na samom raskrižju, Peppone stade. Pokuša nešto kazati, ali mu don Camillo naloži da šuti.

Nakon nekoliko trenutaka pojavi se Bijeli; za nekoliko sekundi naći će se na glavnoj cesti, i Peppone htjede jurnuti da digne uzbunu, ali ne stiže na vrijeme. A zatim, to više i nije bilo potrebno.

Stigavši na glavnu cestu, Bijeli staje i baca se u stranu. Ruši se na tlo usred oblaka prašine, a kola, polomljenih rukunica, prevrću se u jarak.

Sad Bijeli leži tamo, usred prašine na cesti, kao vreća kostiju. A glavnom cestom prolazi, ispuštajući paru, valjak firme koja je započela radove na popravku ceste.

Stroj na prolazu zviždi. Dugim zviždukom. A iz vreće kostiju Bijeloga diže se njisak.

Bijeli je sad zaista samo vreća kostiju. Peppone stoji i nekoliko trenutaka gleda strvinu Bijelog, potom skida šešir i treska ga o zemlju.

— Država! — urla Peppone.
— Kakva država? — pita don Camillo.
Peppone ga gleda ružno.
— Država! — urla. — Čovjek priča i priča, a onda, kad začuje zvižduk države, eto njega!
— Eto njega ... gdje? — pita don Camillo.
— Tamo! Onamo, posvuda — viče Peppone.
— Možda i s karabinkom u ruci, kacigom na glavi i naprtnjačom natovarenom na plećima ... A onda, nema tramvaja nego je to valjak što nabija šljunak! Ali je čovjek u međuvremenu mrtav!
Peppone je htio kazati masu toga, ali nije znao otkud početi. Uze šešir, nabi ga na glavu, potom ga skide dostojanstvenim gestom pozdravljajući strvinu Bijeloga.
— Zdravo, narode! — reče Peppone.
More je ljudi iz sela pristiglo; tko pješice, tko biciklom. Stiže i Barchini.
— Začuo je zvižduk valjka — objasni mu don Camillo — pa je pomislio da je tramvaj. Umro je misleći da je tramvaj. To se vidjelo po tome kako ga je pozdravio.
Stari Barchini mahne glavom.
— Važno je da je umro misleći da je tramvaj — reče stari Barchini.

»GRAĐANSKI S MUZIKOM«

Zvali su ga Romanjolcem iz jednostavna razloga što je došao iz Romagne. U selu je već bio sto godina, ali je ostao Romanjolac do srži kostiju. A da bi se objasnilo šta znači Romagna s onoga gledišta koje ja imam na umu, dovoljno je kazati da u jednom selu Romagne postoji čovjek s nadimkom »Građanski s muzikom!« koji su mu nalijepili iz ovog razloga: naime, za vrijeme jedne političke manifestacije, stajao tako naš čovjek na tribini, a u jednom se času ona najednom stade rušiti, a on padati s njom kao da je od olova, pa shvativši šta se s njim zbiva, zaurla: »Građanski s muzikom!«

Time je htio kazati da želi građanski sprovod s muzikom koja će mu u koraku posmrtnog marša svirati Garibaldijevu himnu.

U Romagni, kad se odluče da utemelje kakvo novo selo, najprije dižu spomenik Garibaldiju a zatim dižu crkvu jer nije nikakav užitak biti pokopan uz građanski sprovod ako nema popa kome ćeš napakostiti.

Sav je »vic« u tome da se napakosti popu.

Romanjolac je mnogo govorio, služio se onim teškim riječima koje se mogu čitati u republikanskim listićima. Činjenica da kralja nema mnogo mu je štetila jer mu je oduzimala najvažniji predmet polemike; zato se sav bio okomio na popa pa su svi njegovi govori završavali uvijek istim riječima:

— A kad crknem, građanski sprovod s muzikom!

Kako mu don Camillo, premda je znao cijelu tu pripovijest od početka do kraja, nikad nije pridao važnosti, jednoga dana ga Romanjolac zaustavi.

— Velečasni, tek toliko da se znate ravnati: ni za života me niste mogli nasamariti, pa me nećete nasamariti ni kad umrem. Na mom sprovodu, nikakvih popova!

— U redu — mirno dočeka don Camillo. — Ali, pogriješili ste adresu. Treba da se obratite veterinaru. Ja se bavim kršćanima, a ne životinjama.

Romanjolac na to započe:

— Kad gospodin Papa ...

Ali ga don Camillo prekide:

— Pustimo odsutne, govorimo o prisutnima. Znači da ću moliti Vječnog Oca neka vas drži na životu što duže kako biste se mogli predomisliti.

Kad je Romanjolac navršio devedeset godina, u selu to proslaviše pa mu i don Camillo, pri prvom susretu, reče nasmiješena lica:

— Čestitam!

Ali ga Romanjolac odmjeri prijekim pogledom i viknu:

— Samo vi molite svoga Boga, velečasni! Jednoga dana mora popustiti i mora me pustiti da umrem! A onda ću se ja smijati!

Stvar s konjima zbila se naredne godine.

*

Stvar s konjima zbila se u jednom selu na drugoj obali rijeke i sve su novine o tome govorile.

Bio je umro jedan crveni, starac od sedamdeset i četiri godine, i bili mu priredili sprovod bez popova a s crvenim zastavama, crvenim karanfilima, crvenim rupcima i drugim crvenim svinjarijama.

Lijes su unijeli u mrtvačka kola, muzika je intonirala *Bandieru rossu* i konji su zakročili pognute glave kao i na svakom sprovodu.

Slijedila je povorka vijoreći svim svojim crvenim krpama.

Ali, stigavši pred crkvu, konji se zaustaviše i više ih ne pokrenu nikakva sila.

Netko zgrabi konje za ular, drugi poguraše kola; ali su konji stajali kao ukopani.

Netko uze štap i stade prašiti životinjama leđa; konji se propeše a potom čak i kleknuše.

Najzad ih digoše na noge i potjeraše naprijed, i dva su konja neko vrijeme kročila, ali kad dođoše blizu groblju, propeše se pa uzeše uzmicati.

»Starac nije bio odbio crkveni sprovod«, pisali su listovi, »nego su njegovi sinovi htjeli da sprovod bude građanski.«

U selu se naveliko komentirala ta pripovijest o konjima; nije bila izmišljotina, to se lako moglo provjeriti: trebalo je samo uzeti čamac i prijeći na drugu obalu rijeke.

Bilo je velikih rasprava, a gdje god je kakva grupica debatirala, tu bi iskočio Romanjolac koji bi stao urlati:

— Srednji vijek, srednji vijek!

Zatim bi objašnjavao kako u tome nema ništa nadnaravno; radi se jednostavno o navici. Konji su već cijelu vječnost navikli da se zaustave kad stignu pred crkvu, pa su se tako i taj put zaustavili.

Ljudi odoše k don Camillu jer su bili vrlo impresionirani.

— Šta vi kažete, velečasni?

— Božanska je providnost beskonačna, ona može odabrati i najjednostavnije svoje stvorenje, pa i cvijet, stablo ili kamenčić, da bi ljudima uputila svoj prijekor. Žalosno je to što ljudi, dok s jedne strane ne uzimaju u obzir razložna objašnjenja onoga koji tumači riječ božju, s druge pak strane skloni su najveću pažnju polagati rasuđivanju jednoga psa ili jednog konja.

Te don Camillove riječi ne svidješe se mnogim ljudima, i zvjerke iz župe dođoše u župni dvor da prekore don Camilla.

— Velečasni, radi se o neobičnom događaju koji je nadasve impresionirao selo. Vi ga ne smijete potcjenjivati, dapače, morate ga protumačiti tako da osvijetlite moralnu pouku koja proizlazi iz toga događaja.

— Ja mogu samo ponoviti ono što sam već kazao — odgovori don Camillo. — Kad je Bog htio ljudima dati pločice Zakona, pozvao je jednog čovjeka, nije pozvao nekog konja! Mislite li, dakle, da Bog tako slabo stoji te mu je potrebno utjecati se konju za pomoć? Zbilo se ono što se zbilo; iz toga neka svak izvlači pouku prema vlastitoj savjesti. Ako vam to nije po volji, odjurite k biskupu i recite mu neka mene

smijeni a na moje mjesto neka postavi jednoga od onih dvaju konja.

Dotle se Romanjolac pjenio od bijesa jer su ljudi na njegova tumačenja slijegali ramenima i odgovarali:

— Da, sve je to lijepo, ništa izvanredno ni čudesno, ali . . .

I tako, prvom zgodom, Romanjolac zaustavi don Camilla:

— Velečasni, baš ste naišli u pravi čas. Može li se dobiti službeno objašnjenje događaja s onim konjima?

— Vi se neprestano obraćate na krivu adresu — nasmiješi se don Camillo. — Ja se ne bavim ni konjima ni životinjama; morate se obratiti veterinaru.

Romanjolac održa podugački govor da objasni ponašanje konja a don Camillo na kraju raširi ruke:

— Shvaćam zašto vas je taj događaj toliko impresionirao. Ako vas je potakao na pošteno razmišljanje, onda treba zahvaliti božanskoj providnosti što je dopustila dvjema bezazlenim životinjama da vas nadahnu mudrim mislima.

Romanjolac prijeteći podiže svoj suhi prst:

— Nikakvi se konji neće zaustaviti kad ja budem prošao kraj vas u mrtvačkom lijesu!

Don Camillo raširi ruke i ode da kaže koju riječ raspetom Kristu.

— Isuse — šaptao je don Camillo — on pravi gluposti ne zato da bi tebe uvrijedio, nego da bi napakostio meni. Kad se pojavi pred tobom da odgovara za čine u svom životu, sjeti se da je on iz Romagne. Isuse, cijelo je zlo u svoj toj priči samo u tome što je njemu više od devedeset godina, i da ga čovjek samo prstom takne, pao bi da se više ne digne. Kad bi

mu bilo samo trideset ili četrdeset, i bio čvrst i jak, onda bi bila posve druga pjesma.

— Don Camillo, ne sviđa mi se taj sistem da se ljudi u kršćansko milosrđe upućuju lupanjem po glavi — strogo će Krist.

— Ni meni — ponizno potvrdi don Camillo — ali, na žalost, valja imati na umu da u mnogim tikvama misli nisu zle nego jednostavno slabo postavljene pa često treba te tikve malko potresti, onda će se misli naći na svom pravom mjestu.

*

Romanjolac se pojavi pred Pepponeom, u njegovu uredu, i bez ikakvih uvijanja reče:

— Uzmi ovaj biljegovan papir, pozovi dvojicu svojih potrkača da mi budu svjedoci i piši što ću ti kazati.

Bacio je na stol papir i sjeo.

— Dakle: stavi datum i piši čitko: »Ja, potpisani Libero Martelli, pokojnog Giuseppea, star devedeset i jednu godinu, po zanimanju slobodan mislilac, pri zdravoj svijesti i po svojoj slobodnoj volji određujem da po mojoj smrti sav moj imutak, pokretnine i nekretnine, prijeđe u vlasništvo ove općine, s tim da ova općina nabavi furgon kojim će zamijeniti postojeća zaprežna kola koja služe prijevozu mrtvih do općinskog groblja . . .

Peppone stade.

— Šta ti je? Da ne bi valjda htio da sve što imam ostavim popu?

Peppone izmuca:

— Zna se da prihvaćam! Ali, kako ćemo nabaviti furgon? Koštat će najmanje milijun i pol a mi . . .

— U banci imam dva milijuna. Ti ga nabavi a ja ću ga platiti.

Iz općine je Romanjolac izašao kao balon napuhan od sreće i prvi put u svom životu dođe do pred samu crkvu.

— Velečasni — viknu — stvar je uređena! Kad budem prolazio kraj vas u mrtvačkom lijesu, konji se neće zaustaviti! Udesio sam ja sve vas, i popove i konje!

*

Romanjolac se bio i odveć uzbudio tih dana. A bio je i odveć popio. No, nije mu vino škodilo; vino mu je oduvijek godilo. Naškodila mu je voda jer je jedne noći, vraćajući se kući naliven do guše, osjetio neodoljivu potrebu da spava pa se opružio u jednoj jaruzi.

Sa devedeset i više godina, provesti noć u jaruzi s vodom do trbuha može ti zadati glavobolje. Tako je on zaradio upalu pluća koja ga je likvidirala u roku od dva dana. Prije no što će zaklopiti oči zauvijek, dao je pozvati Pepponea:

— Onda, jesmo li se složili?

— Svakako. Sve će biti prema vašoj volji.

Mrtvački je furgon inaugurirao on, Romanjolac, i cijelo je selo izašlo jer je, osim svega ostaloga, posvećenje takva furgona svojevrstan događaj.

Pogrebni se furgon kretao uz zvuke marša, polako, veličanstveno, pouzdano.

Evo, sad će proći pored crkve. Ali, pred crkvom kola staju.

Šofer pokušava paliti motor; ne vrijedi.

Silazi i otvara poklopac motora. Sve je u redu, i svjećice, i pokretač, i karburator. Rezervoar je pun.

Crkvena su vrata zatvorena; ali, kroz jednu pukotinu, don Camillo prati sve. Gleda ljude što se motaju oko kola, a kola se ne pokreću. Glazba je prestala svirati, svugdje je tišina, narod stoji kao omamljen, ni glasa se ne čuje, ni šum.

Tako prolaze dugi trenuci, potom don Camillo dolazi k sebi, trči prema sakristiji i hvata užad zvona.

— Neka ti Bog oprosti ... — šapće don Camillo dašćući i grabeći užad. — Neka ti Bog oprosti ...

U praznom zraku odjekne posmrtno zvono.

Narod se prene, šofer izvlači ručicu za paljenje motora. Sad se motor pali i furgon kreće.

Ali ga sad više nitko ne slijedi, pa šofer ubacuje drugu, potom i treću brzinu i kola nestaju u prašini puta koji vodi na groblje.

RADAMÈS

Otac je Radamèsu bio Lopata, bravar, koji se zapravo zvao Gniffa Ernani; tako si mogao odmah shvatiti da je riječ o lirskoj obitelji.

Lopata je imao sluh za bogove i kad bi k tome potegao pola litre, izvukao bi takav skladan i jedar glas da ga je bila milina slušati.

Kad je Lopata doveo sina Radamèsa pred don Camilla, mali je imao šest godina, a čovjek ne bi za nj dao ni prebite pare.

Lopata je htio da ga don Camillo uzme u kor s ostalom djecom i don Camillo isproba malome glas.

— U najboljem slučaju mogu ti ga postaviti za mijehom od orgulja — reče don Camillo.

Radamès je imao nekakav raspukli glas, glas tvrd i oštar kao kamena krhotina.

— To je moj sin — odgovori Lopata — i glasa mora imati. Još je stegnut, valja mu ga izvući.

Lopatu odbiti značilo bi zadati mu najgoru bol u životu.

— Probajmo.

I don Camillo je probao. Probao je na sve načine, ali je za dvije godine Radamès jednostavno bio još gori. Sad mu je glas ne samo škripao i gore nego prije već se i sjeckao nekakvim naglim prekidima.

Sam Radamès, međutim, ipak je imao pleća na kojima je košulja pucala, pa bi se čovjek morao žderati od jada slušajući gdje iz onakva mijeha izlazi takva škripa.

Najzad, jednoga lijepog dana don Camillu padne mrak na oči, ustane od orgulja i nogom mazne Radamèsa udarcem od pola tone koji maloga zalijepi za zid kao da je kora od smokve.

Kad je riječ o glasovima, valja znati da takav udarac ponekad vrijedi više no tri godine solfeggia. Radamès ponovo uđe u kor i odjednom iz njega izađe glas koji se činio kao s dasaka milanske Scale. Dapače, i više — iz parmskog Regia.

Kad su ga čuli, svi su se složili da je grijeh božji takav glas ne školovati.

Tako vam je to u selu: netko crkava od gladi i nitko se na nj ne obazire jer je antipatičan. Drugi je pak simpatičan i, evo, gdje se za nj nađe novac da uči pjevanje.

Našla se grupa koja je stvorila novac da maloga pošalju u grad. Ne da bude gospodičić, jer u selu ne pale takvi sistemi, nego tek toliko da mu se plati školovanje. Što se ostalih potreba tiče, Radamès se snalazio raznoseći pakete, pileći drva i sve takvim poslovima.

Tu i tamo Lopata je odlazio u grad da ga vidi pa bi na povratku podnio izvješće:

— Nije loše, formira se.

Zatim je došao darmar s ratom pa se i Radamès izgubio tko zna gdje.

Jednog dana, kad se sve završilo, on se pojavio u selu.

Peppone je već bio predsjednik, a kad mu je don Camillo kazao da s Radamèsom valja ići dokraja, Peppone nađe što je trebalo i odmah ga ponovo posla u grad.

Prođe koja godina i evo ti Radamèsa.

Pjevat ću u Aidi — reče.

U selu je tada bila zaguljena situacija, zbog politike, i zrak je bio težak, mirisalo je na batine; ali, na takvu vijest, sve se odložilo.

Peppone održa sastanak u općini na koji dođe i don Camillo.

Prvo je pitanje bilo kako naći novac.

— Ovdje se radi o časti sela — objasni Peppone. — Radamès se ne može pojaviti kao kakav goljo pred onim majmunima iz grada.

Komitet se složi da je to točno.

— Neka se nađe netko tko će izvući novac od svinja što ih imaju, a ja se obvezujem mobilizirati proletersku solidarnost — izjavi Peppone.

Don Camillo shvati da to ide na njegov račun, pa reče:

— Našao se taj netko.

Radamès je podnio detaljno izvješće koje je odobreno u svim pojedinostima.

— Ovdje nema ni protekcije ni korupcije — ponosno zaključi Peppone. — Ovo je autentična pobjeda naroda!

Don Camillo se obrati Radamèsu:

— A pod kojim se imenom pojavljuješ?

— Kako, pod kojim imenom? — zaurla Peppone. — Pod svojim! Šta biste htjeli, da se pojavi pod vašim?

Don Camillo osta hladan:

— Radamès Gniffa nije ime koje bi se moglo tiskati na plakatima. To je najnesretnije ime na svijetu jer je smiješno.

Umiješao se Lopata:

— Ja se zovem Ernani Gniffa i to sam ime nosio šezdeset i pet godina a da nikome nisam služio za smijeh!

— Slažem se. Ali ti si bravar, a ne tenor! — odvrati don Camillo. — Tu se na te stvari ne gleda, ali je u umjetnosti drukčije. Publika želi imena koja se lako izgovaraju, koja lijepo zvuče, koja mogu postati popularna.

— Gluposti! — usklikne Peppone. — Malograđanske gluposti!

Don Camillo ga pogleda:

— Da se Giuseppe Verdi nije zvao Giuseppe Verdi, nego Radamès Gniffa, da li bi to bilo isto?

Pepponea nekako pogodi ta primjedba.

— A da se gospodin Josip Staljin — navali don Camillo — ne zove Josip Staljin, nego da se zove Evasio Begnocloni, da li bi to bilo isto?

— De, samo zamisli! — zagunđa Peppone. — Staljin, pa da se zove Begnocloni! To se ne da ni zamisliti!

Bila je to mučna sjednica koja je trajala do kasno u noć.

Na kraju se svi složiše s imenom Franco Santalba.

Radamès je slegnuo ramenima.

— Šta god vi odlučite, meni je pravo.

I dođe taj slavan dan. Ujutro se komisija okupila na trgu da pročita obavijest u novinama tek stiglim iz grada.

Bila je i Radamèsova slika ispod koje je stajalo: »Tenor Franco Santalba«.

Odlučiše kad će poći.

— Poći ćemo malo ranije da dobijemo mjesta. Svi ćemo stati u »dodžu« — reče Peppone. — Sastanak u četiri sata ovdje.

— Treba obavijestiti popa — netko reče. — On ne može doći, ali ga treba obavijestiti.

— Kler me ne interesira — odgovori Peppone.

Odoše u župni dvor i don Camillo se vrlo rastuži.

— Ne mogu doći, to vi znate. Pop u takvom kazalištu, na jednoj premijeri, to ne ide. Žao mi je. No, vi ćete mi ispričati kako je bilo.

Kad su izašli oni od komisije, don Camillo se ode povjeriti raspetom Kristu.

— Žao mi je što ne mogu ići — uzdahne don Camillo. — U izvjesnom smislu, Radamès je pomalo dijete nas sviju. S druge strane, dužnost je dužnost. Meni je mjesto ovdje, a ne među mondenim i frivolnim stvarima kazališta.

— Svakako, don Camillo — odgovori Krist. — To su mala odricanja koja čovjek mora podnijeti vedra srca.

— Mala u apsolutnom smislu — reče don Camillo — ali velika u relativnom smislu i u ovom posebnom slučaju. Slučaj posve poseban, jedinstven i koji se neće ponoviti. U svakom slučaju, baš zato što se radi o odricanju koje predstavlja izvjesnu žrtvu valja ga znati podnijeti vedra srca. I bez kajanja. Kajanje bi umanjilo vrijednost žrtve. Dapače, ako se iz odricanja rađa kajanje, može se kazati da takva žrtva više nema nikakve vrijednosti.

— Naravno — odobri Krist.

Don Camillo je kročio gore-dolje po pustoj crkvi.

— Glas — uze objašnjavati zaustavivši se pred glavnim oltarom — glas sam ja iz njega izvukao. Bio je to dječačić jedva ovoliko visok. Nije pjevao, nego je škripao kao kakav zarđali katanac. A danas pjeva u Regiu, u *Aidi*. Radamès u *Aidi*. A ja ga ne mogu slušati. Netko bi kazao da je to odricanje koje plaćam teškom žrtvom, a meni je međutim srce vedro.

— Svakako — šapne Krist smiješeći se.

*

Posađeni u prvim mjestima galerije, Peppone i njegova četa čekali su uzburkana srca.

Čekali su već prilično dugo, jer mjesta na galeriji valja i osvojiti, nije dovoljno kupiti ulaznicu.

Kad se daje *Aida*, galerija nije puna, nego se galerija ruši. A ipak, malo pred početak predstave, jedan je čovjek uspio prosjeći masu i probiti se do prvog reda iza Pepponea. Bila je to prava ljudeskara u zelenom ogrtaču, a činilo se da ga Peppone poznaje jer mu je napravio mjesto i čovjek sjede.

— Ako je Radamèsa strah, onda mu se slabo piše — zagunđa Peppone. — Ovi ljudi ovdje nemaju milosti.

— Ne gubimo nadu — odvrati ljudeskara.

Međutim, jadni Radamès izađe drhteći od straha i nastavi igrati Radamèsa drhteći od straha.

— Ako ga izvižde, ubit ću nekoga — Peppone reče ljudeskari. A ljudeskara mu dade znak neka se smiri.

Nisu ga izviždali. Smilovali se, samo se iscerekali. Pred kraj čina stvar se pogoršala. Strah se pretvorio u grozu i Radamèsu glas ode vraški u »ofsajd«.

Galerija je zavijala. Takvo zavijanje da se od njega uzbibao zastor.

Peppone stisnu zube, družina mu bila spremna skočiti na noge i izvršiti pokolj. Ali ljudeskara zgrabi Pepponea za ovratnik i iznese ga napolje.

Prošetaše se na svježem zraku, pored kazališta, a kad začuše tutanj, shvatiše da je Radamès opet u »ofsajdu«. Potom trublje pobjedničke koračnice smiriše svjetinu.

Pred sam početak trećeg čina ljudeskara reče Pepponeu:

— Idemo!

Nisu ih htjeli pustiti iza pozornice, ali koja bi zapreka mogla odoljeti dvojici sotona s udarnom snagom jednog *pancera?*

Prestrašeni i utučeni Radamès spremao se da ga ponovo izbace, a kad pred sobom ugleda onu dvojicu, zinu kao riba na suhu.

Ljudeskara u zelenom ogrtaču samo mu zađe za leđa i opali ga nogom u tur udarcem dostojnim i daleko većeg kalibra no što je bio Franco Santalba.

Radamès ne uđe nego gotovo uleti na scenu, ali je sad bio drugi.

Na »Ja sam obeščašćen!« kazalište se treslo od aplauza.

— Umjetnike pjevače treba poznavati u dušu — slavodobitno će ljudeskara Pepponeu koji je urlao od sreće.

— Tako je, vele . . . — odgovori Peppone, ali mu ljudeskara jednim pogledom presiječe riječ u grlu.

DVIJE BLAGOSLOVLJENE RUKE

Peppone je krotio debelu željeznu šipku koja se imala pretvoriti u izrađeni dio neke ograde, pa je od vremena do vremena okušavao čekić na nakovnju, a nakovanj je pjevao.

Peppone je uživao tući željezo. Doduše, tući željezo ne isplati se kao prčkati oko motora, ali ti pruža radost.

Osposobiti kakav motor traktora ili kosilice, to ti je kao tražiti grešku zbog koje zapinje aritmetički zadatak; znači, moraš se pokoriti neumitnoj logici stroja i to te nekako ponižava.

Naprotiv, kad čekićem daješ neki oblik željeznoj šipci, to ti je kao da namećeš svoju volju materiji. Od kovine je motor, a od kovine je i ograda; ali u prvom slučaju komandira kovina, dok u drugom slučaju komandira čovjek.

Peppone prestade tući, ugura šipku u ognjište i stade vrtjeti ručku mahalice. I tek tada mu priđe dječačić.

Dječačić je bio ušao u radionicu još kad je Peppone prvi put izvadio iz ognjišta užarenu šipku i stao po njoj tući na nakovnju dok su iskre vrcale na sve strane; no, ušavši, dječačić je ostao tih i miran jer je volio gledati kako se obrađuje željezo, a i zato što je Peppone bio tako obuzet svojim poslom da ne bi bilo lijepo da ga prekineš.

— Poslala me moja baka — reče dječačić.

Peppone okrenu glavu i pokuša dokučiti kojoj baci može pripadati taj unuk. Dječaka nije nikad vidio, ali mu njegovo lice nije bilo novo. Na onom je licu bilo nečega što je Peppone već vidio.

— A koja je tvoja baka? — upita Peppone.

Dječačić — švrćo od svojih deset ili jedanaest godina s malko blijedim lišcem i malko uplašenim očima — smeteno pogleda.

— Moja baka — objasni — ona je mama mome tati.

— A tko ti je tata?

— Moj tata je umro — šapne dječačić.

Peppone izvadi šipku iz vatre, prenese je na nakovanj i odustade od daljnje istrage.

— Jasno mi je — reče. — A šta želi tvoja baka?

— Moja je baka rekla da joj napravite jedan križ s pločicom i imenom. Evo vam novci i cedulja na kojoj piše šta treba staviti na pločicu.

Peppone ispusti šipku i čekić i uze cedulju koju mu je pružao dječačić. Nekoliko riječi ispisanih prilično nesigurnom staračkom rukom: »*Antonio Lolli, star 30 godina, umro u noći 29. lipnja 1945. Molite za njega.*«

Peppone obrisa znoj nadlanicom.

— Već duže vrijeme ne pravim križeve — odgovori. — Osim toga, imam puno posla. Idi

kod Vigiole, radionica mu je kraj Molinetta. On će napraviti križ, još i bolji nego ja.

Dječačić odmahne glavom:

— Baka je rekla da ga morate vi napraviti, jer vi znate gdje ga treba postaviti, pa kad ga napravite, da ga sami postavite na svoje mjesto.

Željezna je šipka bila pocrnjela. Peppone je ponovo gurne u ognjište i uze snažno okretati ručku mahalice.

— Pazi, bit će da si pogriješio — usklikne. — Valjda ti je baka rekla da ideš kod nekog drugog.

— Moja baka mi je rekla da idem kod Pepponea, onoga što je predsjednik. Moja je baka rekla da ga morate vi napraviti jer samo vi znate gdje ga treba postaviti.

Peppone slegne ramenima:

— Onda znači da se tvoja baka vara!

Dječačić osta nijem nekoliko trenutaka potom će:

— Moja baka se ne vara.

Peppone izvadi željeznu šipku iz ognjišta i stade bijesno tući po njoj.

— Idi i reci baki da mi je žao, ali nemam vremena. I da ne razumijem koga vraga hoće. Zbogom.

*

»*Antonio Lolli, star 30 godina, umro u noći 29. lipnja 1945.*« Peppone je tukao čekićem po željeznoj šipci, ali je mislio na onu prokletu noć.

Suhi je bio došao da ga budi u dva sata:

— Šefe, zbiva se nešto što ne valja. Jedna je grupa otišla po Tonina Lollija. Vidio ju je Grubi; on noćas ima vodu pa je upravo nata-

pao kad je grupa naišla iza Lollijeve kuće, oko poklopca kanala.

Peppone se bio naljutio:

— Kazao sam da Lollija treba pustiti na miru. Lolli nije ništa naročito zgriješio. Tko su ti u grupi? To jamačno nisu naši.

— Grubi kaže da su svi maskirani s rupcem preko lica, kako ih ne bi prepoznali. Ali on misli da bi to mogla biti klapa iz Borghetta.

Dotle se Peppone već bio spremio.

— Ja ću pokazati onima iz Borghetta! Neka metu svoj prag, prokletnici! Ovdje mi komandiramo. Neka se drže svoga sela. Koliko ima da su odveli Lollija?

— Deset do petnaest minuta — odgovorio je Suhi. — Najgore je to što su odveli i njegovu ženu!

Peppone i Suhi skočili su na bicikle i krenuli da nađu one prokletnike. Ali, kako ćeš naći ljude među poljima u dva sata noću?

Međutim, nisu dugo lutali. Odjednom se začuo rafal s one strane gdje su Pješčare; Peppone i Suhi legoše na pedale i odjuriše tamo. Puteljak u Pješčare bio im je već blizu, ali nisu prošli ni sto metara kad iz grmlja iskočiše četiri kujina sina, pa se i Peppone i Suhi nađoše svaki između dvije strojnice, jedna uperena u trbuh, a druga u leđa.

Svjetlo džepne lampe zaslijepi ih, potom se strojnice spustiše.

— Ah, to ste vi?

Lica onoj četvorici bila su sve do očiju pokrivena rupcem; sad su rupce smaknuli, da, bili su baš oni iz Borghetta. Jedan je od njih zviznuo pa je začas stigao nekakav visok i mršav natprokletnik, i on s rupcem preko lica, ali bi ga Peppone prepoznao čak i da se rup-

cem pokrio od glave do pete. To je bio šef grupe iz Borghetta.

— Zdravo, Bill. Šta se dovraga zbiva?

— Udesili smo jednog lešinara — odgovori Bill. — Onoga Lollija. Ti ga dobro znaš.

— Da, dobro ga znam — zagunđa Peppone. — Štaviše, rekao sam da ga ne treba dirati jer protiv njega nema ništa ozbiljno.

— Što se mene tiče, bilo je — tvrdo odvrati Bill. — No, kako bilo da bilo, sad je udešen. Tu smo stvarčicu krasno organizirali: najprije je sam sebi iskopao raku, pa smo ga likvidirali. Sada mu žena zatrpava jamu.

Peppone izbaci jednu kletvu.

— To je nitkovluk! Divljaštvo!

Bill mu je položio ruku na rame, dok su Billova četiri bijednika podigla cijevi svojih strojnica.

— Druže, ako se počnemo prepuštati sentimentalizmu, onda smo pečeni! No, nije važno, glavno je jedno: čist račun, duga ljubav. Neka se svak brine za svoje stvari. Lolli je imao jedan nepodmiren račun i sad ga je platio. I njegova je žena imala nepodmiren račun, pa je i ona sad platila. Nema milosti s neprijateljima naroda.

Istina je bila da se Lollijev najgori zločin na štetu naroda sastojao u tome što se oženio Rosinom iz Pioppetta, a najgori je Rosinin zločin bio u tome što se udala za Lollija a ne za onoga Bigaccija iz Borghetta koji je kasnije dobio nadimak Bill.

Sa četiri strojnice pod rebrima Peppone nije imao šta raspravljati. Osim toga, tu je bila umiješana Partija i tako dalje.

Jednostavno je odgovorio:

— U redu. Vaša stvar.

U tom trenutku začuli su se nečiji koraci; oni iz grupe brzo podigoše rupce do očiju, a Pepponeu i Suhom dadoše znak neka se sakriju iza grmlja.

Došla su još dvojica iz grupe a između njih je koračala jedna žena zavezanih očiju.

— Natovarite je na bicikl i odvezite je do pred vrata njene kuće — u pol glasa naredio je Bill. — I recite joj neka drži jezik za zubima, inače likvidiramo sve redom: i nju, i sina njenoga i staru.

*

Peppone je i dalje kao sam vrag pakleni tukao po željezu, koje je već bilo pocrnjelo, i razmišljao o onoj noći od 29. lipnja 1945.

Lollijeva žena umrla je nekoliko mjeseci kasnije; poludjela je od straha i bola. Neprestance se krila na tavanu, niti je s kim govorila, niti je jela. Starica se onda preselila u Fiumetto, zajedno s djetetom, i nitko nije čuo o njoj.

Lollijevo tijelo nikad nije pronađeno, niti je tko šta znao o njemu. Suhi, Grubi i Peppone nikad nisu govorili o onoj noći, čak ni između sebe. Netko je pustio u promet glas koji su ljudi prihvatili za istinit: da je Lolli pobjegao s jednom djevojkom koju je upoznao u gradu, a da mu je žena poludjela od bola.

I sam je don Camillo nasjeo pa je jednom prilikom, u svojoj prodici, nešto nabacio kako je slučaj Lollija primjer nesreće koja ljude može pogoditi kad muškarac izgubi glavu zbog kakve suknje.

I tako je minulo šest godina, a evo gdje odjednom na površinu izbija Lollijev sin.

»*Moja baka se ne vara*«, rekao je Lollijev sin Pepponeu.

Peppone najzad primijeti da zaludu zlostavlja željeznu šipku, sad već hladnu, i odloži čekić da bi opet gurnuo šipku u ognjište. Tek sad uoči da je dječačić još tu. Bio je sjeo na jedan sandučić kraj stezaljke i mirno je čekao.

— Još nisi otišao? — upita Peppone.

— Rekla mi je baka neka se ne mičem odavde ako mi vi nećete napraviti križ — spokojno odgovori dječak.

Peppone zgrabi čekić i njime mlatne po nakovnju.

— Ja imam posla! Idi i da te više ne vidim!

Dječak se trgne i oči mu se napune suzama. Izađe, a Peppone nastavi raditi i pokuša prebaciti misli s Lollija na nešto drugo. Ali, kad je u podne izašao iz radionice, ugledao je dječaka gdje sjedi na kamenu pored vrata.

— Rekao sam ti da mi više ne dolaziš na oči! — zaurla Peppone.

— Baka mi je rekla da se ne smijem maknuti odavde sve dok mi ne napravite križ!

— Odlazi! — vrisne Peppone.

Oko dva vrati se u radionicu, a dječak nije više sjedio na kamenu kraj vrata nego na rubu jarka, pored mostića od opeka, prema cesti.

Peppone se pravio da ga ne vidi, ušao je u radionicu i teglio kao stoka sve do šest uvečer. Nije izašao; palo mu na pamet da slobodno vrijeme do večere iskoristi da napravi malo reda u radionici. A kad ga je žena pozvala s dvorišnog prozora, uz kletvu joj je odvratio neka ga ne gnjavi i neka mu pošalje štogod za jelo jer on nema vremena.

Kad mu je jedan od sinova donio jelo, Peppone je uložio sve svoje sile da se postavi tako da ga ne mora pogledati; ali je na kraju ispalo da mu je morao dobaciti pogled i tako je uočio da je njegov sin iste dobi kao onaj tamo, i da

mu se oči odmah pune suzama ako netko naglo rikne na njega, baš kao što se događa i onome tamo.

Primakao se tezgi i uronio žlicu u zdjelu s juhom; ali je tezga bila ispred prozora i Peppone, podigavši pogled, ugleda Lollijeva sina koji je još sjedio tamo, na rubu jarka, i čekao.

Na to ga spopade zvjerski bijes. Izjuri, zgrabi dječačića za ruku i gotovo ga unese u radionicu, pa stade zatvarati i vrata i prozore.

Dječak je šutio, stajao je usred radionice i gledao. Kad je sve dobro zatvorio, Peppone zgrabi jedan čekić, podiže ga i prijeteći zaurla:

— Sjedi i jedi, ili ću ti razbiti glavu!

Dječačić sjede i stade polagano jesti.

— I vino popij! — zaurla Peppone na kraju.

Dječačić odmahne glavom.

— Ne sviđa mi se jer moja baka ne želi...

Peppone zgrabi komad željeza i jarosno ga tresne o zid.

— Tvoja baka, tvoja baka! Stalno s tom tvojom bakom! Šta hoće od mene ta tvoja prokleta baka?

Dječak spokojno uze rezimirati:

— Rekla mi je baka da mi napravite...

— Dosta! — urlikne Peppone hvatajući bocu s vinom.

Ispi ga naiskap do posljednjeg gutljaja.

Zatim zavitla bocu u gomilu starog željeza, zgrabi dječačića za ovratnik i gurne ga do ognjišta.

— Okreći i šuti! — vikne.

Radio je pet sati bez stanke. Mlatio je čekićem kao mitraljez dok je dječak junački okretao ručku mahalice.

U ponoć je križ bio gotov. Bio je to debeo i čvrst križ od punog i teškog željeza s mnogim vitičastim ukrasima i s mjedenom ploči-

com na kojoj su bile ugravirane riječi koje je baka ispisala na cedulji.

Dječačić ga pogleda zapanjeno.

— Divan je — šapne.

Zatim, došavši k sebi, reče:

— Rekla mi je baka da vi ...

Peppone ga ne pusti da završi; povuče ga za sobom u dvorište i ubaci ga u prikolicu motocikla.

Upali motor i sune s mjesta kao raketa.

— Gdje stanuješ?

— U Fiumettu.

— Gdje u Fiumettu?

— Prva kuća iza mosta.

Na prvoj kući iza mosta u Fiumettu kuhinjski je prozor još bio osvijetljen. Starica je očigledno čekala dječakov povratak. Možda je molila klečeći na ploči pred kaminom.

Peppone stade.

— Siđi.

Dječak mu pruži jedan paketić.

— Šta ti je to?

— Novci — stidljivo objasni dječak.

— Neću nikakve novce!

— Rekla mi je baka da vam ih moram dati silom. Rekla je baka da od vas ne prima nikakav dar ...

Peppone zagrmi:

— Silazi, ako nećeš da te zadavim!

Dječak ustade, a Peppone je stajao napet kao struna, spreman da se brani kao tigar; ali, paklenski je vješt bio taj dječak, i tako, prije no što će nestati, kao ovlaš je svojom malom, mekom i mlakom ručicom dodirnuo Pepponeovu desnu šaku koja je stezala ručku guvernala.

Sve nižući psovku za psovkom, Peppone je krenuo, bolje rečeno pobjegao, a toliko mu se bijes razmahao zbog onog mangupa dječaka

da nije ni uočio kako je skrenuo s puta. Tako se odjednom našao pred jednom osamljenom kućom u Borghettu.

Kad je već tu, tu će i stati. Dvaput nogom udari u vrata kućice, a kad se otvorio kapak na jednom prozoru na katu, reče:

— Bill, to sam ja. Odmah se obuci i siđi. Hitno je!

Bill siđe nakon nekoliko minuta i sjede u prikolicu.

— Objasnit ću ti kad stignemo — reče Peppone.

U dva sata noću Peppone i Bill se nađoše u radionici.

— Mogu li najzad znati šta se zbiva? — zabrinuto upita Bill.

Peppone mu pokaza križ koji je bio naslonjen na zid i Bill se saže da pročita tekst na pločici. Uspravi se blijeda lica.

— Šta ovo treba da znači?

— Treba da znači da ćeš ti sad lijepo uzeti taj križ pa ćeš ga svojeručno postaviti nad rakom za koju znaš samo ti.

Bill ga zaprepašteno pogleda: — Druže, jesi li poludio?

— Objašnjenje je i odveć dugo, druže. Dat ću ti ga poslije. Netko zna i ne smijemo ga naljutiti, inače ćemo svi zaglaviti.

Bill je, međutim, dobro znao svoje:

— Nitko ne zna gdje je Lolli zakopan i dok se leš ne nađe, ništa nam ne mogu. Ako im pokažemo gdje je zakopan, pružit ćemo im najteži dokaz. To jest dokaz da Lolli nije pobjegao s jednom djevojkom, nego da je likvidiran. Postaviti križ, značilo bi počiniti najblesaviju glupost.

Peppone se nije dao smesti takvim lucidnim razmatranjem.

— Bill, u nekim posebnim momentima valja počiniti i blesave gluposti. A ovo je takav poseban momenat.

— Poseban moment? Zašto?

— Jer je to momenat kad ja držim u ruci ovaj čekić i ako ne učiniš što ti kažem, rascopat ću ti glavu njime. To je poseban momenat poput onoga kad su mi tvoji ljudi uperili strojnicu u trbuh a ti si mi govorio neka brinem za svoj posao. A Lolli je spadao u moj posao.

Pepponeovo je lice odavalo čovjeka koji je čvrsto odlučio da onim čekićem što ga drži u ruci mlatne nekoga po glavi.

Bill obori pogled a Peppone mu opipa džepove, pa ga zajedno s križem natovari na prikolicu motocikla.

Putovali su cijelu noć. Nađoše puteljak u Pješčare.

Tu siđoše i zaputiše se pješice. Bill je nosio križ na leđima, a nije mu bilo lako jer je križ bio prilično težak.

Onda, kod nekog grmlja gazije, Bill reče: — Tu je.

Peppone nije bio čovjek kome ćeš lako prodavati rog za svijeću. Ponio je lopatu pa je kopao sve dok se nije uvjerio da je ono što traži zaista tu. Onda je ponovo zatrpao jamu i posadio križ.

Na povratku nisu ni riječi izmijenili. Peppone je svom brzinom jurio pustim putem, nije stao sve do Billove kuće.

Zajedno uđoše u hodnik.

— Pazi što ti kažem, Peppone — reče Bill. — Ovu ćeš mi svinjariju platiti, kunem ti se.

A nato Peppone ponovo osjeti kako mu desnicom struji blaga toplina od mekanog dodira dječakove ruke pa opali Billa posred lica, udarcem koji Billa odbaci do kraja hodnika gdje se

kao prazna vreća sruši podno stuba. To je bio jedan od onih udaraca zbog kojih ljudi, oni što ih inkasiraju, moraju mijenjati slike i lične opise na svojim osobnim kartama, a znanci će za njima govoriti: »Šteta, a bio je tako lijep čovjek!«

Peppone zatvori za sobom vrata, uzjaha motocikl i izgubi se u tmici.

Kad je spremao motocikl u garažu, pogled mu pade na nešto što se bijelilo na podu prikolice. Staričini novci. Dječačić je poslušao baku i spustio novac tu kad je silazio.

Peppone spremi novac u jednu kuvertu i na njoj napisa: *»Za mise za pokoj duše preminulog Lollija Antonija«*, i ne htjede leći, nego najprije ode ubaciti kuvertu u sandučić na don Camillovim vratima.

»Noćas nikako u krevet«, pomisli.

Ali je najzad ipak stigao u krevet. Boljela ga ruka kojom je udario Billa. Ali, malo-pomalo, bol nestade i Peppone ponovo osjeti blagu toplinu dječakova dodira.

Bila je to mila toplina koja se polagano širila od šake u ruku, od ruke u grudi, a potom je ulazila u srce da ga razgali.

Moja baka se ne vara. Stara je Lolli bila sebi zabila u glavu da će joj sin počivati poput svakog kršćanina u blagoslovljenoj zemlji i nije se prevarila.

Što se tiče pitanja pravde, o tome nije vodila brigu.

Ubrzo, kad umre, jer je stara kao Troja, sve će ispričati dobrom Bogu, a Bog će se postarati da konačno sredi račune s Billom.

Peppone zaspa kad je nebo već blijedjelo a nije mu ni na kraj pameti bilo da će za koji sat ljudi naići na križ pa će kazati: »Bog zna tko ga je napravio! Bit će vjerojatno kakav

velik umjetnik iz grada jer tu kod nas ni Peppone, koji je Peppone i zna svoj posao, ne bi bio kadar učiniti ni upola takve vitice!«

Naravno, nitko nije mogao znati da je Lollijev sin okretao ručku mahalice i da mu se pogled nije ni trena odvajao od kovačevih ruku.

A kad takav dječak na takav način gleda kovačeve dvije ruke, onda su te ruke blagoslovljene.

ZVUČNIK

— Isuse — reče don Camillo raspetome Kristu s oltara — zašto da i dalje govorim kad me nitko ne sluša?

Don Camillo je bio pun gorčine i Krist mu šapnu riječi utjehe:

— Ne, don Camillo. Nije istina da te nitko ne sluša. Kad ti govoriš, s oltara ili s propovijedaonice, svi prate tvoje riječi. Mnogi ih ne shvaćaju, ali to nije važno. Važno je da se sjeme Božje riječi usadi u njihove glave. Jednog dana, naglo, poslije mjesec dana, ili godinu dana ili deset godina, onaj tko je slušao riječ Božju i ne shvaćajući joj smisao ponovo će začuti u svojim ušima tu riječ i ona više neće biti obična riječ nego opomena. Ona će mu biti rješenje kakva mučnog problema, predstavljat će mu tračak svjetla u tmici, gutljaj svježe vode u žeđi. Važno je da ljudi slušaju riječ Božju; jednog dana, onaj tko ju je slušao, a da je i ne shvaća, uočit će kako je ona postala pojam. Neka te ne zamori govorenje, don Ca-

millo, u svoje riječi uloži svu svoju vjeru, svu svoju očajnu želju za dobrim. Darežljivom rukom sij ono sjeme koje će jednog dana uroditi plodom čak i na najjalovijem tlu. Gdje god ima mozga, postoji mogućnost rasuđivanja. Govori i budi zadovoljan što te svi slušaju.

Don Camillo odmahne glavom.

— Ja govorim, a nitko me ne sluša — reče. — Ja govorim i pred sobom gledam uvijek ista lica. Lica onih istih ljudi koji od mene slušaju ono što već znaju, a nikad ne vidim lica upravo onih koji bi iz mojih usta morali poslušati Kristovu riječ. Oni, Isuse, dok ja govorim, diskutiraju u gostionici ili kuju zavjere u svom brlogu. Zbog njih tvrdim da govorim a da me nitko ne sluša. Ja u svoje riječi ulažem svu svoju vjeru i sav svoj dah i urlam, ali moje riječi ne stižu ni do pola dvorišta a već su se rasule na vjetru.

Don Camillo uzdahnu:

— Isuse, moram svakako naći novac da kupim zvučnik i da ga postavim na zvonik. Onda, kad budem govorio s propovjedaonice ili s oltara, moj će glas zagrmjeti poput groma i morat će me slušati i oni koji ne dolaze ovdje. Isuse, daj da dobijem na sportskoj prognozi!

Strogim je glasom Krist progovorio don Camillu:

— Ako je određeno da dobiješ, onda ćeš dobiti. Ali, ako dobiješ, to zaizvjesno neće biti zato što si Boga naveo da promijeni u tvoju korist ono što je već predodređeno. Morat ćeš mu zahvaliti samo zato što ti je udijelio milost da izvršiš jedno djelo u okviru božanskog sklada po kojem je uređen cijeli svemir. Don Camillo, ti recimo kročiš, obuzet svojim mislima, i eto gdje ti se na prijelazu preko pruge noga zaglavi tkozna kako među tračnice i koliko

god se ti upinješ, ne možeš se otuda maknuti a nikoga nema da ti pomogne. I sad, dva su kolosijeka, tračnice im se na tom mjestu križaju, i ti ne znaš po kojim će tračnicama naići vlak. Obraćaš se za pomoć svom Bogu. Malo kasnije, čuje se zviždu k: i vlak prelazi preko onih drugih tračnica. Ti si se spasio i zahvaljuješ Bogu što je sve uredio tako da ti je noga zaglavila u ovim a ne u onim tračnicama. Bogu ne možeš zahvaliti što je usmjerio vlak da prođe onuda kuda si ti to htio. Vlak je već putovao kad se tebi noga zaglavila u tračnicama. I vlak je već išao po onom drugom kolosijeku. Ti ne smiješ sad zaključiti da je Bog, da bi tebi bio sklon, premjestio vlak s jednoga kolosijeka na drugi. Zato, imaš mu zahvaliti samo s toga razloga što je vlak išao po onom kolosijeku a ne po ovom.

Don Camillo se nakloni i prekriži.

— Ako dobijem na sportskoj prognozi, neću ti zahvaliti što si mi omogućio da dobijem, nego što sam dobio — reče.

— I, prema tome, nećeš me ni prekoriti za slučaj da ne dobiješ — zaključi Krist smiješeći se.

*

Don Camillo je dobio svoj veliki zvučnik na vrhu zvonika i Božja je riječ doprla i u Pučki dom jer se radilo o najjačem zvučniku koji se mogao dobiti. I tako dođe i famozni dan odlaska novaka.

Peppone je očekivao taj dan. U tom je pogledu imao nadasve jasnu zamisao. Dapače, nadasve jasnu zamisao u tom pogledu imali su i drugi, oni što su slali direktive Pepponeu; ali je Peppone bio uvjeren da su ideje njegove pa se pripremio na vrijeme.

Odlazak novaka na stavnju trebalo je pretvoriti u događaj od prvorazredna značaja. Peppone je poslao u ophodnju Suhoga s klapom uz bezuvjetan nalog: robe mora biti dosta i mora biti kvalitetna. Neka je nađu kako god znaju. Svaki će novak otputovati sa svojim paketom namirnica koji će mu predati predsjednik prilikom svečane ceremonije na trgu. I, naravno, poslije jednoga prigodnog govorčića skrojenog po mjeri.

Zapravo je govorčić bio Pepponeu najvažniji od svega. Mladićima treba dobro usaditi u glavu da nisu topovska hrana, da vojnik ne služi vlasti nego narodu, i da je vojnikova prva dužnost misliti na mir i boriti se protiv ratnih huškača.

Dođe taj dan, lijep sunčan dan, i trg je bio nabijen kao kutija šibica.

Penjući se na tribinu, koja se dizala jedva nekoliko desetina koraka od crkvenog ulaza, Peppone crnim pogledom odmjeri grlo zvučnika.

— Nadajmo se da onaj prokletnik neće izvesti nekakvu svoju bedastoću! — zagunđa. Bio je zabrinut jer se don Camillo uz pomoć onakve naprave mogao pretvoriti u nacionalnu pošast.

— Važno je da ga ti ne isprovociraš — primijeti Suhi. — Pusti k vragu Papu. Udri po Americi i našoj prodanoj vladi. A možda na kraju mogneš malko lupnuti i po Vatikanu.

Započeo je Pepponeov govor, a s njim započeše i don Camillove muke. Muke don Camilla koji je, skriven iza jednog prozora, virio kroz rebrenice.

»Isuse«, molio je u mislima don Camillo, »kad si mi već nabavio mikrofon, daj mi snagu da ga ne uzmem u šake ako onaj zlosretnik

izvali i odveć krupne svinjarije! Isuse, poslušaj me jer mi je silno potrebna tvoja pomoć. Pomisli da mikrofon već držim u ruci, treba samo da pritisnem ovo dugme i moj će glas poput groma odjeknuti trgom.«

Peppone dakle započe govor a zvučnik mu nije bio potreban jer je imao glasinu koja se valjala sve do nasipa na velikoj rijeci.

— Donosim vam pozdrav naroda — započe Peppone. — Onoga naroda koji je htio simbolizirati svoju ljubav darom u hrani, vinu i drugim korisnim predmetima. Uz pozdrav radnog naroda želim vam prenijeti glas demokratske savjesti. Onaj glas koji zna samo za jednu riječ: Mir! ...

»Isuse, tu smo«, dahne don Camillo.

— Mir koji znači socijalnu pravdu, rad, slobodu — nastavi Peppone — poštovanje ljudskog života, jer su prošla ona barbarska i srednjovjekovna vremena kad je narod smatran stokom za klanje radi prljavih interesa špekulanata i izrabljivača.

Karabinjerski marešalo koji je slušao iza jednog stupa tržnog portika obrisa znoj i opipa džep u kojem je držao bilježnicu i olovku.

— Vi, sinovi naroda — grmio je Peppone — niste u službi politikanata koji sjede u vladi, nego ste u službi naroda! A narod hoće mir! Narod želi samo onaj mir koji je ugrožen atlantskim mahinacijama, i taj mir vi morate braniti! Nećemo topova! Hoćemo rada i kuća! Nećemo bombardera i podmornica! Hoćemo cesta, škola, vode i pravde! Kad stignete u svoje kasarne, ne dajte da vas zavaraju oni koji će vam govoriti o domovini i sličnim glupostima! Domovina smo mi! Domovina je narod! Domovina su radnici koji pate ...

Iz don Camilla je znoj lio kao iz kakve fontane a mikrofon mu pekao dlan. »Isuse«, zavapi, »daj malo svjetla ovoj mojoj jadnoj glavi punoj tmice. Inače ću ja, ako onaj tako nastavi, počiniti kakav idiotizam!«

Bog ga prosvijetli i dade mu snage da isključi mikrofon i zvučnik uključi u radiogramofon.

»Ako nastavi, dat ću im muziku!« odluči don Camillo.

Peppone je dotle usrknuo nov dah a marešalo je već držao u rukama bilježnicu i olovku.

— Novaci! — raspali Peppone. — Poslušajte glas svoga naroda! Pođite u kasarne jer to tako hoće barbarski, radnicima neprijateljski zakon, ali recite jasno i glasno onima koji bi vas htjeli naoružati za borbu protiv proleterske braće iz velike zemlje slobode, da se vi nećete boriti! Recite da vi . . .

U tom trenutku stade krckati zvučnik sa zvonika. Don Camillo ga je uključivao.

Peppone ušuti i problijedi. I nitko ne pusti glasa.

Šta će zvučnik kazati?

Ali iz lijevka ne izađoše riječi.

Iz lijevka se vinuše note himne Piavi.

Da, rijeci Piave.

Peppone je samo zinuo, nikako da se snađe, ali ga Suhi opali nogom u goljenicu i on dođe k sebi. Njegov se moćan glas pomiješa s koračnicom koja je izvirala iz zvučnika.

— Recite onima koji žele zavarati narod, onima koji kleveću narod, da su naši očevi u svoje vrijeme branili domovinu od osvajača i da smo mi sada spremni vratiti se na Carso i na Monte Grappa gdje smo ostavili cvijet talijanske omladine. Gdje god je Italija, svugdje je Monte Grappa, kad neprijatelj želi prijeći svete granice domovine! Recite klevetnicima

talijanskog naroda da će se, ako domovina zovne, i vaši očevi, kojima na grudima blistaju medalje za hrabrost osvojene na onim okrvavljenim kamenjarima, i stari i mladi naći rame uz rame i da će se boriti gdje bilo i protiv bilo kojeg neprijatelja, za nezavisnost Italije i za jedini cilj: neodvojivo dobro Kralja i domovine.

Baš tako, Kralja. I Kralj poleti s domovinom na krilima Piave pozdravljen zanosnim urlicima nabijenog trga. I karabinjerski ga marešalo spazi gdje prolazi nebom Republike, ali mu ne pade na pamet da ga olovkom nabode i zalijepi za papir bilježnice.

Dapače, salutirao je prinoseći ruku štitniku kape.

»RUŽNA MADONA«

Ljudi su je zvali »ružnom Madonom«. Od takve ti se riječi kosa diže na glavi, jer zvuči kao kolektivna kletva. Ali, zapravo, spominjući »ružnu Madonu«, ljudi nisu imali nikakve namjere da vrijeđaju Majku božju. Samo su kazivali ono što se najmanje moglo kazati o famoznom kipu koji je don Camillu bio pravi trn u srcu.

Kip je bio velik, visok više od dva metra; nešto teško kao od olova. Velik kip od terakote oličen takvim podlo ružnim bojama da te oči zabole.

Onaj koji ga je napravio morao je biti, neka mu je duši pokoj, najveća hulja svemira. Da ga je napravio kakav bijednik koji pojma nije imao o bilo kakvu principu skulpture, ali je ipak bio poštenjačina, onda nitko ne bi mogao nazvati ružnom onu Madonu. Jer, ni u umjetnosti neznanje ne znači uvijek i podlost; neznalica ulaže svu svoju dušu da sliku ili kip na-

pravi što ljepše može, a u umjetnosti više znači namjera nego tehnička vještina.

Ali, u slučaju ove Madone, tvorac je očigledno bio čovjek koji je vrlo dobro umio raditi. Zlotvor koji je primijenio svu svoju kiparsku vještinu da stvori jednu ružnu Madonu. I u tome je uspio.

Prvi put kad je don Camillo — *temporibus illis*[1] — ušao u crkvu, duboko ga se dojmila rugoba one prilike pa je odmah odlučio da je zamijeni kakvim drugim likom dostojnijim da predstavlja Majku božju. O tome je odmah i govorio, ali su mu odvratili neka to i ne sanja.

To je zapravo terakota iz 1693. godine, pokazali su mu datum urezan u podnožju kipa.

— Nije važno kad su je napravili — prigovorio je don Camillo. — Ona je ružna!

— Ružna jest, ali stara — glasio je odgovor.

— Stara jest, ali ružna — otpovrnuo je don Camillo.

— Velečasni, to je historijska vrijednost! — zaključila je druga strana.

Don Camillo se nekoliko godina borio, ali uzalud. Ako se radi o historijskoj vrijednosti, neka se ta roba pošalje u muzej i neka se na njeno mjesto postavi druga Madona s kršćanskijim licem.

U najgorem bi slučaju mogao staviti »ružnu Madonu« u jednom kutu sakristije, a u kapelici, na njenu mjestu, mogao bi postaviti novu.

Cijeli se problem jednostavno sastoji u tome da se nađe novaca.

Ali, kad je don Camillo započeo svoju ophodnju i objasnio u čemu je stvar, svi su ga gledali zaprepašteno.

[1] U ono vrijeme, u svoje vrijeme. (*Prev.*)

— Zamijeniti ružnu Madonu? Ružna je Madona historijski spomenik! — odvratiše mu. — To se ne može. Kako ćemo zamijeniti jedan historijski spomenik?

Don Camillo se odrekao svoga pothvata. Ali mu je trn ostao u srcu pa se tu i tamo iskaljivao pred Kristom s glavnog oltara.

— Isuse, zašto mi ne pomogneš? Zar se ne osjećaš osobno uvrijeđenim gledajući onakav lik Majke božje? Kako možeš dopustiti da svijet Majku božju naziva »ružnom Madonom«?

— Don Camillo — odgovarao mu Krist — prava ljepota nije ljepota lica. To ti potvrđuje činjenica da ono vremenom nestaje i u prahu postaje prah. Naprotiv, sve što je lijepo, vječno je i ne umire s tijelom. Ljepota Majke božje je u njenoj duši, i ta je ljepota neokrnjena i nepokvariva. Zašto bih se morao uvrijediti ako je netko u glini uobličio jedan kip žene ružna lica a potom je taj kip stavio na oltar Madone? Tko klekne pred onaj oltar, ne upućuje svoju molitvu glinenom kipu, nego Majci božjoj koja je na nebesima.

— *Amen* — prihvaćao je don Camillo.

I s tim bi odlazio, ali ga je boljelo slušati gdje svijet spominje »ružnu Madonu«.

Trn mu osta u srcu i on se naviknu na tu boljku. Ali, na dan procesije u kolovozu, kad su iz kapelice izvlačili »ružnu Madonu« i stavljali je na nosila pa je na ramenima nosili duž ulice sela, bol je bivala oštrija.

Na vrelom suncu, neskrivene sjenom u kapelici, Madonine crte lica žestoko su bole oči.

Lice to, ne da je bilo samo ružno, nego i gore od toga — opako. Lice grubih crta. Oči — nešto zablenuto, a ne ushićeno. A Djetešce, na rukama Madone, više nalik na smotuljak krpa,

na smotuljak iz kojeg izviruje prazno lice lutke.

Don Camillo se bio potrudio da nekako umanji onu rugobu, iskitio je kip velovima, dijademama, ogrlicama. Ali sve to nije poboljšalo nego čak i pogoršalo stvar, i na kraju je don Camillo skinuo sav ukras i grozne su boje kojima je bila izmrljana terakota ponovo izbile na površinu zloćudnije nego ikada.

Rat prođe i putevima zabačenih sela duž obala velike rijeke. Bilo je i porušenih kuća i opljačkanih kuća. Lopovske i svetogrdne ruke drznuše se oskrvnuti i oltare. Bombe su daždile s neba: pogodiše i zvonike i crkve, a don Camillo, iako to ne bi priznao, ali je u dnu srca gajio potajnu nadu da će ga nešto osloboditi »ružne Madone«.

Kad je strana soldateska stala kružiti okolinom, don Camillo ode objasniti svoju zebnju nekome nadležnom:

— »Ružna Madona« je umjetničko remek-djelo iz 1693. Historijska vrijednost. Ne bi li bilo bolje da se prenese podalje, na sigurno?

Odgovoriše mu neka se ne brine; umjetničko djelo jest, jest historijska vrijednost, ali je ružna, rekoše mu. Ružnoća je njena obrana. Da nije bila tako ružna, od 1693. do sada netko bi je već odnio.

I prođe rat, i nove godine prođoše, i na kraju dođe trenutak kad je don Camillo, oštrije no ikada, ponovo osjetio kako ga bode onaj trn u srcu. Bio je renovirao crkvu: oličio zidove, obnovio stupove od opeke i drvene ograde, pozlatio lustere i kandelabre na oltarima.

Sad, usred sve one otmjenosti, svega onog sjaja, kip »ružne Madone« zaista se više nikako nije uklapao. Na sivoj pozadini, crna se mrlja

i vidi i ne vidi. Ali na bijeloj pozadini, crna mrlja djeluje kao šaka u oko.

— Isuse — reče don Camillo kleknuvši pred raspetoga Krista s glavnog oltara — ovaj put moraš mi pomoći. Isuse, za obnovu crkve potrošio sam svu onu sirotinju koju sam imao, i ne malo od onoga što nisam imao i pun sam dugova. Racionirao sam svoju ishranu, čak sam izbacio i svoj »tuskanac«. Danas se radujem, ne samo tome što mi je crkva lijepa nego još više tome što sam imao snage za tolike žrtve. Oslobodi me trna koji mi bode srce. Učini da se za don Camillovu crkvu više ne govori kako je to ona s »ružnom Madonom«.

Krist se nasmiješi:

— Don Camillo, zar je sudbina odredila da s tobom moram neprestano ponavljati isti razgovor? Zašto želiš da ti opet kažem ono što sam ti već kazao tisuću puta? Da prava ljepota nije ljepota lica? Da je prava ljepota ona koju oči ne mogu vidjeti jer je unutra i prkosi nedaćama vremena i nikad neće postati, poput one prave, prah u prahu?

Don Camillo obori glavu bez riječi. Bio je to i te kako zao znak.

*

Bližio se dan procesije u kolovozu i jednog jutra don Camillo ode pozvati nosače.

— Ove godine — uze im objašnjavati — put će procesiji biti duži jer vam valja prije ulaska u selo stići do Novog naselja na cesti Basse.

Kolovoz je bio paklen, a sama pomisao da treba, s onakvim teretom na ramenima, hodati dva kilometra po cesti koja je tek otprije nekoliko dana pošljunčana, morala je potresti i najpokorniju dušicu.

— Pa da napravimo dvije smjene — predloži stari Giarola koji je praktički bio šef nosača u procesijama.

— To je opasno — usprotivi se don Camillo. — Ruke se znoje, sunce bije u glavu. U trenu kad se ljudi smjenjuju, lako se dogodi katastrofa. Ja mislim da bismo mogli lijepo iskoristiti mali Rebeccijev kamion i na nj natovariti Madonu. Tako će biti i svečanije. Mislim da nemate ništa protiv.

Ljudima je, međutim, bilo krivo. S druge strane, pomišljajući na cestu i vrućinu, žalost im se stanjila. Odvratiše da se slažu.

Rebecci drage volje pristade da dadne svoj mali kamion pa ga sutradan dotjera u veliku don Camillovu garažu jer se don Camillo nije uzdao ni u koga pa je sam htio urediti i okititi kamion.

Cijelog je tjedna radio kao uklet, ali je u subotu uvečer sve bilo savršeno pripremljeno. Čvrsta je platforma pribijena na pod kamiona. Draperijom i cvijećem sve je pokriveno pa je, pravo rečeno, cjelina pružala veličajnu sliku.

Onda dođe nedjelja i u pravom trenutku iznesoše iz crkve »ružnu Madonu« i postaviše je na platformu. Čvrstim su užadima podnožje vezali za drveni toranj i užeta pokrili velikim cvjetnim jastucima.

— Možeš voziti bez ikakve brige — reče don Camillo Rebecciju. — Neće se srušiti ni da pojuriš devedeset na sat. Ja ti garantiram.

— Tako uređena i sa svim tim cvijećem, gotovo je lijepa — rekoše ljudi kad se kamion zaputio.

Procesija je usmjerila prema Novom naselju na cesti Basse. Kamiončić je išao ljudskim korakom, no, svejednako je poskakivao zbog šljunka ali i zato što je ono prokleto kvačilo

baš onda stalo raditi nekako na svoju ruku; kola su se tresla takvim žestokim trzajima od kojih bi jadna »ružna Madona« jamačno i platila glavom da don Camillo nije onako čvrsto vezao podnožje za platformu.

Don Camillo, koji je bio primijetio nezgodu s kvačilom pa je mogao zamisliti u kakvu se sosu našao Rebecci, kad su stigli do Novog naselja, odluči da u program unese jednu izmjenu.

— Teško je kamion voziti polako preko šljunka — reče. — Sad ćemo sjeći preko polja pa smo za deset minuta na provincijskoj cesti. Rebecci se brzo vraća i čeka nas na mostu. Tamo ponovo sastavljamo procesiju i veličanstveno kročimo prema selu jer je put sav lijep.

Rebecci se vrati sa svojim kamionom i s »ružnom Madonom« koja je, jadnica, doživjela zaista najneugodnije putovanje svoga dugog života.

Na mostu se procesija ponovo formirala i započela svoj hod prema selu, a tu je cesta bila ravna i sve je lijepo teklo premda je kamion, zbog onoga hiperprokletog kvačila, tu i tamo posrtao nosom naprijed kao da dobiva nogom u tur.

Cijelo je selo bilo iskićeno, ali je najljepša od svega bila glavna ulica, ona bez kraja, s galerijama s obaju strana. Tu je svaki prozor bio okićen cvijećem i dekoracijama, i sa svakog je prozora narod bacao cvijeće.

Na nesreću, cesta je bila kamenita a kamion je, osim kvačila u kvaru, imao gume tvrde kao željezo, pa je, makar i laganim hodom, poskakivao kao da ima delirium tremens.

Ali se »ružna Madona« činila kao prikovana na kamion, što je bila don Camillova osobna zasluga.

Na polovini puta između galerija započeo je najgori komad, jer je tu cesta bila razrovana zbog kanalizacije pa je to područje bilo puno rupa.

— Kad to prođe, više nema nikakve opasnosti — rekoše ljudi koji su slijepo vjerovali u užad don Camilla, ali su se ipak držali u širokom krugu podalje od kamiona.

No, »ružna Madona« ne prođe opasnu zonu. Ne pade, jer su don Camillova užeta držala kao da ih je vezao kakav Samson; kamion poskoči jače nego inače i statua se raspade.

Nije bila od terakote. Bilo je to nešto sirovo, nekakva vražja mješavina ciglenog praha, sadre, kreča ili Bog zna čega, pa se pod dvijetisućim ili tritisućim razbojničkim potresom raspade, komadi tresnuše na tlo i smrviše se u prah.

Ali urlik koji se podigao iz svjetine nije bio izazvan raspadon »ružne Madone«.

Izazvala ga je »lijepa Madona«.

Ljudi iskolačiše oči i zaurlaše jer se, kad se »ružna Madona« raspala, iz okrnjenog podnožja što je ostao vezan za platformu kamiona sad dizala u blistavilu, kao kakav srebrn plod oslobođen grube kore, jedna predivna Madona, manja od one ranije, ali sva od srebra.

Don Camillo ju je zaprepašteno promatrao, a onda mu na pamet padoše Kristove riječi: »Prava ljepota nije ljepota lica . . . Prava je ljepota ona koju oči ne mogu vidjeti jer je unutra i prkosi nedaćama vremena i nikad neće postati, poput one prve, prah u prahu . . .«

Okrenu se jer je jedna starica stala vikati:
— Čudo! Čudo!

Ušutkao ju je jednim urlikom, potom se saže i podiže jedan okrnjak »ružne Madone«.

Bio je to komadić lica, jedan od ona dva zla i zablenuta oka koja je toliko puta gledao s mržnjom.

— Sastavit ćemo te iznova, komadić po komadić — glasno će don Camillo. — Makar mi za to trebala godina dana ili deset godina, ja ću te ponovo sastaviti, jadna »ružna Madono«, koja si spasila srebrnu Madonu od pohlepe svih barbara koji su ovdje banuli od onoga dana iz sedamnaestog stoljeća do jučer. Onaj tko te na brzinu sastavio pokrivajući tvojom korom srebrnu Madonu, napravio te bijednom i ružnom da bi te spasio od ruku pljačkaša koji su možda već bili na putu prema ovom selu, ili prema nekom drugom selu, ili prema gradu gdje si se nalazila i odakle si dospjela ovamo. Sad ćemo te ponovo sastaviti, komadić po komadić, i stajat ćeš na oltaru uz bok srebrnoj Madoni. Ja sam, i ne hoteći, izazvao tvoj jadan kraj, o, »ružna Madono« ...

Tu don Camillo izreče najbezobrazniju laž svoga života. Ali, s druge strane, nije mogao tek tako, *coram populo*[1], kazati da je on izabrao najduži i najkamenitiji put, da je on napuhao gume na kamionu toliko da umalo nisu pucale, da je on izveo sabotažu na kvačilu, da je on, najzad, da bi pripomogao šljunku, kamenju i rupama, u terakoti kipa izdubio, malim čekićem i šiljkom, pokoju rupicu i pokoju malu pukotinu, ali je zatim odmah to prekinuo jer je primijetio da to nije terakota nego neka vrsta štuka koji će se raspasti i sam od sebe.

Kasnije bi se već povjerio Kristu s glavnog oltara. Koji je to, uostalom, vrlo dobro znao ...

— Ti si, jadna »ružna Madono«, spasila srebrnu Madonu od grabežljivih pandži barbara

[1] Pred narodom, javno. (*Prev.*)

što su kužili naše zemlje od onih drevnih vremena do jučer. Tko će spasiti srebrnu Madonu od današnjih barbara koji se prijeteći komešaju na granicama civilizacije i divljim pogledom mjerkaju Kristovu citadelu? Da li je to možda neki predznak? Da li to možda znači da se ti barbari neće spustiti u naše doline ili da će, ako pokušaju da se spuste, biti dovoljna naša vjera i naša ruka da te obrani? . . .

Peppone, koji je tamo stajao u prvom redu da bi »pažljivo pratio fenomen«, okrenu se Suhom:

— Znaš li ti na koga se to okomio? — upita ga poluglasno.

— Bah! — Suhi slegnu ramenima. — Uobičajene klerikalne tlapnje!

SABLAST SA ZELENIM ŠEŠIROM

Noć je već bila dobro zamakla, a don Camillo je još ležao širom otvorenih očiju i još je u postelji tražio sebi mjesto.

Čuo je gdje odbija sat na zvoniku. Sad je već bila nedjelja, a nije se radilo o nekoj običnoj, nego o izbornoj nedjelji.

Crveni su imali solidno zaleđe, tamo u selu, a zamisao da se istjeraju iz Općine upravo je grozničavo progonila don Camilla.

Kad su odbila dva sata, don Camillo skoči iz kreveta. Odjenu se i izađe na mračan i pust trg.

U crkvu uđe kroz vratašca zvonika i ode da klekne pred Krista s glavnog oltara. Stade se moliti.

Crkva je bila osvijetljena samo svjetiljkom koja je visila pred oltarom, i u onom se polumraku tišina činila još dubljom.

Odbiše dva i pol sata i brecaji u tišini odjeknuše poput bombe, potom se ugasiše, ali malo kasnije nov neki zvuk štrecnu don Camilla.

Netko je oprezno baratao oko brave na vratašcima zvonika. Tu nije moglo biti greške; don Camillo bez šuma ustade i uvuče se u najbližu ispovjedaonicu.

Začu kako škljocnu brava. Začu gdje se vrata otvaraju i zatvaraju. Začu gdje netko ulazi u crkvu.

Don Camillo se ne pomaknu. Čekao je suzdržana daha, potom jednim prstom malko odmaknu zastorčić ispovjedaonice.

Nepomičan kao stup, jedan je čovjek uspravno stajao pred glavnim oltarom i gledao uvis. Duge minute minuše, pa čovjek uzdahnu duboko.

Nešto je mrmljao, ali se nije moglo razumjeti šta govori. Dugo je tako mrmljao, stojeći. Potom sjede i zagnjuri glavu među šake.

Don Camillo se ne pomače ni za milimetar i pričeka, zguren u ispovjedaonici. I tijelo mu prože slatka obamrlost.

Probudio se iznebuha.

Crkva je bila prazna i puna svjetla; don Camillo se nađe zabijen u ispovjedaonici i vraški se pomučio da ponovno pokrene svoj veliki stroj od kosti i mesa.

Pogleda na sat.

— Skoro šest! — reče. — Kakva čudna stvar, Isuse! Sanjao sam da je netko ušao u crkvu da moli, oko dva i pol sata noćas. Sanjao sam da je ušao na vratašca zvonika, da ih je otvorio otpiračem. Još nikad nisam sanjao nešto tako bezvezno! Čudna stvar, ti snovi!

Krist uzdahne:

— Da, zaista su čudna stvar ti snovi! A posebice ako na odlasku zaborave šešir!

Don Camillo se okrene, a na klupi, baš na onoj gdje je sjedio tajni noćni posjetilac, zaista je ležao nekakav zeleni šešir.

Don Camillo uze zeleni šešir i stade ga okretati u ruci.

— A šta ću sad?

Krist se nasmiješi:

— Odloži ga natrag na klupu, don Camillo. Računaj kao da ga je ostavio da bi mu mjesto bilo zauzeto. Jednog će se dana vratiti.

Don Camillo zanijeka glavom.

— Imaj vjere, don Camillo — reče Krist. — Nije važno hoće li se to dogoditi za mjesec, ili za godinu, ili za više godina. Jednog će se dana on vratiti, a neće proći kroz vratašca zvonika niti će morati da se služi otpiračima. I tad neće doći da me moli neka mu osiguram pobjedu na izborima.

— Neka bude volja tvoja — šapne don Camillo odlažući Pepponeov zeleni šešir natrag na klupu.

Posljednji je sastanak pred općinske izbore Peppone održao u subotu po podne. Ujutru je na trgu govorio neki glavešina iz protivničke stranke, onaj s druge liste, ukratko. Bio je to jedan koji je došao iz grada i znao je šta hoće.

— I ovaj ćemo gradić osloboditi od crvenih zavojevača — vikao je — od slugu tuđinca, od neprijatelja Kristovih! — i svi su pljeskali.

Zatim, pred večer, s iste je tribine govorio Peppone.

Trg je bio pun kao šipak jer su svi očekivali da će Peppone izurlati lude stvari, a nitko ne zna dokle će ići.

Međutim, Peppone nije urlao. Govorio je malo i vrlo smireno.

— Građani — reče — pozdravljam vas. Moja mi Partija može naložiti da govorim šta god

ona želi, ali ja ću vam kazati ono što ja želim. Ovdje sam jednostavno zato da vas pozdravim. Za ovih smo godina ja i moji drugovi učinili čitavo more toga; ja ne znam koliko je od toga bilo dobro, a koliko glupo. No, ako smo i pogriješili, to nije bio rezultat našega htijenja, nego našega neznanja i slabe prakse. Možda sam ja bio najgori i najblesaviji predsjednik na svijetu, ali vam jamčim da mi je na srcu bilo samo dobro sela.

Peppone obrisa znoj što mu je tekao s čela.

— Građani! Mi nemamo nikakve nade da ćemo pobijediti i postavili smo listu jednostavno zato što želimo vidjeti da li ćete nas baš otpremiti nogom u tur ili ćete nas otpremiti na prijazan način. Ukratko, želimo vidjeti da li smo zaslužili priznanje za svoju službu ili ni to. Mi smo kao učenici koji su izradili svoju zadaću i sad je podnose gospođi učiteljici: da vidimo jesmo li zaslužili jedinicu ili peticu ili dovoljan. Neka svak slobodno izrazi svoj sud i kad više ne budem predsjednik, nemojte mi odricati svoj pozdrav, jer ako smo vam nagazili na žulj, to nismo učinili namjerno. *Errare umanorum.*[1]

Peppone stade čeprkati po džepu iz kojeg izvuče nešto.

— Građani — reče — kad sam prije pet godina postao predsjednik, imao sam u džepu jedan »tuskanac« i pet stotina lira. Sad, nakon pet godina službovanja kao predsjednik, imam u džepu dvjesta i osamdeset lira i pola cigare. To sam ukratko ja.

[1] Odnosno, točno: Errare humanum est = Griješiti je svojstvo ljudi. (*Prev.*)

Don Camillo, koji je slušao skriven iza pritvorenih kapaka na jednom prozoru župnog dvora, ostao je otvorenih usta.

— Ja — nastavi Peppone — ako se na mene obori kakva nesreća pa ostanem na licu mjesta ukočen i hladan kao kamen, ja ne mogu čak ni dati osvježiti lice svetom vodom i moram u grob poći kao kakav kovčeg pun krpa; eto šta sam zaradio. Nemam vam šta drugo kazati, građani. Sad bih htio viknuti »živjela Italija«, ali to ne mogu jer bi me inače optužili da želim koristiti domovinu u političke svrhe Partije ...

Širokom gestom Peppone skide šešir.

— Laku noć, gospodo — zaključi.

Svijet je bio zaprepašten. Gledali su Pepponea kako silazi s tribine i kako se udaljuje, praćen svojim štabom.

Nije se podigao ni jedan povik.

Trg se polagano ispraznio i tek kad je posve opustio, don Camillo je opet mogao misliti. Takvo nešto zaista nije očekivao.

Peppone se predaje.

Dođe noć a zatim osvanu zora famozne nedjelje. Don Camillo ode glasati oko deset sati. Peppone i njegovi glasaše na brzinu i sve se odvilo bez ikakva zastoja.

Glasalo se i u ponedjeljak, sve do dva po podne. Zatim se ulice ispraznište i dođe večer.

U utorak oko podne u dvor dođe Varchini. Oči mu iskočile iz duplja.

— Velečasni — zahripa — oni su pobijedili!

Don Camillo skoči na noge, stegnu pesnice, a potom opet sjedne.

Htio bi se za zvona objesiti, posmrtnim zvonom udariti, htio bi urlikati, šakama tući po stolu.

Ne učini ništa od svega toga.

»I ovaj ćemo gradić osloboditi od crvenih zavojevača, od slugu tuđinca, od neprijatelja Kristovih . . .« Don Camillu pade na pamet prepotentan govor famoznog glavonje koji je specijalno došao iz grada da zapanji seoski puk.

— Kreten! — viknu don Camillo. — Sa svim svojim diplomama i svom svojom kulturom dao se namagarčiti od jednog zlosretnika koji ne zna ni čašom »o« narisati!

*

Ni te noći don Camillu nije polazilo za rukom da se ugnijezdi u postelju. Kao da mu se živ mačak prevrće u crijevima, pa u tri sata ustade, odjenu se i ode da traži utjehu u crkvi.

— Isuse — reče kleknuvši pred glavni oltar — ako mi ne pomogneš, udarit će me kap.

Pomoli se malko, potom se zguri u ispovjedaonici, kao prošli put, u nadi da će naći malo mira u snu. Zadrijemao je, ali se malo kasnije iznebuha probudio.

Opet je netko, kao sablast sa zelenim šeširom one famozne noći, otpiračem čeprkao po bravi na vrataščima zvonika.

Don Camillo pričeka, nepomičan poput kamena, i najzad spazi čovjeka koji je ušao u crkvu i pošao prema oltaru.

Čovjek je bio ogrnut crnom kabanicom. Izvuče nešto ispod kabanice i prijeđe ogradu pred oltarom. Zaustavio se pred velikim kandelabrom koji se dizao oltaru slijeva. U kandelabr usadi debelu voštanicu, ono što je bio izvukao ispod kabanice.

Potom kresnu šibicu o poplat i upali voštanicu.

Nato se don Camillo više ne uzmože suzdržati i izađe iz ispovjedaonice. Čovjek se okrenu kao na opruzi, stežući pesnice, zatim se smiri.

— Mogu li znati šta radi ovdje gospodin predsjednik, u tri i pol sata noću, u božjoj kući u koju je ušao provaljujući vrata?

Peppone se ne smete. Pokaza na raspetog Krista na oltaru.

— Naši posli, velečasni. Tako smo se bili dogovorili.

— Dogovorili, a šta?

— Ako mi omogući da pobijedim, ja ću mu pripaliti voštanicu.

Don Camillo izgubi hladnokrvnost.

— *Vade retro!*[1] — vikne. — kako se usuđuješ, prokletniče po tisuću puta, da dođeš tako huliti tu, u božjoj kući?

— A tko huli?

— Huljenje je već samo to što misliš da je Krist omogućio pobjedu vašoj svetogrdnoj listi! Ako netko ide u crkvu i traži od Boga neka mu pomogne da ubije kakvu poštenjačinu, a potom mu i pođe za rukom da je ubije, dvostruki je zlikovac, prvo zato što ubija, a drugo zato što se usuđuje misliti da mu je Bog pomogao u ubojstvu, da mu je pomogao prekršiti Njegov sveti zakon!

Peppone raširi ruke:

— Ja nisam nikoga ubio. Ja sam od Boga zatražio da ponovo postanem predsjednik. I Bog mi je pomogao. Valjda nije zlodjelo postati predsjednik.

Don Camillo prijeteći podigne prst:

— Zločin je raditi za neprijatelja Kristova! Ti si u službi neprijatelja božjeg i usuđuješ se

[1] Nazad! Odlazi! (*Prev.*)

misliti da ti je Bog pomogao da pobijedi njegov neprijatelj!

Peppone slegne ramenima.

— Nema smisla da stvar skrenete u političke vode — odvrati. — Ovdje antikristi nemaju veze. Ovdje se radi samo o čovjeku koji je došao upaliti voštanicu zato što mu je Bog pomogao da opet postane predsjednik.

Don Camillo stegne pesnice i odlučno se zaputi prema velikoj voštanici.

— Ako je ugasite, razbit ću vam glavu! — krikne Peppone hvatajući jedan debeli kandelabr.

— Sigurno neću dopustiti tučnjavu na stepeništu Kristova oltara — reče don Camillo. — Neka samo gori taj bezbožni plamen. To je samo grdna uvreda Bogu i Bog će te kazniti za svetogrđe!

Peppone se povuče i uputi prema sakristiji i vratašcima zvonika.

— Velečasni — zagunđa — zaludu se vi laćate fraza iz *Trovatora* i *Moći sudbine*. Moja voštanica može ondje gorjeti. Meni je savjest čista. I Bog to zna. Jer, kad ne bi znao, ne bi mi dao da pobijedim na izborima.

— Gubi se odavde! — vrisnu don Camillo. I Peppone ode.

Don Camillo je šetao gore-dolje pred oltarom, potom se zaustavio, okrenuo pogled u raspetog Krista i raširio ruke:

— Isuse — reče — ti si ga i vidio i čuo. On je hulio ovdje, u tvojoj nazočnosti.

Krist se nasmiješi.

— Don Camillo — reče blago — don Camillo, važno je imati vjere u Boga, vjerovati u Boga. Vjerovati u više Biće koje je sve stvorilo i svim upravlja i koje će na kraju kazniti zle i nagraditi dobre. Ne budi odveć strog prema Peppo-

neu. Gori je onaj tko je glasao protiv crvenih, ali ne vjeruje u Boga nego onaj tko je glasao za crvene, ali vjeruje u Boga. Najveća uvreda koja se Bogu može nanijeti jest ne vjerovati u Boga. Vjera prosvjetljuje, i jednog će dana svaki mrak, pa i najgušći, nestati iz duše onoga kojem je danas duh zamagljen. Don Camillo, onaj tko vjere nema, ne vidi jer nema očiju. Ne vidi ni onaj kome su oči zavezane, ali može vidjeti, i jednog će dana povez spasti s njegovih očiju i njegove će oči prepoznati svjetlo. Ne čuje tko ušiju nema niti može čuti; a ne čuje ni onaj kome su uši začepljene voskom, ali može čuti, i kad se vosak istopi, on će čuti glas božji.

Don Camillo raširi ruke.

— Isuse — zavapi — on je hulio time što je došao da ti zahvali jer si ti, tobože, omogućio pobjedu svojim neprijateljima! Onima koji poriču Boga.

— Don Camillo, on je došao zahvaliti Bogu, a nije zahvalio šefu svoje Partije. I nije šefa svoje Partije molio da mu omogući pobjedu, nego je molio Boga. On ne poriče Boga. Dapače, on priznaje moć božju. Jednog će dana shvatiti sve ono što danas ne shvaća jer ne poznaje istinu. Put koji vodi do istine nije baš svakome lak.

Don Camillo mrgodno pogleda voštanicu Pepponeovu koja je gorjela pored oltara.

— Samo je ugasi, don Camillo, ako ti smeta. Nikad nećeš moći ugasiti drugi plamen koji je on upalio pred mojim oltarom, prekjučer ujutro.

Don Camillo nije shvaćao.

— Drugi plamen pred tvojim oltarom? A gdje?

— Don Camillo, Peppone nije glasao za svoju listu. On je stavio svoj križić na križ koji je na amblemu tvoje liste.

Don Camillo skoči na noge.

— Isuse! — uskliknu — Pa on je sve prevario! Vuk se odjenuo janjećom kožom!

— Ili je to janje koje još nosi vučju kožu?

Don Camillo se nikako nije mogao smiriti.

— Isuse, ja to ne znam. Znam samo da je opet pobijedio on!

— A ja bih kazao da sam pobijedio ja, don Camillo.

Zeleni šešir što ga je Peppone bio ostavio na klupi u crkvi one noći još uvijek je bio tamo. Don Camillo ga pogleda.

— Nemoj se žuriti, don Camillo — smiješeći se šapne Krist. — Treba imati vjere u Boga.

Ali don Camillo sveudilj nije nalazio spokoja.

— Isuse — uzviknu glasom punim jada — on je podlac jer me je prevario, jer je svakoga prevario.

— Ali ne mene, don Camillo.

— Isuse — zajeca don Camillo — on, onoga dana, kad je govorio na trgu, ispunio mi je srce sažaljenjem. Vidio sam ga tužna i napuštena od sviju . . .

Don Camillo prijeđe rukom preko čela natopljena znojem.

— Isuse — zajeca — ja . . . ja sam glasao za njega . . . Ja sam počinio takvo svetogrđe! . . . Ali ne znam kako se takav užas mogao dogoditi!

— A ja znam, don Camillo — smiješeći se odvrati Krist. — Ljubav prema bližnjemu ušutkala je tvoj razum. Bog ti oprostio, don Camillo!

PAS ZVAN GROM

Dva dana prije početka lovne sezone Munja izdahnu. Bio je već prestar, i ako mu je bilo dosadilo igrati ulogu lovačkog psa, imao je na to puno pravo, jer se napokon radilo o zanatu koji ga je stajao izvanrednih napora iz jednostavna razloga što nije bio njegov zanat.

Don Camillu drugo ne preostade no da u vrtu iskopa duboku jamu, kraj grma gazije, u nju spusti Munju, zatrpa je i uzdahne.

Petnaestak se dana don Camillo žderao i jedio, pa mu jad prođe i jednog jutra, bogzna kako, nađe se usred polja s dvocijevkom u ruci.

Jedna se prepelica podiže s lucerke u blizini i don Camillo opali iz obje cijevi. Prepelica spokojno nastavi svoj let a don Camillo zausti da vrisne: »Vraga ti pasjega!«, ali se sjeti da Munje više nema i stade se snova žderati.

Kao duša ukleta lutao je poljima, duž nasipa i pod nizovima loza, a pucao kao mitraljez, ali

ostade praznih šaka. Pa šta ćeš postići ako nemaš psa?

Ostao mu samo još jedan naboj; jedna se prepelica diže i don Camillo opali kad je ptica prelijetala neku živicu. Nije ju smio promašiti, ali kako će to utvrditi? Možda je pala usred živice, ili u travu na livadi s one strane živice. To ti je kao tražiti iglu u plastu sijena. Bolje dići ruke od toga posla.

Don Camillo puhne u cijevi puške i stade se ogledavati kako bi se orijentirao i okrenuo kući, kadli ga nekakav šušanj nagna da okrene glavu.

Iz živice iskoči pas koji trkom dojuri k njemu i pred noge mu spusti debelog zeca što ga je držao među zubima.

— Sto mu gromova! — usklikne don Camillo. — Pazi ti ovo! Pucam u prepelicu, a ovaj mi nosi zeca!

Don Camillo uze zeca i opazi da je mokar. I pas je bio mokar. Očigledno je došao s one obale, preplivao je rijeku. Don Camillo strpa zeca u torbu i zaputi se kući. A pas za njim. Pas ga je slijedio, a kad je don Camillo ušao u župni dvor, pas ga stade čekati sklupčan pred vratima.

Psa takve vrste don Camillo još nikad nije vidio. Bila je to krupna i lijepa životinja, a morala je biti i vrlo pametna. Tko zna, možda je to jedan od onih pasa koji imaju ispravu s rodoslovljem poput grofova i markiza! No, pas nije imao na sebi nikakvih isprava; imao je lijepu ogrlicu, ali na njoj nije bilo nikakve pločice s imenom i adresom.

»Ako nije došao s drugoga svijeta, nego ga je netko izgubio, onda će taj netko već iskočiti odnekud!«, pomisli don Camillo. I uvede psa k sebi.

Navečer, prije no što će zaspati, mnogo je mislio na psa, ali se najzad smirio zaključkom:

»U nedjelju ću to objaviti u crkvi.«

Ujutro rano, kad je ustao radi prve mise, don Camillo se nije ni sjetio psa; a pas se stvorio pred njim kad je htio ući u crkvu.

— Tu stani i čekaj! — viknu mu don Camillo.

Pas se skutrio pred vratašcima sakristije, a kad je don Camillo izašao, još je bio tamo i dočekao ga u velikom veselju.

Zajednički doručkovaše i najzad pas, vidjevši da don Camillo uzima dvocijevku, koja je bila naslonjena na zid u jednom kutu, kako bi je objesio o njen klin, stade lajati i juriti do vrata, pa se vraćati da provjeri slijedi li ga don Camillo i tjerao je tu komediju toliko dugo da je don Camillo morao najzad skinuti dvocijevku i zaputiti se u polja.

Pas je bio izvanredan, od onih životinja koje moralno obvezuju lovca; koje ga tjeraju na pomisao: »Ako sad promašim, ispast ću bijedan kao pas!«

Don Camillo je uložio sve svoje umijeće jer mu se činilo kao da polaže ispit i, pošteno rečeno, pokazao se lovcem koji je dostojan svoga psa.

Kad je napunio torbu, don Camillo odluči:

»Zvat ću ga Grom.«

Sad, pošto je obavio svoj posao, pas je uzeo sebi malo odmora i stao juriti leptire pola milje dalje, na rubu jedne ogromne livade pod lucerkom.

— Grome! — zaurla don Camillo.

Kao da je netko, s one strane livade, lansirao na don Camilla torpedo; pas zagrabi munjevito, vidjela se samo brazda koju je životinja ostavljala za sobom sijekući travno more.

I evo Groma s pedljem jezika vani, postavio se pred don Camilla, čeka nalog.

— Bravo, Grome! — reče mu don Camillo. A pas izvede oko njega takvu sarabandu skokova, cvileža i laveža da se don Camillu nametnula pomisao:

»Ako ovaj ne prestane, počet ću i ja lajati!«

Dva su dana prošla; nekakav se prokleti mali sotona bio postavio don Camillu iza peta i dugim ga harangama dovodio u iskušenje i gotovo ga uspio navesti da zaboravi da u nedjelju u crkvi mora kazati kako je našao psa; no, trećeg dana po podne, vrativši se iz lova s punom torbom i Gromom u prethodnici, don Camillo sretne Pepponea.

Peppone je bio zle volje; i on se vraćao iz lova, ali je njegova torba bila prazna.

Peppone pogleda Groma, izvadi iz džepa jedne novine pa ih otvori.

— Čudno — zagunđa — čini se baš isti pas što ga traže.

Don Camillo uze novine i odmah nađe ono što bi želio da nikada ne nađe. Neki je tip iz grada davao bogatu nagradu onome tko mu pomogne da pronađe takva i takva lovačkog psa, izgubljena toga i toga dana, na tom i tom mjestu kraj rijeke.

— Dobro — zabrunda don Camillo — prema tome ne moram to objaviti u crkvi u nedjelju. Posudi mi ove novine, vratit ću ti ih kasnije.

— Razumijem, ali baš šteta — odgovori Peppone. — U selu govore da je to izvanredan pas. Izgleda da jest, jer ovakve pune torbe nikad niste nosili kući dok ste imali Munju. Zaista šteta. Da sam na vašem mjestu . . .

— I ja također, da sam na tvom mjestu — grubo ga prekine don Camillo. — Ali, kako sam ja na svom mjestu, to ću izvršiti svoju dužnost

poštena čovjeka pa ću psa vratiti njegovu zakonitom gospodaru.

Stigavši u selo, don Camillo trkom uleti u poštanski ured i posla brzojav tipu iz grada. I mali hiperprokleti sotona, što je upravo smišljao prekrasnu novu harangu koju će izdeklamirati don Camillu, izgubi bitku. Teško se razočarao, jer je računao da će don Camillo tipu iz grada napisati pismo, a nije se sjetio brzojava.

Napisati pismo zahtijeva vremena, petnaest, dvadeset minuta. A za petnaest ili dvadeset minuta kakav pravi sotončić, ako što vrijedi, može stubokom izmijeniti situaciju. Međutim, nekoliko riječi brzojava u pošti možeš ispisati za svega nekoliko sekundi pa tu ni sotončina kakva neće imati uspjeha.

Don Camillo se vrati kući čiste savjesti, ali s jadom koji mu je izjedao jetru. Uzdisao je i dublje i teže nego kad je pokapao Munju.

Tip iz grada stiže sutradan u jednoj »apriliji«. Uobražen i antipatičan čovjek.

— Je li tu moj pas? — upita.

— Ovdje ima jedan pas koga je netko izgubio a ja sam ga našao — pedantno utvrdi don Camillo. — Da je vaš, to morate dokazati.

Tip iz grada opisa psa od glave do repa.

— Je li to dosta ili vam moram ispričati i sve o njegovim iznutricama? — zaključi.

— Dosta je — mrgodno promrsi don Camillo otvarajući vratašca podstubišta.

Pas je ležao sklupčan, nije se makao.

— Grome! — zazva ga tip iz grada.

— Baš tako se zove? — upita don Camillo.

— Da.

— Čudno — zagunđa don Camillo.

Pas se nije micao i tip iz grada ga opet zazva:

— Grome!

Pas zareža, oči su mu bile zle.

— Ne ponaša se kao vaš — reče don Camillo.

Tip iz grada saže se, zgrabi psa za ogrlicu, izvuče ga iz podstubišta, potom iskrenu ogrlicu naopako da bi pokazao na naličju pričvršćenu mjeđenu pločicu na kojoj je bilo nešto ugravirano.

— Izvolite pročitati, velečasni. Tu je zapisano moje ime, adresa i broj telefona. Koliko se god činilo da nije moj, ipak jest.

Tip iz grada pokaza Gromu auto:

— De, penji se! — naredi.

I Grom se sporo, oborene glave i podvijena repa pope u kola i zguri na podu.

Tip iz grada izvadi iz džepa novčanicu od pet tisuća lira i pruži je don Camillu:

— Za vaš trud — reče.

— Za mene nije nikakav trud nađeno vratiti zakonitom vlasniku — odgovori don Camillo odbijajući novac.

Tip iz grada zahvali don Camillu:

— Vrlo sam vam zahvalan, velečasni. Taj pas košta me vreću para. Najčistija pasmina. Potječe iz jedne od najboljih engleskih štenara. Dobio je tri međunarodne nagrade. Ja sam malo nagao; neki dan mi je skrivio da sam promašio zeca pa sam ga udario nogom. A on je preosjetljiv.

— To je pas s profesionalnim dostojanstvom — odvrati don Camillo. — Zeca ipak niste promašili, on ga je kasnije našao i donio ga meni.

— Proći će ga — isceri se tip iz grada i sjede u auto.

Šugavu je noć proveo don Camillo, sutradan izjutra zlovoljan i mrk izišao je iz crkve pošto je odslužio ranu misu. Kiša je lijevala kao iz kabla i vjetar paklenski zavijao, ali je Grom bio tu.

Don Camillo se vrati u župni dvor s Gromom, ali ga odmah spodbi tuga.

— Zavaravati se, nema smisla — s uzdahom reče psu. — On sad zna put, pa će opet doći po tebe.

Pas zacvili kao da je shvatio. Prepustio se don Camillu, neka ga opere i očisti, pa se sklupčao pred kaminom gdje je don Camillo bio zapalio čitav svežanj pruća da bi se Grom osušio.

Tip iz grada stiže istog popodneva. Bio je vrlo srdit jer je blatom poprskao svoju »apriliju«.

Nije trebalo ništa objašnjavati; ušao je u župni dvor i našao Groma zgurena pred već ugašenim kaminom.

— Žao mi je što vam toliko smetam — reče tip iz grada. — No, vidjet ćete, ovo se više neće ponoviti. Vodim ga u jednu svoju vilu u Varesottu. Odande ne može pobjeći ni da je golub pismonoša.

Kad ga je tip iz grada zazvao, Grom je zlobno zarežao; ovaj put nije se htio sam popeti u auto, nego ga je gospodar morao tjerati silom. Pokušao je i iz auta pobjeći. A kad su se vrata najzad zatvorila, stao je skakati preko sjedišta i bijesno lajati.

*

Slijedećeg jutra don Camillo izađe iz župnog dvora uzburkana srca; ali Groma nije bilo. Grom ne dođe ni sutradan i don Camillo se malo-pomalo pomiri sa sudbinom. Tako prođe petnaest dana, ali u noći šesnaestog dana oko jedan sat don Camillo začu gdje ga netko odozdo zove, a to je bio Grom.

Trkom siđe pa se tamo na dvorištu pod zvijezdama odigra najdirljiviji prizor ponovnog sastanka koji je ikad opisan. Toliko dirljiv da je don Camillo zaboravio da je samo u košulji.

Grom je bio u katastrofalnom stanju: uprljan, izgladnio i tako umoran da nije mogao ni repom mahnuti.

Tri mu je dana trebalo da bi opet došao u formu, a ujutro četvrtog dana, kad se don Camillo vratio u župni dvor nakon završene rane mise, Grom ga uhvati zubima za sutanu i povuče prema kutu gdje je visila dvocijevka, pa je odigrao takav glavni prizor da je don Camillo morao uzeti pucaljku, nabojnjaču i krenuti u polja.

Minuo je jedan predivan tjedan; Grom je bio sve fenomenalniji, a pred don Camillovom torbom zelenjeli su lovci s čitavog područja.

Svakog bi časa tkogod svratio da vidi psa, a don Camillo je objašnjavao:

— Nije moj. Ostavio mi ga je jedan tip iz grada da ga naviknem na zeca.

Jednog jutra navrati i Peppone. Neko je vrijeme šutke gledao Groma.

— Danas ne idem — reče don Camillo. — Hoćeš li ga probati?

Peppone ga pogleda zaprepašteno.

— Mislite da bi išao?

— Mislim da bi. On ne zna da si ti komunist. Gleda te sa mnom pa misli da si i ti pristojan čovjek.

Peppone ne odgovori, na pomisao da isproba toga psa čudotvorca zaboravio je sve ostalo. Don Camillo skide s klina dvocijevku, nabojnjaču i torbu i sav pribor preda Pepponeu.

Grom, u kojem je svaki živac zaigrao čim je vidio da se don Camillo mašio dvocijevke, sad je zapanjeno gledao.

— Grome, idi s gospodinom predsjednikom — reče mu don Camillo. — Ja imam posla danas.

Peppone opasa nabojnjaču, preko jednog ramena prebaci torbu a preko drugog pušku, pa se zaputi; Grom ga pogleda, potom svrne pogled na don Camilla.

— Idi, idi — ponuka ga don Camillo. — Gadan je, ali ne ujeda.

Grom se uputi za Pepponeom, ali se nakon nekoliko koraka okrenu u nedoumici.

— Idi, idi — ponovi mu don Camillo. — Samo se pripazi, jer će taj pokušati da te upiše u svoju Partiju.

Grom krene. Ako je ovome don Camillo dao pucaljku, nabojnjaču i torbu, znači da je ovaj prijatelj.

Grom se vratio dva sata kasnije. Trkom je ušao u župni dvor s predivnim zecom među zubima koji spusti pred noge don Camillu.

Malo kasnije stiže i Peppone. Dahtao je kao lokomotiva, a po svem je izgledu sve u njemu kuhalo.

— Do vraga i vi i vaš izvanredni pas! — stade urlikati. — Dobar, izvrstan, pravo čudo, a pojede mi ulov! Evo, ovolikog je zeca smazao! Prepelice i jarebice mi donosi, ali zeca maže sam!

Don Camillo izvuče zeca i pruži ga Pepponeu.

— Taj pas umije rasuđivati — objasni. — Zaključio je, ako su puška i naboji moji, da je onda pravo da meni pripadne i zec ubijen tom puškom i tim nabojima.

Da je Grom zaista djelovao u besprijekornoj dobroj namjeri, to se očigledno vidjelo po njemu, jer nije pobjegao pred Pepponeom, dapače, pozdravio ga nadasve ushićeno.

— To je životinja za pet — reče Peppone. — Ja je onom tipu više ne bih vratio pa da dođe ovamo i s karabinjerima.

Don Camillo uzdahnu.

*

Tjedan dana prođe pa se pojavi tip iz grada. U lovačkoj odori, s belgijskom biser-puškom lakom kao pero.

— Pobjegao mi je i odande — reče. — Došao sam da vidim je li se opet vratio vama.

— Stigao je baš jučer — mrgodno će don Camillo. — Samo ga uzmite.

Grom pogleda gospodara i zareža.

— Sad ću te ja urediti! — uzvikne tip iz grada bližeći se psu.

Ali Grom zareža još opasnije, a tip iz grada izgubi strpljenje i opali ga nogom.

— Svinjo prokleta! Ja ću te naučiti uljudnosti! — vikne. — Lezi!

Pas se opruži na tlu neprestance režeći, a na to don Camillo uskoči:

— To je rasno pseto. S njim se ne smije silom. Pustite ga minutu sama neka se smiri. Uđite čas k meni na čašu vina.

Čovjek uđe u predsoblje. Don Camillo ode po bocu, ali prije no što će ući u konobu na brzinu napisa jednu poruku koju dade zvonarevu sinu:

— Trkom odnesi ovo Pepponeu u radionicu.

Poruka je bila od svega nekoliko riječi: *»Tip se vratio. Odmah mi posudi dvadeset tisuća lira jer ću pokušati kupiti psa. Vrlo je hitno.«*

Tip iz grada popi čašu-dvije »bistrice«, popriča o ovome i onome s don Camillom, pa pogleda na sat i ustade:

— Žao mi je, ali moram poći. Prijatelji će me čekati u jedanaest kod Crocilonea. Idemo u veliki lov, jedva ću stići na vrijeme.

U svom kutu, Grom je sveudilj ležao sklupčan i odmah zareža čim ugleda tipa iz grada.

I još opasnije zareža kad mu se tip primakao.

U tom zabuča motocikl i don Camillo se učas nađe na vratima; stigao je Peppone.

Don Camillo ga upitno pogleda, a Peppone potvrdno klimne glavom, pokaza svih deset prstiju, pa pet prstiju jedne i jedan prst druge šake, i najzad opruženom desnicom, s dlanom na dolje, vodoravno presiječe zrak.

To je značilo da ima šesnaest tisuća i pet stotina lira.

Don Camillo olakšano uzdahnu.

— Gospodine — oslovi tipa iz grada — kao što vidite, pas vas je zamrzio. Ti rasni psi ne zaboravljaju i vi nikad nećete s njim izaći nakraj. Zašto ga ne biste prodali meni?

Don Camillo u sebi zbroji sve svoje rezerve pa dometnu:

— Mogu vam dati osamnaest tisuća i osam stotina lira; to je sve što imam.

Tip iz grada slatko se zacereka.

— Velečasni, vi se kanda šalite! Ova me životinja košta osamdeset tisuća lira, a ne bih je prodao ni za sto tisuća. Ako sam mu postao antipatičan, ja ću ga od toga odviknuti.

Ne hajeći što Grom prijeteći reži, tip iz grada zgrabi psa za ogrlicu, odvuče ga do auta i pokuša ga ugurati u nj, ali se pas otimao i urlao i pandžama izgrebe lak na blatobranu.

Nato se tip iz grada raspali pa slobodnom rukom stade bubati psa po leđima. Pas se upravo bijesno propinjao i najzad šćapi i zari zube u ruku koja ga je držala za ogrlicu.

Čovjek krikne i pusti psa koji se zguri uza zid župnog dvora režeći i ne skidajući pogled sa svoga dušmanina.

Don Camillo i Peppone, zabezeknuti, samo su gledali šta se zbiva, a kad su shvatili šta će uslijediti, nisu stigli ni zinuti. Mrtvački blijed, tip iz grada zgrabi iz auta dvocijevku i uperi je u psa.

— Prokleta svinjo! — procijedi stisnutih zuba i okinu.

Zid župnog dvora poškropi krv. Zacvilivši bolno, Grom se opruži po tlu.

Međutim je tip iz grada uskočio u svoju »apriliju« i pognao punim gasom. Don Camillo i nije to vidio, kao što nije vidio da je i Peppone skočio na motocikl i krenuo.

Klečeći kraj Groma, don Camillo je mislio samo na Groma.

Grom je cvilio i gledao u don Camilla, a ovaj ga nježno gladio po glavi.

A onda Grom lizne don Camillovu ruku, pa ustane i veselo zalaja.

*

Dvadesetak minuta kasnije, vratio se Peppone. Treperio je od bijesa, stiskao pesnice.

— Stigao sam ga kod Fiumaccia. Morao je stati jer je brklja bila spuštena. Izvukao sam ga iz njegove »aprilije« i tako sam ga išćuškao da mu je njuška natekla kao balon. Onda je pokušao dohvatiti pušku, a ja sam mu je prebio o leđa.

Bili su u hodniku; cvilež prekide Pepponea.

— Zar je još živ? — upita.

— Samo mu je stražnjica izrešetana — objasni don Camillo. — Površinska rana. Za tjedan dana bit će zdrav kao drijen.

Peppone je kao u nedoumici gladio bradu šačetinom.

— Međutim — nastavi don Camillo — moralno, on ga je ubio. Kad je pucao na psa, imao je namjeru da ga ubije. Ako je sveti Ante učinio da promaši, to ni za milimetar ne umanjuje podlost njegova čina. Sa svoje strane, ti si se vrlo loše ponio što si išćuškao toga nesretnika, jer nasilje treba uvijek osuditi. Međutim . . .

— Da, međutim! — prekide ga Peppone. — Međutim se onaj tip sigurno neće više nikad pojaviti i tako ste vi dobili psa zabadava!

— Polovinu psa — mirno ga ispravi don Camillo. — Jer sam ja, moralno, tvoj dužnik, zbog onih šesnaest tisuća i petsto lira koje mi, doduše, nisi posudio, ali si na to bio spreman. Prema tome, pola psa je tvoja . . .

Peppone se počeše po tikvi.

— Neka me vrag nosi — zagunđa — prvi put nailazim na popa koji se ponaša kao poštenjačina i ne vara svijet!

Don Camillo ga odmjeri prijeteći.

— Momče, ako zabrazdimo u politiku, ja okrećem list i zadržavam cijelog psa.

— Kao da ništa nisam kazao — žurno će Peppone, koji jest bio što je bio, ali je lovac najzad čovjek, pa je nadasve želio zadržati Gromovo poštovanje.

Grom, previjene stražnjice, upade u hodnik i veselim lavežom kao kakvim žigom zapečati ovaj pakt o nenapadanju.

TUŽNA NEDJELJA

Bia Grolini uđe u župni dvor, iz džepa izvadi jedno pismo i pruži ga don Camillu.

Pod Gromovim nadzorom, don Camillo je upravo pripremao uobičajenu porciju naboja za dvocijevku; uze pismo i načas zastade upitno gledajući Biju Grolinija.

— Uvijek ista pjesma — objasni Bia. — Nesretnik jedan, ne valja i gotovo!

Don Camillo pročita pismo. Uprava internata nije nimalo zadovoljna sinom Bije Grolinija. Traži da netko od obitelji dođe i dječaku očita bukvicu.

— Najbolje da vi odete — reče Bia Grolini. — Ako ja odem, s njim mogu razgovarati samo tako da mu razbijem glavu. Velečasni, pođite vi i recite mu jasno i glasno da ću ga naglavačke izbaciti iz kuće ne bude li prav kao svijeća.

Don Camillo odmahne glavom.

— Ta je ideja još gluplja od one o razbijanju glave — promrsi. — Kako možeš od kuće otjerati dječaka od jedanaest godina?

— Ako ga ne mogu otjerati od kuće, onda ga mogu strpati u popravilište! — vikne Bia Grolini. — Neću više da gledam tu vucibatinu!

Bia Grolini sve je više padao u vatru, pa ga don Camillo savjetova neka samo smiri živce.

— U nedjelju po podne idem da porazgovaram s njim — zaključi don Camillo.

— A ja vam dajem odriješene ruke da ga izmlatite na mrtvo ime! — prodere se Bia. — Što ih više dobije, to će mi biti draže.

Kad je Bia Grolini otišao, don Camillo je još neko vrijeme okretao u rukama pismo uprave internata. Bilo mu je vrlo neugodno, jer je upravo on, don Camillo, ponukao Biju neka dječaka pošalje u školu i neka ga povjeri internatu.

Bia je bio pun para. Jest da je obrađivao zemlju, ali svoju vlastitu. I to dobru zemlju, uz koju je valjalo dometnuti staju punu stoke, pa traktore i svakovrsne strojeve.

Najmlađe Bijino dijete, Giacomino, bio je bistar mališan, dobro je učio od sama početka. A Biji se vrlo dopadala ideja da u obitelji ima jednog obrazovanog sina. Da i ne govorimo o Bijinoj ženi koja je upravo pucala od želje da se pravi važna.

I tako su Giacomina, kad je završio peti razred, spakirali, otpremili i strpali u najbolji gradski internat.

Osobno je don Camillo obavio sve formalnosti i otpravio dječaka do odredišta.

Giacomino je bio najbolji i najmirniji dječak što ga je don Camillo ikad upoznao.Znao ga je još kao palčića, među ministrantima, i nikad mu nije zadao nikakve glavobolje. Stoga, don Camillu sada nikako nije išlo u glavu kako se Giacomino mogao izmetnuti u takvu opačinu.

*

Dođe i ta nedjelja, pa se don Camillo pojavi u internatu u vrijeme određeno za posjete dječacima.

Kad je rektor čuo ime Grolini, samo se uhvatio za glavu. Don Camillo raširi ruke:

—Ja sam zaprepašten — reče vrlo potišteno. — Otkad ga znam, to je dobro i poslušno dijete. Nikako se ne mogu snaći, ne razumijem kako se pretvorio u takva pustopašnika.

— Ali ne, ne možemo ga nazvati takvim — ispravi ga rektor. — Dapače, u pogledu vladanja s njim nema problema! Međutim, zadaje nam i veću brigu nego pustopašnici.

Iz ladice svoga stola uze jednu mapu iz koje izvuče jedan list:

— Pogledajte ovaj njegov zadatak iz talijanskog jezika.

Don Camillu se u rukama nađe vrlo čist list na kojem je izvrsnim krasopisom stajalo: »*Giacomo Grolini — Razred prvi B — Tema: Opišite svoju najmiliju knjigu.*«

Don Camillo okrene list, ali na njemu Giacomino nije više dopisao niti jedne jedine riječi.

— Izvolite! usklikne rektor pružajući don Camillu cijelu mapu. — Sve su mu razredne zadaće takve. Lijepim krasopisom napiše zadatak i postavljeni problem, potom samo prekriži ruke i čeka da prođe vrijeme. A kad ga pitaju, niti jednom riječi ne odgovara. U početku smo mislili da je kompletan kreten. Ali smo ga proučili, pratili smo njegove razgovore s drugovima. Nije kreten. Dapače, vrlo je daleko od kretena.

— Ja ću govoriti s njim — reče don Camillo. — Odvest ću ga van, negdje u osamu i na miru, a bude li trebalo, generalno ću ga urediti.

Rektor pogleda goleme don Camillove šačetine.

— Ako ga vi ne uvjerite, takvim argumentima, ne vjerujem da se više išta može učiniti — zagunđa. — Ne bi imao pravo na slobodan izlaz, ali ću vam ga rado prepustiti do večeras.

Kad je nekoliko trenutaka kasnije Giacomino stigao, don Camillo ga gotovo i nije prepoznao. Na stranu odora od crnog sukna, na stranu tikva ošišana »na nulu«, ali je Giacomino uopće izgledao nekako izmijenjen.

— Bez brige — šapnu don Camillo opraštajući se s rektorom. — Ja ću ga obraditi.

Šutke su kročili pustim ulicama grada gušena dosadom nedjeljnog popodneva, a dječačić se činio još manjim i tanjim kraj one popine divovskih razmjera.

Stigoše na periferiju; don Camillo se ogledavao za kakvim pogodnim mjestom gdje će razgovarati na miru.

Bilo je malo sunca pa su polja čak i s golim stablima izgledala prilično vedra.

Kraj jednog debelog panja don Camillo stade i sjede. U glavi je imao cijelu prodiku koju će održati dječaku. Radilo se o lekciji od koje bi morao problijediti i kakav slon.

Giacomino je mirno stajao pred don Camillom; odjednom tihim glasom upita:

— Mogu li malko potrčati?

— Potrčati? — tvrdim glasom dočeka don Camillo. — Zar se u internatu ne može trčati za vrijeme odmora?

— Da, može se — šapne dječak. — Ali je trčanje kratko. Odmah je zid.

Don Camillo pogleda dječakovo uvenulo lice i njegovu ošišanu glavu.

— Istrči se pa se vrati da porazgovaramo.

Giacomino krene kao munja. Don Camillo ga je pratio pogledom: prešao je polje, zašao pod red loza i pognut pojurio ispod već golog trsja.

Kad se dječak opet našao pred don Camillom, teško je disao, obrazi mu bili uspaljeni a oči mu blistale.

— Odmori se pa ćemo razgovarati — promrsi don Camillo.

Dječak sjede, ali čas kasnije naglo skoči na noge i sune prema jednom brijestu što se dizao nekoliko koraka dalje. Na brijest se uzverao kao mačka. Stigao je do mladice loze koja se bila popela do vrha stabla, nešto je počeprkao među crvenim lišćem, pa je sišao.

— Grožde! — usklikne pokazujući don Camillu grozdić malvazije koji je jesen zaboravila tamo gore.

Dječak sažvaka zrna, sasvim polako, jedno po jedno.

Kad je i to završio, sjeo je u podnožju panja.

— Mogu li baciti jedan kamen? — upita.

Don Camillo je svoju žrtvu čekao u zasjedi. »Samo se ti izritaj, a poslije ćemo srediti račune!« pomisli.

Dječak ustade, uze jedan kamen, obrisa s njega zemlju, puhne u nj pa ga hitne. A don Camillu se učini kao da kamen nikad neće pasti, nego da će zauvijek putovati među oblacima.

Počeo je puhati neugodan vjetrić i don Camillo pomisli kako bi možda bilo bolje naći kakvu mirnu periferijsku kavanicu u kojoj bi održao svoju prodiku. Najzad, ne mora baš urlati da bi ga dječak shvatio.

Uputiše se. Dječak upita može li još jednom trknuti, pa to i učini. Nađe još jedan malen, malen grozd koji je jesen zaboravila.

— Tko zna koliko ga ima tamo! — uzdahne između dva zalogaja. — Sad grožđe već visi s gredica . . .

Don Camillo mrko zabrunda:

— Baš me briga za grožđe!

Periferija je bila tužna. Sretoše jednog čovječuljka s košarom rogača, suhih kestena i lješnjaka, a Giacomino iskolači oči.

— Smeće! — zlovoljno zagunđa don Camillo. — Kupit ću ti kolača!

— Ne, hvala — odgovori dječak glasom od kojeg je don Camillu došlo da iskoči iz kože. Čovječuljak s košarom se bio zaustavio. U svom je zanatu već ostario, umio je ocijeniti svoga čovjeka. Ni ovaj put se nije prevario, jer se don Camillo vratio i zlovoljno bacio preda nj novčanicu od sto lira.

— Miješanih, velečasni?

— Miješanih.

Tako je don Camillo dobio svoj »škarnicl« smeća i gurnuo ga dječaku u šake. Nastavili su onim osamljenim, zaobilaznim putem, a dječak je mljeo rogače, suho kestenje i lješnjake. Don Camillo izdrža koliko je god mogao, pa onda i sâm zari prste u »škarnicl« i zagrabi. Lješnjaci i rogači dočaraše mu okus tužnih nedjelja iz djetinjstva i srce mu preplavi jad. Na jednom zvoniku odbi ura; don Camillo izvuče svoj lokot: dvadeset do pet.

— Požurimo — reče dječaku — u pet moraš biti tamo!

Požuriše, a dotle se sunce već sakrilo iza kuća. Stigoše točno na vrijeme. Kad će skrenuti u vrtić internata, dječak pruži don Camillu »škarnicl« sa smećem:

— Na ulazu nas pregledavaju — objasni u pola glasa. — Ako nađu ovakve stvari, onda nam ih oduzimaju.

Don Camillo strpa »škarnicl« u džep.

— Ja spavam ondje gore — nastavi dječak u pola glasa pokazujući u jedan prozor na prvom katu, okovan teškim rešetkama, s onim kosim drvenim kapkom što sprečava pogled odozgo.

Dječak je malko oklijevao, potom pokaza u jedan prozor u prizemlju, također s rešetkom, ali bez onoga drvenog kapka.

— Ondje je hodnik garderobe — reče. — Ako mogu, neću poći glavnim hodnikom nego onim, da vas pozdravim još jednom.

Don Camillo otprati dječaka do glavnog ulaza, pa se vrati i stade čekati na pločniku, u blizini prozora koji je gledao na bočnu uličicu.

Da bi nekako prikrio svoju smetenost, zapalio je svoj »tuskanac«.

Već mu se činilo da beskonačno dugo tako stoji, kadli začu šapat; Giacomino je bio odškrinuo staklena krila na prozoru pa ga je pozdravljao s rešetaka.

Nato don Camillo priđe prozoru, izvadi iz džepa »škarnicl« s lješnjacima i rogačem i pruži ga dječaku.

Htjede već poći, ali ga nešto nagna da se opet okrene. Giacomino je svejednako stajao na istom mjestu, mogao si ga razabrati samo po očima, ali su te oči tako beznadno plivale u suzama da don Camillo osjeti kako mu se čelo rosi studenim znojem.

Ne zna se kako se to zbilo: tek, don Camillo odjednom shvati da svojim ubojitim šakama steže dvije šipke rešetke i osjeća kako se one polako ugibaju. Čim je otvor bio dovoljno širok, don Camillo opruži desnu ruku kroz prozor, zgrabi dječaka za ovratnik i izvuče ga napolje.

Već je bio mrak, ali se pored toga nikome ne bi činilo neobičnim što jedan pitomac internata šeta u pratnji svećenika.

— Pođi naprijed i čekaj me kod brklje — don Camillo će dječaku. — Ja idem u garažu po motor.

U osam uvečer stigli su pred selo; dječak je dotle uz put pojeo sav rogač i kestenje.

Don Camillo ga spusti s motocikla.

— Dođi u dvor s one strane, preko polja, i pazi da te nitko ne vidi — reče.

U devet je Giacomino spavao na divanu u hodniku na katu, dok je don Camillo dovršavao svoju večeru u kuhinji.

U devet i četvrt stiže Bia Grolini, oči mu iskakale iz duplji, mahao je brzojavom.

— Ona je hulja pobjegla iz internata! — urlikao je. — Ako ga uhvatim, ubit ću ga!

— Onda je bolje da ga ne uhvatiš — zabrunda don Camillo.

Bia Grolini više ništa nije shvaćao, toliko se bio razbjesnio.

— Sva sreća da ste stigli da mu očitate lekciju! — vikne.

Don Camillo zavrti glavom:

— Ništa od toga. Taj je dječak stvoren da se bavi tvojim zanimanjem. On ne može živjeti daleko od polja . . . Tako dobar dječak . . . A možda je sad mrtav!

— Mrtav? — zaurla Bia Grolini.

Don Camillo uzdahne:

— Zatekao sam ga u takvom stanju da me to brine. . . a uzbudile su me i neke stvari koje mi je kazao . . . S druge strane, ti si ga, uostalom, već otpisao . . . Ja sam mu prenio ono što si mi kazao: da više nećeš da ga vidiš, da ćeš ga poslati u popravilište.

Bia Grolini klonu na jednu stolicu; kad je najzad smogao snage, vikne:

— Velečasni, ako mi Isus udijeli milost da mi ga vrati kući živa i zdrava, dat ću popraviti zvonik na svoj trošak!

— Ne treba — odgovri don Camillo. — Isus će imati na umu tvoj bol. Idi kući s mirom i vjeruj meni. Ja ću poći u potragu za tvojim dječakom.

Praćen don Camillom, Giacomino se sutradan vratio kući. Svi su bili na gumnu, ali nitko i ne otvori usta.

Samo je Flik, stari pas čuvar, stao tuliti čim ga je ugledao i od sreće poskakivati kao klokan. Giacomino mu dobaci svoju internatsku kapu a Flik je u letu zgrabi i pojuri preko polja s kapom među zubima. A Giacomino za njim.

— Rektor mi je jutros telefonirao i potanko mi ispričao sve. — Bia će don Camillu. Samo kaže da mu ne ide u glavu kako je dječak mogao iskriviti dvije onako debele željezne šipke.

— Taj dječak zna svoj posao — odvrati don Camillo. — Postat će izvanredan zemljoradnik. Bolje dobar zemljoradnik iz ljubavi, nego loš doktor po sili.

I tim se riječima don Camillo odmah oprosti jer je, čeprkajući po džepu, napipao jedan lješnjak pa je umirao od želje da ga strpa u usta.

PRIPOVIJESTI IZ IZGNANSTVA I POVRATKA

I. Križni put

Sveti je Martin doveo u selo nove ljude; između ostalih i nekog Marascu, a bolje bi učinio da ga nije doveo.

Taj je Marasca imao jednog dječačića, a kad ga je doveo u školu, kazao je učiteljici:

— Doznao sam da u vas srijedom dolazi pop da drži satove iz vjeronauka. To znači da ćete mi vi učiniti uslugu da maloga pošaljete kući kad god dođe pop.

Učiteljica je međutim odgovorila da tako ne može, a Marasca je malome zabranio da srijedom ide u školu.

Don Camillo je odolio koliko je god mogao, a onda je jedne srijede po podne otišao u Olmetto gdje je Marasca bio napoličar.

Don Camillo nije želio prepirku; želio je tek da se našali, ali je Marasca, čim ga je spazio na gumnu, odmah pokazao da mu nije do šale.

Marasca se približi: — Ovdje ja živim — reče. — Valjda ste prešli preko krivog mosta.

Nisam, baš sam izabrao pravi most — mirno dočeka don Camillo. — Vidio sam da vaš sin nikad ne može srijedom doći u školu, pa sam došao da mu ovdje dam malo pouke iz vjeronauka.

Marasca izvali neku kletvu, a to zaista nije bio pogodan način da se odgovori tipu kakav je bio don Camillo.

— I vama je neophodna mala pouka iz vjeronauka — primijeti don Camillo. — Ako hoćete, mogu vam je dati.

Jedan se Maraskin brat približio i sad je čekao, crna lica.

— Gubite se i da se više nikad niste pojavili u mom dvorištu, gavrane! — vikne Marasca.

Don Camillo nijedne ne izusti. Smjesta pođe; kad je prešao mostić i našao se na cesti, okrenu se:

—Evo, više nisam u tvom dvorištu. Ali bi sad trebalo da dođeš ti ovamo, da mi ponoviš ono što si mi kazao, jer te nisam shvatio najbolje.

Ona se dvojica trenutak pogledaše, pa i oni prijeđoše mostić i postaviše se pred don Camilla.

Jedan je od njih držao vile i tako mu pade na pamet da se njima posluži, kako bi što brže okončao diskusiju.

Ideja mu međutim ispade slaba, jer se na kraju držak vila našao u rukama don Camilla koji njima ispraši leđa obojici Marasca.

Iz toga se izrodi takva kataklizma da je stari biskup pozvao don Camilla preda se.

— Monterana je ostala bez župnika. Idi u Monteranu i ostani tamo dok se njihov župnik ne vrati.

Don Camillo zamuca:

— Ali, župnik Monterane je umro . . .

— Upravo zato — odvrati biskup.

*

Monterana je bilo najnesretnije selo pod kapom nebeskom. Nekoliko potleušica od kamena i blata, a od njih jedna je crkva; razlikuješ je samo po tome što uza se ima zvonik.

Da bi došao gore u Monteranu, morao si prijeći jedan most, pa s provincijske ceste skrenuti u nekakvu kamenitu jaružinu koju su nazvali »mazgaricom«, ali uz koju nikakva mazga ne bi mogla uzaći. Don Camillo stiže gore s dušom na jeziku i stade se ogledavati zaprepašteno.

Uđe u župni dvor i učini mu se da ne može disati, tako su sobe bile malene i niske.

Iz neke rupe u toj rupi izroni jedna smežurana starica i pogleda ga kroz pukotine između stisnutih očnih kapaka.

— Tko ste vi? — upita don Camillo.

Starica samo raširi ruke — vidjelo se da to više ne pamti.

Središnja je greda u kuhinji bila poduprta jednim deblom i don Camillo zaželi da se igra Samsona; na taj bi način sve okončao.

Ali, sjetio se kako je jedan pop, njemu sličan, proveo čitav svoj život usred te bijede, pa se smiri.

Uđe u crkvu i umalo ne zaplaka jer još nikad nije vidio takvu žalost i jad.

Kleknuo je na stepenicu pred glavnim oltarom i uzdigao oči prema Raspeću.

— Isuse — izusti. Ali mu se riječi oduzeše. Raspeće na glavnom oltaru bio je crn križ, od raspucanog drveta, gol i sirov. Od sadrenog Krista ostale su samo debelim čavlima pribijene ruke i noge.

Gotovo ga uplaši.

— Isuse — zavapi žalosno — ti si i na nebu, i na zemlji i na svakom mjestu, i meni nije bio potreban tvoj lik, bio drveni ili kameni, da bih te osjetio kraj svoje duše. Ali ovdje se osjećam kao da si me napustio ... Isuse, šta se to zbiva s mojom vjerom, ako se danas osjećam napuštenim?

Vrati se u župni dvor gdje nađe stol pokriven stolnjakom a na stolnjaku komad kruha i komadić sira. Starica dođe s vrčem vode.

— Odakle ovo dolazi? — upita don Camillo.

Starica raširi ruke i upre pogled u nebo. Ni ona ne zna; beskonačnim je godinama tako to teklo i sa starim župnikom. I to je sve.

Don Camillo se prekriži i na pamet mu pade onaj crni i nijemi križ. Trnci ga srhnuše, poboja se da će ga strah svladati. No, to je bila groznica. I nju je slala Božja providnost, kao što je slala kruh i vrč vode.

Tri dana provede u postelji, a četvrtog dana stiže list od biskupa s potanjim uputama: ... »*Nipošto da se nisi maknuo otuda ... Nikad se više nemoj pojaviti dolje u selu; ljudi moraju zaboraviti da su uopće poznavali jednog svećenika tako nedostojnog svoje zadaće ... Neka ti Bog oprosti i pomogne ...*«

Diže se don Camillo, u glavi mu šumilo, pa izviri kroz prozor. Zrak je bio studen, osjećala se magla.

»Brzo će zima«, s užasom pomisli. »Snijeg će me zatrpati ovdje, bit ću kao odijeljen od cijelog svijeta. Sâm kao hrid usred oceana. . .«

Bilo je pet sati po podne, valjalo je požuriti, da ga ne bi zatekla noć.

Nije se spustio, nego se takoreći svaljao niz »mazgaricu« i na cestu stigao na vrijeme da se ukrca u autobus. U sedam uvečer bio je u gradu. Obišao je dvije-tri garaže i najzad našao

čovjeka koji je bio voljan da ga autom prebaci do raskrižja Gaggiole.

S raskrižja je don Camillo udario preko polja i u deset se našao u Pepponeovu vrtu.

*

Peppone je zabrinuto gledao don Camilla.

— Moram da prenesem neke stvari u Monteranu — reče don Camillo. — Ide li kamion?

Peppone slegne ramenima.

— Zar ste me za to morali probuditi? Razgovarat ćemo sutra ujutro.

— Razgovarat ćemo odmah — usklikne don Camillo. — Meni kamion treba odmah.

Peppone se zagleda u nj.

— Velečasni, jeste li poludjeli?

— Jesam — potvrdi don Camillo.

Na tako logičan odgovor, Peppone se počeša po glavi.

— Brže! — navali don Camillo. — Koliko tražiš?

Poppone uze komadić olovke i nešto sračuna.

— Sedamdeset kilometara tamo i sedamdeset natrag, to je sto i četrdeset kilometara. Što benzina, što ulja, šest tisuća i petsto lira. Onda usluga, pa još dodatak po noćnoj tarifi. Ali, s obzirom da se radi o pomoći da se što prije odselite iz ovog sela koje vas više nikako nije podnosilo na svom vratu . . .

— Skrati! — prekide ga don Camillo. — Koliko tražiš!

— Kao za vas, sve skupa deset tisuća.

Don Camillo reče da je u redu. Peppone pruži šaku:

— Malo jest, ali da ih vidim odmah — zabrunda.

Deset tisuća lira, to je bilo sve što je don Camillo imao, plod dugih mjeseci uštede.

— Kreni s kamionom i čekaj me na pola puta do Boschetta.

— A šta ćete krcati u Boschettu? Granje gazije?

— Ti ne brini i drži jezik za zubima!

Peppone zamumlja da je usred noći i nasred seoskog puta teško naći društvo za razgovor.

Od one groznice don Camillo nije osjećao zamor, nego dotle neiskušano uzbuđenje. Prešao je preko polja i došao do crkve kroz voćnjak. Zapravo, može se reći da je glavom udario u crkvu, jer se bila spustila magla. Don Camillo je u džepu imao svoje ključeve i uđe kroz vratašca zvonika. Međutim, izaći je morao na glavna vrata, ali ga nitko nije vidio.

Peppone je ponekad imao briljantne ideje; vidjevši da se magla spušta i sjetivši se da don Camillo mora prijeći preko polja i k tome natovaren stvarima, zaključi da će najbolje učiniti ako od vremena do vremena malko zatrubi, tako će olakšati svom klijentu.

Uz pomoć sirene i groznice, don Camillo stiže. Teško je disao, ali kad je Peppone htio sići s kamiona da mu pomogne, dobaci:

— Ništa mi ne treba. Ti samo upali ovu škrinju i gledaj da kreneš kad ti ja kažem.

Kad je obavio utovar, don Camillo sjede kraj Pepponea i reče mu da krene.

Magla ih je pratila tridesetak kilometara i bio je to težak komad puta, ali preostalih četrdeset prijeđoše gotovo leteći.

U dva po polnoći, prešavši preko famoznog mosta, Pepponeov se kamion zaustavi pred »mazgaricom« koja je išla u Monteranu.

Don Camillo odbi Pepponeovu pomoć i pri istovaru. Peppone ga je čuo kako se mota iza kamiona, a kad mu je najzad ugledao pojavu na svjetlosti farova, izbuljio je oči.

Raspeti Krist!

Don Camillo s naporom zakroči na »mazgaricu«, a Peppone, gledajući onakvu muku, skoči s kamiona i stiže ga.

— Da vam malko pomognem, velečasni?

— Ne diraj! — krikne don Camillo. — Odlazi i dobro promisli prije no što ćeš otvoriti usta!

I u noći otpoče don Camillov Križni put.

*

Križ je bio golem, čista hrastovina. Krist izdjeljan od tvrdog i teškog drveta. Staza bila strma, a veliko kamenje mokro i klisko.

Nikad još don Camillo nije osjetio takav teret na svojim plećima. Kosti mu pucale, nakon pola sata morao je križ vući kao što ga je Krist vukao uz Kalvariju.

I križ postajao sve teži, a staza sve gora, ali nije popuštao don Camillo.

Kliznu i pade na šiljast neki kamen. Osjeti da mu krv curi niz koljeno, ali ne stade.

Jedna mu grana odnese šešir i raskrvari čelo, ali on ne stade. Trnje mu greblo lice i deralo sutanu, ali se don Camillo penjao i penjao. I uz lice mu ležalo lice raspetog Krista.

Začu žubor nekog izvora, ali ne stade da se napije; nastavi uzlaženje. Jedan sat, dva sata, tri sata.

Četiri mu je sata trebalo da stigne do sela. Crkva je bila najudaljenija zgrada, do nje je vodila staza uzbrdo, nekamenita ali u samom blatu. Don Camillo krenu njome i nitko ga nije

mogao vidjeti jer su se ljudi još skrivali u svojim posteljama. Više i nije imao snage, držalo ga jedino očajanje.

Ono očajanje što istječe iz nade.

Nađe se u praznoj i bijednoj crkvi, ali još nije bio gotov sa svojim poslom; sad je imao da izvuče onaj crni i goli križ i da u uzidanu rešetku iza oltara usadi postolje svoga križa. Bila je to divovska borba, ali se najzad raspeti Isus našao ondje gore.

Onda se don Camillo spusti na tlo, bez snage i bez misli; ali odjeknu zvono i on otrči u sakristiju da obriše lice i ruke i da se spremi za ranu misu.

Sâm je upalio svijeće na oltaru, bile su to dvije tanke svjećice, ali mu se činilo da plamte bogatim svjetlom.

A u crkvi bile samo dvije osobe, ali se don Camillu činilo da još nikad nije vidio toliki svijet. Jedna je bila ona starica, ona što nije znala ni kako se zove ni otkud je tu; ali je druga osoba u crkvi bila Peppone koji nije našao snage da se ponovo popne u kamion, nego je sve korak za korakom slijedio don Camilla. I, premda nije nosio križ na leđima, sudjelovao je u onom nadljudskom trudu kao da je teret bio i na njegovim plećima.

Kasnije, kad je ušao u crkvu i našao se kraj sandučića za milodare, ugurao je u pukotinu novčanicu od deset tisuća koju je dobio od don Camilla.

— Isuse — šapne don Camillo dižući pogled prema raspetom Kristu — je li ti krivo što si ovdje?

— Bog je svagdje — odvrati Krist.

— Isuse, jedna je zastava, ali svaki puk ima *svoj* stijeg. Ti si moj stijeg. Gospodine!

II. Narod

Don Camillova nova župa bila je bijedno planinsko seoce, za tih dana nastanjeno samo ženama, starcima i djecom, jer su za rad sposobni muškarci i dalje ostajali tamo gdje ih je preselila tradicionalna sezonska migracija. Oni što su ostali morali su paziti ne samo na kuće nego i na blago i na ono malo zemlje iz koje su, uz cijenu najtežeg truda, nekako cijedili nešto što nije trava ili korov.

Don Camillov gromki glas tamo gore bio je nekako nesklapan. Odmah je to uočio, prve nedjelje, kad je držao propovijed za vrijeme mise. Govorio je kao da je još dolje, u Bassi, u velikoj crkvi punoj svijeta vrele krvi i srca natopljena strastima. Pod niskim svodom don Camillov je glas prasnuo; činilo se da će je probiti, a starci i starice žene i djeca iskolačiše oči od straha; nisu mogli shvatiti šta se taj krupni svećenik okomio na njih koji ne čine niti mogu činiti — kad bi to i htjeli — nikakvo zlo.

— Isuse — reče don Camillo Kristu — ovdje, ako ne oduzmem gas, tako ću ih na kraju uplašiti da mi više nitko neće doći.

— I ja mislim, don Camillo — odvrati mu Krist smiješeći se. — Nema smisla iz topa pucati u vrapca. Sve je to svijet kome treba govoriti tiho i utjehu mu pružati u njegovu iščekivanju. Politika nije stigla ovdje, ili je otišla zajedno s muškarcima, i s njima će se vratiti ako se oni vrate i ako im zamorni rad dopusti da se sjete politike. Sačuvaj svoju grmljavinu i munje za vrijeme kad se vratiš u nizinu.

Don Camillo onda spusti ton svom glasu, ali mu se činilo da to više nije on nego netko dru-

gi; jer je don Camillo bio rođen za borbu, a tamo gore mogao si se boriti jedino protiv sjete.

Sa sobom je bio ponio svoju dvocijevku pa je pokušao poći u lov; ali mu lov u planini nekako nije išao od ruke, odveć je bio navikao na nizinu i rijeku.

Sa svoje strane, Grom nije ni pokušao da se ponaša kao lovački pas; odmah je dao do znanja da je planina, što se njega tiče, besmislica pa se za vrijeme rijetkih izlazaka s don Camillom držao kao kakav običan pas za šetnju.

Dani su prolazili sporo. No, nekako su ipak prolazili jer je don Camillo na ovaj ili onaj način uvijek udešavao da korisno provede vrijeme. Makar za to morao pomagati kakvu starcu u cijepanju drva, ili obnavljati cijeli tarac pred crkvom ili popravljati krov na dvoru. Najgora je nevolja stizala svečera. Malobrojni se svijet skrivao u svojim kućama pa je seoce, mračno i tiho, bilo nalik na groblje. Osjećao si se potpuno odsječen od cijelog svijeta. Nisi imao mogućnosti čak ni da slušaš radio jer tamo gore nije bila doprla struja, a župni je dvor bio tako jadan i tužan da nisi mogao ni nekako utući vrijeme čitanjem uz uljanicu a da ne osjetiš kako ti pleća pritišće sjeta onoga mizernog ambijenta.

Katkad je don Camillo bježao u crkvu na razgovor s raspetim Kristom s glavnog oltara. I jedne večeri izjada se Kristu, ispripovjedi mu sav svoj bol.

— Isuse — reče don Camillo — ako sam tužan, to nije zato što bi mi nedostajala vjera. Stvar je u tome što ne mogu zaboraviti da ovdje gore nisam kadar učiniti ništa od svega onoga što bih htio i morao. Isuse, ovdje se os-

jećam stegnut kao prekooceanski brod u običnoj bari.

— Don Camillo, gdje god ima vode, tu ima i pogibli da se netko utopi. A gdje god ima pogibli da se netko utopi, potrebno je da netko bdi kao čuvar. Recimo da nekom bratu, koji stanuje sto milja odavde, odjednom zatreba neki lijek i taj lijek ti imaš; a ti, da bi mu odnio taj lijek koji ne teži više od jednog grama, možeš se poslužiti samo golemim kamionom s osam kotača što vozi pet stotina kvintala; sad, hoće li ti možda biti žao što moraš upotrijebiti takvo nezgodno sredstvo, ili ćeš pak zahvaliti Bogu što ti je omogućio da imaš takvo sredstvo? Nadalje, don Camillo, jesi li baš siguran da si prekooceanski brod stegnut obalama nekog mršavog alpskog jezerca? Nije li to ružan grijeh, uobraženost? Nisi li možda jedan od tisuće malenih čamaca, jedan koji sad, pošto je prebrodio široko i burno more i izbjegao valovima uz Božju pomoć, uobražava da je prekooceanski brod i prezire tijesnu vodu planinskog jezera?

Don Camillo ponizno sagne glavu:

— Isuse — uzdahnu — ja sam nadasve ponizan čamac koji žali za burnim morem. U tome je sav moj grijeh. Što oplakujem. Ja mislim na one koje sam ostavio ondje dolje. Već tri mjeseca ništa ne znam o njima, a boli me pomisao da su oni već zaboravili mene.

Krist se nasmiješi:

— Teško je zaboraviti tako krupnog svećenika.

Don Camillo se vrati u dvor. Soba je bila gotovo mračna jer se stijenj uljanice ponašao nekako hirovito pa je don Camillo potražio škarice da ga nauči redu, ali se uto začu nečije kucanje na vratima.

Don Camillu odmah pade na pamet starac koji je stanovao blizu česme. »Vidi se da me nije poslušao«, reče u sebi, »nije legao, nego je otišao skupljati drva, a sad mu je potrebno sveto ulje.«

Otvori kapak na prozoru i ugleda nečije ružno i tuđe lice.

— Kakav je to način, čestite ljude uznemiravati u jedanaest i pol noću — tvrdim će tonom don Camillo. — Šta želite?

— Otvorite, velečasni — odvrati čovjek. — Pustite me da uđem.

— Ne puštam k sebi tuđince koji nisu iz moje župe — odbrusi don Camillo zatvarajući prozor.

No, ipak ode otvoriti vrata i čovjek uđe pa se svom težinom spusti na jednu stolicu.

Don Camillo nađe škarice, uredi stijenj, ponovo utakne cilindar i pojača plamen svjetiljke.

— Pa? — upita ne udostojeći čovjeka niti jednog pogleda. — Mogu li najzad znati šta se dogodilo?

— Počinio sam jednu strašnu budalaštinu! — odgovori Peppone tragičnim glasom.

Don Camillo ode u kut da navije sat.

— Prema tome, ništa novo — zagunđa. — Međutim, ako si odlučio da me obavijestiš svaki put kad počiniš budalaštinu, onda ti se isplati da uvedeš direktnu telefonsku liniju sa mnom. Misliš se dugo zadržati?

Peppone obrisa znoj sa čela.

— Velečasni, našao sam se u dreku — uskliknu.

— Sasvim prirodno; tko čini budalaštine, nađe se u dreku. Kako bilo da bilo, pogriješio si adresu. Moraš se obratiti središnjici svoje Partije. Osim toga, ovaj se lokal zatvara; i nije pri-

stojno čestite ljude smetati u jedanaest i pol noću.

Peppone skoči kao oparen:

— Ja sam došao u devet! — odbrusi agresivnim tonom.

— Žao mi je što si toliko čekao — odgovori don Camillo. — No, vjeruj mi da sam te vidio tek sad. A gdje si bio od devet do jedanaest i pol?

— S vama — reče Peppone.

A don Camillo pogleda ga vrlo zabrinuto.

*

Nakon odlaska don Camilla, u selu su stvari tekle onako kako su morale teći. Jer je don Camillo, zabadajući neprestano nos u svaku spletku političke naravi, i svojim osobnim akcijama nekako redovito mijenjao tok stvari ispadajući na kraju kao nekakav neposredan suparnik crvenima.

Ukratko rečeno, sve što bi se zamijesilo između crvenih i njihovih prirodnih protivnika, pretvaralo se na kraju u osobni sukob između don Camilla i Pepponea. Otuda je don Camillo bio munjovod na kojem su se praznile munje crvenih. A kako je don Camillo imao moćna pleća, redovito je sve nekako sređivao bez teže glavobolje i za se i za druge.

Međutim sad, kad je tampon uklonjen, crveni i oni drugi došli su u neposredan dodir.

Oni su drugi također raspolagali nekim tvrdim orasima, a između njih je najtvrđi bio Dario Cagnola, veleposjednik koji je osobno upravljao svojim imanjem, čovjek koji je bogatstvo stekao trudom i prema tome bio spreman braniti ga i noktima i zubima.

Cagnola nije popuštao pred naredbama i prijetnjama. Ako njegovi radnici za vrijeme štrajkova nisu imali kuraži da rade, Cagnola je sa suprotne obale dovodio čete slobodnih radnika kojima si na njušci vidio da neće nimalo filozofirati nego će svakom učas izbiti bilo kakvu volju za motanjem oko Cagnolina dvorišta.

Dario je Cagnola bio glavni među narodnim neprijateljima, kako su ih nazivali crveni, i, pravo rečeno, Cagnola se s mnogo zdrava razuma trudio da ga u selu vide što manje moguće. No, za onih rijetkih prilika kad je morao doći u selo, nije mogao u svom oprezu ići dotle da stavi lažnu bradu i preodjene se u fratra kapucina.

Takva se prilika zbila i jedne večeri kada Dario Cagnola nije mogao u selo poslati drugoga jer je imao poći zubaru da mu izvadi kutnjak. Kako bilo da bilo, čim je zubar obavio svoj posao, Cagnola se uputio ravno na mali trg gdje je bio ostavio auto, i hitrim korakom uz to, ali ga je netko ipak vidio.

Dva-tri dana ranije bila se zamijesila neka kaša; naime, dva su hahara iz omladinske klape crvenih prodrla u Cagnolino dvorište, gdje su se namjerila na samoga Cagnolu, pa mu podnijela na potpis neku od onih uobičajenih gluposti, peticiju za mir ili neku sličnu robu. A Cagnola ni pet ni šest dohvati s tla nekakav kolac i odvrati kako je voljan potpisati ali evo ovim naliv-perom. A momci na to bez ikakve diskusije podvili repove pa natrag u bazu.

Oni podnijeli svoje izvješće, zna se, i tako, te famozne večeri, netko je od crvenih vidio Cagnolu u selu i odmah alarmirao Pučki dom. Suri i još dvojica izletjeli su kao iz topa i stigli Cagnolu upravo u trenu kad će se popeti u auto.

Radilo se o trojici kršnih ljudi; međutim, Cagnola je bio Pepponeova kalibra, kad bi opalio svojom »mahalicom«, čuo si gdje zrak zviždi.

Rasprava je bila vrlo kratka. Čim je pred sobom vidio Suroga i onu drugu dvojicu, Cagnola se leđima odupro o vrata auta i stisnuo zube.

— Baš bih volio vidjeti ono naliv-pero što ste ga neki dan pokazali našim dečkima — Suri će opasnim tonom.

— Nije mi pri ruci, ali tu imam drugi jedan tip — odvrati Cagnola pipkajući desnom rukom po pregratku auta i vadeći jedan oveći francuski ključ. — Ovaj ima sferično pero.

Jedan od ona dva klipana izvuče iza leđa štap, ali ne stiže se poslužiti njime, jer ga preduhitri vrh Cagnoline cipele koji ga zalijepi za tlo svom dužinom.

Suri navali na Cagnolu, ali se još u zamahu sastane s reakcionarnim francuskim ključem koji mu slupa tikvu.

Vidjevši gdje Suri pada, a glava mu krvlju oblivena, ona dva klipana dadoše petama vjetra.

U tom istom času naiđe Peppone na motociklu; vraćao se iz grada, zajedno sa Suhim koji je sjedio na prtljažniku.

Peppone ne siđe nego doslovce poleti s motocikla; Cagnola ne stiže ni doći k sebi, a Pepponeova ga pesnica pokosi. Pogođen u vrh brade, Cagnola pade nauznak i glavom lupi o branik auta.

*

— Kad sam ga vidio onako opružena, razbijene glave, ne miče se, odmah mi je sinulo da sam napravio debelu glupost — Peppone zaključi svoju pripovijest.

— Oduvijek si bio vrlo bistar — primijeti don Camillo. — A onda?

— Onda, na trgu nije bilo nikoga, ali sam čuo da netko ide, pa sam skočio na motor i pobjegao zajedno sa Suhim. Nitko me nije vidio, bilo je već devet sati i k tome je kiša padala. Kad smo došli na »mazgaricu«, Suhoga sam otpremio s motorom, a ja sam došao k vama.

— Dobro — reče don Camillo. — No, reci ti meni kako ćeš kući ako je Suhi otišao?

— Doći će po mene ujutro. Kazat ću da sam bio tu, kod vas, došao sam vas nagovoriti da posredujete u našem sporu oko nadnica. Onda me nitko ne može optužiti da sam mlatnuo Cagnolu. Ako sam u devet bio tu, nisam mogao biti u devet u selu!

Don Camillo zavrti glavom.

— Ti nisi bio tu u devet. Ja neću lagati pred zakonom. Ništa neću kazati od onoga što si mi ispripovijedao, ali neću nikada ni tvrditi da si bio tu u devet. Ne mogu štititi ubojicu.

— Udario sam ga zato što sam vidio Suroga kako leži sav krvav — stade objašnjavati Peppone. — Ja nisam kriv ako je nezgodno pao. Uostalom, Cagnola ima tvrdu glavu, ne vjerujem da je mrtav. Stvar je u tome što sam ja predsjednik i ne smijem braniti svoje prijatelje ako ih tko napadne, a sad ćete se time vi okoristiti i napravit ćete paklenski rusvaj kako biste me skinuli.

— Kakve veze ja imam s tim? — upita don Camillo.

— Vi, u smislu reakcija, gazde i ostalo društvo. Ja hoću da izbjegnem skandal! Nisam počinio nikakav zločin!

Don Camillo zapali svoju polovicu »tuskanca«.

— Druže, a da je Cagnola crkao?

— To ljepše! Jedna svinja manje! — vikne Peppone.

— I jedan ubojica više — dopuni ga don Camillo.

Poppone uze glavu među šake. Odjednom ga obuzela strepnja.

— Pa šta da učinim?

— Mirno pričekajmo razvoj događaja — odvrati don Camillo. — Ostani tu dok te ne potraže; baš mi je potreban crkvenjak.

Peppone naglo podiže glavu i pokaza na prozor. Šutke su iščekivali nekoliko trenutaka. Netko je kucao.

— Gdje ću se sakriti? — paničnim će glasom Peppone.

— Prijeđi u drugu sobu. Lezi na krevet i pravi se da spavaš.

Peppone odjuri da se baci na krevet u susjednoj sobici, a don Camillo pođe otvoriti vrata. Pred vratima je stajao nekakav kolos, sav raščupan i sasvim dotučen, a to je bio Dario Cagnola.

— Velečasni, našao sam se u dreku — zahripao je kolos. — Učinio sam debelu glupost.

— O kakvoj gluposti govorite?

— Mislim da sam ubio Suroga. Otišao sam u selo izvaditi zub. Kad sam se vratio do svoga auta, trojica su me napala. Ja sam se branio francuskim ključem pa je Suri dobio njime po glavi i pao kao pokošen, oblila ga krv. Drugi su pobjegli. Uto je naišao Peppone na motoru. Skočio je na mene, bio sam zatečen, opalio me pesnicom. Kako sam pao, udario sam glavom u branik. Ništa naročito. Odmah sam došao k svijesti. Čuo sam da netko dolazi. Skočio sam u kola i pobjegao. Kola sam ostavio dolje, u jednom grmlju, malo ispred »mazga-

rice«. Tu sam grozno nagrabusio, velečasni. Vi znate kakav mi je položaj u selu. Morate mi pomoći. Kako god ispalo, crveni će na tome špekulirati da je milina!

Don Camillo raširi ruke.

— Najprije se smirite pa ćemo onda razgovarati.

Onda don Camillo ustade i uđe u susjednu sobu gdje se Peppone nadasve zdušno gradio da hrče.

— Slobodno dođi — reče mu don Camillo. — Nema nikakve opasnosti.

Peppone ustade i pođe za don Camillom. Kad je ušao u osvijetljenu sobu i ugledao Cagnolu, na tren je blenuo osupnuto. I Cagnola je poduži tren razjapljenih usta mjerio i premjeravao Pepponea, pa se osovi na noge i stisnu pesti. Ali se uto upleo don Camillo.

— Molio bih gospodu da izvole sjesti — zapovjednički će don Camillo. — U mojoj ste kući.

Potom sjede za stol, između one dvojice.

— Krajnja desnica, krajnja ljevica i centar — on objasni. — Centar ne u političkom smislu, nego u kršćanskom smislu.

Ponovo zapali svoj »tuskanac« i udahne nekoliko dubokih dimova.

— Ova je pričica duboko poučna — nastavi don Camillo svoje izlaganje. — Krajnja desnica i krajnja ljevica shvaćaju da su napravile tešku grešku, pa se utječu vječnoj mudrosti Crkve. A vječna mudrost Crkve odgovara: braćo, onako kako ste se obratili meni pošto ste učinili debelu glupost, da ste se meni obratili prije, usklađujući svoje djelovanje prema mom učenju, vi ne biste počinili debelu glupost i ne biste obojica zaslužili samo to da vas čovjek naglavce izbaci na ona vrata. Jer vam Crkva

pada na um samo kad u njoj vidite sigurno utočište svome strahu.

Peppone procijedi prigovor:

— Nego šta! sad ćemo za svaki korak najprije tražiti od popa pismeno dopuštenje!

— Ne, brate predsjedniče — spokojno mu otpovrne don Camillo. — Kad kažem »Crkva«, ne mislim na popa, ne mislim na kler, nego mislim na Krista. Na Krista koji je odredio: neka svak vrši svoju dužnost. Kad bi svaki čovjek vršio svoju dužnost, nikad ne bi okrnjio tuđa prava. Ne ostvaruju se revolucije nasiljem, tako je Krist učio. Niti se silom brani bogatstvo; bogatstvo ćeš obraniti time što ćeš ga opravdati.

Don Camillo raširi ruke i uzdahnu:

— Riječi mudre, ali samo riječi. Uostalom, sad je i kasno. I odveć ima onih koji nisu vršili svoju dužnost, mržnja je ljudima zatrovala krv. Igra je sad takva kakva jest, i pri toj igri valja ustrajati. Evo, sad ću vas pustiti same. Puštam krajnju ljevicu suočenu s krajnjom desnicom. Obojica ste podjednako jaki i borbeni. Mlatite se, mlatite se do mile volje. A poslije, pošto se izmlatite, kažite mi što ste to pozitivno izgradili.

Don Camillo ustade, ali ga Cagnola zgrabi za rukav.

— Ostanite — šapne.

Ostadoše sva trojica, desnica, ljevica i centar, zureći u plamičak svjetiljke. Onda desnica zaspa, glave naslonjene na stol. Za njom pade i ljevica.

Potom se sruši i centar. I tako provedoše noć, i tako ih zatekoše prve sunčane zrake.

Onda krajnja ljevica preuzme dužnost zvonara, a krajnja desnica ministranta.

Dok su nakon mise pili bijelu kavu, stiže Suhi.

— Cagnola je tajnovito iščezao — javi Suhi kad je ušao u sobu a da nije prepoznao Cagnolu koji mu je bio okrenut leđima. — Čini se da se sklonio u Švicarsku.

— Tako! odgovori don Camillo. — A Suri?

— Ključ ga je samo okrznuo po sljepoočnici. Uho mu se malo razderalo, otuda krv.

Don Camillo zatrese glavom.

— Kakva je to priča o ključu? upita. — Koliko ja znam, Suroga je oborio Cagnola autom. Šta kažu on i ona druga dvojica?

Don Camillo upitnim pogledom odmjeri Pepponea i Cagnolu, pa se opet obrati Suhom:

— Samo ti idi i reci Surom da ga je gospodin Cagnola oborio svojim autom dok je prelazio preko ulice.

Cagnola podiže glavu.

— Nepoznati vozač! — ispravi. — Ili tako, ili ću ispripovijedati sve kako je bilo!

Krajnja ljevica stisnu zube, a centar upade:

— Što se prije očistite iz moje kuće, to ćete me ljepše obradovati.

Izađoše u uzastopnim valovima, prvo krajnja ljevica, potom krajnja desnica. Don Camillo ostade sam da s tugom razmišlja o narodu koji, međutim, zavezane glave, očekuje naloge za minule akcije i za buduće akcije.

III. S brda u ravan

Tužni bijahu dani izgnanstva u seocetu navrh brda. Dan za danom u dlaku isti, više te i nije volja izjutra kidati listić s kalendara jer ti se čini kao da okrećeš stranicu u knjizi od samih praznih listova.

— Isuse — govorio don Camillo Kristu s glavnog oltara — dosadno je da izludiš! Ovdje se ništa ne zbiva!

— Ne razumijem te — odgovarao mu nasmiješeni raspeti Krist. — Svakoga se jutra sunce rađa i svake večeri zapada, svake noći milijarde zvijezda kruže ti nad glavom, u poljima trava niče, vrijeme i dalje teče svojim hodom, Bog je prisutan i objavljuje se u svakom trenutku i svagdje. Meni se čini da se mnoge stvari zbivaju, don Camillo. Čini mi se da se zbivaju najvažnije stvari.

— Oprosti ludost jednom jadnom popu iz ravni — odgovarao je don Camillo. Ali bi sutradan ponavljao istu naricaljku, jer mu je bilo da svisne od muke, a svakim mu danom bivalo sve teže. I to je bila jedina novost.

Dotle, u selu dolje na obali velike rijeke ništa se krupno nije zbivalo, ali su se nizale kojakakve čudnovate burgije od kojih bi se don Camillo i teže rastužio da je znao za njih.

Popić koji je došao da vodi župu za vrijeme don Camillova političkog oporavka bio je baš silan i zlatan čovjek; usprkos svemu svojem teoretskom nadjevku i gradskoj besjedi, uljudnoj i skladnoj, brzo se prilagodio mjesnoj atmosferi a iz petnih se žila trsio da pokaže kako shvaća otkud vjetar puše i s koje strane valja prići ljudima. A ljudi, bili crveni ili bijeli, zeleni ili crni, uzvraćali mu ljubeznost time što bi mnoštvom grnuli u crkvu za svake službe, ali samo time i ničim drugim.

Nitko više nije dolazio na ispovijed. »Bez uvrede, velečasni«, govorili su zaprepaštenom popiću, »ali mi smo od pamtivijeka navikli na njega. Ispovjedit ćemo se kad se on vrati. Ne brinite, sredit ćemo i sve zaostatke.«

Nitko se više nije ženio. Sva su vjenčanja odlagana za dan kad se on vrati.

Čovjek bi rekao da su po istoj logici ugođena čak i rađanja i umiranja, jer od don Camillova odlaska nitko nije došao na ovaj svijet niti se itko s ovoga preselio na onaj. Ta čudna pripovijest trajala je već mjesecima. No, najzad, jednoga lijepog dana dođe u župni dvor jedna ženica s viješću da je stari Tirelli na samrti, a popić uzjaha bicikl i pojuri k smrtnoj postelji staroga Tirellija.

IV. Stari Tirelli

Tolike je godine imao stari Tirelli, tolike godine da bi i kakvu bankovnom blagajniku dosadilo da ih broji. Koliko ih je nosio na grbači, ni sam nije znao. Oduvijek je tako tjerao bez i najmanje nahlade, ali mu sada, zbog one atomske bombe, prokleta bila, što je razvalila sva godišnja doba, na pluća legla nekakva nevolja najgore vrste pa se pripremao da napusti zemaljski poredak.

Pred vratima starčeve sobe popić zastade da izmijeni koju riječ s liječnikom koji je iz nje upravo izlazio.

— Je li teško, doktore?

— On je već mrtav — odvrati liječnik. — Medicinski, on je mrtviji i hladniji od kamena. Istina, diše, to jest činjenica, ali i ćuška medicini kao znanosti.

Popić uđe u sobu staroga Tirellija i sjede lešu kraj uzglavlja šapćući neku molitvu.

Starac otvori oči. Dugo je gledao svećenika.

— Hvala — najzad reče jednim daškom. — Čekam.

Popić osjeti kako mu se čelo rosi znojem.

— Dok vam Bog poklanja još malo života, morate rasteretiti dušu — usklikne popić.

— Da, znam — otpovrne starac. — Ali čekam njega.

Popić nije mogao zabrazditi u prepirku s jednim samrtnikom. On ode zaklinjati njegovu obitelj koja je bila u susjednoj sobi. Oni znaju kako stoji stvar, znaju i bolje od njega, svećenika, da starac još diše samo nekim čudom. Neka ga uvjere da mu se valja ispovjediti.

Obitelj ode razgovarati sa starcem. Bez ikakva uvijanja rekoše šta je utvrdio liječnik, a starac, koji je slijepo vjerovao i koji je, iako medicinski već mrtav, ipak bio kadar rasuđivati prosječnim zdravim razumom, odvrati:

— Da, to mi je jasno kao dan. U teškom sam stanju. Ne smijem gubiti ni trena. Zato odmah idite po don Camilla jer hoću s ovoga svijeta krenuti mirne duše i čiste savjesti.

Onda mu stadoše objašnjavati kako don Camillo, prvo i prvo ne može napustiti svoju župu da bi došao ispovijedati i blagosloviti staroga Tirellija. A drugo, neka i pristane da siđe, treba najprije po nj poći tamo gore i tek onda ga dovesti u ravan. Za to su potrebni sati i sati, a sad je pitanje minuta.

Starac shvati svu razboritost toga prigovora.

— Točno — pričvrsti — treba štedjeti vrijeme. Nađite mi kakav auto i vozite me k njemu.

Liječnik, koji se još zadržavao u drugoj sobi i sve je čuo, priđe starčevoj postelji.

— Tirelli — reče — ako me još imalo cijenite, Poslušajte me. To što vi hoćete, čista je ludost. Nećete prevaliti ni tri kilometra od kuće. Zašto ste zapeli da umrete na putu kao pas? Umrite u svojoj postelji, iskoristite ovo malo daha što vam ga Svevišnji još daje da

rasteretite dušu. Bog je isti i tu u ravni i ondje na brijegu, a velečasni je isto tako svećenik kao što je don Camillo.

— Znam — šapne starac. — Ali ne mogu učiniti nepravdu don Camillu. Velečasni to mora shvatiti. Znači da će me pratiti na putu. Osjetim li da ću umrijeti prije no što stignem, ispovjedit ću se njemu. A sad brzo, požurite.

Stari je Tirelli još bio živ, pa je stoga još bio gospodar i sebe i svoje kuće. Najvećim trkom poslaše po ambulantna kola, ukrcaše starca i popića i krenuše. Najmlađi iz obitelji Tirelli i sin njegov skočiše na motocikl u pratnji ambulantnih kola.

Svom snagom svojih četiriju cilindra jurila su kola, ali je stari Tirelli svaki čas ponavljao: »Brzo! Brzo! Žuri mi se!«

Sin i unučić izvukoše ga iz kola na nosilima i otpočeše uspon uz »mazgaricu«. Stari se Tirelli bio sveo na same kosti što su se nekako držale na okupu u koži, na malo živaca i na neviđeno golemoj tvrdoglavosti, pa teret nije bio težak. Popić je pratio nosila i tako su išli oko dva sata.

Nekako su naglo izbili pred selo, i crkva bila tu, dvjesta metara od njih. Stari je Tirelli imao sklopljene oči, ali ju je ipak ugledao.

— Hvala, velečasni — šapne popiću. — Trud će vam biti nadoknađen.

Popić se zacrveni i krenu natrag pocupkujući preko kamenja »mazgarice«.

Don Camillo je sjedio pred vratašcima potleušice što je služila kao župni dvor; sjetno je pušio svoj uobičajeni »tuskanac«, a kad je odjednom ugledao onaj zaista neobičan prizor s nosilima koja prte dva Tirellija, zinuo je u čudu.

— Htio je pošto-poto da ga donesemo ovamo — objasni Tirellijev sin. — Hoće da ga vi ispovjedite.

Don Camillo podiže s nosila starca zajedno s madracem i posteljinom, pažljivo ga unese u kuću i položi na krevet.

Na vrata zaviri Tirellijev sin.

— Šta ćemo sad raditi? — upita.

Don Camillo mu rukom dade znak neka se što brže čiste otuda, pa sjede kraj uzglavlja starom Tirelliju. Samrtnik je bio zadrijemao, ali je otvorio oči čim je začuo don Camillov šapat.

— Došao sam jer vam nisam mogao nanijeti nepravdu — starac će jedva čujnim glasom.

— Sad pričate gluposti i nepravdu Bogu nanosite! — reče don Camillo. — Svećenik nije trgovac, nego Božji službenik. Kad se čovjek ispovijeda, važna je ispovijest sama po sebi. Zato svećenik i stoji iza rešetke koja mu skriva lice. Kad se ispovijedate, vi ne pričate svoje stvari popu Petru ili popu Pavlu, nego se povjeravate Bogu. A da ste umrli na putu?

— Zato sam uzeo popića u pratnju — šapne starac. Ispovjedio bih se njemu. Svoje bih grijehe mirne duše mogao i njemu iznijeti ... Nesretnik koji je cijeli svoj vijek vjekovao u poštenom radu od jutra do sutra nije ni imao vremena za grijehe ... Htio sam vas pozdraviti pred odlazak. I htio sam da me vi ispratite na groblje. Kad na takvu putu don Camillo prati čovjeka, onda je čovjek siguran ...

I starac ispovjedi don Camillu sve svoje grijehe, same bezazlene dječje grijehe. Don Camillo ga blagoslovi.

— Don Camillo — šapne starac na kraju. — Hoćete li se ljutiti ako ne umrem odmah?

S njim se prepirati ne bi imalo smisla, stari Tirelli nije zbijao šalu, mislio je ozbiljno.

— Samo vi izvolite kako god vam je po volji — odvrati don Camillo. — Da živite još dvije tisuće godina, nećete mi smetati ni trunka.

Lijep je bio dan, nebo kao lakirano nitrocelulozom i sunce toplo. Don Camillo raskrili prozor i pusti starca sama; bio je zaspao i kao da mu je osmijeh lebdio na licu.

*

— Isuse — obrati se don Camillo Kristu. — Danas se nešto zbilo. I to tako veliko da još i ne shvaćam o čemu se zapravo radi.

— Ne zamaraj mozak, don Camillo — odgovori Krist. — Postoje i takve stvari koje ne treba shvaćati. Sad misli na svoga starčića; možeš mu zatrebati.

— Više mu možeš ti zatrebati nego ja — usklikne don Camillo.

— Zar ti nije dovoljno to što je čak dovde stigao živ?

— Meni je uvijek dovoljno ono što mi Bog udjeljuje. Ako mi Bog pruži prst, ja mu ne grabim cijelu šaku ... Ali, ima momenata kad mi dođe da mu je pograbim.

Don Camillo se sjeti dvojice Tirellija koji su čekali pred vratima i trkne k njima.

— Sad je rasteretio svoju savjest i spava — reče im. — Vi učinite kako god hoćete.

— Ja ne bih čekao ovdje — reče starčev unuk. — Jedno se čudo već dogodilo, ne možemo očekivati i drugo. Skoknut ću dolje do kola da im kažem neka čekaju. Odvest ćemo ga u selo i sahraniti na našem groblju.

Don Camillo zausti da kaže kako starac želi biti sahranjen tu, ali ne stiže, jer se starčev sin okrenuo mladiću pa će mu strogim tonom:

— Trkni dolje i reci onima od ambulante neka idu. I sačekaj mene, zajedno ćemo poći kući.

Mladić krenu trkom, a njegov se otac okrenu don Camillu:

— Učinite kako znate — zagunđa.

V. Gina i Manolino

Noć je don Camillo probdio kraj Tirellijeva uzglavlja. Ujutro, kad je morao sići u crkvu na misu, pozvao je staricu koja mu je obavljala kućne poslove da ga zamijeni. Poslije mise odmorio se sat-dva, pa se uvjerio da je starac još živ i onda pohitio ka kolibi kod izvora da nešto odnese dječaku koji je bio slomio nogu.

Kad se vraćao, začu gdje ga netko pozdravlja:

— Dobro jutro, velečasni!

Podiže glavu i spazi djevojku koja mu se osmjehivala s jednog prozorčića na katu.

Na trenutak se namrgodi i ne htje vjerovati vlastitim očima, potom shvati da mora i viknu:

— Šta ti radiš ovdje?

Kraj djevojčine glave niknu ne baš ljubezno lice jednog momka.

— Došli smo na ljetovanje — reče momak.
— Valjda se ovdje ne ljetuje samo sa župnikovim dopuštenjem?

Don Camillo zatrese glavom.

— Mladiću, čuvaj se. Ako si kakvim slučajem došao ovdje u agitprop, onda si se namjerio na krivu adresu. Ovdašnji zrak nije pogodan ni tebi ni zlosretnicima poput tebe.

Momak se povuče kunući, ali djevojka spokojno ostade na prozoru ne skidajući osmijeha s lica.

— Doći ćemo vas posjetiti, velečasni — ona reče.

— Lijepo od vas, ali mi ipak dođite u posjet kad vas ja pozovem — dovikne don Camillo okrećući joj leđa.

Zatim je putem gunđao: »Koga su vraga došle čak ovamo one dvije bene? Kakvu su novu smutnju zamijesile?«

*

Nova smutnja, koju su Mariolino iz Bruciate i Gina Filotti zamijesili, bila je debela smutnja.

Smutnja koja je bila neposredna posljedica prve debele smutnje u koju su, u svoje vrijeme, nekako uspjeli uvaliti i don Camilla, i to dva puta: kad su pobjegli u močvaru s potopljenom kapelicom da skupa umru, i kad su došli u crkvu jer žele da skupa žive.

Dugo je vrijeme prošlo od onoga dana kad su se vjenčali Mariolino iz Bruciate i Gina Filotti. Jedne večeri, to dvoje mladih zlosretnika ozbiljno postaviše problem na dnevni red.

— Što se mene tiče, bit će muško i baš mi je milo jer znam da bi ti htio kćerkicu — reče Gina.

— Što se mene tiče, bit će žensko i vrlo mi je drago jer znam da ti i tvoja fukara želite dječaka — otpovrne momak.

— Zna se: žensko se uvrgne u oca, a muško u majku — usklikne mlada. — Kakva uži-

vancija, imati kćer s karakterom oca i očevih djedova!

Momak odgovori u suprotnom smislu i prepirka tako rasla sve žešće.

— Da nisam u takvom stanju i da se ne bojim naglih kretnji, ti bi već dobio svoju porciju! — vrisne Gina.

— A da ti nisi u takvom stanju i da se ja ne bojim nauditi curici, ja bih ti već zdrobio tikvu! — zaurla Mariolino.

— Zlikovče! boljševiče! — kričala je Gina. — Više me nećeš vidjeti! Idem k mami!

— A ti mene gledaš posljednji put! — derao se Mariolino. — Idem k ocu. Više ne mogu podnijeti da sebi jetru žderem uz kćer jednoga veleposjednika.

Tu se rodi logičan zaključak: odu li oni obadvoje, dijete će, premda još nerođeno, ostati samo, bez oca i bez majke. Onda se nagodiše.

— Bilo muško ili žensko, ali važno je da bude najljepše u cijelom selu — zaključi Gina. — Ako pak ispadne najružnije, nama će opet biti najljepše dijete od sve djece na svijetu.

Zaista, da bi se došlo do takva zaključka, nije bila nužna onakva vatrena prepirka!

Novi dani prođoše i novi tjedni, i pošto je nevolja bila sve teža, evo gdje iskrsnu i na tapet se postavi nov, nadasve važan problem:

— Moramo razmisliti kakvo ćemo mu ime dati — rekla je Gina. — Bilo muško ili žensko, čim se rodi mora po svim propisima dobiti svoje ime.

Mariolino je predložio cijeli niz nekavih nastranih imena, od Lenjinke do Komunarke.

Gina uzvrati protunizom imena što su se kretala od Pija do Alcidea.[1]

Nagodiše se za Alberta i Albertinu. Ali sad tek izbi treći i najgori problem.

— A kako ćemo ga krstiti? — odjednom zavapi Gina.

— Nećemo ga krstiti — odvrati Mariolino. — Međutim, ako nam se i prohtije da ga krstimo, idemo u crkvu i damo ga krstiti!

— U crkvu! Ali u crkvi više nema don Camilla! — usklikne Gina.

— Kao da je to važno! — otpovrne Mariolino. — Ovaj ili onaj, svi su popovi jedna fukara!

Gina krenu u protunapad u obranu klera, ali umah problijedi i spusti se hripajući na stolicu.

— Nemoj se uzbuđivati, Gina — muž će joj vrlo nježno. — Može ti nauditi. Mirno govori, bit ću i ja miran.

I s mirom nastaviše prepirku sve do kasne večeri. Najzad Gina zaključi:

— Sve drugo na stranu, ali zbog onoga što je don Camillo učinio za nas ne možemo dopustiti da nam dijete krsti neki drugi svećenik. S druge strane, djecu treba krstiti odmah. Krštenje ne može čekati možda i šest ili sedam mjeseci.

— Jednostavna stvar — reče Mariolino. — Čim se curica rodi, upišemo je u općini, jer je Peppone učinio za nas onoliko koliko je učinio i don Camillo, a zatim ćemo je odnijeti gore popu na krštenje.

[1] Alcide, ime de Gasperija, nekadašnjeg poznatog prvaka talijanske kršćansko-demokratske stranke i predsjednika vlade. (*Prev.*)

— Ne može — dočeka Gina. — Djecu treba krstiti u mjestu gdje se rode. Zato moramo požuriti. Sutra spremam kovčege.

*

Šest dana prođe a da se ne dogodi ništa novo. Stari je Tirelli i dalje izigravao mrtvaca, ali je i dalje ostajao živ. Da ne bi sreo ono dvoje zlosretnika koja je vidio na prozoru, don Camillo nije nosom izvirivao iz kuće; no, na prvom mjestu zato što je morao biti dadilja starcu, a zatim zato što mu je Gina bila doviknula: »Doći ćemo vas posjetiti, velečasni.«

Kadli sedmog dana, za rana popodneva, u sobu uđe starica sva izvan sebe:

— Velečasni, odmah siđite! Izvanredan slučaj! Brzo!

Don Camillo siđe, iziđe pred crkvu, i nađe se pred najvećim iznenađenjem na svijetu: što će reći pred Mariolinom i Ginom koji su sad bili utroje, jer je između njih stajala stara seoska babica, sva svečano napirlitana, i na rukama držala jedno derište.

Don Camillo je najprije zbunjeno gledao pa im priđe.

— No? — osorno će babici.

— Gospođa je tu na ljetovanju nekoliko dana i eto, rodilo joj se dijete.

Don Camillo iskrivi lice.

— Radi ovoga ste došli dovde gore? — upita.

— Ja sigurno ne bih došao! — Mariolino će neprijateljski. — Ali ona je silom htjela da ga vi krstite! Kao da svi popovi nisu ista roba. No, ako nećete da ga krstite, to bolje.

Don Camillo je dugo premetao u glavi, jer se radilo o vrlo delikatnoj situaciji i najzad zaključi:

— Ah!

Ono dvoje kao da još nisu kanili ući; očigledno su očekivali nekoga, to si vidio i po Mariolinu koji je neprestance vadio sat iz džepa. Don Camillo raskrili crkvena vrata i ode pripremiti krstionicu. U međuvremenu, dvije su kolone stranaca ulazile u selo.

Jedna je uvirala s već poznate »mazgarice« i to je bila kompletna četa Filottijevih, veleposjednika. Druga je dolazila s »mazgarice« iz Valfonde a sastojala se od kompletne čete crvenih iz Bruciate.

Dvije su kolone u isti mah ušle na mali trg s dviju suprotnih strana a stjecale se u pravcu crkvenih vrata.

Mladi je bračni par ušao i, praćen odnosnim četama, prišao krstionici kraj koje je čekao don Camillo.

— Tko je krsni kum? — upita don Camillo.

U isti mah istupiše naprijed stari Filotti i stari iz Bruciate. Obojica su stiskali zube i obojica su istodobno spustili ruke na čipke u kojima je skvičao zajednički proizvod buržujske reakcije i proleterske revolucije.

— K sebi šape! — mrgodno i prijeteći naloži tip koji se u tom času pojavio na crkvenim vratima. Bio je to Peppone. Prišao je krstionici, zgrabio dijete i objavio:

— Ako se i rodilo ovdje gore, ali službeno sam ja njegov predsjednik. Kum ću biti ja!

*

Kad se završio obred, don Camillo se udalji jer ga je stara dvorkinja zvala nekavim očajničkim gestama.

— Traži vas odmah — dahtala je starica.

Don Camillo se pope na kat i grune u samrtnikovu sobu. Susrevši Tirellijev pogled, don Camillo izgubi smisao za kršćansko milosrđe i viknu:

— Ne, Tirelli, ne baš sada! Sad ne smijete umrijeti i rastužiti nam ovu svečanost života!

Starac odmahne glavom.

— Velečasni, htio sam vam upravo kazati da sam odlučio živjeti. Ovaj mi je fini zrak popravio pluća. Osjećam da mi više nije ništa. Javite mojoj kćeri neka me dođe njegovati i nađite mi kakav dobar smještaj ovdje.

Don Camillu se malko mutilo u glavi jer se i odveć toga zbivalo najednoč.

Siđe i nađe se pred mladim popićem i Pepponeom.

— Samo još fali marešalo pa da bude čitavo selo! — zabrunda don Camillo.

— Ja sam došao samo kao šofer u taksi-službi — objasni Peppone. — Velečasni je tražio da ga dovezem, a kad sam već došao do »mazgarice«, ostavio sam auto ondje i popeo se da vidim kako ovdje stoje stvari. I vidim da slabo stoje jer vi pucate od zdravlja.

Popić pruži don Camillu jednu kuvertu.

— Od preuzvišenoga biskupa — reče. — Dolazim da vas smijenim. Možete se vratiti autom kojim sam ja došao.

— Ja sam se pogodio samo za dolazak — grubo upadne Peppone. — Nemam nikakve namjere da izvjesne ljude vraćam u selo.

— Platit ćemo razliku — reče don Camillo.

— Ne radi se o novcu, nego o principu — odvrati Peppone. — Osim toga, što se kasnije vratite, to će bolje biti. Neka vas ne zavarava to što je jedna matora luda došla umrijeti tu gore i što su dvoje djece bez pameti učinili

ono što su već učinili; u selu nam je posve lijepo bez vas.

— Zato ću se i vratiti odmah! — zagunđa don Camillo.

A u selu, zapravo, ljudima nije bilo lijepo. Nebesa su se bila otvorila i svi su listovi pisali o sve gorem zlu što su ga nabujale rijeke stvarale pomalo svukuda.

Međutim, u očima seoskih žitelja stvar je bila isključivo lokalne naravi i starice su već govorile:

— Da, da! Otkad je don Camillo otišao i odnio Krista s glavnog oltara, počele su nevolje...

Raspeti je Isus s glavnog oltara bio povezan za rijeku u tome što su ga redovito svake godine nosili u procesiji do samoga nasipa gdje se vršio obred blagoslivljanja voda. Starice su vrtjele glavom:

— Dok je On bio tu, štitio nas je... a sad ga više nema...

I što su se vode više penjale, to se više govorilo o raspelu pa su stali bulazniti i najtrezniji mozgovi. Najzad, jednog se jutra pred biskupom našla grupa muškaraca iz sela; došli su izložiti mišljenje svoje i ostalih vjernika.

— Preuzvišeni, vratite nam naše raspelo — oni su zaklinjali. — Moramo odmah organizirati svečanu procesiju do nasipa. Treba blagosloviti vode. Inače će nam povodanj odnijeti cijelo selo.

Stari biskup mučno uzdahnu.

— Braćo — reče — zar je takva vaša vjera? Znači, Bog nije u vama nego izvan vas, jer vjerujete u drveni kip i bez njega vas hvata očajanje.

U grupi je bilo i takvih koji su imali glavu na svom mjestu. Stari Bonesti iskroči naprijed:

— Preuzvišeni — reče — vjera u Boga nama ne fali. Nedostaje nam vjera u sebe. Ljubav prema domovini postoji u nama, ma gdje bili, ali kad čovjek u ratu ide na juriš, on mora gledati kako se pred njim vije stijeg njegova naroda. Stijeg održava vjeru u vlastite snage, pa je potreban usprkos tome što u nama postoji vjera u domovinu, preuzvišeni. Taj raspeti Krist je naš stijeg, a don Camillo je njegov stjegonoša. Ako ponovo ugledamo svoj stijeg, vratit će nam se vjera u vlastite snage pa ćemo se i s većom hrabrosti boriti protiv nedaće.

Stari je biskup već raširio ruke:

— Neka bude volja Božja.

I tako je ekipa za spasavanje krenula u Monteranu i sad je bila tamo.

VI. Don Camillo se vraća

S velikim raspelom na leđima, don Camillo izađe iz crkvice. Uputi se prema poznatoj »mazgarici« i započe silazak, a križ je ovaj put bio lagan kao pero.

Dolje je čekao stari Pepponeov džip, što ga je on nazivao taksijem i kojim je razvozio ljude i robu. Don Camillo se pope držeći raspelo uspravno kao kakvu zastavu.

Kamion s onima iz Bruciate također je bio tu i odmah krenuo za Pepponeovim džipom.

Na uviru druge »mazgarice« čekala su dva velika blistava automobila Filottijevih; u prvom je bila Gina s djetetom u naručju, kraj Mariolina koji je vozio. Mariolino zavuče kola

između džipa i kamiona crvene čete. Drugi val Filottijevih krenu u brazdi crvenih.

Potom, zna se, pojavi se Suhi. Dojurio je kao iz puške, na motociklu, zabrinut šefovim zakašnjenjem. Kad je utvrdio kako stoje stvari, okrenuo je motor i startao na čelu kolone, kao prethodnica.

Na ulazu u selo skupili se svi seljaci i don Camillo visoko podiže raspelo kao kakvu zastavu.

VII. Kako je kišilo!

Don Camillo se bio vratio poslije rane mise. Narod se skupio oko njega. Svi su govorili: »Procesija! Procesija!«

— Krist se vratio na ovaj oltar i odavde se ne miče — odgovori don Camillo. — Poći će dogodine, na dan blagoslova voda. Vode su ove godine već blagoslovljene.

Jedna žena upadne:

— Da, ali se vode dižu sve više.

— Isus to vrlo dobro zna! — tvrdim tonom dočeka don Camillo. — Nije potrebno da mu itko osvježi pamćenje. A ja mogu jednostavno moliti Isusa neka nam dâ snage da vedra duha izdržimo sve svoje patnje.

Ali je svijet bio opsjednut strahom da će vode provaliti nasipe i navaljivao da se održi procesija, na što se don Camillo okomi još strože:

— U redu, procesija! Ali ne tako da prošetamo jedan drveni križ ulicama, nego tako da ponesemo Krista u srcu! Neka svak tako načini svoju procesiju. Imajte vjere u Boga, a ne u drveni kip. Onda će vam Bog i pomoći!

*

Kiša nije prestajala. Kišilo je svugdje, i na brdu i u ravni. I munje su cijepale stare hrastove, i more se uzburkalo olujom. I rijeke nabujaše, a kako je i dalje kišilo, ubrzo provališe nasipe i poplaviše gradove i blatom pokriše čitava naselja.

Velika je rijeka sve gore prijetila, vode njene sve jače pritiskale nasipe i sve se više penjale.

Rat, kad je onuda prošao, rascijepio je komad nasipa; na mjestu zvanom Pioppaccia bili su ga zakrpili tek prije dvije godine.

Sad je čitavo selo u strahu gledalo u Pioppacciu jer su svi bili sigurni da će velika rijeka, pojača li pritisak njenih voda, provaliti upravo na tom mjestu.

Zemlja se još nije dovoljno zbila; voda će u nju prodrijeti i presjeći nasip. Ostalo će lako odoljeti, kako je odoljelo već toliko puta, ali Pioppaccia neće.

Strah se penjao ukorak s vodama. Dođoše stručnjaci i rekoše da će nasip kod Pioppaccije izdržati. No, opasnost postoji i ona je sve jača, neka se ljudi maknu na vrijeme, neka ne čekaju posljednji čas. Stručnjaci odoše u deset sati ujutro. U jedanaest se voda još više popela i odjednom se strah pretvori u stravu.

— Više se ništa ne može spasiti! — netko zavapi. — Pioppaccia će pući i sve ćemo izgubiti. Možemo se spasiti samo na jedan način, da prijeđemo rijeku i probijemo nasip na onoj strani.

Nitko nije znao tko je izgovorio takvu opačinu. No, kako bilo da bilo, tren kasnije svima je na umu bilo samo jedno: da drugog spasa nema doli prijeći rijeku i probiti nasip na onoj strani. Osamdeset posto ljudi samo je očaj-

nički razmišljalo kako najbrže prijeći na onu stranu i probiti nasip.

Već je bilo neizbježivo; netko će prijeći prijeko i probiti nasip.

No, odjednom kiša prestade. I nada da će se voda povući razvedri srca na nekoliko trenutaka. Onda se začu zvono na uzbunu i cijelo selo pojuri prema crkvi.

— Braćo — obrati se don Camillo punom trgu — preostaje nam samo jedno: ne gubiti vrijeme nego bez panike spasavati sve što nam je najvrednije.

Kiša je opet počela.

— Više nemamo vremena! Nasip kod Pioppaccie neće izdržati! — razliježe se urlik.

— Izdržat će — otpovrne don Camillo. — Toliko sam u to siguran da odmah idem na nasip kod Pioppaccie i tamo ostajem. Ako sam se prevario, plaćam!

Don Camillo otvori svoj golemi kišobran i pođe prema nasipu a svjetina krenu za njim. Pratili su ga i kad se popeo na nasip i usmjerio prema Pioppacci; ali, na jednom mjestu, svijet naglo stade — tamo je počinjao onaj novi komad nasipa.

Don Camillo se okrenu.

— Neka svak mirno isprazni kuću — viknu. — Ja ću na Pioppacci pričekati da se evakuirate.

Nastavi svoj put i zaustavi se pedesetak metara dalje, upravo tamo gdje bi nasip mogao pući.

Svijet je stajao u nedoumici i gledao čas vodu, čas popa.

— Evo me da vam pravim društvo, velečasni! — začu se nečiji glas. Peppone izađe iz gomile i sad su svi gledali njega.

— Nasip će izdržati, opasnosti nema — viknu Peppone. — Prema tome, neka nitko ne izvodi gluposti, nego prijeđite na evakuaciju pod komandom potpredsjednika. A ja ću ostati tu, da vam dokažem kako znam šta govorim.

Kad su ih vidjeli obojicu tamo, na nasipu, na visini Pioppaccie, i popa i predsjednika, ljude kao da obuze pomama i svi pojuriše svojim kućama te stadoše vući stoku iz staja i tovariti kola.

Evakuacija započe. Dotle je i dalje kišilo a vode nisu ničim pokazivale da bi mogle stati u svom rastu.

Peppone i don Camillo sjeli su na dva oveća kamena i čekali pod kišobranom.

— Velečasni — u jednom će momentu Peppone — vjerujem da biste se sad osjećali daleko bolje kad biste se našli navrh onoga brijega gdje ste bili do jučer.

— Ne bih rekao. Da je tako, biskup mi ne bi odobrio da se vratim dolje!

Peppone je neko vrijeme šutio pa se lupi šačetinom po bedru.

— Kad bi, recimo, nasip popustio baš sad, kad se svijet počeo evakuirati, zamislite kakav veličanstven ishod; svega bi nestalo, i nas i njih.

— A da smo se, naprotiv, spasili probijanjem nasipa na onoj strani i izazvali smrt i propast tolikim drugim ljudima, bilo bi još gore. Ako se ne varam, gospodine predsjedniče, postoji izvjesna razlika između nesreće i zločina.

Predvečer voda poče opadati pa don Camillo i Peppone napustiše nasip i vratiše se u pusto selo jer je sav narod već bio otišao.

Pred crkvom se zaustaviše.

— Ti bi se ipak mogao zahvaliti Bogu što ti je spasio kožu — don Camillo će Pepponeu. — Moraš priznati da te je obradovao!

— Da — dočeka Peppone — ali me je s druge strane rastužio time što je spasio kožu i vama, pa smo kvit!

VIII. Zvono

Glavni nasip nije popustio ni za milimetar pa se tako jednog jutra mnogi od onih što ih je najurio strah od povodnja vratiše u selo kako bi prevezli još koji tovar stvari.

Ali, oko devet dogodi se ono što nitko nije očekivao.

Voda je sebi iskopala put ispod nasipa pa odjednom izbi iz zemlje.

S takvim vodoskokom nema šale; oni što su se vratili strugnuše navrat-nanos svojim kolima i kamionima.

Don Camillo je bio proveo noć do tri sata ujutro prenoseći sve stvari iz prizemlja na kat i na tavan. Sâm je bio, spao je s nogu od umora. Kad se najzad svalio na krevet, zaspao je kao klada.

U devet i pol probudiše ga urlici onih što su bježali. No, čas kasnije više ne ču nikakav zvuk, pa izviri na prozor, ali je trg pred crkvom bio prazan.

Onda se pope na zvonik. Odozgor se lijepo vidjelo: voda je već poplavila donji dio sela i polako napreduje.

Don Camillo prijeđe na suprotni prozor i spazi na glavnom nasipu ljude koji su promatrali selo.

*

Oni što su pobjegli kolima i kamionima bili su se pridružili ostalim nesretnicima, ulogorenim sa svojim blagom i spasenim stvarima u obližnjim selima, pa su svi ostavili djecu neka čuvaju kola, i dvokolicama, motorima i pješice krenuli prema selu i ponovo se našli na putu na nasipu pred svojim sad već poplavljenim selom.

Nijemo su promatrali selo koje je pred njima ležalo, pola milje dalje, i svak je gledao svoju kuću makar je i ne mogao vidjeti.

Nitko nije govorio; starice su tiho plakale.

Gledali su gdje umire njihovo selo, već su ga gledali mrtva.

— Nema Boga! — turobnim će glasom jedan starac.

U tom se trenutku oglasiše zvona.

Oglasila se njihova zvona, u to nije bilo dvojbe, premda su nekako odjekivala drukčijim glasom.

Sad su sve oči bile usmjerene na zvonik.

*

Pošto je vidio ljude na glavnom nasipu, don Camillo je sišao u prizemlje. Voda je već pokrila dvije od triju stepenica pred glavnim ulazom.

— Isuse, oprosti mi što sam zaboravio da je danas nedjelja — reče don Camillo kleknuvši pred glavnim oltarom.

Prije no što će poći u sakristiju da se spremi, uđe u prizemlje zvonika i zgrabi jedno uže ufajući se da je ono pravo. Jest bilo pravo

i ljudi na nasipu začuše odjek i rekoše: — Velika misa!

Žene sklopiše ruke a muškarci skidaše šešire.

Don Camillo započe misu. A kad dođe trenutak da govori vjernicima, don Camilla ne zbuni činjenica da je crkva prazna. Govorio je onima na nasipu.

Voda je već bila pokrila treću stepenicu i sad se širila tankim, ledenim i svjetlucavim velom preko crkvenog poda.

Vrata su bila širom otvorena te se vidio trg s potopljenim kućama i nebo tmurno i prijeteće.

— Braćo — reće don Camillo — vode bijesno nadiru iz riječnih korita i sve ruše na svom putu. Ali će se one jednoga dana stišati i vratiti u svoje korito i sinut će sunce ponovo. Na kraju, budete li izgubili sve svoje, ipak ćete i dalje biti bogati ako sačuvate vjeru u Boga. Ali onaj tko posumnja u dobrotu i pravičnost Božju, bit će siromašan i bijedan makar spasio sve svoje dobro. *Amen.*

Don Camillo je govorio u praznoj i opustošenoj crkvi, a dotle su ljudi na nasipu nepomično stajali i gledali u zvonik.

I dalje su tako gledali, a kad sa zvonika prhnuše odjeci podizanja, žene kleknuše na mokru zemlju a muškarci pognuše glave.

Zvono se opet oglasi za blagoslov. Sad, kad je u crkvi sve završeno, ljudi se pokrenuše, progovoriše tihim glasom; ali zato da bi opet čuli zvona.

Malo kasnije, zvona se opet javiše, veselo ovaj put, a muškarci izvadiše satove:

— Da, da, već je podne — rekoše. — Vrijeme je da pođemo kući.

I popeše se na svoje bicikle, dvokolice i motore i pođoše k svojoj djeci i svojim stvarima u tuđim, pustim i negostoljubivim skloništima.

Polazeći, gledali su svoje jadne kuće koje kao da su plutale na blatnoj vodi. No, možda su pomišljali:

»Dok je u selu don Camillo, sve je u redu.«

Odsluživši misu, don Camillo se pope na zvonik da vidi šta radi onaj svijet na nasipu. Dotle je u crkvi već bilo četiri prsta vode.

Kad je sišao, našao se do koljena u vodi. Prije no što će napustiti crkvu, da pođe u župni dvor, pogledao je uvis prema raspetom Kristu s glavnog oltara.

— Isuse, oprosti mi ako ne kleknem kako treba — šapne. — Ako kleknem, utonut ću u vodu do grla.

Don Camillo je stajao pognute glave i tako nije mogao vidjeti je li se Krist možda nasmiješio. Ali je to ipak zaizvjesno znao, jer je u svom srcu osjetio takvu milinu od koje je zaboravio da mu je voda do pasa.

Ponosno je otplovio prema župnom dvoru gdje nađe jedne ljestve što su krstarile naokolo pa ih podiže i uđe u kuću preko prozora na katu.

Presvukao se, nešto pojeo i legao u postelju. Oko tri sata po podne začu gdje netko kuca na prozor.

— Naprijed! — odazva se don Camillo. Pojavi se Pepponeovo lice.

— Ako vas to zanima — zabrunda Peppone — dolje vas čeka čamac.

— Ne zanima me! odgovori don Camillo. — Garda umire, ali se ne predaje!

— Onda neka vas vrag odnese ! —vikne Peppone zatvarajući prozor.

Kad je čamac prolazio ispred raskriljenih crkvenih vrata, Peppone se brutalno izdera na veslače: — Pazite lijevo, životinje!

Svi pogledaše ulijevo i tako Peppone iskoristi priliku da skine šešir i vrati ga na glavu a da to nitko nije opazio.

Koliko god o tome razmišljao i time razbijao glavu, ali Peppone nekako nije mogao shvatiti šta je don Camillo htio kazati s onim da garda umire, ali se ne predaje.

No, u jedno je ipak bio siguran: sad, kad zna da don Camillo ostaje tu, selo mu se i ne čini baš tako mnogo poplavljeno.

IX. Svak na svoje mjesto

Maroli je bio star kao zemlja a samo vreća kostiju. Ali, kad bi zapeo, mogao je biti žilavo tvrdoglav kao kakav momak od dvadeset i pet ljeta.

Onoga dana kad je sve krenulo zaista naopako, dva su Marolijeva sina također nabacala najvrednije stvari na kola i spremila se da s cijelim klanom napuste kuću; ali stari reče da se on ne miče otuda.

— Ovo je moja kuća i ja ostajem ovdje.

Dva su ga odrasla muškarca pokušala uvjeriti, objasniše mu da cijelo selo odlazi jer voda može svakog časa provaliti branu, ali je Maroli samo odmahivao glavom.

— Ne mičem se. Bolestan sam. Hoću umrijeti ovdje, u svojoj kući! Hoću umrijeti u ovom krevetu gdje mi je umrla žena.

Pokušaj obnoviše i dvije snahe, ali je starac bio tvrđi od kremena.

I tako, u jednom trenutku stariji sin priđe starčevoj postelji:

— Dosta! — viknu. — Ti, hvataj ga s one strane, a vas dvije za noge. Snijet ćemo ga dolje zajedno s madracom.

— Dalje od mene! — zaurla starac.

Ali su se već sjatili oko njega, zgrabili madrac da ga podignu, za što nije trebalo nikakve muke jer stari Maroli, onakav ogoljenih kostiju, nije bio teži od djeteta.

Starac pograbi starijeg sina za prsa i pokuša ga odgurnuti. Ali je čovjek bio pomahnitao pa ščepa očeve ruke, strgne ih sa sebe i priklješti starca unoseći mu se u lice:

— Manite se ludosti ako nećete da vam razbijem glavu!

Stari očajnički pokuša da se oslobodi, ali se osjeti pritiješnjen kao da su na nj navalili mlinski kamen i obuze ga panika.

Nad njim su lebdjele mnoge oči, no same zle oči: sinova, snaha, dvojice starijih unuka, Ali, u jednom kutu sobe on ugleda dva oka drukčija od ostalih i onda zadahta:

— Rosa! ... Rosa! ...

Kako bi mu mogla pomoći jedna jadna nesretna djevojčica od svojih nepunih dvanaest godina?

— Rosa! — ponovo zadahta starac.

Djevojčica skoči na čovjeka koji je držao starca kao zakovana za krevet, bila je nalik na pobješnjelu mačku. Deset je ruku pograbi i odbaci, u glavi joj se zavrti od ćuški.

— Tamo se, glupačo! Tamo se, ludo!

Starcu pjena izbi na usta od silna gnjeva.

— Vi ste ludi! — zaurla. — Luđaci i kukavice! Da je njen otac tu, ne biste me smjeli ni taknuti!

Ali je Rosin otac već odavno bio prah u prahu, a i majka joj je bila mrtva. Rosin je otac bio najveća ljudina u cijelom klanu i stari je Maroli obolio na srcu kad mu je nestao sin.

— Sad smo mi tu — zacereka se stariji sin — i vi ćete učiniti ono što mi kažemo. Požurimo.

Deset nestrpljivih ruku podigoše madrac s postelje dok je stariji sin svojim dvjema debelim crnim šapetinama držao starca da se ne bi trzao.

Uto začuše Rosin glas:

— Pustite ga ili pucam!

Nabijena dvocijevka u rukama djevojčice zadaje veći strah nego strojnica u rukama odrasla muškarca. A Rosa nije bila samo djevojčica nego i luda uz to. Prema tome, lako je shvatiti zašto su se svi oni, makar ih bilo šestoro (dva odrasla muškarca, dvije žene i dva mladića), učas složili da je najbolje pustiti starca.

Spustiše madrac a onaj što je držao starca povuče šape k sebi.

— Odlazite ili pucam! — reče djevojčica.

Banda ustuknu na vrata. Kad su svi izašli, djevojčica zatvori vrata zasunom.

— Dovest ću karabinjere i bolničare da vas odvedu — izdera se stariji sin sa stuba.

Starac se nije smeo:

— Bolje vam je da šutite, jer ću zapaliti kuću ako netko samo priđe blizu! — zaprijeti stari Maroli.

Između gospodarske zgrade i kuće bila su takozvana »mrtva vrata«, a iznad »mrtvih vrata« bila je starčeva soba koja je spajala dvije zgrade, gospodarsku i kuću, pa se na onoj strani graničila sa sjenikom. U tu sobu, koja inače služi za ambar, starac se smjestio po vlastitoj vo-

lji, i dao je izbušiti rupu u podu kako bi mogao nadzirati blago koje je iz štale išlo na pojilo kod »mrtvih vrata« i pratiti kretanje, ulazak i izlazak ljudi i robe. Sjenik je bio nabijen suhom krmom, bilo je dovoljno za kakav štap privezati stijenj, upaliti ga i opružiti ruku kroz prozor starčeve sobe da bi za dvije minute sve ono tamo planulo.

Od starčeve prijetnje sve njih obli hladan znoj. Starac je imao svjetiljku, punu bocu petroleja, nabijenu dvocijevku i jednu pomahnitalu ludu na raspolaganju.

— Pustit ćemo vas na miru! — oglasiše se sa stuba.

A starac se podsmjehnu:

— Isplati vam se!

Kad su se našli na gumnu, jednoj snahi pade na pamet sjajna ideja, namigne ostalima pa se okrenu starčevu prozoru i viknu:

— Ako vi želite ostati, neka vam bude po volji, ali nemate pravo malu izlagati opasnosti od povodnja! Ako je stvarno volite, onda ćete je pustiti da pođe s nama!

Zatečen, starac je nekoliko trenutaka razmišljao. Potom se okrenu djevojčici:

— Rosa, ovdje je opasno, voda nadolazi. Ako hoćeš ići, idi.

Rosa odmahne glavom da neće, ode do prozora, povuče kapke i zatvori ih zasunom.

— Bog ih ubio obadvoje! — zagunđa žena koja je pokušala zadati niski udarac.

Momci su primijetili da, na koncu konca, ako ono dvoje i crkne, nitko neće imati štete nego samo koristi.

Marolijevi su sinovi samo mračno gledali, ni riječi ne izustiše. Ali kad su se, zajedno sa svojim stvarima, našli na nasipu, stariji provali bijesno:

— I ovo će proći, a kad se vratimo, sve ćemo srediti jednom zauvijek. Njega u bolnicu, a nju u ludnicu.

Brat mu potvrdi:

— Ovaj put im ne gine.

*

Starac i djevojčica ostadoše sami u pustoj kući i nitko u selu nije znao da su tamo.

Čim je bila sigurna da su svi otišli, djevojčica siđe i zasunom zatvori sva vrata i zaklopi sve prozore.

U sobama na katu i u ambaru bilo je dovoljno hrane. Djevojčica je prema starčevim uputama dovukla u sobu sve što im treba, pa i jedan veliki damižon koji je napunila vodom malo-pomalo, tegleći je u kabliću odozdo s kuhinjske pumpe.

Dok se spustila večer, djevojčica se svojski izmorila; legla je na jedan madrac, na podu.

— Oni zlosretnici mogli bi se vratiti noćas — zagunđa starac. — No, ti samo spavaj, bez brige. Ja ću bdjeti, pa ću te probuditi ako čujem štogod.

I starac je tako bdio, sjedeći u krevetu s nabijenom dvocijevkom na krilu, ali se nitko ne pojavi.

A idućeg jutra rijeka prokopa sebi put ispod nasipa i voda stiže na starčevo gumno.

— Sad možemo biti mirni — reče starac.

Oko jedanaest čuli su gdje zvona zvone i starac posla Rosu neka pogleda s tavanskog otvora.

Djevojčica se podulje vrijeme zadržala i vrativši se obavijesti starca:

— Crkvena su vrata otvorena, voda je svukuda. Na nasipu je puno ljudi.

Djevojčica se vrati na stražu, ali u tri sata opet dojuri:

— Neki ljudi u čamcu idu od kuće do kuće! — viknu.

Maroli uzdahnu:

— Rosa, ako hoćeš da ideš, samo idi.

— Ako dođu po nas, zapalit ćemo sjenik! — odvrati djevojčica.

Čamac prođe i ispred Marolijeve kuće, a djevojčica je motrila kroz jednu pukotinu na prozoru.

— U čamcu je onaj krupni što je kovač i uvijek nosi crveni rubac — objasni starcu.

Začu se Pepponeov glas:

— Hej! Ima li koga tamo?

Starac i djevojčica zadržaše dah i čamac se udalji.

— Vidi se da su se prestrašili i nisu nikome ništa kazali — zagunđa starac. — Sad ćemo imati mir.

*

Don Camillo se iznebuha probudio. Oko njega je ležao mrak. Mrtav umoran kakav je bio, prespavao je cijelo popodne i sad je već bila večer. Širom raskrili prozor a tamo daleko, na obzorju onoga velikog vodenog prostranstva nalik na more, ocrtavao se sumrak sasvim tankim tragom kao ovlaš potegnutim crvenom olovkom.

Tjeskoba ga spopade od one duboke tišine. Osvijetljenih se prozora sjeti kao nečega dalekog, gotovo kao kakva prizora iz sna. Sad su sve kuće bile u mraku a u prizemlju je od vode do stropa bilo još svega osamdeset centimetara.

Izdaleka dopre zavijanje psa i don Camillo se odjednom sjeti Groma.

Gdje je Grom? Gdje li se zatekao u času kad je voda preplavila selo?

Pas je i dalje zavijao, ali glas kao da mu i nije dolazio izdaleka no više iz podzemlja, i u don Camilla je unosio tugu u kojoj je bilo i straha.

Zavijanje nije prestajalo, činilo se kao da dopire ispod nogu don Camilla.

Onda on zapali svjetiljku, nađe nekakvo željezo pa klekne i njime otkine ciglu s poda. Zatim otkide još cigala i ugleda Groma kako sjedi na splavi i zavija. Splav je zapravo bila običan prevrnut stol.

Voda je Groma zatekla daleko od kuće. A kad je, Bog zna kako, stigao kući, voda je već bila visoka metar i osamdeset. Tako je on ušao kroz vrata i našao se u predsoblju. Voda je zatim brzo narasla, zatvorila vrata i Grom je bio zatočen. Ali ga je spasio teški stol koji don Camillo nije mogao izvući na kat; prevrnuo se i pretvorio u splav. U jednom je času povodanj stao i Grom je već neko vrijeme čekao pomoć s neba ili barem sa stropa.

Don Camilo ga izvuče kroz rupu koju je napravio na podu, a Grom je bio tako mokar i presretan da se s don Camilla učas voda cijedila kao da je pola dana proveo na kiši.

Došlo je vrijeme da zazvoni na večernju. Od jednog badnja i četiriju praznih bačava koje su služile kao plovci, don Camillo je sebi napravio nekakva bucintora[1] kojim je mogao ploviti bez straha.

Ukrcao se u bucintor i ušao u crkvu. Stigavši do nogu raspetom Kristu — oltar je već bio sav pokriven vodom — kleknu.

— Isuse, oprosti mi što sam sada podigao oltar na zvoniku i što ću služiti ondje gore;

[1] Vrsta paradnog broda iz srednjeg vijeka. (*Prev.*)

poplava je pomalo kao rat i ja se danas osjećam kao kakav kapelan u borbenom odredu pa sam stoga izvukao svoj stari poljski oltarić.

Krist uzdahnu:

— Don Camillo, što ćeš ti ovdje? Zar ti nije mjesto među tvojim ljudima?

— Isuse, moji su ljudi ovdje. Tijelom su daleko, ali su srcem ostali ovdje.

— Don Camillo, imaš jake mišice, ali ih ovdje držiš besposlene dok bi mogle pomoći slabijima.

— Isuse — odvrati don Camillo — ostajući ovdje, ja pomažem svima njima. I glasom ovih zvona održavam nadu onima što su ondje daleko. Nadu i vjeru.

*

Don Camillo pristade s bucintorom pod prozor spavaće sobe, priveza ga, pa se pope i leže u postelju. Dugo je spavao jer je ona beskrajna tišina sâm mozak pritiskala i omamljivala.

Iz sna ga prenu Gromov lavež. Grom je dizao uzbunu i navaljivao na prozor.

Don Camillo u mraku pograbi dvocijevku i odškrine prozorske kapke. Netko ga je zazivao pa don Camillo upali džepnu lampu i osvijetli vode ispod prozora.

Spazio je veliki čabar u kojem se micalo nešto nalik na gomilu krpa.

— Tko si?

— Rosa od Marolijevih — oglasi se gomila krpa. — Djed vas zove.

— Djed?

Don Camillo se spusti s prozora, pretovari djevojčicu na bucintora i zavesla dugačkom motkom.

— Šta radiš ovdje, tako ti nebesa?

— Djed nije htio otići pa sam i ja ostala da mu pravim društvo. Oni ga nisu htjeli pustiti, bili su zli s njim. Onda sam ja uzela pušku...

— I nisi se bojala da ostaneš?

— Nisam. Tu je djed. I vidi se svjetlo iz vaše kuće, čuje se i zvono...

*

Starom je Maroliju došao kraj.

— Htjeli su da umrem kao pas, negdje u bolnici.. — hriptao je. — A ja hoću da umrem kao kršćanin, u svojoj kući... Lud! Govorili su mi da sam lud!... Kažu da je i ona luda!...

Nepomična i nijema, djevojčica je netremice gledala starca.

—Rosa — zakrklja starac — de, reci, jesi li ti luda?

— Boli me glava neki put, i kad me boli ne razumijem baš sve... — ona će bojažljivo.

— Eto, boli je glava i to je sve! — reče starac. — Kad je bila mala, pala je na jedan kamen... Sad joj kost pritišće mozak... To je rekao onaj profesor... Meni je rekao... S jednom operacijom sve bi se to uredilo... Ali sam se ja razbolio, operacija košta, a oni ne žele trošiti... U ludnicu je hoće poslati! Smeta im!

Don Camillo ga prekine:

— Smirite se, sad sam ja tu.

— Vi ćete je poslati na operaciju — nastavi starac. — Maknite postelju... Eno, tamo, u zidu... Dolje! Izvadite onu ciglu sa žlijebom...

Don Camillo izvadi ciglu i nađe vrećicu tešku kao da je u njoj olovo.

— Zlato! — hripao je starac. — Sve zlato ... Dukati ... Moji! ... Sve za nju! ... Neka joj naprave operaciju, pa je vi smjestite u kakvoj pristojnoj kući, neka je odgoje ... Pokazat ćemo im jesmo li ludi ili pametni! Je li tako, Rosa?

Djevojčica potvrdi glavom.

*

Zora je već rudjela kad je don Camillo ustao. Stari je Maroli umro kao kršćanin, a djevojčica je raširenim očima samo zurila u nepomičnog djeda.

— Sad pođi sa mnom — blago joj reče don Camillo. — Nitko više neće naljutiti tvoga djeda. I nitko više neće naljutiti ni tebe.

Djevojčica pođe s njim.

Kod kuće ga je Grom dočekao lajući, na prozorskoj dasci na katu. Bucintor priđe i don Camillo iskrca djevojčicu.

— Lezi gdje najprije stigneš i mirno spavaj!

Onda don Camillo uplovi na bucintoru u crkvu i pred glavnim oltarom podiže oči i reče:

— Isuse, jesi li čuo? Sama je kazala: da se nije bojala jer je vidjela svjetlo s moga prozora i čula zvono ... Nije luda. Stvar je samo u tome što je pala kad je bila mala. Operacijom će se izliječiti!

— I ti si pao kad si bio mali, jadni moj don Camillo — nasmiješi mu se Krist. — Ali se ti nikad nećeš izliječiti ... I zato ćeš se uvijek radije pokoravati svom srcu nego mozgu ... Bog ti sačuvao neokaljano to tvoje blagoslovljeno srce.

Odjeknu posmrtno zvono, ali ga nitko ne ču jer vjetar učas zbrisa sve.

INDIJANAC

Te godine poklade su bile prava krasota; vrijeme izvanredno a ljudi navrnuli sa svih strana. Izvana je došlo mnogo kola i maski, slična se povorka nije pamtila.

Po običaju, duga povorka kola i maski, pojedinačnih i u grupama, prošla je kroz selo tri puta. Peppone, koji je stajao na svečanoj tribini za predstavnike vlasti, pri drugom krugu uoči među pojedinačnim maskama jednog Indijanca na motociklu. Upitao se zašto je posebno uočio upravo tu a ne kakvu drugu masku: kad promisliš, na Indijancu nema ništa posebno. Običan Indijanac s velikim nosom od kartona i velikom perjanicom od kokošjih pera na glavi. A odjeća — najobičnija. Peppone zaključi da je Indijanca valjda uočio zato što ga je podsjetio ne nekoga ili nešto. Pa da! Podsjetio ga na poznati reklamni pano za motocikle »indian«.

Kod trećeg kruga Peppone provjeri pravilnost svoga zaključka. Nema dvojbe: Indijanac

ga podsjeća na reklamni pano za motocikle »indian«. Ali, Indijanac ne vozi motocikl »indian«. Motocikl je BSA. Stari BSA.

Što se tiče motora za motocikle, Peppone se ni za dlaku nije razlikovao od onih muzičkih znalaca koji čuju samo tri note i odmah vam kažu naslov djela i ime kompozitora. I ne samo to — Peppone se nije mogao varati i zato što je onaj motocikl u svoje vrijeme imao u rukama sigurno dvjesta puta. To je bio stari BSA Darija Camonija.

U Pepponeove misli odmah iskrsnu pitanje: tko li se krije pod maskom Indijanca na starom motociklu BSA Darija Camonija?

Peppone siđe s tribine i stade se s naporom probijati kroz gomilu gledajući da ne izgubi s vida Indijanca. U jednom momentu, kad je povorka načas stala, Indijanac okrenu glavu na ovu stranu i njegove se oči sretoše s Pepponeovim očima.

Sad je Peppone bez ikakve dvojbe znao: na starom BSA Darija Camonija nalazi se Dario Camoni. Makar se i pritajila iza lažnog nosa, iza nosa od kartona, dva onakva oka kakva su u Darija Camonija prepoznat ćeš odmah.

Korak za korakom Peppone je pratio povorku ne skidajući pogleda s Indijanca. Nije bilo prepreke koja bi mogla zaustaviti Pepponea kad bi on potegnuo kao »Panzer«. Povorka je završila i treći krug, stigla na veliku čistinu između sela i nasipa pa se stala razilaziti. No, takva je bila gungula i rusvaj — ljudi, kola, dvokolica, kamiona itd. — da motociklist Indijanac nije mogao ni sanjati da zbriše. Pred njim se otvarao samo jedan jedini put — onaj koji je vodio natrag, na trg. Kako je bio uočio da ga Peppone slijedi, nije oklijevao ni časka.

Pojurio je natrag, usprkos pogibelji da nekoga obori. Ali, tek nekoliko metara dalje preda nj se isprriječiše kola; morao je skrenuti desno, a gotovo je osjećao kako mu Peppone brekće za leđima.

Ispred crkve sve je bilo pusto. Indijanac ubrza puteljkom koji je vodio pored crkve, ali desetak metara dalje jedva zakoči na vrijeme da ne obori don Camilla koji je mirno pušio svoju polovicu »tuskanca« pred vratima župnog dvora.

U svoje vrijeme puteljak kod dvora skretao je desno i uvirao u cestu za nasip. Međutim, već nekoliko godina taj je put bio zatvoren. Kad se preda nj stvorila ona sila paklena, don Camillo se zabezeknu. Čas kasnije skoči na noge da Indijanca uhvati za šiju i njime mlatne o zid. Ali ne stiže na vrijeme; spazivši otvorena vrata, Indijanac pusti motocikl i strugne u dvor.

U tom istom trenutku stiže Peppone pa i on, i ne hajući za don Camilla, zajedri pravo na vrata župnog dvora. Ali se njegov nalet razbi o don Camillov čvrst grudni koš.

— Šta je ovo? — vikne don Camillo. — Najprije mi za vrat skače nekakav Indijanac na motoru, pa onda na mene juriša nekakav predsjednik bez motora. Šta ovo treba da znači? Je li to neka alegorična maskarada?

— Velečasni — zadahta Peppone — pustite me da uđem. Moram izravnati neke račune s Darijem Camonijem.

— S Camonijem? Kakve veze on ima s ovim?

— On je Indijanac! — stisnutih će zuba Peppone.

Don Camillo snažno odgurne Pepponea, uskoči u kuću i zasunom zatvori vrata.

Indijanac je čekao, sjedio je u blagovaonici.

— Da, ja sam! — usklikne ustajući. — Ja sam. Pa šta s tim?

Don Camillo sjede za svoj radni stol i ponovo zapali cigaru.

— Ništa — spokojno odgovori pošto je povukao dva-tri dima iz cigare. — Samo što bi bolje bilo da nisi Dario Camoni nego zaista pravi Indijanac.

*

U ono vrijeme, godine 1922, Dario je Camoni imao sedamnaest godina i jedan određen program: izmiriti račune s crvenima koji su pod konac devetnaeste, kad je imao četrnaest godina, njemu na oči izbatinali oca.

Dario je Camoni bio čvrst momak, ali se mogao još i više dičiti kuražom. Kad bi ubacio u četvrtu, oči su mu i bez pratnje riječi govorile izvanredno uvjerljivo.

Peppone je bio nekoliko godina stariji a barem pedalj viši od Darija, ali bi zaveslao zaobilaznim putem čim bi na sebi osjetio one proklete oči.

Jedne je večeri Peppone razgovarao sa svojom djevojkom na mostiću ispred njene kuće, kadli stiže Dario Camoni na biciklu.

— Oprostite što smetam — rekao je Dario sišavši s bicikla i prišavši — ali sam došao po jednom zadatku.

Iz džepa je izvadio veliku čašu i bočicu, čašu je spustio na ogradu mostića pa u nju ulio tekućinu iz bočice.

— Zadužio me liječnik da ti kažem da apsolutno moraš očistiti crijeva jer ti nisu u redu — objasnio je Dario Camoni, ustuknuo za korak i spustio ruku u desni džep kaputa.

Tako velika čaša ricinusa strahotna je stvar, a Dario Camoni je proslijedio:

— Pij jer mi se od bočice u džepu nauljila cijev pištolja i ne bih želio da mi sklizne koji metak. Ako ti je doza prejaka, nema veze, što ti ne popiješ, popit će tvoja ljepotica. Brojim do tri. Jedan ... dva ...

Poppone je pograbio čašu i ispio ulje do posljednje kapi.

— Fino — zaključio je Dario penjući se na bicikl. — Potrudi se da više ne staneš ljudima na žulj, jer bi se idući put mogao provesti i gore.

Peppone je uspio progutati ricinus, ali tu svinjariju nikako nije mogao progutati. Jer je ta svinjarija bila posebice strašna, pošto ga je Dario natjerao da guta ulje pred djevojkom. Kasnije će se Peppone oženiti tom djevojkom, ali se time stvari neće poboljšati, nego čak i pogoršati. Naime, svaki put kad će Peppone pred ženom podići glas, ona će mu odbrusiti:

— Da, da, kad bi sad tu bio onaj tip što te onda pročistio, ne bi se ti pravio takav junak!

Peppone nije nikad progutao tu svinjariju. Nije ju, uostalom, progutao ni don Camillo.

One daleke godine 1922. don Camillo, koji je bio tek ispečen popić, ali nipošto i mekušac, jednom prilikom u svojoj se propovijedi žestokom filipikom okomio na nasilnike uopće, a posebice na one hahare koji naokolo nagone ljude da piju gadarije. I tako ga jedne noći netko pozva neka siđe jer je tu jadnik nekakav kome je zlo i kome treba sveto ulje.

Kad je sišao, don Camillo se našao pred Darijem Camonijem koji je u desnici stezao »mauzer« a u ljevici veliku čašu ricinusa i koji mu reče:

— Velečasni, vi ste taj jadnik kome treba ulje. Progutajte ga makar i ne bilo sveto. Kako valja imati posebne obzire prema kleru, neću brojiti samo do tri nego čak do četiri.

Don Camillo utjera u se svoju porciju ricinusa.

— Vidjet ćete, velečasni, kako će vam razbistriti pojmove. Ukoliko vam slučajno ricinus ne bude koristio, a zaželite se baš pravoga svetog ulja, onda samo izvolite pa se i dalje miješajte u naše stvari.

Don Camillo, kao i Peppone, progutao je ulje, ali nikako nije mogao svariti postupak.

Mnogo se puta obratio Kristu:

— Isuse, posve bi drugačije bilo da mi je prebio sve kosti. Pa da mi je i tikvu razbio. Ali ricinus, to ne ide! Svećenika ubijaš, ali ga ne čistiš!

Vrijeme je prošlo. Dario je Camoni ostao borac sve dok su se dijelile batine, potom se povukao i više nije zabadao nos u politiku. Ali je i odveć bilo prebijenih, odveć podmazanih od njegove ruke i tako, više od dvadeset godina kasnije, kad je 1945. došlo do tumbanja, Dario je Camoni bio prisiljen dignuti sidro i napustiti selo.

Peppone mu je pak poručio neka se ne drzne ni zaviriti u selo jer će to platiti kožom.

Darija Camonija više nisu vidjeli u selu, i prošlo je još više godina; a sad se vratio maskiran kao Indijanac.

*

— Želio bih znati otkud ti je palo na pamet da izvedeš ovakvu majstoriju — reče don Camillo.

— Gotovo je šest godina otkako sam otišao iz sela — zabrunda Indijanac. — Zaželio sam da ga vidim. Samo sam pod maskom mogao malko švrljati amo-tamo a da ne upadnem u oči. Mislio sam da ideja nije loša.

Don Camillo uzdahnu:

— Žalosna situacija za jednog Indijanca na motoru koji bježi pred predsjednikom na nogama i sklanja se u kuću jednog popa. No, ti se ne uzbuđuj, ovdje si gotovo na sigurnom. Dakako, bio bi još sigurniji da između tebe i mene nema one famozne čaše ricinusa.

Indijanac puhne:

— Zar vam je još na pameti ona glupost? Pa to je bilo prije trideset godina. Dječji posli!

Don Camillo se spremao Indijancu održati poduži govor, ali se uto vrata blagovaonice raskrile i uđe Peppone.

— Velečasni, oprostite što sam sebi dopustio slobodu da uđem kroz vrtni prozor — zagunđa. — Ali drugog načina nisam imao jer su vam sva vrata zatvorena.

Indijanac je skočio na noge. Pepponeu je lice bilo doslovce crno, onog momenta. K tome je u desnoj ruci stezao debelu željeznu šipku a izgledao je čvrsto odlučan da se posluži njome.

Don Camillo se umiješa:

— Molim vas, potrudimo se da ne izazovemo kakvu tragediju usred poklada — uskliknu. — Potrudimo se da sačuvamo živce.

— Ja sam savršeno miran! — isceri se Peppone stegnutih zuba. — I nisam došao izazivati tragedije. Imam jedan zadatak.

Iz džepa izvadi dvije velike čaše i spusti ih na stol. Potom, ne skidajući pogled s Indijanca, iz drugog džepa izvadi jednu bocu iz koje razom napuni obje čaše.

— Evo — reče odstupivši do vrata. — Liječnik me zadužio da ti dam da popiješ ovaj ricinus. Crijeva ti nisu u redu, učinit će ti dobro. I požuri, jer mi se ova šipka podmazala pa se bojim da ti ne sklizne preko tikve. Popij obje čaše; jednu u moje zdravlje, a drugu u zdravlje velečasnoga. Želim da mu iskažem počast.

Indijanac je problijedio i naslonio se na zid. Peppone krenu prema njemu i toga je trena zaista ulijevao strah.

— Pij! — zaurla Peppone dižući onu strašnu željeznu šipku.

— Neću! — odvrati Indijanac.

Peppone se baci na nj i zgrabi ga za šiju.

— Silom ćeš popiti!

Ali su Indijancu lice i vrat bili premazani šminkom i on nekako iskliznu iz Pepponeova zahvata. Skoči iza stola a don Camillo i Peppone shvatiše šta se zbiva kad je već bilo kasno. Indijanac se dokopao dvocijevke koja je bila obješena o zid i sad ju je uperio u Pepponea.

— Ne budi lud! — zaurla don Camillo povlačeći se u stranu. — Nabijena je!

Indijanac zakroči prema Pepponeu.

— Baci tu šipku! — opasnim će tonom.

Indijančeve su se oči pretvorile u oči Darija Camonija od prije trideset godina. Obojica su to uočila, i Peppone i don Camillo, jer su ih izvrsno pamtili. Znali su da će Dario Camoni i pucati.

Peppone ispusti željeznu šipku.

— A sad pij! — procijedi Indijanac stisnutih zuba. — Brojim do tri: jedan ... dva ...

Glas je bio isti onaj nekadašnji, i oči iste one nekadašnje, luđačke. Peppone zgrabi jednu čašu s ricinusom i iskapi je do dna.

— A sad, gubi se otkud si i došao! — naloži mu Indijanac.

Peppone izađe, a Indijanac zasunom zatvori vrata blagovaonice.

— Neka samo dođu — reče. — Platit ću glavom, ali neću sam u pakao.

Don Camillo zapali svoju cigaru.

— Dosta lakrdije! — reče. — Pusti tu pušku i čisti se odavde.

— Čistite se radije vi — tvrdim će tonom Indijanac. — Ja ću ih ovdje dočekati.

— Ne isplati ti se, Indijanče. Na stranu to da bljedoliki neće doći, ali kako ćeš se braniti praznom puškom?

— Ne pali! — isceri se Indijanac. — Valjda ne mislite da imate posla s djetetom!

Don Camillo sjede u suprotni kut.

— Ja ću sjesti tu, a ti se uvjeri.

Indijanac na tren otvori cijev i problijedi. Puška je bila prazna.

— Vrati škljocu na svoje mjesto — mirno će don Camillo. — Skini masku, izađi kroz vrt i hvataj se polja. Ako dobro opružiš korak, uhvatit ćeš autobus u Fontanilu. Motor ću ti ja skloniti. Kasnije ćeš mi poručiti gdje da ti ga pošaljem, ili ti pošalji nekoga po nj.

Indijanac spusti pušku na stol.

— Uzalud se ogledavaš za nabojnjačom — spokojno nastavi don Camillo koji je bio natakao naočare i uzeo jedne novine u ruke. — Nabojnjača je zaključana u ormaru, a ključ ormara je u mom džepu. No, moram te upozoriti da požuriš, jer me sve jače žulja onaj aperitiv kojim si me častio onaj put o kojem smo upravo govorili.

Indijanac strgne sa sebe masku i obrisa lice. Iz džepa izvadi kapu i nabi je na glavu.

U međuvremenu spustila se maglica upravo kao stvorena za čovjeka koji mora brisati. Dario Camoni pođe, ali se kod vrata okrenu, na tren zastade, potom se odlučna koraka vrati.

— Plaćajmo dugove naše — reče.

Dohvati onu drugu čašu, razom napunjenu ricinusom, pa je ispije na dušak.

— Kvit? — upita Camoni.

— Kvit — odvrati don Camillo ne dižući glavu s novina.

Čovjek nestade.

Kasno uvečer dođe Peppone, vrlo blijed.

— Nadam se da nećete biti takav podlac pa da naokolo pričate šta mi se dogodilo! — mrgodno će Peppone.

— Toga ću se dobro čuvati — s uzdahom odvrati don Camillo pokazujući na stol. — Jednu si popio ti, ali je onaj prokletnik prisilio mene da popijem drugu!

Peppone sjede.

— Je li otišao? — upita.

— Nestao je.

Peppone je kratko vrijeme zurio u tlo.

— Šta da vam kažem — najzad zagunđa. — Na koncu konca, to je bilo kao da smo se malko vratili u mladost. Kao da smo se vratili trideset godina natrag...

— Zaista — uzdahne don Camillo. — Taj nam je Indijanac donio dašak mladosti[1]...

Peppone se trgnu revoltirano.

— Samo miruj, Peppone — posavjetova ga don Camillo. — Nemoj gubiti svoje predsjedničko dostojanstvo.

[1] Igra riječi: mladost, na talijanskom »giovinezza«, što je i naslov poznate fašističke himne. (*Prev.*)

Peppone ode vrlo oprezna koraka, a don Camillo pođe da podnese svoje izvješće raspetom Kristu.

— Isuse — uze tumačiti don Camillo — da li sam mogao postupiti drukčije? Da sam kazao da je puška prazna, Peppone bi onoga nesretnog Indijanca raznio na komadiće, a opet ga ne bi natjerao da popije ulje jer Camonijevi imaju kamenu glavu. Tako, bez ikakva nasilja, Indijanac je ispio svoju porciju i time učinio gest koji ćeš ti opravdano uzeti u obzir. A ja sam žrtvovao svoj osobni ponos da ne bih ponizio Pepponea.

— Don Camillo — prigovori Krist — kad je Indijanac naložio Pepponeu da popije ricinus, ti si vrlo dobro znao da je puška prazna pa si mogao nekako intervenirati.

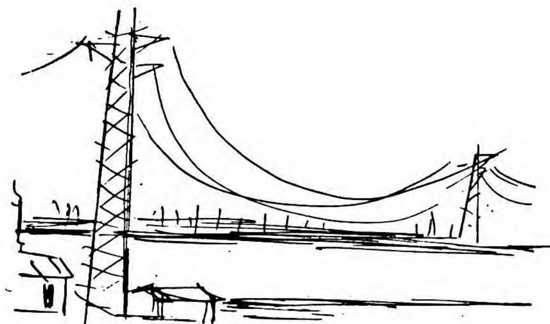
— Isuse — uzdahnu don Camillo šireći ruke — a šta bi bilo kad bi na to Peppone shvatio da je puška prazna i odbio ispiti ulje?

— Don Camillo — strogo će Krist — zaslužio si da i tebe netko počasti prisilnom čašom ricinusa.

Čini se da je don Camillo odlazeći gunđao sebi u bradu kako su to rezoniranja jednog skvadrista[1], ali to nije posve sigurno.

Kako bilo da bilo, don Camillo je u blagovaonici objesio, kraj dvocijevke, Indijančevu perjanicu, kao trofej, a kad god bi je pogledao, pomislio bi da se pokoji put može štogod dobro uloviti i praznom puškom.

[1] Skvadrist, pripadnik fašističkih oružanih bandi koje su djelovale, posebice u sjevernoj Italiji, prije dolaska fašista na vlast. (*Prev.*)

STUP

Novi je učitelj bio bojažljiv momak i kad su u drugi A naglo provalili Peppone i banda općinskih savjetnika, problijedio je kao mrtvac.

— Samo vi nastavite predavanje — reče mu Peppone. — Rado bismo vidjeli koja je razlika između današnje škole i one iz naših vremena.

Mladi je učitelj sve mucajući nastavio prekinuto predavanje. No, kako se radilo o osnovnim pojmovima iz zemljopisa, Peppone utvrdi da se to poklapa s onim što se učilo u njegovo vrijeme i s tim je bio zadovoljan.

— Vrlo dobro — usklikne Peppone na kraju. — A sad, s dopuštenjem gospodina učitelja, htio bih čuti šta znaju djeca.

Dvadeset i pet je đačića, s rukama na leđima, nepomično sjedilo i disalo posve lagano; svima su oči bile uprte u Pepponea.

Peppone jednim upola strašnim pogledom premjeri rulju pa mu se pogled zaustavi na trećoj klupu srednjeg reda.

— Da čujemo onoga tamo — reče upirući prstom u desnog dječaka — Koliko je triput šest?

Dječak obori glavu i stade uvijati ramenima, ali na to priskoči učitelj:

— Brzo ustani i odgovori gospodinu predsjedniku koliko je triput šest...

Dječak ustade i sveudilj pognute glave odgovori:

— Osamnaest.

— Izvrsno! — zagrmi Peppone. — A koliko je šest puta sedam?

— Trideset i dva — odgovori dječak.

Peppone raširi ruke.

— Lijepo me brukaš! — usklikne. — Predsjednikov sin ne zna koliko je šest puta sedam? A kladim se da tvoj drug iz klupe to dobro zna! Reci de ti, koliko je šest puta sedam?

Dječak koji je sjedio do Pepponeova sina ustade i osta kao ukočen, oborenih očiju i zavezana jezika.

— Brzo, odgovori — opet se uplete učitelj.
— Šest puta sedam.

Dječak niječno odmahne glavom.

— Ne znaš? — ljutito će učitelj.

— Znam — šapne dječak.

— Ako znaš, zašto ne odgovoriš gospodinu predsjedniku?

— Zato što je on istukao moga tatu — odvrati dječak ne skidajući pogled s poda.

Pepponeu se učini da nije dobro razumio.

— Šta si rekao? — promuca.

Dječak podiže pogled i upre oči u Pepponea:

— Da — reče — ti si istukao moga tatu. Krv mu je išla na usta. Ja sam vidio. Bio sam s njim u kolima.

Dječak obori pogled, pa ga opet podiže i upre u Pepponea:

— Kad budem veliki, razbit ću ti glavu!

Kao gromom pogođeni, Peppone, učitelj i savjetnici samo su zaprepašteno zurili u dječaka; samo su njega gledali i na nj mislili kao da je on sam u onim klupama.

Ali se uto Pepponeov sin, koji je i dalje stajao, okrenuo svom drugu i dobaci mu: — Glupane!

Drug mu, koji je već ponovo oborio pogled, odgovori udarcem ramena, a Pepponeov sin se zatetura i u zadnji se čas uhvati za klupu.

Nato skoči učitelj:

— Scartini! — vikne — napolje iz učionice!

Svejednako oborene glave dječak izađe iz klupe, ali prije no što će izaći šapatom dobaci Pepponeovu sinu:

— Vidjet ćemo se napolju!

Čuli su ga i Peppone i ostali.

Mladi se učitelj zbunio više no ikada.

— Nikako mi ne ide u glavu... — stade mucati. — Prvi put da se događa ovako nešto...

Scartini. Peppone je mislio na to kako je njegovu sinu drug u klupi upravo Scartinijev dječak.

»Kad budem veliki, razbit ću ti glavu«, rekao je Scartinijev sin Pepponeu. A Pepponeov je sin pocrvenio kao rak i odgovorio: »Glupane!« A zatim — udarac. A zatim »Vidjet ćemo se napolju!«

U međuvremenu, učitelj se lomio u isprikama i samo ponavljao »Razdvojit ću ih... razdvojit ću ih...«

A u Pepponeu je neki glas govorio: »Uzalud. Već su razdvojeni.«

*

Onog se dana Pepponeov sin vratio kući kasnije no obično, zažarena lica i rasčupane kose.

— Šta si radio? — upita Peppone.

— Ništa. Malo smo se igrali.

— Moraš bolje naučiti tablicu množenja — strogo će Peppone. — Odviše se skitaš. A kad izađeš iz škole, da si odmah došao kući!

— Da, tata — prihvati dječak.

Sutradan je dječak bio točan i tako je teklo dobra dva tjedna. Potom, jedne subote, dječak opet zakasni, a Peppone uze bicikl i zaputi se prema školi.

Cesta je bila pusta a ni oko škole nije bilo ni žive duše. Peppone nastavi put prema rijeci i na nasipu ugleda don Camilla gdje se pjeni i trese, a bicikl mu leži na rubu ceste. Točnije rečeno, don Camillo je upravo očitavao bukvicu dvojici dječaka, a kako ih je držao za šije, na ključnim je točkama svoje prodike lupao njihovim tikvama jednu o drugu.

Kako Peppone stiže, don Camillo mu preda jednog dječaka.

— Drži tu svoju diku i potrudi se da ga naučiš ponašanju civiliziranih bića. Valjali su se nasred ceste, da nisam naišao, zaklali bi jedan drugoga. Samo pogledaj kako su se udesili!

Dječacima su lica bila sva izbrazdana ogrebotinama, odjeća im bila poderana, blatna. Bilježnice im i knjige ležale posvukud naokolo.

Peppone ne stiže ni riječ izustiti jer se u tom času na cesti za nasip pojavi još jedna ljudeskara na biciklu; bio je to Scartini.

Don Camillo mu predade dječaka koji mu je bio ostao u šakama, uz objašnjenje kakva se sramota dogodila i savjet neka bolje odgaja djecu.

Dotle je Peppone već bio posadio svoga sina na okvir bicikla, ali sad ga skide i reče mu oštro:

— Da si odmah kidnuo kući! Bjež!

I Scartini se oslobodio svoga dječaka kratkim nalogom neka se gubi. Tako dva oca ostadoše jedan pred drugim mjereći se uzajamno crnim pogledom, a don Camillo, posađen između njih dvojice, bio je nalik na suca koji samo što nije dao znak za početak tučnjave.

Prvi progovori Peppone:

— Scartini — reče Peppone — naši međusobni računi moraju ostati samo između mene i tebe. Najgore si nevaljalstvo učinio kad si svome djetetu napunio glavu. Ako se moj sin i tvoj sin tuku, tome si ti kriv. Pazi, ako to ne prestane, grkljan ću ti iščupati!

Scartini stegnu pesnice:

— Peppone, računi ostaju između mene i tebe i jednog će dana platiti onaj tko mora platiti — odvrati stisnutih zuba. — Ako se između tvoga i moga sina događa ono što se već događa, tome si samo ti kriv. Ja nikad ništa nisam kazao o onome što se dogodilo, ni njemu, niti bilo kome drugom. Ali je mali bio prisutan, vidio je kad si me skinuo s kola i razbio mi glavu. Bio je mali, ali ima stvari koje razumiju i mala djeca i ostaju im usađene u glavi cijelog života. Ti si napravio najgoru niskost koju itko živ može napraviti.

Peppone ispusti bicikl i prijeteći krene prema Scartiniju, a i Scartini pusti bicikl i pođe prema Pepponeu; ali don Camillo zakroči naprijed i ponovo se nađe između njih dvojice:

—Stanite, nesretnici! — reče tihim glasom. — Okrenite se i pogledajte.

Na cesti, pedesetak koraka iza Pepponeovih leđa, stajao je Pepponeov dječak, dok je Scar-

tinijev dječak stajao nasred ceste, sa suprotne strane, iza leđa svom ocu.

Najbolje je bilo graditi se kao da ništa nisi primijetio. Peppone i Scartini uzeše svoje bicikle i nastaviše govoriti.

— Ja nikada ne pravim nikakve niskosti — reče Peppone. — Kad sam te skinuo s kola, samo sam ti vratio batine koje si mi udijelio kad ste vi komandirali.

— Niskost si počinio time što si me tukao pred mojim sinom — odgovori Scartini. — Ja se nisam mogao braniti, jer je batina bila u tvojim rukama...

— Isto tako kao kad si ti mene isprašio! — prekide ga Peppone. — Ja nisam mislio na tvoga sina. Ne sjećam se ni da sam ga vidio. Mislio sam samo na to da ti vratim dug.

A don Camillo se umiješa:

— A sad? Dobili ste batine obojica i zatrovali krv nevinoj djeci.

*

Prođe još neko vrijeme i činilo se da su se duhovi smirili, kadli se jednog dana Pepponeov dječak vrati kući s kvrgom debelom kao šaka na glavi.

— Njegova klapa — objasni dječak dok ga je Peppone vidao. — Napali su nas iznenada. Imali su kamenje u džepovima, gađali su nas u glavu... Ali neka, sad smo se i mi naoružali kamenjem.

Peppone pusti sve; izjuri iz kuće, skoči na bicikl i stade pedalati kao mahnit.

»Ovaj put«, pomisli, »likvidirat ću stvar zauvijek. Zgrabit ću za vrat toga Scartinija i prebit ću ga živa!«

Ne stiže ni do nasipa jer mu odjednom u glavi odjeknuše sinove riječi. Riječi koje je čuo, ali kojima nije pridao nikakvu važnost jer je u onom trenu važno bilo samo to da je Scartinijev sin kamenom pogodio njegova sina u glavu. »Njegova klapa . . . Sad smo se i mi naoružali kamenjem . . .«

Ne dva djeteta, nego dvije grupe. Mržnja se umnožila, dakle. Peppone pođe natrag kući; prolazeći ispred župnog dvora, pade mu na pamet prizor na nasipu: on, Scartini pred njim, iza njih dva dječaka, a između dviju strana don Camillo.

Uđe u dvor.

— Čini se da se stvar komplicirala — stade pripovijedati don Camillu. — Sad postoje dvije čete . . .

— Dvije stranke — ispravi ga don Camillo. — Jedna koju vodi Peppone broj dva i druga koju vodi antipeppone broj dva. Znam. Ali se ja ne razumijem u stranke. Međutim, ti, Peppone, koji si na čelu jedne stranke, barem ovdje, kaži de šta ti radiš da svoje ljude obuzdaš, da ih odvratiš od nasilja, od nepravdi i sličnih gluposti?

Peppone se zacrveni kao da će tog časa pući.

— Ne uzrujavaj se, Peppone — opomenu ga don Camillo. — Stvarnost je takva kakva jest. Kako možete vi, vi koji ljude poučavate mržnji, vi koji organizirate ljudsku mržnju, kako možete, dakle, vi zahtijevati da vam djeca ostanu imuna od paklene zaraze koju širite? Mržnja je sjeme koje bacaš na plodno tlo. Iz sjemena se rađa klas, a svako zrno klasa novo je sjeme koje će pasti na tlo i dati nov klas. Da, Peppone, ja sam govorio, ja ću opet govoriti toj djeci. Ali su moje riječi siromašne, one se gube u zraku, a djela ostaju. I djeca više vje-

ruju vašim činima nasilja nego mojim riječima dobrote.

Peppone se zaputi vratima.

— Peppone — opet će don Camillo. — Tvoj susjed baca korov na tvoje polje, a ti ga opet bacaš na susjedovo polje. I, na kraju, i tvoje i susjedovo žito umire, jer se i ti i tvoj susjed, umjesto da iskorijenite korov, brinete samo za to kako ćete nov korov baciti jedan drugome na polje, kao da je u tuđem zlu vaše dobro. A ono je, naprotiv, zlo za sve.

*

Mali se rat nastavi, seleći se od jednog do drugog nasipa, od šikare do trščaka, i izmicao je svakom nadzoru. I tako, činilo se da i ne postoji. Ali jednog dana u selu odjeknu krik strave.

Rulja pomahnitale djece naglo izbi kao iz tla da je iznikla i urlajući projuri ulicama i trgom, pa se izgubi u prolazima i ulazima. Samo jedna riječ osta kao lebdeći u nepomičnom zraku onoga jesenjeg popodneva: Ghiaione!

Ghiaione je bio neka vrsta kamenoloma, pola kilometra udaljen od sela. Golema kamenita jama okružena debelim prstenom gazije. Ljudi čuše tu riječ, osjetiše stravu u onom kriku i svi pojuriše prema Ghiaioneu.

Stiže i Peppone, okupljeni ga propustiše naprijed i on se nađe pred svojim dječačićem koji je ležao među kamenjem, kao mrtav, okrvavljena lica.

Na rukama ga odnese kući, praćen gomilom, a kad liječnik reče da je djetetu glava razbijena nekim krupnim kamenom i da je stvar vrlo, vrlo ozbiljna, Peppone izađe iz kuće, a blijed

je bio baš kao čovjek koji se sprema na umorstvo.

Pograbi grozd djece i doznade ono što je već slutio: da je to učinilo Scartinijevo dijete.

Ovaj put se Peppone ne bi zaustavio na nasipu; ovaj put bi nastavio. Nitko ga ne bi mogao zaustaviti. Okrenu preko polja i ne hajući ni koliko je crno ispod nokta za don Camillov korov. Scartini ima da mu plati za sina. On je započeo, on je bacio sjeme koje se razmnožilo.

Kročio je Peppone naprijed, a korak mu bio neumoljiv; kad je ugledao stup, nije osjetio nikakav nemir. Bio je to čovjek kome je jasno da su dva i dva četiri.

Scartinijeva je kuća bila u podnožju jednog kratkog uspona koji je vodio na nasip. Gore pak, na nasipu, bio je usađen vrlo visok željezni toranj nasuprot drugom tornju blizancu na onoj strani rijeke koja se upravo tu razlijevala svojom najvećom širinom. Dva su stupa služila tome da žice visokog napona premoste onu golemu širinu.

Pogriješiti nisi mogao; tražiš li kuću Scartinijevih, samo usmjeri ravno prema stupu.

Scartinijeva žuta kuća najednom izbi preda nj na dvadeset metara; ali ni sad Peppone ne izgubi hladnokrvnost.

Prijeđe preko mostića, uđe u dvorište, ali Scartinija nije bilo. Dvorište je bilo pusto. Začu glasove na nasipu pa se pope.

Ondje, na nasipu, stajala gomila ljudi i Peppone potraži Scartinija.

Jedna mu se starica približi:

— Bože moj, bože moj — zavapi starica. — Nikad ne bih vjerovala da ću doživjeti ovakvu strahotu.

— Šta se dogodilo? — odsutno upita Peppone i dalje očima tražeći Scartinijevo lice.

— Scartinijev sin, dječak od osam godina, pogodio je kamenom u glavu jednog drugog dječaka, pa izgleda da ga je ubio. Onda je od straha izgubio glavu i sad eno ga tamo! ... Jezusmarija!

Peppone podiže oči i ugleda tamo gore dječaka, obješena za jednu prečku željezne konstrukcije; već je bio stigao do polovine tornja. Dolje je gledao, a u takvu strašnom užasu da se to moglo shvatiti iako mu se nisu vidjele oči.

Ljudi su stajali svi podalje, dok je kraj stupa bio samo Scartini koji je gledao gore i urlao:

— Mario, siđi, nitko ti ništa neće ... Mario, ne boj se, nitko ti ništa neće učiniti ... Ako se ne smiješ spustiti, ostani gdje si, ja ću doći po tebe ...

Ali, čim bi otac samo zakročio, dječak bi se popeo još više. Onda bi otac ustuknuo i ponovo vikao:

— Mario, ne idi dalje, ostani gdje si ... Nemoj se više penjati ... Sad ćemo sve njih poslati kući ... Ostat ćemo sami nas dvojica ...

Dječak nije odgovarao, nego je i dalje iskolačenih očiju zvjerao naokolo, kao da se boji dolaska nečeg strašnog. I nisi mogao shvatiti o čemu se radi.

Peppone pogleda onoga prestravljenog golužđravca što se zakvačio tamo gore, i osjeti neizmjeran jad, i gori no da se tamo gore našao njegov vlastiti sin.

Dotle je dječak svejednako šibao pogledom na sve strane. I najednom ti je sinulo čega se on toliko straši.

Začu se sitan, oštar krik muke i dječaj očajnički nastavi svoj put; na nasip su izbili marešalo i četiri karabinjera.

Peppone poleti na nasip, da ih odbije, ali je već bilo prekasno; dječak ih je ugledao i mahniti ga strah obuzeo. Ali ruke njegove najzad, više nisu imale snage.

Krik beskrajnog jada zatreperi zrakom. I zadrhta voda spokojne rijeke.

*

Jedne je večeri don Camillo prošao nasipom, potom se spustio do rijeke i zaustavio na rubu vode. Koliki su dani prošli? Mnogi, možda. Ali, šta znači vrijeme?

Pepponeov je sin ozdravio i zaboravio kamen, ali Scartini nije zaboravio svoga sina koji je tako skončao, pred njegovim očima.

Don Camillo je zurio u vodu velike rijeke.

»O ti, koja skupljaš glasove brda i ravni«, šapnu don Camillo, »ti, koja si vidjela boli proteklih tisućljeća i vidiš boli naših dana, ispričaj ljudima i ovu pripovijest. Reci ljudima: 'Vi, što u svom srcu gajite sjeme mržnje, zvijer puštate koja vam poslije izmiče i pokolj sije među neotpornom puti. Zvijer koja noću oblijeće usnula polja i u kuće zalazi, a potom se, u svitanje, pridružuje čoporu što luta predjelima cijeloga svijeta.' Reci ljudima: 'Smilujte se sinovima svojim. Bog će se smilovati vama.'«

Rijeka je i dalje odnosila vodu moru. Uvijek istu vodu od prije stotinu milijardi godina. Teku pripovijesti k moru, i pripovijesti se od mora vraćaju k brdu i ravni. I uvijek su iste, i ljudi ih slušaju, ali im ne shvaćaju mudrost. Jer je mudrost dosadna poput stotine i tisuće i sto tisuća don Camilla koji gubeći vjeru u ljude govore vodama rijeka.

KUPOPRODAJA

Crni je čekićem tukao već debela tri sata, ali mu posao ni za pedalj nije odmicao jer je taj bogomprokleti zid bio tvrd kao kakav blok žive stijene pa si morao cigle skidati sve komadić po komadić.

Crni prekide rad da obriše znoj s čela; zureći u malenu nišu koju je uspio izdupsti uz tolike muke izvali jednu kletvu.

— Valja imati strpljenja — začu se nečiji glas. Bio je to gospodar kuće, stari Molotti; naišao je još prije nekoliko minuta pa se zaustavio kod vrata da gleda zidara.

— Strpljenje nije dovoljno! — zlovoljno usklikne Crni. — Ovo nije zid, nego blok željeza. Bogme, samim strpljenjem neće se probiti vrata u ovakvoj hudobi!

Bijesno Crni nastavi mlatiti, ali malo kasnje uz psovku ispusti čekić i dlijeto.

Udarac je bio jak pa mu je krv curila iz kažiprsta lijeve šake.

— Rekao sam ti da valja imati strpljenja! — dovikne stari Molotti. — Kad čovjek ima strpljenja, ne gubi živce i ne tuče se čekićem po rukama.

Crni opet opsuje, a na to stari Molotti mahne glavom:

— Bog Otac nema nikakve veze s tim što si se ti udario po prstu — usklikne. — Ne smiješ zamjeriti njemu, nego onome tko te je udario. I sjeti se da bez muke čovjek ne zaslužuje raj.

Crni se stade cerekati:

— Komad kruha, to čovjek ne zaslužuje bez muke! — reče. — A kakav raj! Fućkam ja na vaš raj!

Crni je bio crven kao živi oganj i jedan od najžešćih u Pepponeovoj klapi, ali stari Molotti, mada je već bio prevalio devedesetu, nije spadao u one koje ćeš lako smesti.

— Da — odvrati — na naš raj ti fućkaš. Zaboravio sam da si ti od onih koji nam obećavaju raj na zemlji!

Crni se okrenu:

— Daleko smo pošteniji od onih koji obećavaju raj na nebu. Jer mi obećavamo nešto što se može i vidjeti i provjeriti, dok vi obećavate ono što nitko ne može ni vidjeti ni provjeriti.

— Ne boj se — otpovrne stari Molotti prijekorno dižući prst. — Doći će tvoj red pa ćeš i ti vidjeti i provjeriti.

Crni se nasmija s užitkom:

— Mrtav ja, mrtav cijeli svijet. Kad čovjek jednom crkne, sve je gotovo. Drugi svijet postoji samo u popovskim izmišljotinama.

Stari Molotti uzdahnu:

— Bog ti spasio dušu!

Crni nastavi čekićati.

— To je da izludiš! — zagunđa. — Da se i danas još čuju ovakve budalaštine! Duša! Duša koja na krilima leti u nebo, ide tamo po nagradu! Ovi ljudi zaista nas drže za kretene!

Stari se Molotti približi:

— Kad ne bih bio siguran da tako lupaš samo da bi se pravio važan, a da u sebi misliš posve drukčije, onda bih ti kazao da si običan i bijedan luđak.

— Ludi ste vi iz buržoazije i klera kad mislite da ćemo i dalje gutati te vaše svinjarije! — okomi se na nj Crni. — Ja sam i te kako siguran u ono što govorim, a mislim baš onako kako govorim.

Stari Molotti odmahne glavom:

— Znači, ti si pouzdano siguran da duša umire zajedno s tijelom?

— Siguran kao što sam siguran da sam živ. Duša i ne postoji!

— Ma nemoj! Pa, ako duša i ne postoji, šta imaš u sebi?

— Pluća, jetru, slezenu, mozak, srce, želudac, crijeva. Mi smo strojevi od mesa koji djeluju sve dok djeluju svi organi. Čim se jedan organ pokvari, stroj stane, pa ako liječnik ne uspije popraviti kvar, stroj umire.

Stari Molotti revoltirano raširi ruke:

— Ali je duša — vikne — dah života!

— Šipak! — otpovrne Crni. — Izvolite vi čovjeku izvaditi pluća, pa gledajte šta će se dogoditi! Da je duša dah života i tome slično, čovjekovo tijelo moralo bi raditi i bez nekog nutarnjeg organa.

— Ti huliš!

— Ja rasuđujem. Ja vidim da je čovjeku život ovisan o njegovim nutarnjim organima. Još nisam vidio da je čovjek umro zato što su mu oduzeli dušu. I još nešto: ako je duša, kako

vi kažete, dah života, a pošto su žive kokoši žive, onda i kokoši, znači, imaju dušu, i, prema tome, valjda i za kokoši postoje i pakao i čistilište i raj.

Stari Molotti shvati da je jalovo nastavljati takvu raspravu pa se udalji. Ali, kako se nije odrekao borbe, opet priđe Crnom u podne, kad je ovaj prestao tući i sjeo na trijemu da pojede ono što je ponio od kuće.

— Slušajte, Molotti — opomenu ga Crni čim ga ugleda. — Ako ste došli zato da nastavite svirku, znajte da badava trošite pluća.

— Nisam željan rasprave — objasni mu stari Molotti. — Došao sam da ti predložim jedan posao. Jesi li baš siguran da nemaš duše?

Crni se smrkne, ali mu stari Molotti ne dade da progovori.

— Ako si tako siguran da nemaš duše, kako bi bilo da mi je prodaš? Dajem ti petsto lira.

Crni pogleda novčanicu koju mu je starac pružao i prasnu u smijeh:

— Ovo je još ljepše! A kako ću vam prodati nešto što nemam?

Stari Molotti ne uzmaknu:

— Ti se ne brini! Samo mi prodaj svoju dušu; ako je nemaš, znači da ću ja izgubiti petsto lira, ali ako je imaš, onda ona prelazi u moje vlasništvo.

Crni se zabavljao kao nikad u životu. Bit će da je Molotti već uvelike senilan od puste starosti.

— Malo je petsto lira — odvrati veselo. — Dajte mi barem hiljadarku.

— Ne — usprotivi se stari Molotti. — Duša kakva je tvoja ne vrijedi više od petsto lira.

— Ili hiljadarku ili ništa! — Crni će odlučno.

Molotti popusti:

— U redu, neka ti bude tisuću lira. Prije nego pođeš kući, zaključit ćemo posao.

Crni je veselo tukao do mraka. Onda se starac pojavi, donio je biljegovan papir i naliv-pero.

— Nisi se predomislio? — upita Crnoga.

— Ma kakvi!

— Dobro. Onda sjedi i piši. Bit će kratko.

Crni sjede za stol, a stari mu izdiktira:

»*Ja niže potpisani Francesco Golini zvani Crni ovom svojeručnom izjavom, pravovaljanom prema svim zakonskim normama, potvrđujem da sam prodao svoju dušu gospodinu Giuseppeu Molottiju za svotu od tisuću lira. Gospodin Molotti današnjim danom preuzima u svoje vlasništvo rečenu dušu pošto je potpisanome na ruke položio ugovorenu svotu od lira tisuću i spomenutom dušom može raspolagati po svom nahođenju. Pročitano i potpisano . . .*«

Stari Molotti pruži tisuću lira Crnome, a ovaj potpisa izjavu kako je najljepše znao.

— Fino! — stari će Molotti zadovoljno i pažljivo odloži izjavu u svoj novčanik. — Posao je sklopljen i o tome se više ne govori.

Crni ode tresući se od smijeha. Stari je očigledno kompletno ishlapio. Sad mu je žao što nije tražio i više. No, svejedno, ipak je to hiljadarka koja mu je pala u krilo kao mana s neba.

Međutim, dok je vrtio pedale svoga kloparavog bicikla, misli su se Crnome svejednako nametale oko onoga čudnog ugovora: »Ako pak Molotti nije senilan kako izgleda, zašto mi je poklonio tisuću lira?«

Koliko je Molotti bio imućan, toliko je bio i škrtac, pa ako je tako nešto učinio pri zdravoj pameti, onda je morao imati razloga.

Odjednom svjetlo jedno sinu u mozgu Crnoga — procijedi kletvu i okrene nalijevo-krug, odlučan da pošto-poto ispravi počinjenu glupost.

Staroga Molottija nađe na gumnu i odmah se bez ikakva uvijanja okomi na nj:

— Slušajte — reče mrgodno — bio sam budala kad nisam odmah prokljuvio u čemu je stvar. No, bolje ikad nego nikad. Znam kakvim se prljavim propagandnim metodama služite vi reakcionari. Vi ste mi izmamili onu pismenu izjavu da je objavite i napravite skandal na štetu moje Partije: »Evo kakvi su komunisti: ljudi koji prodaju dušu za tisuću lira.«

— Taj posao sklopili smo nas dvojica i za nj treba da znamo samo nas dvojica — odgovori stari Molotti. — Međutim, evo, spreman sam da ugovoru dodamo garantnu klauzulu: *Kunem se svojom časti da nikad nikome neću pokazati ovaj dokument.* Je li ti to dovoljno?

Molotti je bio poštenjak, njegovoj se časnoj riječi moglo vjerovati.

Ušli su u blagovaonicu i Molotti na dnu ugovora dopisa garantnu klauzulu pa je potpiše.

— Sad se nemaš čega bojati — reče Molotti. — No, ni inače nisi imao razloga za strah, jer ja nisam kupio tvoju dušu zato da njome vodim bilo kakvu političku trgovinu, nego da je zadržim za sebe.

— Uvijek pod pretpostavkom da ćete je naći! — veselo uzvikne Crni.

— Naravno — spokojno odvrati Molotti. — No, što se mene tiče, mislim da sam sklopio izvrstan posao, jer ti imaš dušu. Još mi se nije dogodilo da sklopim kakav posao na kojem ću izgubiti!

Crni se vrati kući zadovoljan. Što se njega tiče, tu više nema dvojbe: stari je Molotti kompletno ishlapio.

Strahovito ga svrbjelo da zgodu ispriča barem najbližima u klapi; ali, od toga ga spriječi bojazan da pripovijest ne procuri i ne posluži reakcionarima da njome užasnu stare bogomoljke.

*

Radovi su u Molottijevoj kući potrajali tjedan dana i Crni se svakodnevno sretao sa starcem; ali starac nikad više i ne spomenu ugovor, niti potače kakvu diskusiju s političkom pozadinom. Čak se činilo kao da se više ničega i ne sjeća. A kasnije, kad se završio posao u Molottijevoj kući, i Crni je zaboravio famozni ugovor i ta mu zgoda ponovo pade na pamet tek poslije godinu dana.

To se dogodilo jedne večeri, u Pepponeovoj radionici. Peppone je imao nekakav hitan posao pa mu je zatrebala pomoć; trebalo je staviti ogradicu od kovanog željeza, za koju je Peppone već bio skovao sve dijelove.

— To je za staroga Molottija — reče Peppone. — Navalio je pošto-poto da je ima za sutra ujutro. Za porodičnu grobnicu. Kaže da je hoće vidjeti prije smrti, jer drugi ništa ne znaju napraviti kako valja.

— Je li bolestan? — upita Crni.

— Ima devedeset i tri godine — odgovori Peppone. — Leži već tjedan dana, neki mu je vrag u plućima, a u tim godinama i obična prehlada otpremi čovjeka na drugi svijet, zna se.

Crni je okretao ručicu mijeha.

— Jedna stara reakcionarna svinja manje — zagunđa. — Sreća za sve, pa i za njega jer je već odavna kompletno senilan.

Peppone zavrti glavom:

— Ne bih rekao. Prije mjesec dana napravio je onaj posao s dobrom Trespiana na kojem je zaradio najmanje petnaest milijuna.

— To može zahvaliti samo šugavo ludoj sreći! — odvrati Crni. — On je već odavna šenut, kompletno, to ti ja kažem! Šefe, sad ću ti povjeriti nešto što još nikome nisam kazao.

Sve se cerekajući Crni ispripovjedi zgodu o kupoprodaji duše dok ga je Peppone pažljivo slušao.

— Zar nije kreten čovjek koji kupuje nečiju dušu za tisuću lira? — zaključi Crni.

— Svakako — složi se Peppone. — Ali je još veći kreten onaj koji prodaje dušu za tisuću lira.

Crni slegne ramenima:

Znam, mogao sam izmusti i veći novac — priznade.

— Ne radi se o muženju većeg ili manjeg novca — prigovori Pepone. — Kretenska je takva stvar sama po sebi.

Crni prestade okretati ručicu mijeha.

— Šefe — poviče — zar i ti postaješ nekakva Marijina kći? Kakve su to priče? Dobro, na stranu to što je politički oportuno da ne napadamo direktno ni vjeru ni Crkvu, na stranu službeni stav Partije; ali tu, među nama, u četiri oka, zar ne misliš i ti da su duša, raj, pakao i ostala roba samo popovske izmišljotine?

Peppone je i dalje čekićem tukao užareno željezo.

— Crni — reče nakon poduže šutnje — sve to nema veze. Ja kažem da prodati dušu znači skakati samom sebi u usta.

Crni se razvedri:

— Šefe, sad kopčam. Ali, nemaš pravo. Pobrinuo sam se da ne bude nikakvih političkih špekulacija; ugovoru smo dodali klauzulu da Molotti neće o tome govoriti nikome.

— No, ako je tu klauzula, onda je nešto drugo — prihvati Peppone. — Onda to postaje osobna stvar koja nema nikakve veze s Partijom. Ti si pred Partijom čist.

Zatim prijeđe na drugi razgovor.

Crni se vrati kući oko ponoći a bio je vrlo veseo.

»Važno je da si čist pred Partijom«, promrmlja za se prije no što će zaspati. »Kad je netko čist pred Partijom, onda je čist u svemu ostalom.«

*

Molottiju je iz dana u dan bivalo sve gore. Jedne večeri, kad se vraćao u župni dvor pošto je duge sate proveo uza starčevo uzglavlje, don Camillo nabasa na Crnoga.

— Dobra večer — pozdravi ga Crni. A to je bilo tako krupno iznenađenje da je don Camillo zaustavio bicikl, sišao, prišao Crnome pa mu se unio u lice.

— Fenomenalno! — don Camillo najzad izusti. — Ti si zaista onaj Crni, vidim, i glavom i bradom, a k tome si me i pozdravio! Da se nisi zabunio? Da me nisi zamijenio za trošarinca? Je li tebi jasno da sam župnik?

Crni slegnu ramenima:

— S vama čovjek nikad ne zna kako da se ponaša. Ako vas ne pozdravimo, onda pričate

da su crveni bezbožnici. Ako vas pozdravimo, onda kažete da smo luđaci.

Don Camillo raširi ruke:

— U izvjesnom smislu imaš pravo. Ali u izvjesnom drugom smislu nemaš pravo. No, svejedno, i tebi dobra večer.

Crni je neko vrijeme proučavao guvernal don Camillova bicikla, pa upita:

— Kako je starome Molottiju?

— Polako se gasi.

— Je li izgubio svijest?

— Nije. Još uvijek je vrlo lucidan, kakav je oduvijek bio.

Crni je malko oklijevao, pa će nasrtljivim tonom:

— Je li vam štogod kazao?

Don Camillo zapanjeno iskolači oči.

— Crni, ja te ne razumijem — reče. — Šta bi mi to morao kazati?

— Ništa vam nije kazao o meni? O nekom ugovoru između njega i mene?

— Nije — don Camillo će odlučno i pouzdano. — O svemu smo razgovarali, ali ne o tebi. Uostalom, ja ne obilazim ljude na samrtnoj postelji da bih s njima razgovarao o poslovima; ja ne uslužujem zemaljska dobra, nego uslužujem duše.

Crni se trgnu, a don Camillo uz osmijeh zavrti glavom:

— Crni, nemam namjeru da ti držim prodike. Dok si još bio dječak, i dolazio da me slušaš, kazao sam ti sve što sam ti imao kazati. Sad ti samo odgovaram na pitanja. S Molottijem nisam razgovarao o poslovima. Nisam se interesirao ni za kakav ugovor. Ako ti tu treba pomoć, obrati se kakvom odvjetniku. Ali, požuri, jer je Molotti više tamo nego ovdje.

Crni slegne ramenima.

— Ako sam se obratio vama, a ne odvjetniku, znači da se radi o stvari koja se tiče popa, a ne odvjetnika. Zapravo, radi se o običnoj gluposti, o šali. Ukratko, trebalo bi da Molottiju date ovih tisuću lira i da mu kažete neka on meni vrati onaj biljegovani papir.

— Novac? Biljegovani papir? Tom se robom bave odvjetnici, a ne popovi! — odbrusi don Camillo.

Dotle su bili stigli pred župni dvor. Don Camillo uđe, a Crni se brzo osvrnu pa uđe i on.

Don Camillo sjede za stol u blagovaonici, pokaza Crnome jednu stolicu pa mu reče:

— Ako misliš da ti mogu pomoći, govori.

Crni je neko vrijeme premetao šešir među šakama pa će:

— Velečasni, evo o čemu se radi: prije godinu dana ja sam Molottiju prodao dušu za tisuću lira.

Don Camillo sitno poskoči u stolici pa prijeteći odvrati:

— Slušaj ti, ako misliš burgijati, onda si se obratio na krivu adresu!

— Ne burgijam! — vikne Crni. — Ja sam kod njega nešto radio, pa smo stali diskutirati oko duše. Ja sam tvrdio da duša ne postoji, a on mi je na to kazao: »Ako za te duša ne postoji, onda mi je prodaj. Evo, dajem ti tisuću lira.« Ja sam prihvatio ponudu i potpisao sam ugovor.

— Ugovor?

— Da. Potpisao sam ga svojeručno, na biljegovanom papiru.

Crni ponovi tekst ugovora po sjećanju, a pamtio ga je savršeno. I don Camillo se uvjeri da Crni govori živu istinu.

Onda raširi ruke:

— Sve razumijem. Samo ne razumijem zašto sada najednom hoćeš natrag taj papir. Ako za te duša ne postoji, šta te se tiče da si je prodao?

— Nije stvar u duši — objasni Crni. — Ne bih želio da njegovi nasljednici nađu taj papir pa iz toga naprave političku špekulaciju na štetu moje Partije.

Don Camillo ustade i postavi se pred Crnoga raširenih nogu i podbočenih ruku.

— De ti meni kaži — procijedi kroz zube. — Po tvome ispada da bih ti ja morao pomoći u interesu tvoje Partije! A to znači da me držiš za najidiotskijeg popa na svijetu! Ono su ti vrata i briši!

Crni ustade i polako napravi korak-dva prema vratima, ali se onda okrenu i vrati.

— Nije me briga za Partiju! — vikne. — Ja hoću natrag onaj papir!

Don Camillo se nije micao s mjesta, i dalje podbočen, stisnutih pesnica i zuba.

— Hoću natrag onaj papir! — vikne Crni. — Ima šest mjeseci da više ne spavam!

Don Camillo uoči ono ojađeno lice, prestrašene oči, znojem obliveno čelo.

— Papir! — roptao je Crni. — Ako ona svinja hoće da zaradi čak i u smrtnom času, dat ću mu i više. Dat ću mu koliko traži. Ali ja ne mogu poći k njemu. Ne bi me ni pustili. I ne bih znao ni kako mu prići.

Najzad progovori don Camillo:

— Smiri se. Ako se ne radi o Partiji, šta te se tiče papir? Uostalom, i duša i onaj svijet su burgije koje smo izmislili mi popovi . . .

— Šta je to vas briga! — zavapi Crni. — Ja hoću natrag svoj papir!

Don Camillo slegne ramenima:

— Dobro, pokušat ću sutra ujutro.

— Ne! Sad odmah! — navali Crni. — Do sutra ujutro on može umrijeti. Odmah, dok je živ! Evo, uzmite ovih tisuću lira i idite. Ja ću vas čekati napolju . . . Idite, velečasni. Požurite!

Don Camillo je bio shvatio, ali usprkos svemu nikako nije mogao progutati zapovjednički ton toga prokletog antikrista. Stoga je i dalje stajao, onako podbočen, i gledao u smućeno lice Crnoga.

— Velečasni, izvršite svoju dužnost! — očajnički jaukne Crni.

Nato don Camilla naglo spopade nemir; šešira se i ne sjeti, samo izjuri u noć, skoči na bicikl i nesta u tami.

*

Vratio se otprilike sat kasnije. Ušao je u župni dvor a Crni za njim.

— Evo — reče Crnome pružajući mu jednu zapečaćenu kuvertu.

U kuverti je bila cedulja s nekoliko redaka i druga manja kuverta s voštanim pečatima. Na cedulji je stajalo: »*Ovim potpisani Molotti Giuseppe proglašava nevažećim ugovor utanačen s gospodinom Golinijem Francescom zvanim Crni te mu isti ugovor vraća. Vlastoručno: Molotti Giuseppe.*« U manjoj je kuverti bio famozni ugovor na biljegovanom papiru.

Don Camillo pruži Crnome još nešto.

— Nije htio uzeti tvojih tisuću lira — reče — kazao je neka učiniš s njima šta god znaš. Do viđenja.

Crni ni riječi ne izusti. Izađe držeći sve svoje stvari u ruci. Pade mu na um da bi morao na licu mjesta poderati ugovor, ali se odmah sjeti da ga je bolje spaliti.

Mala su crkvena vrata još bila otvorena, kroz ulaz vidjelo se kako plamte voštanice.

Crni uđe i stade pred voštanicom koja je gorjela odmah iza ograde pred glavnim oltarom.

Nad plamen prinese biljegovan papir pa je gledao kako izgara.

Potom svojim debelim prstima u pepeo zdruzga izgorjeli papir. Rastvori šaku i s nje otpuhne pepeo.

Pođe na izlaz, ali se sjeti onih tisuću lira koje je bio odložio u kuvertu zajedno s Molottijevom ceduljom. Izvadi novčanicu, priđe sandučiću za milodare i ubaci je u pukotinu.

Onda iz džepa izvadi još jednu novčanicu od tisuću lira pa i nju utisne kroz pukotinu.

»Za udijeljenu milost«, pomisli.

Izađe i vrati se kući. Oči mu od sna otežale, znao je da će ove noći zaspati.

Malo kasnije, don Camillo pođe da zatvori crkvu i pozdravi Krista s glavnog oltara.

— Isuse — reče — tko li će shvatiti ove ljude?

— Ja — nasmiješi mu se raspeti Krist.

PISMO

Barchini, onaj što je imao tiskaru i papirnicu, već je poduže vrijeme bio bolestan, pa je don Camillo, radi štampanja svoga biltena, morao poći u neku gradsku štampariju. Kad je tamo došao drugi put, na čitanje korekture, malko se pozabavio švrljanjem među strojevima.

Zloduh je teška hulja, ništa i nikoga ne poštuje a posvukud samo vreba i gleda kako će čovjeka nasanjkati svojim podlim podvalama: ne vreba samo u mjestima gdje se ljudi zabavljaju, dangube, gube dušu i tako dalje, nego i tamo gdje ljudi rade.

Tako: zloduh vrebao u zasjedi kraj ručnog stroja za kojim je radnik tiskao zaglavlja na listovnim papirima, a jadni don Camillo, kad je kasnije izišao iz štamparije, našao se u škripcu.

I sad, ako uzmemo u obzir da je put slaba a da je čak i najveća poštenjačina među seoskim župnicima ipak samo čovjek od krvi i mesa, šta da učini jedan jadan seoski župnik

poput don Camilla koji, vrativši se u svoje seoce, nalazi u svojoj torbi, tko zna otkud i kako, pet-šest listovnih papira sa zaglavljem provincijskog sekretarijata jedne političke stranke?

*

Koji dan kasnije, Peppone primi jedno preporučeno pismo iz grada, koje ga u prvi mah zbuni jer je na zaglavlju kuverte stajalo ime nekoga Franchinija, a on nije poznavao nikakvog Franchinija.

Međutim, u kuverti je bio list sa zaglavljem pred kojim se on nekako mehanički ukruti i lupne potpeticama.

»Dragi druže!

Jamačno Ti je poznata nova situacija koju je podmuklo stvorila Amerika iziskujući, jednom tajnom klauzulom zlokobnog Atlantskog pakta, da vlade suradnice najstrože nadziru demokratske stranke radi sabotiranja svake inicijative tih stranaka u korist mira.

Policija nas uhodi, stoga se u dopisivanju ne smijemo služiti kuvertama sa zaglavljem Partije čime bismo inače počinili neoprostivu nesmotrenost. Kuvertom sa zaglavljem Partije možemo se poslužiti jedino kad želimo, jer je nama u korist, da policija dozna određene stvari. Pravovremeno ćeš dobiti nove direktive u pogledu korespondencije.

Ovo što Ti danas pišemo najdelikatnije je naravi i mora ostati u najdubljoj konspiraciji.

Druže! Klero-kapitalistička klika huška na rat. Mir je ugrožen pa je Sovjetskom Savezu, jedinoj dobrotvornoj snazi koja je kadra obraniti mir, nužno potrebna pomoć svih najboljih drugova.

Sovjetski Savez mora biti spreman da se odupre agresiji kojom će ga podmuklo napasti pobješnjeli Zapad. Svetoj stvari mira apsolutno su potrebni ljudi od najvećeg povjerenja, s visokim stručnim znanjem, obdareni izrazitim smislom za samokritiku i svjesnom disciplinom.

Druže Bottazzi, mi smo u Tebe sigurni. Zato je Specijalna komisija jednoglasno odlučila da ti udjeli čast da uđeš u Elitnu brigadu.

Sigurni smo da će te ova vijest ispuniti opravdanim ponosom: ubrzo ćeš krenuti u SSSR kako bi u svojoj mehaničarskoj struci doprinio tamo gdje se radi za spas mira.

Slavna će zemlja socijalizma pripadnicima ove Elitne brigade mira dodijeliti isti tretman koji uživaju ruski građani. Molimo Te da u ovom uočiš još jedan dokaz velikodušnosti sovjetskih drugova.

O danu odlaska i potrebnoj opremi dobit ćeš na vrijeme detaljne instrukcije. U SSSR ćeš putovati avionom.

S obzirom na krajnju delikatnost ove stvari, naređujemo Ti da odmah uništiš ovo pismo. Odgovor uputi drugu kojega adresu imaš na kuverti. Budi nadasve oprezan, sveta je stvar mira danas više nego ikada u Tvojim rukama. Potvrdi prijem.«

Prvi put u svom životu, Peppone nije izvršio nalog Partije — nije spalio pismo.

»Neću ga spaliti«, reče u sebi. »Ovo je najljepše priznanje koje mi je dala Partija. Bogme, nisam lud da uništim jedan dokumet od takva kapitalnog značaja. Neka se sutra nađe kakva vucibatina da mi ospori zasluge, a ja mu samo tresnem pod nos ovo pismo, pa neka

se češe. Tu je crno na bijelu, prijatelju, i začepi gubicu!«

Pismo je iznova pročitao tkozna koliko puta, a kad ga je najzad znao naizust, veselo je zaključio: »Istina, valja ti zapeti, i te kako, ali od toga imaš i velika zadovoljstva!«

Jedina je muka ta što pismo ne možeš nikome pokazati. »Sad ću im skovati odgovor koji će biti još kapitalniji od pisma«, odluči Peppone. »Neka zaplaču od ganuća. Pokazat ću im kakvi su osjećaji u mene, iako nemam nego tri razreda pučke škole!«

Iste se večeri povukao u konobu i stao sastavljati odgovor:

»Druže!

Nadprirodno veličanstvo zanosnog ponosa bodri moj duh zbog izbora u Elitnu grupu Brigade mira u vezi čega sam spreman na izvršavanju viječitih naloga Partije. Dižimo proročki poklik socijalizma: »Slušati!« kao Crvena košulja Garibaldi i čekajmo odgovarajuće direktive iako bi prirodni nagon bio da krenemo smjesta. Zašto ja nikad nisam tražio ništa ali sada tražim da se mene pošalje prije svih!«

Peppone pročita šta je napisao. Naravno, tu i tamo treba ponešto ispiliti, pa i urediti interpunkciju; no, za prvi nalet, vrlo dobro!

Odložio je drugi nalet za sutra večer. S takvim stvarima nema smisla brzati; on mora sročiti jedno od onih pisama koje Partija onda objavljuje u novinama s komentarom redakcije.

Računao je da će stvar srediti u tri naleta.

*

Jedne večeri don Camillo se šetao putem prema mlinu, pušio svoju cigaru i divio se rascvjetalom proljeću, kadli se odjednom preda nj stvori Peppone.

Porazgovarali su o vremenu i poljskim radovima, ali si mogao i na milju udaljenosti osjetiti da Pepponea češe nešto deseto.

I u jednom pogodnom momentu on nače stvar:

— Ma, don vi, čujte: može li se s vama barem dva minuta govoriti kao čovjek s čovjekom, a ne kao čovjek s popom?

Don Camillo zastade i zagleda se u nj.

— Slabo si počeo — primijeti. — Ti sad govoriš kao magarac s čovjekom.

Peppone nestrpljivo odmahne rukom:

— Pustimo do vraga politiku! Htio bih da mi kažete, ali kao čovjek čovjeku, šta mislite o Rusiji.

— To sam ti kazao valjda već osamdeset tisuća puta — odvrati don Camillo.

Peppone stade.

— Tu smo sami, nitko nas ne sluša. Dajte, budite iskreni barem jednom! Nemojte potezati političku propagandu. No, šta je ta Rusija?

Don Camillo slegne ramenima.

— Peppone, šta ja mogu znati o tome? Tamo nikad nisam bio! Znam ono što sam pročitao u novinama i u knjigama. Kad bih otišao tamo, onda bih ti mogao točno reći kako se živi. No, uostalom, te stvari ti moraš znati bolje nego ja.

— I zna se da ih znam! — dočeka Peppone. — U Rusiji se dobro živi, svi imaju posla. Narod je na vlasti, nema izrabljivača, nema izrabljivanih. A ono što reakcija priča, to su puste izmišljotine!

Don Camillo ga pogleda.

— Ako to znaš, zašto me pitaš?

— Tako, da čujem i vaše mišljenje kao čovjeka. Do sada sam samo slušao vaše popovsko mišljenje.

— A ja sam zauzvrat slušao samo tvoje mišljenje kao *druga!* Mogu li ja znati i tvoje mišljenje kao čovjeka?

— Ako netko hoće biti *drug,* mora biti čovjek, a da bi bio čovjek, mora biti *drug.* Ja ono što mislim kao *drug* isto mislim i kao čovjek!

Još su malo šetali, pa Peppone opet prijeđe u napad:

— Ukratko, po vašem mišljenju, u Rusiji se manje-više živi kao što se živi ovdje!

— To ja nisam kazao — prigovori don Camillo. — No, pošto si ti to kazao, mogu samo dodati da je otprilike takvo i moje mišljenje. Naravno, uz izuzetak što se tiče vjere.

Peppone zavrti glavom.

— U redu. Ali, možete li mi onda objasniti kako to da o njoj svugdje govore i pišu tako loše?

Don Camillo raširi ruke.

— Znaš kakva je politika...

— Politika, politika... — zabrunda Peppone. — I s Amerikom je posrijedi politika, a ipak nitko za Ameriku ne kaže ono što se kaže za Rusiju.

— Stvar je u tome što svak može poći da vidi šta se zbiva u Americi, ali samo malo njih može poći da vidi šta se zbiva u Rusiji.

Peppone objasni da se radi o logičnim obrambenim mjerama. Potom uhvati don Camilla za rukav i cimnu ga k sebi.

— De, recite, kao čovjek čovjeku: ako bi netko imao priliku da ode u Rusiju raditi na

dobrom mjestu i ako bi se vama obratio za savjet, šta biste mu kazali?

— Peppone, sad mi postavljaš pitanje...

— Velečasni, ako govorimo kao čovjek s čovjekom, moramo imati hrabrosti da budemo iskreni. Dakle, šta biste mu kazali?

Don Camillo kimne glavom.

— Bit ću iskren: ako bi se radilo o poslu, kazao bih mu neka pođe.

Čudne se stvari događaju u životu. Peppone bi sad morao poskočiti od veselja. Međutim, odgovor nije nimalo razveselio Pepponea.

Dotače šešir i okrenu se da pođe. Ali se dva koraka dalje ponovo okrenu.

— A kako možete čiste savjesti čovjeka savjetovati neka pođe nekamo gdje vi ne znate kako je? — upita.

— Znam bolje nego što ti misliš. Ako ti nije poznato, ali ja čitam i vaše novine, a u vašim novinama pišu ljudi koji su bili u Rusiji.

Peppone mu naglo okrene leđa.

— Novine! Novine! — udalji se gunđajući.

*

Don Camillo je pucao od sreće i ode se povjeriti Kristu s glavnog oltara. Sve mu je potanko ispripovjedio.

— Isuse — zaključi don Camillo — sad je na sto muka. Htio bi odgovoriti da odbija poziv, ali s obzirom na svoj položaj nema tri čiste da odbije ono što su mu kaponje servirale kao nekakvu veliku čast. Zato je potražio mene, u nadi da ću mu ja govoriti o životu u Rusiji i tako mu dati snage da odbije. A sad ne zna kako će i šta će jer odgovoriti mora. Zaista, ne bih mu htio biti u koži!

— Niti bih ja htio biti u tvojoj koži, kad bi Bog to i dopustio — strogo mu odgovori Krist. — Jer bih bio u koži zlobnika!

Don Camillo osta otvorenih usta.

— Ali . . . ali — najzad izmuca — ja sam se samo našalio s njim.

— Šala je šala sve dok ne počneš uživati u mukama onoga koji je tom šalom pogođen.

Don Camillo pođe pognute glave. Dva dana kasnije, Peppone primi još jedno pismo:

»Dragi druže!

Na žalost, moramo Ti javiti da zbog nastalih teških komplikacija ni ti niti itko od Elitne grupe određene za Brigadu mira ne može krenuti. Molimo te da nam oprostiš što smo Te i nehotice razočarali. Služit ćeš stvari mira i ostajući ovdje.«

Nikad se nije doznalo tko je to, koristeći se tamom, ušao u crkvu i donio jednu debelu voštanicu. Samo se zna da je don Camillo našao upaljenu voštanicu pred Kristom, na ogradi ispred glavnog oltara.

PLES SATOVA

Pravo rečeno, Rocca — sjedište općine — tako je bila zapuštena da se otkidala u komadima. Stoga, kad je stigla četa zidara i stala dizati skele oko tornja Roke, cijelo selo uzdahnu: »Najzad!«

Ne zato što bi marilo za estetiku, u onim krajevima nitko ne daje za estetiku ni prebijene pare, već se cijeni kao lijepo ono što je dobre kvalitete i dobro služi svojoj svrsi. Stvar je, međutim, bila u tome što je svak morao, prije ili kasnije, po nekom poslu ići u općinu, pa su ljudi, prolazeći kroz pridvorje Roke, neprestance strepili da im na glavu ne padne kakva cigla ili komad krovnog vijenca.

Zidari su podigli skele, obložili ih mrežama da žbuka ne pada po onima što dolje prolaze, i rad na renoviranju započe.

Trajao je točno mjesec dana, a onda jedne noći radnici sve razložiše i ujutro ljude iz sela — a i druge koji su došli izvana, jer je bio tr-

žišni dan — dočeka iznenađenje: renovirani toranj.

Rad je bio izvršen dobro, stručnjački. Naravno, tu nije izostala ni neizbježna politička aluzija: na tornju, ispod vijenca, bio je pribijen velik pano na kojem je stajalo: »Ove radove NIJE financirao Fond američke pomoći.«

I don Camillo se našao među svijetom koji je radoznalo dojurio na trg čim se pronio glas da su skinuli skele, a Peppone, koji je samo to čekao, kako ga ugleda, tako nekako izmanevrira da mu se nađe za leđima.

— Onda, šta kaže velečasni?

Don Camillo i ne okrenu glavu.

— Lijepo, lijepo — odgovori. — Samo, šteta što onaj pano kvari opći izgled.

Peppone se okrene svom štabu koji se, gle puka slučaja, također našao tu:

— Jeste li čuli? Velečasni kaže da po njegovu ukusu onaj pano kvari opći izgled. Znate šta, skoro bih rekao da i ja dijelim njegovo mišljenje.

— Kad je riječ o estetskom sudu, onda treba voditi računa o mišljenju velečasnog — usklikne Suhi. — Što se mene tiče, velečasni ima pravo.

Malo su diskutirali a onda Peppone odluči:

— Neka netko pođe tamo i naredi da skinu pano. Tako ćemo također pokazati da smo sasvim drukčiji od onih tipova koji hoće uvijek imati pravo.

Dva minuta kasnije netko potegnu užad i pano se začas spusti. I tad se pojavi glavno iznenađenje: sat.

U selu je od pamtivijeka postojao samo jedan sat — na crkvenom zvoniku. Sad je selo dobilo sat i na Roki.

— Dan je, pa se ne vidi, ali znajte da ima svjetleći brojčanik — Peppone požuri da objasni. — Možete vidjeti koliko je sati čak i milju daleko.

Uto se s vrha Roke oču neka škripa a Peppone zaurla:

— Tišina!

Trg je bio pun puncat, ali se na nj spusti posvemašnja tišina i u toj tišini novi sat odbi deset otkucaja.

Jeka desetog otkucaja još je treperila u zraku, kad sa crkvenog zvonika stade otkucavati deset sati.

— Lijepo — don Camillo će Pepponeu — ali vaš sat brza gotovo dva minuta.

Peppone zavrti glavom:

— Moglo bi se, naprotiv, kazati da vaš sat kasni gotovo dva minuta!

Don Camillo se ne uzbudi:

— Da, moglo bi se kazati, ali je bolje ne kazati iz jednostavna razloga što je moj sat u sekundu točan, kao što je bio u sekundu točan već trideset ili četrdeset godina, i stoga vrlo dobro vrši svoju dužnost. Zaista, nije trebalo rasipati općinske novce da bi se postavio onakav lokot na tornju općinske palače.

Peppone bi htio koješta lanuti, ali mu karburator zataji od prebogate smjese i od svega onoga samo mu iskočiše kao štap debele žile na vratu.

Suhi upade i dižući prst viknu:

— Vama je krivo jer biste htjeli držati monopol i nad vremenom! Ali vrijeme ne pripada kleru! Vrijeme pripada narodu!

Sat na Roki odbi četvrt sata a trg se učas ispuni tišinom.

Prođe prva minuta, prođe i druga minuta. Potom, i sat na zvoniku odbi svoju četvrt.

— Sad brza još više! — reče don Camillo. — Za dobra dva minuta.

Ljudi izvadiše iz džepova prsluka svoje debele Roskoffe, privezane za lanac, i na sve strane izbiše diskusije.

Da izludiš. Jer, sve do toga trenutka, u tom se kraju nikad nije pazilo na minute. Minute i sekunde, to je roba koja spada u grad gdje se nesretnik muči da ne izgubi ni sekundu, a ne vidi kako mu na taj način izmiče cijeli život.

Kad je sat s Roke odbio deset i pol, a dva minuta kasnije odazvao mu se onaj sa zvonika, već su se nazirale dvije struje, jedna koja je navijala za svećenikov sat, i druga koja je navijala za općinski sat. Ništa doduše ozbiljno, jer se sukob nije širio dalje od džepova prsluka i srebrnih katanaca.

Ali je Suhi dotle već ubacio u četvrtu i sad se izdera:

— Onoga dana kad sat Roke odbije čas proleterske osvete, neki će tipovi shvatiti da su zaostali ne samo dvije minute nego dva stoljeća!

Ništa naročito. Ali je nesreća bila u tome što je Suhi popratio svoju recitaciju prijeteći prstom don Camillu pod samim nosom. A don Camillo je bio don Camillo.

I don Camillo je reagirao odlučno: pružio je ruke i nabio kapu Suhom preko očiju, pa mu je iskrenuo naopako, klasičnim »uvrtajem«.

Peppone zakroči naprijed.

— A šta biste rekli, velečasni, kad bi se netko ovako našalio s vama? — upita stegnutih zuba.

— Trebalo bi pokušati! — odvrati don Camillo. — Međutim, do danas nije još nitko pokušao!

Na Pepponea se spusti dvadeset šaka, vukli su ga natrag.

— Čovječe božji, ti si predsjednik! — govorili mu. — Ne smiješ se kompromitirati uplitanjem u ovakve stvari!

Grupa crvenih opasno stegnu krug oko don Camilla dobacujući mu svašta.

Don Camillu ponesta zraka, osjeti potrebu da nečim maše. A prva mahalica koja mu se našla nadohvat bila je, po običaju, jedna klupa.

S klupom u šakama i s kotlom pod parom, don Camillo je bio ciklon. Oko njega se učas stvori vakuum, ali na trgu krcatom ljudima i tezgama nagla praznina u jednoj točki znači i nagao pritisak u svim ostalim točkama. U rusvaju se raspade jedna gajba kokošiju, jedan se konj stade propinjati. Urlalo se, mukalo i njištalo.

Crvena se grupa raspršila, ali je i Peppone, u pridvorju Roke, opsjednut legijom onih koji nisu htjeli da im se predsjednik kompromitira, uspio dohvatiti jednu klupu.

Pod punim gasom i s klupom među šakama, i Peppone je nešto nalik na ciklon te više ne zna ni tko mu je prijatelj a tko neprijatelj.

Svijet ustuknu, a Peppone sporim i sudbonosnim korakom pođe prema don Camillu koji ga je vidio i sad ga čekao čvrsto ukopan, s klupom u rukama.

Sav se puk svalja prema rubu trga, samo je Suhi nekako ipak zadržao kontakt sa zdravim razumom pa naglo skoči pred Pepponea:

— Šefe, pusti! Šefe, ne pravi gluposti! Šefe, promisli!

Ali je Peppone neumoljivo napredovao prema središtu trga, a Suhi je govorio sve uzmičući.

I tako se u jednom zgodnom trenu nađe između don Camillove klupe i Pepponeove klupe, ali se ipak ne povuče. Stade, da dočeka potres.

Svijet se bio utišao ali su se već, iza Pepponea, grupirale najokorjelije crvene face, a iza don Camilla stari zemljoposjednici što su osjetili nostalgični zov drevne batine i u šakama stiskali teške šimširove i trešnjeve štapove. Činilo se kao da su se dvije strane prešutno dogovorile: čim Peppone i don Camillo uposle svoje klupe, prolomit će se opća terevenka i uzajamno čašćenje.

Nastao je trenutak mrtve tišine, već su Peppone i don Camillo htjeli izmahnuti klupama, ali se uto zbi nešto nenadano i čudesno: sat s Roke i sat sa zvonika stadoše odbijati jedanaest sati. U isti čas, istodobnim udarcima.

I oba su sata pokazivala točno jedanaest sati, točno u tisućinku.

Klupe padoše, vakuum se popuni. Don Camillo i Peppone se nađoše, kao da su se prenuli iza sna, usred svijeta koji je nizao hvalospjeve svojoj robi i razgovarao o poslovima.

Peppone se uputi prema Roki, a don Camillo prema župnom dvoru.

Suhi ostade u mjestu, nasred trga, mučeći se da dokuči šta se to dogodilo koga vraga.

Najzad se mahnu uzaludna posla, a kako je tu blizu bila tezga s osvježavajućim pićima, a crveni svi bili daleko, ode da popije jednu coca-colu.

RAZBIJAČ

Svako selo ima svoga razbijača, a'Merikan je to bio u Fontanacciu. Prije no što će otići u Ameriku, zvao se Gigi, Gianni ili nekako tome slično; a kad se vratio, dadoše mu nadimak 'Merikan. I taj mu nadimak bijaše sva stečevina nakon trideset godina obaranja stabala po šumama Kanade.

Nakon trideset godina rada imao je u džepu upravo toliko novaca koliko mu je trebalo da se vrati u Fontanaccio i primi mršavu očevu baštinu: osam ili devet biolki zemlje i trošnu potleušicu koja se kanda nije raspadala jedino oklade radi.

'Merikan je odmah postao razbijač Fontanaccia, ali ne zato što bi imao dušu kakva camorriste[1] ili goru od toga, nego jednostavno zato što je od svih krštenih duša u Fontanacciu on bio najkrupnija i najjača živina.

[1] Camorrista, član Camorre, tajnog udruženja kriminalaca u Napulju u 19. stoljeću. (*Prev.*)

Sa svojih četrdeset i pet godina, sva mu je pamet bila u tome da zubima uklješti naslon kakve teške stolice pa da je diže snagom svojih čeljusti.

'Merikan je imao snagu caterpillara[1], a ako bi ga upregnuli za plug u paru s volom, ne bi se obrukao iako je za volom zaostajao i po okretnosti i po inteligenciji. Prirodno, u Fontanacciu se malo-pomalo oko 'Merikana stvorila klapa, njemu slične bičine i junčine primamljeni čarom onoga stroja od mesa, zasnovali su najmoćniju družbu gnjavatora pod kapom nebeskom, i nije bilo proštenja koje ta banda ne bi obveselila svojim bezobraštinama. 'Merikan je imao zadaću tenka, ulazio je u akciju samo u odsudnom trenutku. Ali, kad bi se pokrenuo, bio bi gori od potresa.

'Merikanova je banda krstarila po svim stranama uzduž i poprijeko, ali nije zalazila u don Camillovo selo. Od sama početka zaobilazila ga je u širokom luku jer je tamo vrlo gadan vjetar puhao onima koji su naokolo pravili kravale. Međutim, dogodi se to da se jedan iz te družbe zagleda u djevojku iz Molinetta; četiri je večeri zaredom obilazio taj kraj na biciklu, a pete je večeri najzad sreo djevojku i počinio nesmotrenost da je zaustavi; nato iz grma iskočiše tri momka koji otpremiše junčića kući u Fontanaccio, ali dobro natovarena punom vrećom batina.

Više se nije radilo o osobnoj stvari. Jedno je selo nanijelo uvredu Fontanacciu i tako 'Merikanova družba krenu ratnom stazom.

Jedne subote, za kasna popodneva, 'Merikanova družba pojavi se na trgu neprijateljskog sela.

[1] Caterpillar, marka traktora gusjeničara. (*Prev.*)

Kako su izvršili opću mobilizaciju, bilo ih je više od šezdeset, sve samih odlučnih ratnika.

Stigli su pojedinačno, na biciklima. U grupama su ušli u gostionice, u one dvije kavane, i hinili kao da se tu sad slučajno sreću i jedan drugoga bučno su pljeskali po plećima.

Suhi, u koga su oči bile sokolove, odmah ukopča koliko je sati i odjuri da obavijesti Pepponea.

— Uzmi moj motor i skupi ljude — naloži mu Peppone. — Neka ne upadnu u oči; zbor u Pučkom domu.

Potom Peppone sjede, zajedno sa Surim i Grubim, za jedan stol Cirove kavane pod portikom na trgu.

U tom trenu puče urnebesna dreka i na trg stiže 'Merikan.

Odmah se oko njega stvori desetak onih iz Fontanaccia, galamili su, kadili mu i nizali hvale kako je već običaj u tim krajevima kad se nađu najmiliji drugovi. Onda ga odvukoše pod portik i posadiše za jedan kavanski stol. Kakav slučaj, upravo kraj stola za kojim su sjedili Peppone i drugovi.

— Tu smo — zabrunda Peppone. Nije bilo teško shvatiti da će sad početi uobičajeni refren.

»Kako si, šta nam radiš, otkuda i ti ovdje, čime se inače baviš, de popij jednu, no, još jednu, moraš ako si pravi drug.« Prvi dio manevra brzo se odvio popraćen gromoglasnom bukom. 'Merikan uli u se nadušak desetak čaša vina jednu za drugom a za to je vrijeme pristizao ostatak klape, oni što su se bili svratili u drugu kavanu i gostionice, i svi su se zbijali oko Pepponeova i 'Merikanova stola.

Odjednom jedan od junaka vikne:

— Hej, 'Merikan, šta kažeš za ovo selo?

Peppone stisnu pesnice shvaćajući da je čas kucnuo i skupi se za skok; ali igra nije još bila otvorena.

— Pa, nije loše, nije loše — odgovori 'Merikan. — Samo, ne sviđa mi se kip.

— Kip? — zaurla junak. — Gle, molim te! A zašto?

— Jer je krivo nasađen — objasni 'Merikan.

Na dnu seoskog trga, nasuprot crkvi, bio je jedan kip. Ništa posebno: stari, mramorni Herkul, sa svojom toljagom, stoji na velikom kamenom paralelopipedu. Jedan cjelovit blok koji je počivao na pedalj visokoj mramornoj stepenici.

Farnesi su ga bili posadili, *temporibus illis,* i nitko ga dotle nije takao jer nitko nije prozreo nikakve političke aluzije u onoj kamenoj ljudeskari. Kip koji nikada nije smetao živoj duši a niti bi mogao smetati. A evo gdje se sada kip ne sviđa 'Merikanu.

Upravo 'Merikanu koji je mogao imati smisla za umjetnost koliko i španjolsko govedo. Stvar je bila i odveć smiješna.

— Krivo nasađen? — opet zaurla ista junačina. — Kako to misliš?

— Lijepo. Nije simetričan — objasni 'Merikan koji je dotle iskapio još jednu čašu vina. — Ja sam u Americi vidio more kipova, ali su tamo svi simetrični.

— 'Merikan, ni vraga ne razumijem! — prigovori mu drug. — Budi jasniji.

'Merikan izli u ždrijelo još dvije čaše pa ustade, a činio se kao gora, toliko je bio visok i masivan. Učini sebi mjesta, prođe ispred Pepponeova stola, izađe iz portika i sporim korakom pođe prema kipu.

Peppone i njegovi također ustadoše i izađoše iz portika. Cijela je družba iz Fontanaccia

okružila kip, ali kad je Peppone prišao, pred njim se put rastvori kako bi mogao izvoljeti u prvi red.

'Merikan se jednom nogom naslonio na mramornu stepenicu, držao se kao da o nečemu razmišlja, a zapravo je samo čekao da stigne Peppone. I zaista, čim je Peppone izbio u prvi red, 'Merikan reče:

— Ovaj kip nije simetričan jer nije dobro postavljen.

Dugim rukama obujmi podnožje kipa i priljubi lice uz kamen.

Odjednom nape sve mišiće i izvede trzaj.

Kosti onoga golemog stroja od mesa škripnuše, ali se kameni paralelopiped pomače za osminu kruga i sad se Herkul, koji je dotle gledao prema sjeveru, okrenuo prema sjeveroistoku.

Svijet je samo zinuo od zaprepaštenja.

— Tako je ljepše — reče 'Merikan. — No, ako se nekome ne sviđa, neka zovne predsjednika, on je jak, pa će ga vratiti na mjesto.

Družba iz Fontanaccia ispali salvu pomamnih urlika, a Peppone je mijenjao boje.

Ono što je 'Merikan izveo bilo je dostojno tovarnog konja. U Pepponea su mišice bile nalik na dva brestova debla a duž leđa kao da je imao gredu od armiranog betona, ali se ipak nije osjećao kadrim za takav pothvat. Uostalom, ako pokuša i kiksira, tek je onda gotov.

Krug se bio zgusnuo; straga je stajao Suhi sa svojom družbom.

Peppone istupi naprijed.

— Vrati ga na mjesto — tvrdim tonom naloži 'Merikanu.

— Meni se sviđa ovako — odvrati 'Merikan. — Ako se vama ne sviđa, okrenite ga kako je

bio prije. Ako vam ne upali, neka vam pomogne vaša klapa.

Peppone stegne pesnice:

— Ovu ćeš provokaciju platiti! — zaurla. — Vrati kip na mjesto!

'Merikan udari u smijeh.

Sad se već radilo o sekundama. I Pepponeova i 'Merikanova družba stajale su napetih živaca, spremne za okršaj. Nitko nije imao ništa u rukama, ni na jednoj ni na drugoj strani, ali je svak, zna se, bilo u džepu, bilo za pojasom od hlača držao ili željezni klin ili francuski ključ.

Samo što nije počeo pokolj.

I nato u onome muku gromko odjeknu don Camillov glas.

— Samo čas, mladići! — veselo viknu don Camillo probijajući se kroz gomilu pa se posadi između dva tabora. — Ako se ne varam, ovdje se radi o teškom nesporazumu!

— Tu nema nikakva nesporazuma! — zaurla Peppone. — Onaj tko je okrenuo kip ima da ga vrati na mjesto!

— Točno — nasmiješi se don Camillo i okrenu se 'Merikanu. — Ako se ne varam, vi ste okrenuli. Prema tome, vratite ga na mjesto.

'Merikan slegne ramenima:

— Meni se sviđa ovako — zagunđa. — Ako se predsjedniku ne sviđa, neka ga on vrati.

Peppone se trgne za skok, ali se preda nj isprije či don Camillo.

— Mladiću, vi odveć zahtijevate — nastavi don Camillo, i dalje govoreći 'Merikanu. — Predsjednik je najviša ličnost u selu, njegova zadaća nije da ispravlja kipove; ima on drugih krivina koje mu valja ispravljati. Za ispravljanje kipova dovoljan je župnik.

Don Camilo zavrne rukave i polako priđe golemom kamenom paralelopipedu. Činio mu se još i većim, neizmjernim. Znao je da nema dovoljno snage. Samo je živina poput 'Merikana mogla izvršiti takav pothvat.

No, našao se pred kipom; zagrlio je podnožje i lijevi obraz priljubio uz hladan kamen. Iznad ljudi zgomilanih u krugu vidio je širom raskriljena crkvena vrata i upaljene svijeće na glavnom oltaru podno nogu raspetoga Krista.

— Isuse — don Camillo će očajnički — nisam ni počeo, a već me snaga izdaje!

— Važno je samo da te vjera ne izda — šaptom mu odvrati Kristov glas.

Trgom se prolomi krik i don Camillo spusti ruke da vidi što se to zbilo: svijet je oko njega mahnito pljeskao jer se kip pomakao i vratio na svoje mjesto.

Don Camillo odloži za kasnije analizu toga fenomena; sad se mora pozabaviti nečim daleko važnijim.

— Sve se vratilo na svoje mjesto — reče, postavljajući se ponovo između dvije družbe. — Zahvaljujući posredovanju Crkve šala ovoga mladića ostala je samo šala. Neka svak krene kući veselo, sretno i uz Božju pomoć!

Uto na trg stiže kamiončić s karabinjerima i ta činjenica nagna 'Merikana i njegovu klapu da zbrišu.

— Šta se to događa? — marešalo upita sopćući pošto se probio kroz gomilu.

— Ništa naročito — umiješa se don Camillo. — Samo se vodila diskusija o nekim estetskim problemima.

Te večeri je Peppone legao, ali se osjećao kao da mu živ mačak grebe crijeva. No, njega nije peklo ono s 'Merikanom. Ono s 'Merikanom jest težak knedl, ali i njega nekako možeš pro-

gutati. Jer, ako promisliš, 'Merikan i nije čovjek. On je slon, a sama ti logika kaže da se čovjek ne može osjećati poniženim ako je slon jači od njega.

Ali kost što mu je zapela u grlu, to je ono s don Camillom. Don Camillo nije slon, nego čovjek kao Peppone. A don Camillo je vratio kip na mjesto.

Peppone se okretao u krevetu do jedan po polnoći. Dotle mu se onaj mačak u crijevima udvostručio. Jer, don Camillo je njega, Pepponea, ponizio i kao čovjeka i kao predsjednika jedne stranke. »Zahvaljujući posredovanju Crkve«, kazao je don Camillo.

U dva po polnoći Peppone iskoči iz kreveta, obuče se, siđe u kuhinju i u jednom dahu iscijedi bocu vina. Potom izađe i stade lutati pustim i nijemim ulicama zaspalog sela. Magla se bila spustila, gusta magla od koje nisi vidio ni tri metra pred sobom. Peppone je lutao izmučene duše i u jednom se trenutku preda nj nađe kip. »Ako je upalilo onome prokletom popu, zašto ne bi upalilo i meni?« pomisli gnjevno. U optoku mu već vino kružilo i grijalo mu cilindre.

»Isuse Kriste!« zazva Peppone, bjesomučno grabeći podnožje kipa, »ako si pravedan i ne navijaš za popove, moraš i meni dati snagu koju si dao don Camillu!«

Učinilo mu se da mu svi zglobovi pucaju, ali se kip pomaknu za osminu kruga i Herkul je opet gledao prema sjeveroistoku.

Tako je silno otpuhnuo da bi se oda nj odbio cijelu milju i kakav teretni jedrenjak sa tri jarbola.

»Hvala, Isuse«, reče Peppone. »Sve sam više uvjeren da si poštenjak neutralac i da se ne baviš politikom.«

Jedva jedvice stiže kući. Više ništa nije funkcioniralo na njemu. Sve ga je boljelo. Osjećao se kao da je preko njega prešao parni valjak. U jednom dahu iskapi još jednu bocu vina i baci se na krevet gdje strmoglavce utonu u olovni san.

*

Slijedećeg jutra, oko deset sati, kad se magla razišla, netko uoči da kip opet stoji nahero i podiže uzbunu. Stvar je bila jasna: u noći su oni iz Fontanaccia došli i ponovili pothvat i izazov.

Suhi odjuri k Pepponeu kući i kako ga nađe još u krevetu, pokuša ga probuditi. Ali mu dotače čelo i osjeti da gori. Bila je to groznica za dinosaurusa i Suhi odustade od daljnjih pokušaja.

Vrati se u Pučki dom da upozori ljude neka ništa ne poduzmu dok šef ne uhvati opet kontakt s razumom; no, uzbuđenje je dotle silno naraslo i ljudi su u svemu tome gledali stvar koja se tiče cijelog sela.

Treba dati lekciju onim zlosretnicima iz Fontanaccia.

»Večeras idemo u Fontanaccio i prebijemo ih sve redom, od 'Merikana do posljednjeg junčića. Bude li trebalo, prebit ćemo i one koji ne spadaju u njihovu klapu.«

»Ako kakav prokleti doušnik otkuca stvar, pa se umiješaju karabinjeri, ništa za to. Onda ne idemo večeras, nego neku drugu večer. Ali račune moramo pošto-poto srediti. Teško onome tko dira u kip. Tko ga je okrenuo, mora ga vratiti na svoje mjesto.«

S tim su zaključcima ljudi dočekali večer, a don Camillu ih je prenio Barchini, njegov službeni informator.

Zapravo, u prvi mah don Camillo nije ništa shvatio od onoga što mu je kazivao Barchini. Jer je don Camillo još ležao, na njemu nije bilo ni koščice koja ne bi škripnula pri najmanjem pokretu, niti živčanog končića koji bi mogao napeti bez urlika bola. Kad se, nakon podviga s kipom, vratio u dvor, morao se smjesta opružiti u postelju pa ga za nju kao mrtva prikovala groznica dostojna nosoroga i držala ga sve do iduće večeri.

Barchini mu ponovi cijelo izvješće, radilo se o ozbiljnoj stvari, pa je don Camillo stenjući ustao iz kreveta. Dao je napuniti vrelom vodom kabao za pranje rublja, pa se prepustio jednoj od onih kupki što će čovjeka ili ubiti ili ga osoviti na noge, makar bio i u težem stanju no što je bio don Camillo.

Onda se iznutra zalio s pola boce konjaka kako bi uskladio unutarnju temperaturu prema vanjskoj i najzad mu je motor funkcionirao pa je ubacio u prvu.

Ali, već je bilo prekasno: mnogo je njih iz Fontanaccia dobilo svoje uz kategoričan ili-ili: »Ako ona vaša bičina sutra ne dođe da vrati kip na mjesto, sutra uvečer izvodimo bis.«

Što je značilo da će sutradan (ili nekog drugog dana, ako bi se uplela policija), četa krenuti u Fontanaccio s puškama, jer je bilo sigurno da će im oni iz Fontanaccia prirediti vatreni doček.

Don Camillo posudi od Pasottija dvokolicu i oko polnoći krenu u Fontanaccio.

Ode ravno kući 'Merikanu; vrata mu otvori prestrašena starica.

'Merikan je bio u krevetu, raširio je oči ugledavši don Camilla.

— Životinjo prokleta! — zaurla don Camillo. — Zbog tebe će se dva sela među se poklati! Zašto si opet makao kip?

— Nisam ja! Kunem se! — zajeca 'Merikan. — Kako sam se vratio kući, morao sam leći jer se više nisam mogao držati na nogama. Sve su mi kosti pucale! Nisam ja! Evo, pitajte baku!

Starica se prekriži:

— Kunem se presvetim križem da je jučer legao u krevet čim je došao i otada se nije makao!

— Onda je to učinila tvoja banda! — zagrmi don Camillo.

— Pojma nemam, pojma nemam, kažem vam! — zavapi 'Merikan.

Don Camillo se okrenu starici:

— Naložite vatru i pristavite vodu! Pun kabao. Kad vam uzavri, zovnite me.

Kad je kabao u staji bio spreman, 'Merikan je morao sići na kuhanje kostiju kao što je već učinio don Camillo. Potom se morao obući i popeti u dvokolicu kraj don Camilla.

— Kamo me vodite? Ništa nisam skrivio — cvilio je 'Merikan.

Oko dva sata stigoše u selo, a magla bila i gušća nego prve noći. Kad su se našli pred kipom, don Camillo naloži 'Merikanu:

— Naprijed! Ja ću ti pomoći!

Sve snage upriješe, ali kamen ne pomakoše ni za centimetar.

— Da se nisi maknuo odavde — reče don Camillo.

*

Uz božju pomoć, Peppone nekako siđe, a don Camillo mu reče neka se odjene i pođe s njim.

— Ako ne vratimo kip na mjesto, ovdje će se izručiti gnjev božji. 'Merikanu su sve kosti

pukle i nema snage, meni su također kosti pukle, pa ni zajedno nismo ni za što. Hodi nam pomoći.

Peppone stade stenjati:

— Kako, kad me ni noge ne slušaju?

— Ne pričaj, nego ogrni kabanicu i kreni.

Peppone nije mogao izdržati, morao se osloboditi barem jednog živoga mačka što mu je vrtkao u crijevima:

— Velečasni, ako su vama i 'Merikanu pukle kosti zato što ste pomaknuli kip, onda zašto ne vjerujete da su i meni pukle kad sam ga i ja pomakao?

Bili su u Pepponeovoj kuhinji; don Camillo otvori kredenc, izvuče jednu bocu, otčepi je i pruži Pepponeu:

— Pij, ubojico!

Peppone ispi pa se ogrne kabanicom i pođe za don Camillom.

'Merikan je čekao, sjedio je na stepenici kipa i od velike studeni drhtao kao prut.

Sva trojica zagrliše podnožje i uzeše ga cimati sitnim trzajima. Svaki bi trzaj otkinuo po tri jauka bola. Ne zna se je li trzaja bilo pet, petsto ili pedeset tisuća, ali se kip vrati na svoje mjesto.

— Spavat ćeš u dvoru — don Camillo reče 'Merikanu. — Ljudima ću kazati da si došao rano izjutra da vratiš kip na mjesto, u prisutnosti mene i predsjednika, a kako više nisi mogao stajati na nogama, to sam te ja zadržao kod sebe.

U župnom dvoru 'Merikan se sruši na divan u blagovaonici i više se i ne pomače. Don Camillo baci na nj kabanicu i ode k Pepponeu koji je sjedio na divanu u hodniku.

— Kad bih samo imao snage dignuti ruku, tako bih te raspalio da bi tikvom tresnuo u onaj kut! — usklikne don Camillo.

— Kao da jeste — promrmlja Peppone i svali se svom dužinom na divan.

— Moja je kuća postala pučka spavaonica! — vrisne don Camillo.

Nađe još neke krpe kojima će pokriti Pepponea pa se uz teške napore dovuče u svoju sobu i sruši na krevet.

— Isuse — šapne — ti odredi tko je od nas trojice najveći nesretnik i na njegovu glavu položi svoju presvetu ruku.

Isus odredi da je najveći nesretnik Peppone i na njegovu glavu položi svoju presvetu ruku i tako, kad se ujutru probudio, Peppone je u glavi imao blistavu ideju koju htjede odmah i ostvariti, usprkos tome što je teškim mukama plaćao rukovanje čekićem.

Iskovao je četiri željezne skobe od po tri kilograma pa ih odmah dade najboljim cementom zabetonirati tako da drže podnožje kipa za stepenicu, kako ne bi više nitko, pa ni sam Merkul što obitava na onom podnožju, pomakao kip makar i za cigli milimetar.

Priča je na kraju dobila sretan obrat: djevojka je uzela junčinu iz Fontanaccia a sinu koji im se rodi dadoše ime Ercolino, i on prekide žicu mržnje koja je dijelila dva sela i poveza ih žicom ljubavi.

EMPORIJ PITACIÒ

Sa dvadeset i pet godina Giosuè Bigatti više nije mogao trpjeti da ga cijelo selo zove Pitaciò[1] i ode raditi u grad.

Petnaest je godina ostao, pa se vratio u selo dobro odjeven, dobro opremljen novcem i dobro oženjen.

Na trgu otvori lijep dućan na kojem je pribio natpis:

GIOSUÈ BIGATTI
& SIN

EMPORIJ[2]
Kućne potrepštine

Sin spomenut u natpisu nije imao ni punih deset mjeseci; no, kako bilo da bilo, sin je bio

[1] Pitaciò, u parmskom narječju »puran«, prema tome i »glupan«, »tikvan« (*Prev.*)

[2] Emporij, uobičajeni naziv, osobito u talijanskoj provinciji, za trgovine koje prodaju »sve i svašta«. (*Prev.*)

tu i zvao se Anteo Bigatti. Ali ljudi nisu mnogo razmišljali. »Giosuè Bigatti i sin Emporij«, skovaše u tren oka.

A kako se Giosuè Bigatti zvao Pitaciò, to je Anteo Bigatti nazvan Emporij Pitaciò.

Anteo nije bio ni kriv ni dužan, ali je Bigattijeve pratila ta kleta sudba i nadimak mu osta na grbači. Otac mu i majka i ne pokušaše se oprijeti. A kad se jednog dana Anteo, dotle već dječarac od šest godina, vratio iz škole u suzama jer da su ga drugovi nazvali Emporij Pitaciò, otac mu reče:

— Samo ih pusti neka te zovu kako hoće, Anteo. Kad odrasteš, ti ćeš njima pokazati tko si i šta si!

Anteu se u mozak usadiše očeve riječi i otada dalje, kad bi ga zvali Emporij Pitaciò, progutao bi knedl a da ni okom ne trepne.

Međutim, kad je napunio sedamnaest godina, ta stvar ga počela smetati jer su ga i djevojke zvale Emporij. I onda reče ocu:

— Pošalji me u grad u školu.

Nitko u selu nije znao šta koga vraga Emporij uči u gradu. Dolazio je u selo preko ferija, a kad bi ga prijatelji pokušali ispipati, izvukao bi se odgovorom: »Učim trgovačku praksu.«

A kad je Emporij napunio dvadeset i dvije godine, u selu prasnu bomba: Emporij uči pjevanje! Piše u novinama, u provincijskoj kronici: Na pokusu u Konzervatoriju posebno se istakao Anteo Bigatti.

Tu nije bilo nikakve dvojbe, jer je i u izlogu Emporija s kućnim potrepštinama bio za staklo zalijepljen list s viješću, uokvirenom crvenom olovkom, o pokusu u Konzervatoriju.

Čekali su da Emporij dođe preko ferija, ali Emporij ne dođe. »Emporij se izgubio u magli«, rekoše ljudi.

Pet godina kasnije stari je Bigatti umro. Stara je nekoliko mjeseci tugovala u dućanu, a onda jednog jutra rolo se na dućanu ne podiže, štaviše, osta zauvijek tako spušten. To su se supruzi Bigatti sjedinili.

»Možda je i on umro«, govorili su ljudi kad se Emporij nije pojavio ni na očevu ni na majčinu sprovodu.

Ali Emporij Pitaciò nije bio umro i jednog lijepog dana on izbi na danje svjetlo s treće strane nekih novina:

»Gromki uspjeh tenora Antea Bigattija u Argentini.«

Svijet u selu nije znao šta bi mislio. Nije mogao probaviti to da je Emporij Pitaciò bio kadar postići nešto tako veliko.

Zatim su to morali probaviti, jer je slava imena Anteo Bigatti sve više rasla, a kad je najvažniji nacionalni dnevnik objavio intervju koji je Anteo Bigatti dao njegovu njujorškom dopisniku, selo se raspomamilo.

U intervjuu je Anteo Bigatti kazao da će, pošto ispuni svoje glavne obveze prema najvećim teatrima u Americi, pjevati u Evropi, a prema tome i u Italiji; i to je bilo dobro. Ali se, dalje, tvrdilo da je Anteo Bigatti rođen *»u Castellettu, seocetu na obali Pada...«*

»Svinje bezobrazne«, bučali su ljudi u selu. »Anteo Bigatti rodio se ovdje, a ne u Castellettu! Anteo Bigatti je naš!«

Peppone je dao napraviti fotokopiju izvoda iz registra rođenih koju je poslao onom dnevniku popraćenu pismom vatrenog prosvjeda. Direktor dnevnika iskoristi priliku da u selo pošalje jednog specijalnog dopisnika koji će skupiti materijal o djetinjstvu velikog tenora.

Ispalo je da je svak znao poneku zgodu koja je svjedočila o izvanrednom smislu za pjevanje

što ga je Anteo Bigatti pokazivao još dok je bio dječačić, kao što je također ispalo da je u svoje vrijeme svak već govorio: »Od ovoga djeteta bit će nešto veliko.«

Samo je don Camillo, kad je novinar došao k njemu, izjavio da mali nije imao ni blage veze s pjevanjem.

— Bio mi je najgori pjevač u koru, to dobro pamtim. Tako slab da sam ga morao istjerati, nije imao ni glasa ni sluha, ma ni trunka. Kao dječak bio je mučaljiv, uvijek kiseo i prilično antipatičan.

List je doslovce objavio i don Camillovu izjavu, a to je bilo nešto tako strašno za selo, da je Peppone organizirao protestni miting na kojem je s negodovanjem osudio *»one koji, premda nose mantiju svećenika kršćanske vjere, koriste svaku priliku kako bi klevetali slavne umjetnike koji su prsnuli s podašnih mladica zdravog radnog naroda.«*

I dalje je rekao kako se *»selo ponosi što ima za sina Antea Bigattija iako je srednjovjekovno mračnjaštvo klera pokušalo da mu omete blistavu karijeru poričući ljepotu onom pjevu koji danas odzvanja u najvećim kazalištima svijeta i čast čini ugledu nacije i rodnog sela!«*

Don Camillo se ne smete. Odgovorio je posve jednostavno:

— Ne mogu zamjeriti dobrom Bogu što me nije obdario finim smislom za muziku, pogotovu zato što mi je darovao jednu daleko važniju vrlinu: iskrenost.

Prođe neko vrijeme a svaki put kad bi kakve novine pisale o Anteu Bigattiju, obje bi kavane i svi najvažniji dućani izlijepili svoje izloge isječkom s viješću ili člankom.

Zatim, kad su i štampa i radio objavili da je Anteo Bigatti stigao u Italiju, selo je zahvatio

takav žestok val oduševljenja da se pokazalo krajnje potrebnim da se odmah obrazuje odbor.

»Anteo mora doći ovamo!« reče selo. »On mora prije svega doći u selo u kojem se rodio, koje ga je nadahnulo, koje ga je poduprlo u njegovim prvim teškim borbama. Mora doći tu, među svoje prijatelje, među drugove s kojima se igrao, među ljude koji su ljubomorno bdjeli nad njegovim mrtvima! Njegov je glas, glas ove zemlje; naš je to glas, i mi imamo pravo da ga čujemo prije sviju!«

Odbor je zasjedao dan i noć i najzad zaključio: »Netko neka odmah krene, nađe Antea, odnese mu vatrenu poruku dobrodošlice cijelog sela i nagovori ga da dođe, barem na jednu večer, da pjeva za nas. Garantiramo mu savršenu organizaciju i prisutnost svih najvažnijih ličnosti provincije i predstavnika nacionalne štampe.«

Teškoće otpočeše kad je valjalo odlučiti tko će poći u Milano da svojom žarkom riječi nagovori slavnog tenora.

Peppone reče da bi on rado pošao, ali s obzirom na svoj politički položaj ne želi da Anteo, koji dolazi iz Amerike pa vjerojatno ima pogrešne predstave o komunistima, krivo shvati predsjednikove namjere.

Nato, da bi se izbjeglo svako krivo shvaćanje, odlučiše da s predsjednikom pođe i župnik.

I don Camillo bi prisiljen pristati. Prisiljen posebice svojom žestokom znatiželjom da vidi u šta se izmetnuo, nakon toliko godina, onaj kiseli dječačić koji je imao sluha koliko i cigla.

*

U blagdanskom odijelu, izglačanih hlača, ulaštenih cipela, s ovratnikom i kravatom, i s naliv-perom u džepiću, Peppone se ponašao kao da su ga uštirkali i iznutra i izvana. Riječi mu sezale do puceta ovratnika, potom mu prestrašeno bježale natrag u želudac na prekuhavanje.

— Govorite vi, velečasni — reče kad su se našli pred otmjenim milanskim hotelom. — Samo vi izvolite govoriti i u moje ime. Ili me barem spriječite da ne izvalim kakvu pretešku glupost.

— Ne boj se, druže — uvjeri ga don Camillo. — Pustit ću te da izvaljuješ samo one uobičajene gluposti.

Dugo su Peppone i don Camillo čekali dok nisu dobili slobodan prolaz. Dok su stigli pred vrata Anteova apartmana, obojica su bili poprilično uzbuđeni.

Primio ih je jedan vrlo dostojanstven gospodin.

— Ja sam tajnik — predstavi se. — Komendatore[1] je vrlo umoran, pa vas molim da budete kratki.

Anteo je, u kućnom ogrtaču, ležao opružen u ogromnom naslonjaču od crvenog baršuna. Čitao je neke novine s kojih polako podiže glavu:

— Izvolite — šapnu dalekim glasom. — Šta želite?

Peppone laktom dotakne don Camilla koji mu je stajao uz bok i otvorenih usta zurio u slavnog tenora.

[1] Komendatore (Commendatore), u Italiji vrlo česta titula koja se posebice daje uglednim ličnostima iz javnog života. (*Prev.*)

— Ovaj — zamuca don Camillo — znate, mi smo došli, to jest predsjednik i ja, da vam uručimo srdačnu dobrodošlicu sela.

Anteo se Bigatti sitno osmjehne:

— Sela? — spokojnim će tonom. — Oprostite, a kojeg sela?

Don Camillo, koji do toga trenutka nije mogao doći k sebi, odlučno uključi motor.

— Našega sela — odgovori. — Vašega, mojega, i ovdje prisutnog gospodina predsjednika. Ukratko, sela gdje ste se rodili.

Anteo Bigatti iskrivi usta u stranu u novom smiješku:

— Vrlo interesantno i vrlo zgodno — reče. — To je zaista vrlo ljubezan gest.

Don Camillu se stade mračiti pred očima. Na svu sreću, Peppone je dotle nekako svladao »kompleks ovratnika« pa je smogao dovoljno daha za svoje riječi.

— Komendatore — reče dakle Peppone — naše se selo ponosi vama i od sama početka s uzbuđenjem prati vaše svjetske uspjehe. I prema tome, svi mi, bez obzira na političke struje, molimo vas za čast da nas posjetite.

— Tako — odvrati Anteo Bigatti. — Ali, moje su obaveze tolike i takve, da mi je to apsolutno nemoguće.

Tajnik raširi ruke i žalosno zavrti glavom.

— Nemoguće — i on ponovi. — Apsolutno nemoguće.

Nato se umiješa don Camillo:

— Savršeno shvaćamo vaše razloge, komendatore. Slavni tenor mora zaista biti izvanredno zauzet ako ne može sinu dopustiti niti nekoliko slobodnih sati da vidi jesu li mu roditelji pokopani u kakvu groblju ili negdje u jarku.

Anteo Bigatti najprije problijedi pa pocrveni. Ali don Camillo, izbacivši svoju otrovnu strelicu, okrenu leđa slavnom tenoru i dostojanstveno zajedri prema vratima. Peppone za njim.

Nisu stigli ni do stuba, kad ih, sve pušući, stiže tajnik:

— Molim vas, gospodo . . . Tu je posrijedi nesporazum . . . Ništa se ne brinite, prepustite sve meni, ja ću sve urediti. Naći ću načina da odgodim kakvu obvezu. Sutra vam javljam brzojavom. U međuvremenu, molim vas nemojte davati nikakve izjave štampi. Tu je sve jednostavno i jasno.

Don Camillo shvati da je batina sad u njegovim rukama i ne htjede je pustiti:

— Svakako — prihvati. — Mi komendatoru pripremamo svečano primanje, a on će pak uvečer biti toliko ljubazan i izvesti koju ariju za nas u selu. Svi su u velikom iščekivanju. Uostalom, to je u dobrotvorne svrhe. Pozvat ćemo vlasti i štampu. Bit će to nešto dostojno komendatora.

Tajnik proguta knedl.

— Samo prepustite meni — ponovi. — Dakako, komendatore će pjevati. Ali, pustite štampu, pustite vlast . . . Inače bi morao platiti teške penale, zbog ugovornih obveza. Da, neka bude nešto kao u obiteljskom krugu.

Peppone je cvao:

— Naravno! usklikne. — Anteo i ja sinovi smo iste zemlje. Bit će to nešto intimno, obiteljsko, nikakvih tuđinaca . . .

Izišavši iz hotela, don Camillo i Peppone su podulje vrijeme hodali šutke. Potom don Camillo uzdahnu:

— Kažem ti, Peppone, poštenije bih se ponio da sam mu opalio dobru ćušku umjesto da mu

držim govor. Bog bi mi ćušku oprostio, a teško da će mi oprostiti one riječi.

Ali je Peppone pucao od sreće i nimalo nije mario za don Camillovu duševnu nelagodnost.

*

Idućeg jutra stiže brzojav. Komendatore prihvaća poziv i određuje datum kad će doći da pjeva. Peppone odmah dade ispaliti jedan pobjedonosni plakat i selo se pripremi da dostojno dočeka svoga glasovitog sina. Salon je kompletno renoviran: zidovi oličeni, vrata lakirana. Postavljeni su zvučnici kako bi mogli čuti i oni za koje neće biti mjesta unutra.

Anteo Bigatti stiže u rano popodne dogovorenog dana, a selo ga čekalo još od jutra.

Kad se na trgu pojavio tenorov golemi američki automobil, u kućama nije bilo ni mačke.

Anteo je bio u crnom raspoloženju. Sišao je sa svoga crnog monstruma kojeg je prašina s cesta Basse učinila bjelkastim. Tankim prstom s hipernjegovanim noktom taknuo je jedan nabor na bajnom dvorednom kaputu, sivom s bijelim prugama, i lice iskrivio grimasom gađenja:

— Sramota! I ja sam sav zaprašen. Sav oznojen, umazan! Molim, odmah me odvedite u sobu, moram se temeljito urediti.

Svijet je pljeskao i vikao »Živio Anteo!«, ali je Anteo mislio samo na to da što prije uđe u svoju sobu. Utukla ga je činjenica da je njegovu prekrasnom automobilu, s kojim je ušao u selo, ona silna prašina oduzela barem polovinu dojma što ga je mogao izazvati. A i on je bio unereden. Lice mu bilo umašćeno, iscijeđeno.

— Brzo, brzo, gdje je komendatorova soba? — cvilio je tajnik kružeći oko tenora kao kakav lovac oko bombardera.

A kad je najzad ugledao sobu, tajnik se uhvati za glavu:

— Isuse moj, Isuse moj! Pa to je nemoguće! Barem je soba morala biti pristojna!

Gostioničar, koji je bio izvukao iz škrinja svoje najbolje presvlake a po namještaju porazmjestio sve što je najljepše imao u kući, pa i posrebren pehar osvojen na kuglaškom turniru, osjećao se nasmrt ponižen.

— Brzo, kupku! — vikne Anteo ulazeći i rušeći se na jednu stolicu. — Brzo, toplu kupku, odmah, inače sam gotov!

Svi su bili izašli iz sobe i stajali su tako pred zatvorenim vratima, izdužena lica, kao kakve bene, kadli iz sobe iskoči tajnik:

— Zaboga — zavapi — kupku! Molim vas, kupku! Komendatore je u žalosnom stanju. Kupku!

Zgledali su se međusobno, napokon Peppone zamuca:

— Ovaj ... mi nemamo kupaonice ... Znate, ovo je selo ...

Tajnik izbulji oči.

— Pa kako da to kažem komendatoru? Pa to je smak svijeta!

— Odmah ćemo ugrijati vodu i spremiti kabao za pranje rublja! — predloži gostioničar, ali se tajnik i ne osvrnu na nj, samo reče da pošto-poto treba naći kupaonicu.

— U staroj Palazzini ima kupaonica! — uzvikne Suhi. — Sad ćemo je urediti, pa neka dođe tamo da se okupa.

Peppone, Suhi i Suri trknuše u Palazzinu gdje čuvarki rekoše neka puno ne tupi jer oni

moraju rekvirirati kupaonicu u svrhe općenarodne koristi.

Kupaonica je zaista postojala. To ju je 1920. dao ugraditi onaj ludi Trambini, kad mu je u glavu udarila manija za plemstvom. Kotao je bio jedna od onih visokih mjedenih naprava što se lože drvima. Kada od emajliranog željeza bila je požutjela od prljavštine i razom puna krumpira i luka.

Suhi odleti u radionicu po kiselinu, Suri i stara stadoše navrat-nanos prazniti kadu i uređivati prostoriju, a Peppone se posveti kotlu. Grozničavo je radio i uspio ga je napuniti vodom. Dobro je držao i Peppone upali peć.

Kad se Suhi četvrt sata kasnije vratio s kiselinom, kotao je eksplodirao.

Četa tužna lica krene natrag i pred gostionicom nađe tajnika koji je čekao turobna lica.

— Našli smo kupaonicu — reče mu Peppone — ali je kotao eksplodirao.

Tajnik ga pogleda, pa će glasom koji je drhtao od užasa:

— Nije važno. Komendatore se kupa u kablu!

Sad se svijet bio okupio pred gostionicom i čekao.

Znali su da se Anteo Bigatti kupa i poštovali su njegov mir.

Pola sata kasnije ljudi stadoše pljeskati i vikati: »Živio Anteo!« »Hoćemo Antea!« Stiže muzika koja intonira svoj glavni komad, pa se Anteo morao pojaviti na prozoru. Na sebi je imao predivan svileni ogrtač. Nasmiješi se i mahnu bijelom šakom pa na suncu bljesnu krupni briljant što ga je imao na prstu.

Tajnik potom siđe i stade moliti ljude neka komendatora ostave na miru, treba mu tišine i odmora.

Činilo se da se najzad sve stišalo i da će sve teći kao podmazano, ali predvečer komendatore zatraži štogod za jelo pa mu donesoše ogroman pladanj salame i kulena, pečenu patku i pravi pravcati komandni most zapečenih lasagna.[1]

Tajniku samo što suze nisu grunule na oči.

— Malo jela za jednog pjevača, a ne za lava! — zajeca. — Nešto lagano, malo krepke juhe, režnjić posnog pršuta, jedan krastavčić, prst porto-vina . . .

Gostioničar je bio izrezao šest kulena i osam salama da bi dobio dva savršena komada te mu se sada činilo da umire.

Jušica, tako na brzinu skuhana, ispala je nalik na splačine, pršut je bio užežen, vino lambrusco nije moglo ni podsjetiti na porto, a krastavac su morali zamijeniti svežnjićem groznih rotkvica.

Komendatore je izgledao kao kakav Zevs kome su umjesto nektara servirali režanj mortadele.

Vrijeme je dotle letjelo; salon je bio pun, trg nabijen.

Ni to nije bilo dobro jer je Anteo Bigatti, pošto se svojski izmučio da kao kakav tenk prokrči sebi put kroz gomilu na trgu, našao salu punu kao šipak, dok bi morala biti totalno prazna kako bi se komendatore mogao usuglasiti s maestrom za klavirom i nešto probati zbog tonova i transponiranja.

Publiku su istjerali napolje, a kakav je to rusvaj bio! Zatim je nastala nova tragedija jer maestro od klavira nije shvaćao baš ništa.

[1] Lasagne, talijanski specijalitet od rezanaca. (*Prev*).

Na kraju se sve nekako sredilo i publiku ponovo pustiše u salu.

Pošto je muzika na trgu izvela Mamelijevu himnu[1], Peppone u nekom crnom odijelu, koje je na njemu pucalo jer ga je bio pozajmio, pristupi na pozornicu i veličanstvenim gestom predstavi Antea Bigattija koji je bio u fraku, skrojenom kod najboljeg krojača na Piccadillyju. Prolomio se upravo stravičan aplauz. Anteo se s osmijehom nakloni, onako kako bi se naklonio na daskama Metropolitana a ne u salonu svoga sela.

Peppone izbrblja gromoglasan govor koji završi riječima: »A sad bismo željeli da veliki Anteo Bigatti, naš veliki Anteo, prije no što zapjeva kaže koju riječ svojim prijateljima.«

Prijedlog strašno razjadi Antea koji je poduže vrijeme oklijevao, a potom istupi na proscenij i ravnodušnim tonom najavi:

— Pjevat ću za vas *Celeste Aidu.*

Svijet ušuti i zagleda se u Antea Bigattija koji se polako postavljao u monumentalnu pozu samoga božanstvenoga Poja što se sprema da svijet — tu odrpanu gnusobu — podari jednim od prečudesnih dragulja iz svoje škrinje.

Klavir je preludirao. Anteove se usne rastvoriše. Glas mu se izvi i ljude zapanji. Svijet zadrža dah, iz straha da ne uznemiri zrak po kojem se širio onaj milozvučan srebrnkast struj. A struj, pošto se rastro u tišini, stade se penjati blagim spiralama, sve više i više do prvih zvijezda na nebu i na tren zastade radi zamaha što će ga ponijeti do vrhunca beskraja. I tu, neumoljiv, nedvosmislen, puče jedan kolosalan, grozomoran kiks.

[1] Talijanska državna himna. *(Prev.)*

Atomski kiks koji Antea Bigattija jezovito prestraši, a ljudima oduze i ono malo preostala daha.

Ali se radilo samo o desetinki sekunde, jer odmah nato jedan glas zaurla:

— Emporij, idi pjevati u Argentini!

I sto drugih glasova zaštekta:

— Pitaciò, idi u krpe.

— Pitaciò! ... Pitaciò! ... Pitaciò ...

Bilo je to nešto nalik na pobunu, ustanak, revoluciju. Bio je to krik okrutan, nemilosrdan. Razjaren siktaj stotinu kotlova pod parom.

Potom smijeh jedan šiknu usred sale, i novi šikljaji vrcnuše i briznuše pomalo odasvud pa najzad smijeh nabuja snagom vrtložne rijeke.

Anteo Bigatti problijedi; nepomičan stajaše koji trenutak, pa zaždi na vratanca i nestade. Minut-dva kasnije ulazio je u gostionicu.

— Jadni moj Emporij Pitaciò, sad si dobio posni pršut i krastavčić — zacereka se gostioničar za njim.

Nije ni spremio kovčege; uz pomoć šofera i tajnika samo je zgrnuo sve svoje stvari i ubacio ih u auto. Golemi se »buick« pokrenu i učas izgubi u noći.

To se zbivalo u devet sati. Svijet se smijao sve do jedan po polnoći, potom svi odoše na spavanje jer su ih trbusi boljeli od smijeha.

U jedan i pol kreknu i ugasi se i posljednji »Pitaciò!«, a u dva je selo uronilo u tvrd san.

Trg osta pust. Lampe su visile nepomično jer nije bilo ni daška vjetra.

U dva i četvrt golema crna sablast kliznu do ruba trga i tu stade.

Jedan čovjek izađe iz sjene sablasti i pođe do samog središta trga.

Odjednom, glas nadasve visok kao bodežom raspara onu tišinu. I glas taj sve se više dizao i jačao, postao je pun i širok pjev. Pjev koji brzo opkruži portik trga, pa se izvi put neba i ispuni noć.

Sav se svijet probudi, odškrinu prozore i svi su ponovo u čudu gledali Emporija Pitaciò koji se vratio i sad pjeva usred pustog trga.

Jednu, dvije, pet, deset arija; jednu za drugom, jednu težu od druge a posljednja je bila baš ona koju je Emporij, nekoliko sati ranije u salonu, morao prekinuti: *Celeste Aida.*

Kad je stigao do fortissima, tamo gdje je puknuo kiks, glas pouzdano skoči u napad na onu notu koju možda još nitko nije uspio ni okrznuti i čvrsto je zgrabi za dugu peteljku, ubra je kao da je cvijet i položi je kao da je cvijet pred prašni rolo dućančića na kojem je još stajao izblijedjeli natpis:

GIOSUÈ BIGATTI
& SIN

EMPORIJ
Kućne potrepštine

Potom se Emporij Pitaciò vrati u svoj veliki auto i nestade. Nitko i ne dahnu, kapci se tiho sklopiše a don Camillo, koji je također bio ustao da čuje, vrati se u krevet i šapnu:

— Isuse, daj da su ga duše njegovih starih čule!

USKRS

Te se godine činilo kao da će Uskrs zaista doći da voštanim žigom zapečati mirovni ugovor, jer je selo već podulje vrijeme živjelo u miru, više se ni s koje strane nije govorilo o štrajkovima, nemirima i drugim progresivnim artiklima, kao da se radi o robi koja spada u ružnu i vrlo daleku prošlost.

— I odveć je lijepo, to ne može potrajati, bit će da se radi o podvali — ljudi su zabrinuto govorili don Camillu.

A don Camillo se smješkao:

— Ako danas sunce sja, moramo biti oprezni i pomisliti da bi večeras mogla padati kiša ili tuča — odgovorio je. — Zato, ako netko krene na put za sunčana dana, dobro će učiniti da ponese kišobran. Ali, dok ima sunca, uživajmo u njemu i nemojmo se vrtjeti naokolo s otvorenim kišobranom. Na najgore mislimo, ali nemojmo propustiti lijepo. Samo glupak može uobraziti da će prištedjeti danje svjetlo da bi sebi njime posvijetlio u noći.

Don Camillo je bio oprezan, ali je bio i siguran da će taj Usrks biti veličanstveno lijep. I dok je obilazio sela da blagoslovi kuće, srce mu bilo prepuno sreće.

Jest slutio da će na kraju već nešto naići što će mu zagorčati dan, ali je svaki put gušio taj neugodan osjećaj: »Dok je sunce, uživajmo u njemu; kišobran ćemo otvoriti kad počne kišiti!«

Predvečer, završivši svoju ophodnju, zaputio se prema župnom dvoru, a onaj neugodni osjećaj opet izbi na površinu i sad se nekako ne dade ugušiti. To gore je bilo što ga na prolazu pred Pepponeovom kućom netko pozva. Predsjednikova žena.

— Velečasni — reče Pepponeova žena — ako zavirite u knjigu krštenih, vidjet ćete da smo i mi tamo uvedeni, u popis kršćana!

— Zavirit ću — odgovori don Camillo. — Međutim, stvar je u tome da ja ne mogu stupiti nogom u kuću izopćenika.

— S tim ja i moja djeca nemamo veze — otpovrne žena. — Ja i moja djeca ne bavimo se politikom.

— Da — zagunđa don Camillo — vi se ne bavite politikom osim kad tvoja djeca ispisuju »dolje Vatikan« po zidovima dvora i kad se ti igraš borca za mir i narodu objašnjavaš kako su popovi u dosluhu s Amerikom i žele rat.

— Bilo politike ili je ne bilo, ovo je poštena kuća — ustvrdi žena.

— U to ne dvojim — dočeka don Camillo. — Kuća je u redu; ali nije u redu tko u njoj stanuje.

Don Camillo je htio nastaviti put, ali se na vratima pojavi sva smežurana i zgurena starica s crnim rupcem na glavi.

— Dobra večer, velečasni — reče starica. — Ne poznajete me više?

Don Camillo je prepozna; bila je otišla iz sela prije mnogo godina, kad je Pepponeov brat za svoj račun podigao radionicu u Trecastelliju. Otada se više nije pojavila. Don Camillo je mislio da je ona umrla tamo dolje jer je bila stara kao Metuzalem već kad je napustila Pepponea da bi pošla s mlađim sinom.

— Osamdeset i šestu sam prevalila, velečasni — reče starica. — Malo mi još ostaje, pa sam zaželjela da vidim svoju staru kuću prije no što zauvijek sklopim oči. Ovdje sam tjedan dana. Htjela sam doći do vas, ali sa mnom postupaju kao da sam trogodišnje dijete, ne daju mi iz kuće izaći samoj i tako dalje. Šta da vam kažem. Onda sam se sjetila da ćete vi sigurno doći k nama, za uskršnji blagoslov. Uđite, velečasni, uđite.

Don Camillo gutnu naprazno.

— Da . . . ovaj . . . — zamuca — baš sam govorio vašoj snahi . . . stvar je u tome da . . .

Prekide ga Pepponeov odlučan glas:

— Dobra večer, velečasni! Jeste li vidjeli kako se silno drži moja mamica?

— Izvanredno! — usklikne don Camillo. — Čini se kao da za nju vrijeme ne prolazi.

— Prolazi, da, i te kako prolazi! — nasmija se starica. — Eh, svinula sam se kao kosir, a moram paziti kako hodam da ne bih poljubila zemlju. Ali, uđite, velečasni!

— A mali Giacomino, kako on? — upita don Camillo.

— Mali je Giacomino postao veliki Giacomone kao ovaj njegov brat neotesanac. Oženio se i ima dvoje djece. Nije me htio pustiti, jer je sebi uvrtio u glavu da sam ja postala blesavac koji nije kadar ni nosom izviriti iz kuće. Ali

sam mu očitala što ga spada: ima trideset godina da te nisam takla, rekla sam, ali ako me odmah ne odvedeš k bratu, prilijepit ću ti ih toliko da će ti pući tikva. Onda me doveo, autom. Ima lijep auto za najam, znate, ni to mu ne ide loše. Ali, velečasni, dajte, uđite, komotnije ćemo razgovarati. Baš mi je milo da primim blagoslov u svojoj staroj kući! Izvolite, velečasni!

Don Camillo obrisa čelo s kojeg mu je curio znoj.

— Zapravo, kako sam baš govorio vašoj snahi, ja ne mogu . . .

Nenadano i munjevito poput mitraljeskog rafala, zgodi ga udarac u gležanj lijeve noge i prekide ga usred riječi; podiže oči i sretnu Pepponeove oči.

Još nikada don Camillo nije vidio dva takva oka. To su bila dva oka koja su sa strahotnom jasnoćom govorila: »Pazite šta govorite, inače ću vam razbiti tikvu ovim čekićem!«

I zaista, Pepponeova desna ruka stezala je teški čekić. Čudno je bilo samo to što je ta ruka drhtala.

Da li je na don Camilla jače djelovao onaj neumitan pogled, ili ona drhtava ruka, to se ne zna; ali je istina da je sad izvadio iz džepa svoj ogromni bijelo-žuti rubac da bi njime ponovo obrisao čelo.

— Šta sam to govorio? — upita don Camillo da bi dobio vremena. — Odveć sam se motao na suncu, udarilo mi je u glavu.

— Kazali ste kako ste upravo objašnjavali mojoj snahi da ne možete, ne znam šta — reče starica.

— Ah, da — usklikne don Camillo. — Da, kako sam govorio vašoj snahi, ne mogu ući na blagoslov zbog . . . zbog reda.

— Zbog reda? Kako to? — začudi se starica.

— Da, tako ... naime, treba se držati nekog reda, znate. Imamo popis. Najprije ova kuća, pa ona, pa ona treća i tako redom. Da. Idemo po rednom broju, i tako nitko nikome ne može zaviđati i što je svećenik išao najprije onome a ne njemu i tako dalje. Shvaćate?

— Pravo je — odobri starica. — Znači, još nije na nama red?

Jedan od dvaju ministranata bio se primakao i čuo je posljednje riječi pa se umiješa:

— Da, velečasni, sad je red na ovoj kući. Ostale smo sve obišli.

U don Camilla šake su bile široke kao lopate a debele kao cigla. Kako je morao pokatkad išćuškati svoje ministrante, iz očitih i opravdanih razloga, to je bio prisiljen usvojiti tehniku »brišuće« ćuške tako da se šaka ne obori direktno na cilj nego preko njega klizi. Takva je ćuška bila i nijema i podnošljive težine. Samo zahvaljujući toj mjeri opreza starica nije primijetila kakva se nesreća sručila na ministrantovu tikvu.

— Ako ste ostale obišli, onda znači da ste na kraju sa svojim popisom i prema tome morate u kuću, velečasni!

Rekavši te riječi starica se uputi na vrata.

Don Camillo otpremi ministrante u dvor, okrutnim očima šibne Pepponea pa mu, prateći staricu, dade znak neka ostane napolju.

A Peppone mu znakom odgovori da otuda neće maknuti.

Ali, kad su već ušli u hodnik, stara se okrenu i viknu:

— Hej, ti, blesane, uđi! Šta čekaš tamo napolju?

Peppone raširi ruke u znak da on tome nije kriv i uđe.

Stežući škropilo s nježnošću kojom bi, recimo, vitlao buzdovanom, don Camillo blagoslovi hodnik, prijeđe u kuhinju, zatim blagovaonicu, pa se morao popeti i na kat da blagoslovi spavaće sobe.

Kad je sišao, stroj mu je bio pod najvišom parom, ali je starica znala šta hoće i nije popuštala:

— A radionicu? Treba blagosloviti i radionicu — reče. — Ondje gdje se radi, Božji je blagoslov potrebniji nego bilo gdje drugdje!

Vrata koja su spajala kuću s radionicom bila su u hodniku, nasuprot kuhinjskim vratima.

— Vi mi bakice, spremite dotle čašu fine limunade — reče don Camillo starici. — Dosta ste trčkarali gore-dolje po stubama. Poći ću sâm.

— Idi i ti, blesane! — naloži starica Pepponeu.

Nađoše se sami, don Camillo i Peppone, u praznoj i tihoj radionici.

— Jadna stara, ništa ne zna — objasni Peppone. — Zato i ne želimo da izađe, da ne bi čula svakakva brbljanja. Pojma nema kako stoje stvari. Kad bi znala da spadam u izopćenike, pogodila bi je kap.

— Ali ja to znam! — vikne don Camillo. I znao sam. I premda sam znao, učinio sam to što sam učinio. To je svetogrđe!

Peppone slegnu ramenima.

— Nemojte potezati teške riječi, velečasni. Nemojmo odmah svaku stvar skretati na politiku. Ja ne vjerujem da će se Bog uvrijediti ako se jedan pop pokoji put ponese kao čovjek. Uostalom, to se ionako događa vrlo rijetko!

Don Camillo podiže pesnicu da je spusti na Pepponeovu tikvu, a na to primijeti da u šaci još steže škropilo.

— Neka mi Bog oprosti i osvijetli tmicu koja vlada u ovoj drvenoj glavi — reče don Camillo preokrećući gest prijetnje u gest blagoslova.

— Amen — zabrunda Peppone pognuvši glavu.

U kuhinji je starica čekala s pripremljenom limunadom.

— Hoćete slatku, velečasni? — upita

— Slatku, vrlo slatku — odgovori don Camillo. — Usta su mi gorka kao da sam gutao katran.

— Slaba probava — besramno postavi Peppone dijagnozu.

Dok je don Camillo gutao limunadu, starica je čeprkala po kredencu pa sad priđe s košaricom u kojoj je bilo šest jaja.

— Ne, hvala, nemojte se truditi — živo se usprotivi don Camillo.

Peppone priđe bliže.

— Moje kokoši nisu u Partiji — sikne ispotiha.

— Uvrijedit ću se ako ih ne uzmete — uskliknu starica.

Don Camillo spusti u džep jaja i odlučnim korakom krene na izlaz.

Pred vratima je čuvala stražu Pepponeova žena.

— Samo malo — reče žena don Camillu priječeći mu na tren da prijeđe prag. Potom se povuče: — Prošao je. Barchini, na biciklu. Sad možete mirno izaći, nitko vas neće vidjeti.

— Nitko, osim Boga! — tmurno viknu don Camillo.

— Nikakvo zlo — prostodušno odvrati žena. — Bog nije nikakav brbljavac i neće vam zadati glavobolje.

Kad je uvečer don Camillo klekao pred glavni oltar, raspeti Krist ga upita je li sve teklo u redu.

— Sve — odgovori don Camillo.

— Ako je sve teklo kako treba, zašto si nezadovoljan, don Camillo?

— Nezadovoljan sam zato što sam zadovoljan jednom stvari kojom nipošto ne bih smio biti zadovoljan.

Don Camillo uzdahnu, potom podiže pogled i reče:

— Isuse, ne bi li bilo bolje da više ne budem svećenik nego da odem u potkivače?

— Ne bi — nasmiješi se Krist. — Konjima nije potrebna duhovna pomoć. A ljudima je, međutim, sve više potrebna.

— Isuse, kad bih ti kazao šta sam učinio, promijenio bi mišljenje.

— Ne bih, don Camillo. Promijenio bih mišljenje kad Peppone ne bi više bio čovjek nego konj.

»PANCER«

— Nešto me tu tišti! — ponovo usklikne stari Dorini lupajući se šakom u prsa.

Don Camillo izgubi strpljenje:

— Slušajte, vi već pola sata kao kakav vergl samo ponavljate te iste riječi. Ili se odlučite da istresete vreću i objasnite šta vam je to na srcu, ili ću vas izbaciti napolje i otići spavati.

— Velečasni, radi se o teškoj stvari — zakuka stari Dorini.

— Valjda nije bik ono što vas tako tišti! — vikne don Camillo.

— I gore — zacvili Dorini. — Kad bi se radilo o biku, to bi bila šala.

Don Camillo ustade iza stola, stisnutih se pesnica ustoboči pred starcem i viknu:

— No, dobro, može li se znati šta je?

— Ne znam dobro jer nisam vičan takvom poslu — zamuca stari. — To je jedna od onih naprava od željeza koje imaju gusjenice.

— Traktor?

— Tako nešto. Ali na sebi ima top.

Don Camillo ga pogleda zaprepašteno i pomisli da tu mogu biti samo dvije mogućnosti: ili je stari Dorini pijan, ili je šenuo umom.

— Tenk?

— Tenk, ili nešto tako. Pet godina ga nosim ovdje i sad više ne mogu spavati.

Ako je stari Dorini imao na srcu tenk, onda je bilo razumljivo da ne može spavati. Ali se don Camillu nije činilo nimalo razumljivim da stari Dorini bude upleten u kakvu spletku s tenkovima.

— To je stara stvar, iz travnja četrdeset i pete, kad su se Nijemci povlačili — stade starac objašnjavati. — Jedna od tih naprava prođe preko mojih polja da se dokopa ceste. Kod gumna se zaustavi jer se kanda nešto pokvarilo u njoj. Onda se otvori kapak pa iskočiše tri Nijemca i stadoše kleti na svom jeziku. Vrtjeli su se oko one beštije, pa onda jedan ode valjda pozvati pomoć, a ostala dvojica ostadoše da ga čekaju. Malo poslije, s gumna dođe jedan od njih i znacima pokaza da je žedan. Mi bismo mu dali i cijelu konobu, samo neka nam se skine s vrata. Dođe i drugi pa uzeše prazniti boce nadušak. Još nikad nisam vidio onakve želuce. Onaj što je bio otišao po pomoć nije se vraćao, a ova dva Švabe i dalje grgljala vino kao da je zašećerena voda. U nas je vino staro, začas te uzme; u roku od pola sata ona su dva nesretnika bila kao dvije krpetine ... A onda smo mi napravili budalaštinu.

Stari Dorini ušuti i ispusti dug uzdah.

— Koga ste vraga uradili? — uzbuni se don Camillo. — Jeste li ih mlatnuli?

— Velečasni, za ime božje, zar vam se mi činimo kadri da ubijamo krštene duše koje nam nisu učinile nikakvo zlo? Cestom su prolazile i druge Švabe, pa smo zaustavili jedan kamion

i nekako im dali do znanja da su dvojica njihovih pijani. Onda je iskočio jedan narednik, a krupan kao slon, pograbi za šije ona dva nesretnika i baci ih u kamion kao da su prazne vreće. I ode!

Don Camillo zbunjeno upita:

— I je li sva budalaština u tome?

— Nije, to je samo prvi dio — nastavi starac. — Jer su moja dva sina, vidjevši da se više nitko ne pojavljuje, pokrili tenk slamom. A kad se onaj treći Švabo, što je bio otišao po pomoć, sat kasnije vratio, mi smo mu kazali da su njegovi drugovi popravili tenk i da su otišli još prije pola sata.

Don Camillo je zapanjeno gledao staroga Dorinija; nešto tako ozbiljno činilo mu se nemogućim.

— Njima se paklenski žurilo da brišu što prije — prostodušno objasni starac. — Kad se bježi, onda se ne pazi na neke sitnice. Osim toga, vi to i sami znate, velečasni, koliko su toga Nijemci ostavili posvuda. Koliko smo samo vidjeli kamiona i tenkova koje su izvrnuli u jarak da ne bi smetali na cesti.

— Jasno mi je — otpovrne don Camillo. — I dobro ste uradili što ste sakrili taj tenk. Samo mi nije jasno kako vam je ta nesreća i danas na srcu!

Starac raširi ruke:

— Taj stroj nas je mamio, htjeli smo od njega napraviti traktor za oranje. Preko noći smo skinuli slamu s njega, dobro ga pokrili šatorskim platnom, pa smo onda na njega navalili veliku gomilu granja koja je ležala dvadesetak metara dalje. Težak posao, velečasni. No, danas, ako i znate, nikad ne biste primijetili da ispod one gomile leži jedan tenk. Za ovih

pet godina stalno smo pomalo mijenjali granje, kako ne bi trunulo. Znamo mi svoj posao.

Don Camillo pogleda starca poprijeko:

— Fino! — viknu. — Ali, zašto dolazite baš k meni s tom pričom? Kakve veze ja imam s vašim svinjarijama?

— Velečasni — jaukne starac — kome drugom da se obratim? Samo me vi možete spasiti od te more! Ja više ne želim držati tu prokletu napravu! Ako mi je nađu, mogu svašta misliti!

— A zašto niste taj tenk prijavili vlastima čim su otišli Nijemci?

— Htjeli smo od njega napraviti traktor, velečasni. U ono vrijeme čovjek je mislio da sve može. Najzad, zar smo počinili neki zločin? Tenk je ostao tu i nitko ga nije dirao. Sad bismo htjeli da ga vlasti nađu. Ali ne kraj naše kuće ili na našem polju. I za to ne treba mnogo, dosta je samo odvesti ga koji kilometar dalje i ostaviti ga na cesti.

Ideja je bila luckasta i don Camillo pokuša to objasniti starcu:

— Nije, nego! Vozite ga koji kilometrić, pa ga lijepo ostavite negdje kraj jarka. Onda netko naiđe i kaže: »Gle, gle, tko li je to izgubio tenk! Moramo ga odnijeti u nalazni ured.« I gotovo! Zar ne shvaćate koliko bi bilo istraga i protuistraga? Zar ne shvaćate da bi karabinjeri saslušali čak i telad na čitavom našem području? Zar ne shvaćate da će istina prije ili kasnije izbiti na vidjelo? I najzad, tko bi bio kadar da odveze tenk dalje od vaše kuće?

Starac stade jecati. Gledajući ga tako očajna, don Camillo se umiri.

— Dobro, idite kući i dajte mi vremena. Moram razmisliti šta se može učiniti i moram naći nekoga tko mi može pomoći.

— Kako god vi kažete, velečasni.

Starac ode, a don Camillo, umjesto da legne, ostade da razmišlja o čudnovatoj priči o tenku.

*

Pošto je odslužio jutarnju misu, don Camillo otrča k Pepponeu i nađe ga u radionici.

Čim je ugledao svećenika, Peppone iskrivi lice kao čovjek koga je naglo spopala teška zubobolja.

— Peppone — odmah će don Camillo — bi li ti mogao služiti jedan tenk?

Peppone ga mrko pogleda.

— Pa, i mogao bih, ako je dosta težak i ako mi vi obećate da ćeti mirno stajati dok vas ne ispeglam njime!

— Ne znam o kakvu se tenku radi — spokojno nastavi don Camillo. — Samo znam da je njemački, stoga mora biti težak. Trebalo bi ga izvući s jednog mjesta i odvesti ga koji kilometar dalje.

Peppone zaturi šešir na zatiljak.

— Velečasni, vi kanda niste najbolje spavali noćas.

— Nisam ni legao — odgovori don Camillo. — Treba osloboditi more jednog siromaška koji je dosad kod sebe krio jedan njemački tenk. Ostavili su ga Nijemci na njegovu gumnu kad su bježali. Njemu je palo na pamet da će pomoći pokretu otpora ako od neprijatelja ukrade jednu takvu ratnu spravu. A kad se završio rat, nije više imao snage da taj *pancer* preda vlastima; nekako ga je zavolio. Sad bi se htio osloboditi toga tereta. Došao je k meni, ne da ispovjedi svoj grijeh Bogu, nego da od mene dobije konkretnu, fizičku pomoć. Ja se ne ra-

zumijem u tenkove, stoga, ako mi ti ne pomogneš, neće biti dobro.

Peppone je svejednako sumnjao da se don Camillo šali.

— Takvi me poslovi ne zanimaju — reče. — Obratite se Vatikanu. Kod njih ima i takvih koji se razumiju u tenkove.

Don Camillo osta miran:

— Taj poštenjak, koga tišti *pancer*, slučajno ima nekog sina, člana neke stranke, recimo, krajnje ljevice. Koliko je meni poznato, *pancer* nisu sakrili zato da njime podignu proletersku revolucije, ali, ako bi ga policija sad otkrila u toj kući, zar se ne bi odmah našli zlonamjernici koji će ga povezati s proleterskom revolucijom?

Peppone slegne ramenima.

— Velečasni, vi učinite kako god hoćete, a ja znam da sam savršeno čist i ispravan i pojma nemam o nekom tenku.

— Sad imaš, jer sam ti ja kazao — spokojno dočeka don Camillo. — Da sam htio iskoristiti tu stvar u političke svrhe, ne bih došao k tebi, nego bih otišao ravno karabinjerima. Međutim, iako želim da se *pancer* preda vlastima, neću da ikoga zaboli glava za to, ako je ikako moguće. Ti pođi i pogledaj taj *pancer*, i nastoj ga nekako osposobiti. Onda valja dočekati pogodan momenat, odvesti ga do Buke del Boscone i ondje ga ostaviti. A poslije toga treba obavijestiti nadležne kako bi ga oni našli.

Peppone mlatne čekićem po nakovnju.

— Kolosalno! Dapače, divno! Da bi stvar ispala što bolje i što savršenije, neka Peppone krene s tenkom, a nadležni se obavijeste u zgodan čas, tako da Pepponea upecaju dok vodi tenk u šetnju. Tako će vlasti doći do tenka, a

izvjesni će se ljudi osloboditi Pepponea koji će na robiju.

Don Camillo zavrti glavom:

— Ideja nije loša, ali mi ne odgovara. Jer, ako Peppone pristane da učini ono što tražim od njega, onda će u tenku, pored Pepponea, biti i don Camillo.

Peppone ga je dugo gledao, bez riječi. Ali je to bila šutnja koja je vrijedila koliko čitav jedan govor.

*

U noći istoga dana nađoše se iza gomile granja. Stari je Dorini bio dobio nalog da ni nos ne promoli iz kuće. Skinuše nekoliko slojeva granja i oslobodiše poklopac kupole. Peppone je bio ponio džepnu lampu, pa se spusti u onu željeznu mrcinu. Dugo se zadržao, kad je izronio bio je sav u jednom znoju.

— Prvo treba napuniti bateriju — reče. — Poslije ćemo vidjeti. Motor izgleda da je u redu.

Tenk ponovo pokriše granjem i odoše.

Dva dana kasnije vratiše se s punom baterijom. Noć je bila olujna, vjetar je puhao i gromovi pucali; noć kao stvorena za pothvat. Peppone je u mrcini radio sat-dva, pa izviri i reče:

— Sad ću probati da upalim motor. Ako osjetite kakvu opasnost javite mi da ga isključim.

No, nije bilo nikakve pogibelji. Peppone je strugao i strugao i najzad prestao kad se baterija ispraznila.

Izišao je iz onoga katafalka nižući psovke na račun Nijemaca i svih njihovih strojeva. Međutim, dva dana kasnije opet se vratio, opet je radio dva sata i najzad motor zagrmi.

Granje vratiše na svoje mjesto.

— Čim bude prva olujna noć, izvest ćemo akciju — reče Peppone.

Međutim, kasnije se predomisliše. Bolje je plan izvesti u kakvoj običnoj, normalnoj noći. Bilo je doba oranja, već od dva sata noću na sve strane grmjeli su motori a farovi traktora tu i tamo bušili tmicu. Do Buke del Boscone nije ni trebalo prijeći cestu, valjalo je samo poznavati kolske putove. Opasnost nije bila prevelika.

Peppone u posljednji čas odluči da don Camillo ne bude u *panceru*. Don Camillo neka najprije po danu prouči put, pa će određene noći ići ispred tenka, kao vodič.

— I nemojte pokušati nikakav popovski trik, jer ću vas gađati topom — upozori Peppone.

Tako je don Camillo najmarljivije proučio put koji treba prijeći i najzad dođe famozna noć. Dorinijevi su bili u krevetu, uzburkana srca a glave zabijene pod jastuk. Pošto su od granja oslobodili samo kupolu, tek toliko da se može ući u *pancer,* Peppone upali mrcinu i odlučno ubaci u brzinu, a don Camillo se žurno prekriži i preporuči dušu Bogu.

Gomila granja zadrhta. Gusjenice *pancera* nekoliko su minuta mljele šiblje, potom se gomila pokrenu i stade se osipati — željezna je zvijer započela svoj hod.

Napokon je *pancer* izronio posve slobodan; nije bio od onih najvećih, ali je usprkos tome bio vrlo zanimljiva naprava. Držeći skutove svoje sutane, don Camillo je jurio kao gonjen onim čudovištem.

Škripalo je i strugalo da ti se kosa dizala na glavi. Ali su u noći i drugi motori pjevali pa se sva ta buka stapala. I najzad, sad više nije bilo povratka, valjalo je ići dokraja.

Peppone je znao svoj posao. U ratu je popravio mnoge vojne kamione i tenkove, pa je sad vozio spokojno i pouzdano. Dapače, kao da se zabavljao.

Put je ispao sretan. Stigavši u Canalone, koji je bio gotovo suh, *pancer* uđe u potok i nastavi posred šljunka. To je bilo predviđeno da ne bi ostalo tragova. No, tu don Camillo zaustavi tenk i sâm uđe u nj. Bio je umoran, a zaželio se i svoga dijela zabave.

Dođoše do Due Pioppe, pa se uspeše na suprotnu obalu i nađoše se pred Bucom del Boscone. Utjerali su tenk pod grmlje i granje i ugasili motor, pa su neko vrijeme osluškivali, a srce im lupalo kao da radi sa šest cilindara i pod punim gasom.

Čuli su gdje grme motori traktora. Traktoristi su jedini bili budni; a oni, osim buke svojih strojeva, drugo i nisu mogli čuti.

— Uz božju pomoć, čini se da se sretno završilo — šapne don Camillo.

— Uz pomoć božju i onoga nesretnika Pepponea — točnije odredi Peppone.

Ostadoše još neko vrijeme u onoj lončini, da čekaju u tišini.

— Ipak je šteta baciti ovako lijep stroj — odjednom uzdahnu Peppone.

— Neće biti bačen — odgovori don Camillo. — Još će služiti.

— Da, služit će vašem prljavom ratu! — grmne Peppone.

— Bolje da služi našem ratu nego vašem miru! — otpovrne don Camillo. — A ti bi se morao ponositi što si dao svoj prilog obnovi vojske svoje domovine.

Peppone izgubi strpljenje i stade se uvelike uzbuđivati i vrtjeti. I tako šapama dotače koješta što ne bi smio taknuti.

To manje što je top *pancera* bio nabijen; i, hvala savršenstvu njemačkog oružja, top opali.

Nešto stravično! Topovski prasak u ono doba i pod onakvim okolnostima tisuću je puta gori od eksplozije kakve atomske.

Don Camillo i Peppone ne izađoše nego sunuše iz lončine pa zaždiše kao da su im noge okrilatile, zaustaviše se tek kad im ponesta daha.

Našli su se u dnu nasipa kod velike rijeke i tako su stajali neko vrijeme a da nisu bili kadri ni misliti. Najzad Peppone izmuca:

— Gdje li je završio?

— Tko?

— Metak, do vraga!

— Kakav metak?

— Da šta ste mislili? Da su Nijemci valjda putovali s topovima nabijenim mortadelom?

Pokušali su se sjetiti na koju je stranu bio uperen onaj prokleti top, ali se nisu mogli snaći.

Vratiše se preko polja u selo i na trgu ugledaše strahovitu zbrku i gungulu.

U kanonici su isprali lice i ruke, pa su se uvukli među gomilu.

— Šta se to događa? — autoritativnim glasom upita Peppone.

— Netko je bombom uništio goluba mira! — uzbuđeno mu odgovori Suhi.

I zaista, golemi golub mira, od lakirana drveta, koji je Peppone bio postavio na krovu Pučkoga doma, bio je razbijen u komadiće.

— Nemojmo nasjedati provokacijama, makar bile i krvave! — vikne Peppone. — Neka narod svojim spontanim prijezirom najteže osudi ovaj zločinački akt neprijatelja naroda. Živio mir!

— Živio! prihvatiše ostali razilazeći se, željni da se što prije vrate svojim posteljama. Svi su bili pospani, a osim toga, kad reakcija stane adutirati bombama, onda se revolucionarne snage osjećaju više nego ikad sklonim miroljubivu životu.

*

U Bucu del Boscone nitko i nije zalazio, tako reći, pa je *pancer* tamo mogao mirno spavati. Dorini su imali dovoljno vremena da plugom izbrazdaju sva polja preko koja je *pancer* prošao i da ga k tome još pokriju debelom naslagom granja, iako je već bio dobro skriven u grmlju.

Kad se sve uredilo, don Camillo ode k marešalu da mu nabaci neka pregleda Bucu del Boscone.

— Mislim da biste tamo mogli naći jedan njemački tenk u najboljem stanju — reče mu u povjerenju.

Marešalo ode i malo kasnije se vrati.

— Je li sve u redu? — upita don Camillo.

— Sve je u redu — odgovori marešalo. — Našao sam tenk, zaista je u najboljem stanju. Samo, to nije njemački tenk nego američki!

Don Camillo raširi ruke:

— Detalji su nevažni, važna je zamisao.

Srevši staroga Dorinija, nakon dužeg vremena, don Camillo reče:

— Nesretniče! ono nisu bili Nijemci koji su bježali, nego Amerikanci koji su dolazili!

Starac slegne ramenima:

— Velečasni, Italija je kao morka luka, čas ovaj dolazi, čas onaj odlazi. Kako bi čovjek shvatio tko dolazi a tko odlazi? Kad svi govore stranim jezikom?

I on je, jadnik, imao pravo.

PROLETERSKA POBJEDA

Suhi utrne radio i na polumračnu i hladnu sobetinu spusti se muk.

Sate i sate članovi glavnog stana u strepnji su proveli čekajući izvješće, a sad, kad je izvješće došlo, nitko nije nalazio snage da progovori prvi.

— A šta ćemo sad? — na koncu upita Suhi.

— Situacija je složena — odvrati Peppone. — I baš zato ne smijemo gubiti živce. Prvo i prvo, treba povećati budnost. Ne znamo šta neprijatelj namjerava. No, koliko za početak, najbolje će biti da na sigurno sklonimo dokumente i kartoteku.

Neprijatelj, zapravo, nije ni prstom maknuo. Jednostavno je i trijezno komentirao nestanak *oca naroda:* »Jedan manje!«

Vješto naveden na razgovor od strane jednoga agenta provokatora, don Camillo je slegnuo ramenima:

— To su njegove posve osobne stvari; neka ih sredi s Bogom kako god zna.

— A ja mislim da je taj čovjek učinio mnogo dobra sirotinji, pa će sigurno pravo u raj — odvrati agent provokator.

— Ako je Bog povjerio komandu nad rajem Rooseveltu, onda bi se moglo i to dogoditi, da Staljin stigne u raj — zagunđa don Camillo.

Peppone je uočio da budnost treba pojačati ne toliko prema vani, koliko unutra, u samim redovima stranke.

— Mnogi su naši slomljeni bolom zbog gubitka Vođe — reče Peppone. — Treba ih nekako obodriti, oživjeti.

I odmah odluči da podigne oltarić. I podigoše oltarić ispred Pučkog doma. Veliki se portret Vođe isticao usred mnoštva crvenih zastava, osvijetljen velikom zvijezdom od žarulja.

Kad je uređen oltarić, Peppone reče članovima svoga štaba:

— Jedno neka vam bude jasno: ne smijete otrpjeti nikakve provokacije. Ma s koje strane dolazile. Situacija je delikatna; naši neprijatelji misle da sad mogu dići glavu. Zato treba reagirati odlučno, bez ikakva oklijevanja. Treba ljudima dati do znanja da se ništa nije promijenilo. Pokrenite se, dobro otvorite i oči i uši. U jednostavnim slučajevima, intervenirajte sami. Ako je slučaj kompliciran, izvijestite mene.

I evo gdje se odmah ukaza kompliciran slučaj. Vijest o takvu slučaju donio je Suhi.

*

— Šefe — reče Suhi — može li Partija išćuškati staru Desolinu?

Stara je Desolina imala osamdeset i tri godine, a bila je živa slika reklame za kostobolju.

— Ne izvaljuj gluposti! — odvrati Peppone. — Kakve veze ima stara Desolina?

— Ima veze, jer njoj možemo zahvaliti što nam se čitavo selo smije i ruga iza leđa.

Peppone se zapanji.

— Pa šta je učinila ta nesretnica?

— Istaknula je u svom izlogu jednu obavijest, a svak ide tamo da je čita.

— Neki letak protiv nas?

Suhi raširi ruke:

— Šefe, teško je to objasniti. Pođi sa mnom do njene kuće pa ćeš vidjeti.

Pođoše i ubrzo se nađoše usred gomile koja se kreveljila pred dućančićem stare Desoline. Čim su spazili Pepponea, ljudi se raziđoše. Pepponeovo lice nije obećavalo ništa dobro i svi su to shvatili.

Na staklu izloga, iznutra, bila je zalijepljena obavijest. Kad je Peppone pročitao šta je tamo pisalo, stisnu pesnice i upade u dućančić.

Desolinin je dućan bila rupa u kojoj si se jedva mogao okrenuti; loše sklepana tezga i polica sa četiri velike kutije, i to je bila sva imovina firme. Zaliha robe pak sastojala se od dva-tri smotka vrpce, nekoliko kartonskih kutija s pucetima, jedne-dvije kuvertice s iglama, kojeg svežnjića vezica za cipele, dviju staklenki sa šarenim karamelama i tome slično.

Ali je Desolinin dućančić bio značajan zbog jedne specijalnosti u kojoj je stara Desolina bila isključivi koncesionar za čitavu zonu.

Naime, Desolina je znala iz svakog događaja, iz svakog sna izvući brojeve za loto. Tako je more ljudi dolazilo k njoj. I ne uzalud, jer se više puta dogodilo da je starica pogodila kako valja.

Vidjevši Pepponea gdje ulazi, starica podiže pogled. Bila je spokojna i staložena, nikad se nije čudila ničemu.

— Slušajte — reče joj Peppone — šta znači ovaj oglas koji ste zalijepili u izlogu?

— Piše na njemu — objasni starica. — To su brojevi mrtvaca.

— A zašto ste ih istakli tamo vani, s objašnjenjem? — upita Peppone.

Starica mahne glavom:

— Ljudi mi stalno dolaze. Svi hoće brojeve mrtvaca i svi hoće objašnjenja. Više nisam mogla disati. Zato sam u izlog stavila obavijest s brojevima i s objašnjenjem.

Suhi se umiješa:

— Ono nije objašnjenje, nego provokacija! — uzvikne.

Starica ga zaprepašteno pogleda. Izvadi iz izloga obavijest i položi je na tezgu.

— Meni se čini da je sve jasno — reče najzad, potom glasno pročita tekst obavijesti:

Brojevi smrti Staljina:	
Razbojnik	*23*
Krv	*18*
Čudo	*62*
Sretan događaj	*59*

Desolina pogleda Pepponea.

— Šta vam je tu čudno? Zar nije razbojnik? Ako je bio razbojnik, onda je to broj 23.

— Ne govorite gluposti! — vikne Peppone. — Bio je najbolji čovjek na svijetu, mnogo je dobra napravio sirotinji.

Starica odmahne glavom:

— Bio je izopćenik, bezbožnik, antikrist koji je klao svećenike i svakoga tko nije mislio kao

on. Prema tome je bio razbojnik, i njegov je broj 23. Kako je bio razbojnik, i dao pobiti milijune ljudi, drugi je broj 18, jer 18 znači *krv*. Treći je broj 62, znači *čudo*. Njegova je smrt ispunila svakoga čuđenjem. Oni koji su bili protiv njega, čudili su se kako ga je dragi Bog pustio da toliko dugo živi. A oni iz njegove partije čudili su se kako takav silnik može umrijeti kao i svi ostali smrtnici. Onda je tu *sretan događaj*. Ako smrt takva nečovjeka nije sretan događaj, onda mi vi recite čemu će se svijet ljepše veseliti? Uostalom, dosta je da porazgovarate s ljudima, da vidite kako su svi sretni. Prema tome, četvrti je broj 59, koji znači sretan događaj.

Peppone se pjenio od pusta bijesa.

— Desolina, da hoću, mogao bih vas dati uhapsiti! — vikne. — To je podlo klevetanje! Prljava politička provokacija!

— To su brojevi mrtvaca — spokojno odvrati starica. — Tko hoće na njih da igra, neka igra, a tko neće, neka ne igra.

— Odmah da ste povukli tu glupost i da je više nisam vidio u izlogu! — zaurla Peppone.

Starica slegne ramenima:

— Osamdeset i tri godine sam doživjela — uzdahne — ali još nitko nije bio tako bezobrazan sa mnom. Evo, izvolite, uzmite tu obavijest, ja ću brojeve mrtvaca davati usmeno.

Peppone sakri papir pod kabanicu i pođe na vrata, ali se na pola puta okrenu:

— Desolina — mirnim će tonom — vi ste oružje u rukama neke hulje koja se služi vama da bi nas vrijeđao. To nije lijepo, znate.

— Nisam ja nikakvo oružje — odvrati starica. — Ja se samo bavim lotom. Brojevi mrtvaca su ovi, i ove brojeve dajem svakome tko ih od mene traži.

Peppone zavrti glavom:

— Desolina, nemojte me držati za budalu. Budite iskreni: ove brojeve vam je netko sugerirao, a vi ste ga poslušali, jer je taj netko, recimo, župnik, a vi ste pobožna žena pa je za vas ono što župnik kaže Sveto pismo. Slušajte vi mene, ako hoćete izvlačiti kakve brojeve mrtvaca, onda izvucite neke druge.

— To su brojevi mrtvaca — tvrdoglavo će starica. — Ako moram izvlačiti brojeve mrtvaca, ne mogu izvlačiti druge nego te. *Razbojnik, krv, čudo, sretan događaj.* 23, 18, 63, 59. Ja znam svoj posao.

*

Nešto kasnije nadzorna je služba obavijestila Pepponea da pred Desolininim dućanom ima mnogo svijeta. I iz obližnjih sela svijet dolazi da bi od starice dobio brojeve s »objašnjenjem«.

— Te razbojnike i ne zanimaju brojevi, nego samo »objašnjenje«! — usklikne Suhi.

— Pa to se više ne može nastaviti! — razbjesnio se Peppone. — To je nepodnošljiva provokacija! Treba nešto poduzeti!

Grubi, koji je govorio samo u izvanrednim slučajevima, zaključi da je prilika da nešto kaže:

— Šta se mene tiče, prvo što bih poduzeo bilo bi da igram na one brojeve . . .

Peppone skoči na noge i zgrabi ga za prsa:

— Grubi — zaurla — nadam se da se šališ!

Grubi raširi ruke:

— Šefe, reci šta god hoćeš, do sutra u podne ima vremena. Ja sutra ujutro idem u grad, nikome ništa neću kazati, ali ću igrati na one brojeve.

Peppone se zgrozi:

— Grubi, gadiš mi se!

— Šefe — odvrati Grubi — politika je politika, a loto je loto. U brojevima Desoline ja uzimam samo ono što se odnosi na loto. Ne zaboravi da Desolina često pogodi i može se dogoditi da ti brojevi izađu.

— Ne mogu izaći! — izdera se Peppone. — Oni su prokleta laž i najogavnija propagandna špekulacija!

Već je bila večer pa se sjednica zaključi bez ikakve daljnje diskusije.

Odvratna je epizoda s Grubim uzbudila Pepponea izvan svake mjere, pa se te noći nikako nije mogao sastaviti sa snom nego se u postelji prevrtao kao da je progutao žabu.

Čuo je gdje odbija sat na zvoniku. Svaki je sat čuo i svaku četvrt, a kad je odbilo pet i pol, netko se s ulice nabaci kamenčićem na prozorski kapak.

Peppone ode do prozora. Dolje je stajao Grubi.

— Šefe, treba li ti šta? Idem u grad.

Peppone mu baci jedan omot.

— Trojka i četvorka u svim kolima — jarosno će Peppone.

Zatim zalupi kapke i vrati se u krevet. I tek tada ga svlada san.

*

Vrlo je kasno ustao i nije se makao iz kuće. U šest i trideset po podne trkom stiže Suhi.

— Šefe, jesi li slušao vijesti na radiju?

— Nisam.

— Ima velikih novosti. Dođi odmah u sjedište.

Čim je Peppone ušao u ured, u susret mu poleti Grubi vrlo uzbuđeno:

— Izašla je trojka u kolu Milana!

Peppone obrisa znoj.

— Ja dobivam tristo i pedeset tisuća lira! — reče. — A vi?

— Isto. Igrali smo za onoliko koliko i ti.

— Lijepo ... a zamislite da je izašla četvorka! — zadahta Peppone. — Koji broj nije izašao?

— Broj 62, čudo! — odvrati mu Suhi.

— Mogao sam zamisliti! — primijeti Grubi. — *Razbojnik, krv, sretan događaj;* u tome ima smisla. Ali, *čudo,* to baš nema veze! Kakvo je čudo da jedan matori starac jednoga lijepog dana umre?

Dugi dobi nalog da dovuče jela i pila i da zatvori i vrata i prozore.

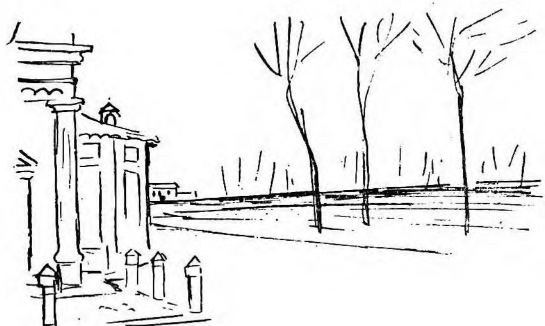
Jeli su i pili, pa su i u jedan po polnoći još uvijek jeli i pili u Pepponeovu uredu.

I tako, u jedan po polnoći Suhi napuni čašu i ustade:

— Pijmo u zdravlje velikog Vođe! — usklikne svečanim tonom. — Nemojmo zaboraviti: da on nije umro, mi ne bismo dobili na lotu!

— A on i nije umro, jer je njegovo djelo živo i vječito! — ispravi ga Peppone dižući čašu. Zatim nastavi rezati posljednji kulen.

Vjetar je žestoko brisao ulicama, te noći. Ali, nije dolazio iz stepe. Bio je domaći vjetar.

MENELIK

Vozara Giaròna znalo je i staro i mlado, i u pogledu njega selu nije bilo jasno samo jedno: tko je gora životinja, on ili njegov konj.

Neotesancima, općenito govoreći, izmakne koja psovka tu i tamo; ali je Giaròn, naprotiv, bio tip kome tu i tamo izmakne koja normalna riječ, jer se u svom rječniku služio gotovo isključivo psovkama, a psovke i nisu riječi.

Giaròn je upoznao i ljepša vremena, nekoč je imao čak devet grla tegleće stoke: šest konja i tri sina. U ono vrijeme, kad se čovjek iz sela ili okoline kretao na put kolima, biciklom, motociklom ili autom, svakom takvom prigodom obvezno bi morao moliti dragoga Boga da ga poštedi susreta s kakvim Giarònom.

U Bassi su svi putovi, osim provincijske ceste, otprilike bili tek malo širi od kakve staze, a Giaròni su svi odreda rezonirali ovako: »Ako je put širok jedva koliko meni treba, šta ti pada na pamet da i ti ideš njime? Pusti me da spavam i snađi se kako znaš!«

Nemila zgoda — probuditi kakvoga Giaròna koji potrbuške spava na gomili šljunka ili pijeska u svojim kolima. Nemila stvar jer su svi Giaròni bili od istoga tisućput ukletog kova: lakše im bilo čovjeka opaliti držaljem biča ili na nj izmahnuti lopatom, nego popiti čašu vode.

Uostalom, u ona vremena, Giaròni nisu bili jedini s takvim shvaćanjima; sići s puta pred nekim i napraviti mu mjesta da prođe, to je za sve vozare bez razlike bilo pitanje časti. No, nije to bilo ni iz zlobe ni iz bahatosti. Kad se vraćao s rijeke, pošto je svoju sandučinu razom ukrcao, vozar je osjećao svojim svetim pravom da ga puste na miru: opružio bi se potrbuške na svjež pijesak, sunce bi mu pržilo leđa, a on bi spavao i pustio konja neka se snalazi sam. A konj je teglio dalje i sam se snalazio dokle god je mogao.

Konji vozara bili su valjane životinje, najvaljanije životinje na svijetu, i svijet je jednodušno držao da ipak nisu bili tolike životinje kao njihovi gospodari. Međutim, što se tiče konja Giaròna oca, tu su se ljudi nekako dvoumili. Jer konj Giaròna oca ne samo što je teglio dalje svojim putem dok mu je gospodar spavao nego bi pred svakom gostionicom stao i čekao da se Giaròn probudi.

Don Camillo je stalno ponavljao:

— Ne, za mene je Giaròn gora životinja od njegova konja, jer je on naučio konja da stane pred svakom gostionicom. Konj drugo i ne radi doli ono što su ga naučili.

A netko bi mu već prigovarao:

— Za moj račun, gora je životinja konj nego Giaròn. Jest da je životinja, ali bi taj konj morao biti moralno obvezan da sam rasuđuje kad

njegovu gospodaru otkaže moć rasuđivanja. Zato mislim da je konj gora životinja od Giaròna, a da to nije, ne bi stao pred svakom gostionicom i na taj način silio Giaròna da se probudi, siđe i do grla nalije vina.

Rasprave pomalo nesuvisle, i budalaste ako hoćete, ali iz kojih se može shvatiti kakav je tip bio Giaròn i kakva su pasmina mogli biti sinovi jednoga prokletnika toga kalibra.

Giaròn je dakle bio upoznao ljepša vremena, a onda, jednoga dana, snašlo ga je teško zlo.

Toga dana uvečer, kad se vratio kući, Giaròn je opazio da su mu sinovi u nekom drukčijem, neuobičajenom raspoloženju. Večerali su šutke, pa je najstariji sin istresao vreću:

— Ovako više ne ide — reče. — Tu se treba odlučiti na nešto, ili ćemo krepati od gladi.

Giaròn nešto opsuje upitnim tonom.

— Badava se pjenite — mrko mu dobaci sin. — Otvorite malo oči pa ćete vidjeti da se u čitavom kraju jedino mi još uvijek tvrdoglavo držimo staroga načina. Svi ostali već su odavno shvatili da s konjima više ne možeš konkurirati kamionima. U kamion možeš ukrcati deset puta više, i on može prijeći deset puta duži put od konja. Konja moraš hraniti i kad nema posla, a kamion, dok miruje, ništa ne troši.

Giaròn upita sina na šta smjera s tim govorom. I sin mu objasni:

— Imamo šest konja i nešto para na strani. Prodajmo konje i kupimo kamion. Znam jednu dobru priliku, ne bismo je smjeli propustiti.

Giaròn se osvrnuo oko sebe i shvatio da su sva tri sina istoga mišljenja; i na to mu bijes planu pa izbi grozomoran prizor.

— Tko želi promjene, neka se kupi! Sve je moje i ja ću s tim raditi šta je mene volja!

— Nije sve vaše, nego naše! — otpovrne mu najstariji sin. — Mi smo radili koliko i vi. Imamo jednaka prava.

Giaròn ispali svoju najgrozniju psovku pa zaključi:

— Vi uradite kako god hoćete; ja ću zadržati Menelika i Plavojku i nastaviti svoj posao.

Tri večeri kasnije, kad se vratio kući, gotovo plivajući u vinu, Giaròn nađe pod portikom jedan veliki kamion. Bila su to lijepa kola, a tri Giarònova sina gledala su ih i u njima uživala kao da je napuljska panorama.

Giaròn s mržnjom pogleda kamion i pljune.

— Proći će ga! — najstariji sin se isceri svojoj braći.

Ne prođe ga, i mjesec dana kasnije, kad su mu sinovi pokazali račune i objasnili koliko su zaradili za trideset dana rada, Giaròn osta na svome.

— Računi se ne prave poslije mjesec dana — reče. — Računi se prave na kraju.

Dobivene novce nije htio ni dotaći.

— Smrde po nafti — reče. — Nafta je upropastila svijet. Otkad se u ovoj kući osjeća smrad nafte, više ništa ne ide kako valja.

Stariji sin se nakostriješi:

— U ovoj kući ništa ne ide kako valja otkad vi smrdite po vinu kao što smrdite sada! — bijesno odvrati.

Giaròn se baci na njega da ga udari, ali ga sin odgurnu. Onako krcat vinom do guše, Giaròn se opruži svom dužinom.

Jedva jedvice ustade; gnjev mu nabujao do sljepila jer je osjećao da se jedva drži na nogama.

— Dobili ste sve što vam pripada pa i više od toga! — zaurla sinovima. — Gubite se odavde i vi i ona vaša vragolija jer ću je zapaliti ako je

sutra zateknem pred svojim vratima! Napolje svi, svinje proklete!

Tri sina odoše još iste noći; ukrcaše svoje prnje u kamion i krenuše bez ijedne riječi.

U kući ostadoše samo Giaròn i stara, a šugav je to život bio jer se sav razgovor između njih sastojao od Giarònovih jarosnih psovki i crne šutnje njegove žene.

Giaròn je i dalje tjerao svoje — prevozio kolima. Ničega se nije odrekao. Jedini je u cijeloj Bassi i dalje nosio oko pasa vuneni crveno-zeleni pojas, karirane košulje, dvoredni prsluk s verigama za koje je bio obješen debeli srebrni »roskof«, i šešir po modi socijalista natučen na glavu u stilu »fućka-mi-se«.

Giaròn je i dalje tjerao svoj posao i nije se odricao ničega, ali se u jednom momentu ipak morao odreći Plavojke i zadovoljiti time da nastavi kako god zna i može samo s Menelikom.

Nije se odrekao crveno-zelenog pojasa, nije se odrekao vina, nije se odrekao stravičnih psovki. I jednom zgodom, kad mu iza leđa priđe don Camillo na biciklu i reče neka se malo skloni jer put nije samo njegov nego i drugi imaju pravo proći, Giaròn promuklim glasom izurla takve stvari od kojih bi se digle vlasi na glavi čak i kakvu ćelavom ateistu.

Don Camillo ostavi bicikl, zgrabi Giaròna za nogu i potegne ga s kola.

— Giaròn — rikne don Camillo treskajući vozara o stranicu kola — ovaj put ćeš mi platiti za sve.

— Vi ste kukavica, kao i moj sin koji je digao ruku na mene koristeći priliku kad sam popio čašu više — odgovori Giaròn, viseći kao krpa u don Camilovim šakama. — Tucite me kad sam pri sebi, ako imate kuraži!

Don Camillo pusti vozara i ponovo uzjaha svoj bicikl.

— Giaròne — reče — tko sije vjetar, žanje buru. Ako nastaviš takvim svinjskim životom, svak će te ostaviti. Jednog ćeš se dana naći sam kao pas.

— I baš me briga! — otpovrne Giaròn. — Meni je dosta da me ne ostavi konj.

— I on će te ostaviti!

— Konji su pošteniji od krštenih duša — zaurla Giaròn. — Konji ne izdaju.

Iste je večeri Giaròn, kad se vratio kući, umjesto žene našao cedulju na postavljenom stolu: »*Idem k sinovima, i previše sam izdržala do sada.*«

Giaròn razbi i skrha sve što mu dođe pod šake, ali ga to ne smiri, pa ode u štalu i urlajući kao pomaman ustremi se na Menelika.

— E, nećeš, svinjo prokleta! — urlao je jarosno, pesnicama bubetajući konja po glavi. — Ti me nećeš ostaviti na cjedilu, kao što su drugi napravili! Ti me nećeš izdati! Ti se nećeš pobuniti!

Giaròn je bio pun vina i ruke mu nisu pravo pogađale životinju; onda zgrabi kratki bič i stade njegovim debljim krajem mlatiti Menelika. Po leđima, glavi, trbuhu; bijesnim udarcima, kao da tuče čovjeka, a ne životinju.

Menelik je njiskao i prestravljeno izmicao, ali Giaròn nastavi lupati po njemu sve jarosnije. Odjednom ular puče i konj se jednim skokom baci prema vratima staje.

Konj u skoku obori Giaròna. Kad je Giaròn ustao, konj je već bio nestao u polju.

»I on će te ostaviti.« Giaròn se sjeti don Camillovih riječi i pusti još jednu stravičnu psovku.

Potom ga svlada umor, glava mu otežala, i on se baci na krevet.

Kad se probudio, sunce je već bilo visoko; vidio je da je odjeven i osjetio da ga sve kosti bole. U bijegu ga je Menelik svojom potkovom ranio u goljenicu.

Siđe šepajući, a kuća mu bijaše nijema i pusta. U kuhinji je pod bio prekrit krhotinama posuđa što ga je Giaròn porazbijao u svom bijesu.

Na poharanom stolu još je ležala ženina poruka: »*Idem k sinovima.*«

Da mu je ostao Menelik, zlo ne bi bilo veliko; ali, i konj je otišao. Uđe u praznu staju. Pogled mu pade na komad otkinutog ulara.

Bijes ga ponovo spopade i htjede izurlati tkozna što, ali po prvi put u svom životu ne smože snage za psovke.

Pognute glave izađe iz staje i zađe iza kuće da pogleda kola, ispod strehe.

Kola su bila na svom mjestu, a između rukunica je mirno i strpljivo čekao Menelik.

Načas se Giaròn smeo, potom se polako približi konju pa sa zida uze ormu i stade ga uprezati. Stežući kolan, primijeti da je Meneliku na jednom mjestu oguljena koža na trbuhu. Tko zna koliko takvih rana ima po leđima i po gubici!

Giaròn stade jednom nogom na žbicu velikog kotača sandučine, a rukama se uhvati za stranicu kola. — Đi! — viknu, sandučina krenu, a kotač u svom okretu podiže vozara koji u pravi čas uskoči u kola.

*

Giaròn je ponovo vidio dva svoja sina godinu dana kasnije.

Bilo je podne, sunce je sjalo, Giarònova se sandučina valjala preko kamenja Strade Quarte, dok je Giaròn potrbuške spavao navrh gomile svježeg pijeska.

Bahat zvuk sirene ga probudi. Okrenu se i ugleda veliki kamion koji mu je bio za leđima i tražio slobodan prolaz.

Dva su čovjeka sjedila u kabini i Giaròn prepozna svoja dva starija sina.

Ni slova ne izusti. Nastavi spavati i prepusti Meneliku neka i dalje korača posred srijede puta.

Oni iz kamiona i ne takoše više sirenu. Prepoznali su Giaròna pa su tiho slijedili kola kojih šest kilometara, do raskrižja za Pioppacciu. Tu kola skrenuše desno, a kamion produži ravno.

Još dvije godine prođoše i Giaròn dobi obavijest da mu je umrla žena. Na pogreb ne ode jer nije htio sresti sinove. Ali, sa dva svoja sina morao se sresti sedam ili osam mjeseci kasnije.

To se dogodilo na provincijskoj cesti, kod odvojka za Molinetto. Giaròn je po običaju spavao navrh pijeska, kadli u jednom trenutku netko zaustavi konja i nešto viknu. Giaròn ugleda gomilu ljudi koji su živo raspravljali o nečemu. Tu su bili i karabinjeri.

Siđe i priđe ljudima da vidi šta je. Ništa osobito:

— Jedan se kamion srušio u jarugu — netko mu reče. — Valjda je jedan šofer već spavao, a drugi je zadrijemao zbog vrućine i umora. Tek, ostala su obojica na mjestu mrtva.

Dva su leša ležala na rubu ceste, pokrivena komadom šatorskog platna; Giaròn im priđe, saže se i podiže skut platna.

Znao je i prije no što će podići platno: to su bila njegova dva starija dječaka, Diego i Marco.

Onda Giaròn poče kleti kao što nikad u životu nije:

— Kamo sreće da sam ga spalio! — urlao je. — Prokleti kreteni, kazao sam vam ja da je nafta propast!

Siđe u jarugu da pljune na ostatke kamiona. Htio je sve zapaliti, morali su ga odvući silom.

Vrati se na svoju sandučinu i nastavi put. Ljudi su ga gledali kako se trese i čuli su ga kako kune sve dok Menelik nije skrenuo na puteljak koji vodi u stari mlin.

Ostao mu je treći sin, kazaše mu da živi u Fiumettu gdje radi s jednim brzim kamionetom. Godinu dana kasnije rekoše mu da je treći sin otišao za prvom dvojicom. Jedan ga je teretnjak prikoličar prilijepio uza zid zajedno s kamionetom.

Giaròn je psovao kao lud, a onoga dana kad je sreo don Camilla te je don Camillo sišao s bicikla i prišao mu da s njim razgovara, da ga utješi i uvjeri kako mu valja spokojne duše podnositi svoje nesreće, Giaròn zgrabi bič za tanji kraj i zaurla:

— Prokleti pope! ako samo zineš, ubit ću te batinama! Pred starčevim psovkama don Camillo problijedi; nije imao snage da ušutka starca.

U trenu kad je starac ušutio jer mu je ponestalo daha, don Camillo blago progovori:

— Giaròne, od bola ste poludjeli! Neka vam Bog vrati razum i neka vas zaštiti.

— Bog! — zaurla Giaròn. — Neću da imam nikakve veze s tim tvojim Bogom! Tvoj me je Bog izdao. Samo me moj konj nije izdao i neće me izdati!

Mjesece i godine Giarònova su kola nastavila obilaziti putove Basse, a kad su ga ljudi sretali, činilo im se da kraj njih prolaze kola samog gospodara pakla, jer je Giaròn bio tako nabijen mržnjom prema Bogu i bližnjemu svome da su mu psovke ne samo grozu izazivale nego i pravi strah.

Ta kola demona nastavila su plutati poljima Basse mjesece i godine, a sretajući ih, ljude je nekakav poriv tjerao da se prekriže. Giaròn nije više govorio ni s kim, nego samo s Menelikom. Opružen na teretu pijeska u kolima, Giaòn je govorio s Menelikom, a jednog dana neka djevojka dođe k don Camillu sva izvan sebe pa mu se stade zaklinjati da je evo ovim svojim rođenim ušima čula Menelika gdje odgovara Giarònu.

— Čula sam konja gdje govori kao krštena duša! — jaukne djevojka.

— Ja sam čuo i gore — odvrati don Camillo. — Sad sam čuo jednu djevojku koja govori kao bezglava kokoš. Bolje se potrudi da ne širiš ovakve gluposti!

Menelik je još dugo i dugo vukao kola staroga Giaròna, a stari je Giaròn i dalje razgovarao s Menelikom. Ili je urlao kao manijak, ili je govorio Meneliku ispod glasa. Ali, jedne se jesenje večeri dogodi nešto što zbuni Menelika.

Pošto je dugo govorio konju, Giaròn odjednom zašuti pa ne stade urlati; stade stenjati i baš od toga jauka Menelik naćulji uši.

Mrak je bio, putovi nijemi i pusti. Menelik stade i zarza. Ali mu odgovori samo Giarònovo stenjanje. Onda Menelik nastavi put do izvora, do mjesta gdje se cesta širi, pa se polako okrenu i pođe natrag prema selu.

Don Camillo je tek bio sjeo za stol, da večera, kadli začu buku i kako ta buka nije presta-

jala, ode da vidi šta se koga vraga zbiva ispred župnog dvora; pred vratima je stajao Menelik i udarao kopitom. S vrha kola čulo se neko stenjanje pa don Camillo stade na kotač i podiže svoju tjelesinu.

U lice se unio čovjeku koji je ležao na vrhu tereta pijeska.

— Giaròne — vikne don Camillo. — Ja sam to, don Camillo!

— Neka mi Bog oprosti ... — šapne stari Giaròn posve tankim glasom.

A zatim stari Giaròn ne izusti više ni riječi. Ne ispusti više ni jauka.

Ali mu je Bog već bio oprostio.

Don Camillo se nađe na tlu, osjeti topao Menelikov dah.

Meneliče — šapne don Camillo gladeći konju gubicu. — On te nije mogao dovesti ovamo. Nije više držao uzde. Ispale su mu iz ruku čim mu je bilo slabo, a to je moralo biti daleko odavde, jer se vidi da su se dugo vukle po tlu, i tebi su se uplele između nogu pa si ih raskinuo. Meneliče kako si dospio ovamo?

Don Camillo se prestraši muka i mraka.

— Meneliče — ojađeno zavapi — Meneliče, je li ti on kazao da dođeš ovamo ili si ga doveo ti, po svom osjećaju?

Menelik ne odgovori, jer konji ne mogu govoriti, i na to don Camillo shvati svu svoju ludost.

— Isuse — zavapi — duh mi prosvijetli jer mi je glava puna magle, što je jasno po tome da govorim jednom konju!

— Don Camillo — odvrati mu Kristov glas — jedan je čovjek došao tu da umre u milosti božjoj. Zašto želiš zbog toga zahvaliti konju, kad bi morao jednostavno zahvaliti Bogu?

Don Camillo duboko uzdahne:

— Isuse, oprosti mi. Ne znam kako se to dogodilo. Evo, pala mi je na pamet pjesmica o žeravoj ždrebici, onoj koja odgovara rzanjem . . .

— Don Camillo, nemoj brkati vjeru i poeziju.

Menelik je bio crn kao noćna tmica i nepomičan poput stijene.

Odjednom zarza, no glasom koji je bio više jecaj nego rzaj.

Ali je bila poezija, puka poezija, i don Camillo naglo zaplaka kako je zaplakao u ono vrijeme kad je, još dok je bio dječak, pročitao i posljednji stih *Žerave ždrebice.* Poezija, puka poezija.

BAJKA O SVETOJ LUCIJI

Cesarino ustade i prije no što će se umiti uze plavu olovku i na kalendaru precrta još jedan datum.

Ostala su još tri dana, dva zapravo, jer je treći dan upravo onaj očekivani. Dok se umivao studenom vodom, Cesarino se odjednom sjeti još nečega: »A mekinje?«

Važno je to, ali je i logično da se prije nije sjetio toga: naime, do ove godine sve se odvijalo tamo, u selu, a u selu su ti mekinje nadohvat na svakom koraku.

Onda se sjeti i domaćega kruha i mirisa što izbija iz peći. Oču zatim i škripu trlice i pomisli na majku.

Žurno izađe i na prolazu kraj vratarnice predade vratarki ključ; otac mu je bio otišao još u četiri sata ujutro jer je tih dana raditi s kamionom značilo imati pune ruke posla.

Ulica je bila kao košnica, u njoj se tiskao svijet kojem se vraški žurilo, a magla je toga gnjilog prosinačkog jutra bila podmukla jer

su sa svih strana preda te naglo iskakali bicikli i automobili pa ti je valjalo otvoriti četvore oči. Nije mogao misliti na problem mekinja, ali mu se ponovo posvetio u školi.

Magarca je zaboravio, i sad evo zla. Treba na prozorsku dasku, pored cipela, ostaviti vrećicu s mekinjama za magarca koji nosi košare s darovima.

Sveta će se Lucija sigurno uvrijediti, ako ne bude mekinja.

Kad su ga u dvanaest i pol pustili, Cesarino odmah odjuri k najbližem pekaru i zatraži malo mekinja. Ali, mekinja nije bilo. Sasvim logično, čemu bi mogle služiti mekinje u jednom gradu kao što je Milano?

Pokuša kod drugog pekara, pa kod trećeg i na kraju izgubi svaku nadu.

Kod kuće ga je ključ čekao kod vratarke, nedirnut. Otac mu još nije bio stigao i Cesarino objedova sam, u hladnoj i neuređenoj kuhinji. Otac se vrati uvečer, ali se ne pope u stan, nego zazva sina iz dvorišta i zajedno pođoše u gostionicu na uglu.

Topla i gusta juha toliko razvedri Cesarina da je zaboravio sve svoje brige, ali, kad je završio večeru, brige ga preuzeše snova.

Cesarino se ludo sustezao pred ocem, koji je bio čovjek tmuran i od malo riječi, stoga se morao vraški pomučiti da bi konačno progovorio. Najzad reče:

— Treba mi malo mekinja.

Cesarinov je otac razgovarao s jednim čovjekom u kombinezonu koji je došao da popije jednu čašu u društvu; taj se čovjek zapanjeno okrenu i upita:

— Mekinje? A šta će ti mekinje?

— Trebaju mi za magarca.

Čovjek u kombinezonu stade se cerekati i upita o kakvu se magarcu radi.

— O magarcu svete Lucije — bojažljivo objasni Cesarino.

Čovjek u kombinezonu iskrevelji se još jače, ali mu Cesarinov otac namignu pa se okrenu sinu i reče mu grubo:

— Pusti magarca neka pase. Ovdje nema svete Lucije.

Dječak ga pogleda smeteno:

— Ali, ja sam je našao u kalendaru!

— Da, našao si je, ali ovdje ona ne igra! — otac će odsječno. — Ako baš hoćeš da znaš, u kalendaru imaš recimo i svetoga Hilarija, a ovdje, međutim, vrijedi sveti Ambrozije. Svaki grad ima svoje svece. Ovdje Djetešce nosi darove. Takav je običaj.

Dječak pogleda čovjeka u kombinezonu, a ovaj potvrdi očeve riječi:

— Pobogu, momče, tako ti je! Sveci su provincijska vlast, pa svaki od njih ima svoju provinciju. Ovdje je za te stvari mjerodavno Djetešce!

Cesarino obori glavu pa vrlo zabrinuto prigovori:

— Ali mene Djetešce ne zna! Ja sam u Milanu samo šest mjeseci!

Čovjek u kombinezonu stade ga tješiti:

— Budi siguran da je tvoj stari župnik već obavijestio da ste došli tu, i ti i tvoj tata! U svakom slučaju, da bi bio sigurniji, ti lijepo piši de Gasperiju neka im on javi.

Bila su prišla još dvojica-trojica, pa se svi stadoše smijati, a nato se umiješa Cesarinov otac koji reče sinu:

— Idi sad kući i lezi! Ostavi ključ u vratima.

Dječak izađe a otac objasni stvar onome u kombinezonu i ostalima:

— Da, da, gluposti jesu, ali ja to ne mogu malome kazati tek tako, s neba pa u rebra! Majka mu je napunila glavu tim idiotizmima, a stalno me zaklinjala, pa čak i dan prije no što će umrijeti: »Carlo, pusti dijete na miru. Pusti ga takva kakav jest. Kad dođe za to vrijeme, sam će shvatiti. Nemoj mi napakostiti kad budem mrtva.«

I zaključi šireći ruke:

— Momci, ako treba napakostiti živu čovjeku, taj sam, pa makar se morao klati! Ali ne mogu napakostiti pokojniku! Tek je šest mjeseci da je umrla!

Onaj u kombinezonu zavrti glavom:

— Idiotski sentimentalizam, srednjovjekovno smeće! I ti, da ne bi napakostio pokojniku, zapravo pakostiš živomu, svome sinu, jer dopuštaš da mu ostane puna glava takvih gluposti.

— Ne brini se — odvrati Cesarinov otac — kad shvati da mu ni sveci ni Majka božja više ne donose nikakve darove, sam će uzeti pamet u glavu.

*

Cesarino se toga jutra probudio rano. Plavom olovkom precrta još jedan dan na kalendaru, ali mu je glava bila puna onih rasuđivanja od protekle večeri pa se ne osjeti radosnim već žalosnim.

Sad vrijeme prolazi i odveć brzo.

Stigao je presresti oca čas prije no što će izmaći na posao.

— Tko je de Gasperi? — upitao je oca.

— To je jedan čovjek koji živi u Rimu — zagunđa otac. — Ali ti radije misli na svoje zadaće, bit će bolje za tebe!

Rim je po svoj prilici na kraju svijeta, tko zna koliko dugo pismo putuje do tamo? No, sad je već ionako prekasno.

Uostalom, njega, Cesarina, zanima samo sveta Lucija. Mora naći načina da obavijesti svetu Luciju.

Do početka škole imao je još sat vremena. Stigao je obići i pregledati četiri crkve, ali nigdje nije naišao na lik svete Lucije. Dobro ju je poznavao, da je bila tu, makar i posve malena, odmah bi je prepoznao, to je sigurno.

Izašavši iz škole, Cesarino se odreče daljnjih potraga. More je vremena izgubio, a ostao je praznih šaka, nema čak ni mekinje za magarca.

Onda se sjeti da bi mogao, umjesto mekinja, vrećicu napuniti koricama kruha — to će biti isto.

Sa starim kruhom što ga je našao kod kuće nije postigao bogzna što. Dometnuo je i polovinu svoga kruha od objeda, a kako je taj kruh bio svjež i mekan, to ga je najprije isjeckao na komadiće i spržio na plinu.

Uvečer se otac vratio kasno; donio je jelo u jednom omotiću, pa su večerali, šutke, u kuhinji.

Cesarino se dugo zadržao prije no što će leći u postelju. No, donekle ga je uspokojila činjenica da sad ima vrećicu korica od kruha.

U šest ujutro, kad mu je otac otišao, Cesarino skoči iz kreveta. Sad više nije imao šta precrtavati na kalendaru, a činilo mu se da će noć pasti za nekoliko minuta iako je pred sobom imao još mnoge sate.

U šest i pol izađe iz kuće i zaputi se hitrim korakom; nije stao sve dok nije stigao izvan grada, do na rub ceste po kojoj je silno mnoštvo kamiona jurilo gore-dolje.

Strahovita glad ga spopade i on ne uzmože odoljeti: pojede dvije-tri korice namijenjene magarcu.

— Razumijet će me ... — pomisli.

Hodao je još dva sata. Potom mu srce poskoči jer je kod jedne opskrbne stanice ugledao jedan kamion koji je uzimao naftu a na čijoj su tabli stajala dva Cesarinu dobroznana slova. I njuška je kamionu bila uperena baš onako kako treba. Kad se šofer popeo u kabinu i htio zatvoriti vrata, Cesarino mu priđe.

Šofer ga uze i dva i pol sata kasnije iskrca ga kod Crocilea. Tu je valjalo uzeti put u Bassu, još trideset kilometara, ali je Cesarino morao stići kud puklo da puklo.

Uzeo je ponovo put pod noge, ali je nakon prvog kilometra morao pojesti još dvije korice. Bog htjede da naiđe jedan traktor s prikolicom i Cesarino skoči na nj.

Od drmusanja prikolice vraški ga je san osvajao, ali Cesarino odoli, snu ne popusti ni za dlaku. Sad je znao put, pa na odvojku u Fontanaccio iskoči jer je traktor skrenuo desnim, a Cesarino je imao nastaviti lijevim putem.

Na određenom mjestu dječak skrene s ceste na kolski put. Tama je bivala sve gušća, ali bi Cesarino i zavezanih očiju mogao stići do svoga odredišta.

I tako, odjednom se nađe pred mračnom i tihom kućom; moglo bi se kazati da je nije ni vidio, nego da ju je našao više po nagonu.

To je bio stari Cesarinov dom u kojem je sa svojima živio do prije šest mjeseci. Otac mu je

oduvijek snivao da ostavi selo; kad mu je umrla žena, samo je natovario nešto stvari i sina u kamion i otišao u Milano gdje je otprije imao neku rodbinu što je živjela od prijevoza.

Kuća je ostala tu, prazna i napuštena.

Cesarino izvadi iz džepa golemi kućni ključ i stade njime vrtkati u bravi; nije išlo lako, brava je bila sva u jednoj rđi. Najzad se Cesarino nađe u mračnom i niskom hodniku.

Uđe u kuhinju. Mirisao je kamin. Cesarino prođe rukom preko daske na kaminu, nađe okrajak svijeće i šibice.

Od onoga slabašnog svjetla stara mu se kuća učini još pustijom i osamljenijom, i strah ga zahvati. Potom se sjeti svete Lucije, a i mekinja koje bi se morale naći negdje tu.

Ako bi našao malo mekinja, mogao bi pojesti preostale korice iz vrećice. Ali je kredenc bio prazan, nigdje ničega nije bilo osim prašine i paučine.

Pojede još nekolike magarčeve korice. Onda oču gdje sa zvonika odbija puno, puno sati i uhvati ga panika.

Za ime božje, samo da ga sveta Lucija ne zatekne budna!

Skide desnu cipelu, očisti je, otvori prozor u kuhinji, spusti cipelu na podboj, kako je uvijek činio, i kraj nje vrećicu s koricama.

Potom zatvori prozor i pope se u svoju sobu, kročeći onako polubos, bez jedne cipele.

Stari su i crvotočni kreveti bili još tu, ali bez madraca. Na krevetu u bakinoj sobi ostala je slamarica, pa se Cesarino baci na nju. Mrsko mu je bilo ugasiti svijeću, ali se pomirio s tim da mora ostati u mraku jer se sjetio da bi svjetlost mogla smetati svetoj Luciji.

Nije stigao ni misliti na strah, jer je od silna umora naglavačke uronio u san.

*

U jedan po polnoći jedan se motocikl zaustavio na cesti, ispred osamljene kuće.

S motocikla siđe čovjek u kabanici, prijeđe preko gumna i pred vratima kuće upali džepnu lampu. Krug svjetla prošara preko pročelja pa se zaustavi na prozoru s raširenim kapcima i s cipelom i vrećicom na podboju.

Čovjek u kabanici poduže je vrijeme stajao i gledao onu cipelu. Zatim se vrati na cestu, sakrije motocikl i pješice pođe prema usnulom selu.

Ta noć ostade Cibelliju u uspomeni kao najluđa u njegovu spokojnom životu trgovca. Naime, u pola dva po polnoći Cibelli se probudio, čuo je gdje ga netko zaziva s ceste, pa je otišao na prozor, prepoznao čovjeka koji ga je zvao i sišao pitajući se šta koga vraga taj želi i k tome u gluho doba noći. A kad je saznao šta čovjek hoće, uzviknuo je:

— Carletto, zar ti je milanski zrak udario u glavu?

*

Cesarino se iznebuha probudio u devet sati ujutro. Odmah se izvukao iz slamarice u koju se bio umotao i trkom siđe u kuhinju da otvori prozor.

Cipela je bila do vrha napunjena nekakvim omotićima, a pored nje, na podboju, bilo je još nekih omotića.

Cesarino odnese sve na stol pa se upravo spremao odriješiti uzice omotića kadli začu kako na gumno stiže motocikl. Čas kasnije na kuhinjskim se vratima pojavi njegov otac.

— Cijelu te noć tražim! — vikne otac skidajući sa sebe kabanicu. — Došao sam na motoru čak iz Milana!

Cesarino ga je gledao otvorenih usta.

— Kad se vratimo kući, platit ćeš mi! — strašnim glasom zagrmi otac. — A samo mi još jednom izvedi nešto ovako, prebit ću te namrtvo!

Cesarino zavrti glavom:

— Neću više — protisnu. — Sad sveta Lucija zna da sam u Milanu... Ostavio sam joj poruku u cipeli, vidim da ju je uzela...

Bio je vedar prosinački dan, sunce je jasno i divno sjalo; otac samo riknu, izjuri napolje pa se vrati s golemim naramkom drva koji baci na vatru.

Plamen se razgori u kaminu.

— Na, razbojniče, grij se! — izdere se otac grabeći Cesarina za rame, pa ga posadi na jednu stolicu ispred vatre.

Onda se opet izgubi, a malo kasnije vrati se noseći dvije zdjele kipućeg mlijeka i glavu svježeg kruha.

— Jedi! — vikne gurajući djetetu u šake kruh i zdjelu mlijeka. — I pusti te trice! I obuj cipelu!

Cesarino je bio strašno zbunjen onim mlijekom, kruhom, omotićima, jednim otvorenim, drugim još zatvorenima... A od vatre su mu se vlažile oči.

U međuvremenu, otac je jeo, šutljiv i mrgodan, oborenih očiju.

Zatim nije više mogao odoljeti, okrenu se načas, a tamo, iza njega, *ona* je stajala i šaptala:

— Otkad smo se upoznali Carletto, ovo je prvi tvoj dar... ali je velik dar... Nemoj mi ga pokvariti, Carletto, moga sina. Pusti ga takva...

Ocu se ote krik, na Cesarina upre dva okrutna oka i zaurla:

— I tako sam zbog tebe izgubio jedan dan!

Ali, nije ga izgubio zabadava, i to je znao, ali nije htio priznati.

FRATRIĆ

Stojeći na puteljku koji se penje uz nasip, Peppone i njegovi ortaci upravo su raspravljali o podmuklosti klera općenito, a don Camilla posebice, kadli se među njih stvori, poput golupčića u sokolovu gnijezdu, jedan fratrić.

To je bio fratrić nekakav golušdrav i žgoljav, s vrećicom na leđima; kad si ga gledao kako kroči onako nahero, moralo ti se učiniti da bi se svakog časa mogao jednostavno raspasti ili pak naglo propasti u svoju mantiju.

Dolazio je bogzna otkud, putem koji je tekao preko nasipa, a kad je ugledao grupu s Pepponeom i ortacima, stropoštao se odozgo kao vreća kostiju.

Mrko ga odmjeriše, pustiše ga neko vrijeme neka melje, a onda mu Peppone sarkastičnim tonom odsiječe:

— Čujte, ne bi li vam bilo bolje da ne traćite vrijeme utaman u skitnji nego da se latite kakva korisna poslića.

Fratrić se nasmiješi:

— Mi se ne trudimo da nam bude bolje, mi se trudimo da nam bude gore.

— Vaši posli! — zabrunda Peppone.

Fratrić je bio bojažljiv i ponizan.

— Znate, nisu naši posli. Samostan nema ništa, a svakoga dana na vrata nam kucaju gladni ljudi. Zato tražimo pretičak da onome tko pati damo barem najnužnije.

Peppone se zacereka:

— Sve bi se to dalo divno urediti, samo kad patnici ne bi obijali pragove samostana, nego kad bi se ujedinili i dali po glavi onima kojima je i predobro.

— Treba imati vjere u božju providnost — izmrmlja fratrić. — Nasiljem možete samo izazvati nasilje. Zlo se ne liječi zlim. Da bi se očekivalo dobro, treba činiti dobro.

Peppone se samo cerekao:

— Fino, ostajemo na tome. Zbogom!

Fratrić nije klonuo duhom:

— Ne biste mi mogli dati štogod? Makar samo malo.

— Ne! — žestoko se izdera Peppone.

Fratrić zadrhta, potom počeprka u svom rukavu, izvuče nekakav listić i pruži ga Pepponeu.

— Učinite mi barem milost da primite ovu svetu sličicu — šapne.

— Ne treba mi — odbije Peppone.

Fratrić kao da i nije bio svjestan prisutnosti ostalih, gledao je samo Pepponea.

Polako povuče ruku sa svetom sličicom. Okrene se i s mukom se pope na nasip da bi nastavio svoj put.

— Treba svukuda po selu izlijepiti natpise: *»Zabranjeno prosjačenje i fratrima i koludricama«* — reče Peppone.

— Pravilno! — složi se Suhi. — Vrijeme je da energično stupimo u akciju. Ti su fratri u devedeset i pet posto slučajeva špijuni Vatikana.

Skup se raziđe i svak pođe svojim putem kući.

Peppone odabra najduži put, onaj preko nasipa. Želio je biti malo sam, da bi nekako prekuhao žuč što mu je preplavila želudac. S nasipa pogleda prema Castellettu i spazi fratrića koji se udaljavao hitrim korakom.

— Ama, gubi se bestraga i ti i tvoja sveta sličica! — zagunđa.

Kad je stigao kući, skide kaput, navuče kombinezom, pa pokuša raditi, ali je još bio i odveć nervozan da bi mu išta polazilo za rukom.

Ponovo se presvuče, uze bicikl i izađe da se malko prošeta po selu.

Snova se nađe na putu duž nasipa, sada se s rijeke dizala lagana maglica. Peppone zape jače pedalama; valja mu požuriti, inače više neće naći ni vraga.

Dugo je tako drobio putem, pa srete starca, malo ispred odvojka u Pioppettu, i stade.

— Jeste li vidjeli jednog starca?

— Valjda jesam — odvrati starac.

— Kako to: »valjda«? Ili ste ga vidjeli ili ga niste vidjeli!

— Valjda kažem zato jer sam prije četvrt sata naišao na gomilu krpa, kod starog kanala, a ta gomila podsjeća na fratra. Ali nisam stigao dobro vidjeti šta je u njoj.

Peppone nastavi put.

Prođe stari kanal, ode i dva kilometra dalje, pa se vrati jer je bio siguran da onaj ukleti fratar nije mogao stići dalje, makar bio i olimpijski maratonski prvak. Sigurno je skrenuo odmah iza starog kanala.

Peppone se baci na taj novi trag, ali ne nađe ni sjenku nekom fratru. Dotle je magla bivala sve gušća.

Vraćajući se prema starom kanalu, malo prije no što će izbiti na nasip, ugleda stazu koja je zalazila u polja u pravcu Torricelle.

— Kreten! — zabrunda. — Morao sam se toga sjetiti! Između Torricelle i Gabiòla ima samostan.

Znojio se kako se samo znao znojiti, staza je bila gadna da gora nije mogla biti, a magla se zbijala sve jače, ali je Peppone dotle već bio u punom zamahu svih svojih konja pa ga više nitko ne bi zaustavio.

Odjednom spazi nešto tamno na rubu jarka. Stisne kočnice. To je bila gomila krpa nalik na fratra.

Fratrić, koji je sjedio na rubu jarka, ustade i zapanjeno pogleda ljudeskaru.

Prepoznao ga je.

— Zalutao sam u magli — zagunđa Peppone. — Znate li možda je li ovo put u Gabiòlo?

— Jest — odgovori fratrić. — Ja se vraćam u samostan, dva kilometra ispred Gabiòla.

Peppone kao da se neko vrijeme kolebao pa se najzad ohrabri:

— De, sjednite preda me, prebacit ću vas do samostana.

Fratrić se nasmiješi:

— Hvala, brate, ali se mi uvijek trudimo da nam bude gore, a ne bolje.

I pođe, sa svojom vrećicom na leđima. Peppone siđe s bicikla i pođe pješice uz fratra. Magla je postajala sve tmurnija i sad su njih dvojica bili milijun kilometara udaljeni od svijeta.

Odjednom Peppone stade, a stade i fratrić.

— Za vaše siromahe — zabrunda Peppone pružajući fratriću novčanicu od petsto lira.

Fratrić je samo zapanjeno zurio u ljudeskaru, nikako se nije mogao odlučiti da ipak ispruži ruku.

— Bog vam platio — izmrmlja najzad, uze novac i zakroči dalje. Ali je Peppone stajao u mjestu pa se fratrić okrenu i upita:

— Šta je?

— A sličica?

Fratrić opet počeprka u rukavu, nađe sličicu i pruži je Pepponeu koji je strpa u džep.

— Do viđenja — zagunđa Peppone, okrene se nalijevo-krug i skoči na bicikl.

Fratrić ga je gledao kako nestaje u magli, zurio je za njim zaprepašteno: zar taj čovjek nije kazao da ide u Gabiòlo? a kako to da se sad vraća istim putem kojim je došao?

Fratrić je bio jednostavan čovjek, ako bi mu štogod bilo nejasno, ne bi se zbog toga ozlovoljio i zapeo da stvar shvati pošto-poto. Zato samo slegnu ramenima i produži svoj put.

Ali odmah osjeti kako ga silna milina prožima i srce mu grije, pa upre pogled u nebo i šapnu:

»To mora biti divno. Isuse, baš ti hvala!«

Peppone je sve u šesnaest sjekao maglu. Kad se našao na nasipu, zaustavio je bicikl, izvadio iz džepa svetu sličicu i odložio je u novčanik, u člansku iskaznicu Partije.

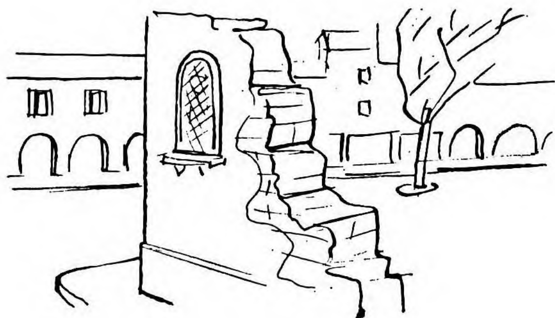
Po glavi mu se motao fratrić, koga je pustio na osamljenu puteljku, zamislio ga je kako stoji na rubu jarka sav zaokupljen pticama kojima govori, stotinama ptičica koje jatimice niču iz magle i sve cvrkućući na ruke mu sjedaju i ramena.

— Srednjovjekovno mračnjaštvo! — zagunđa Peppone i snova upre u pedale. — Mi smo na-

topljeni srednjovjekovnim mračnjaštvom! To! Treba da bdimo sami nad sobom!

I odmah je stao bdjeti nad svojim osjećajima, spreman da podigne uzbunu.

Ali je potajno i dalje mislio na fratrića i zamišljao ga na rubu jarka kako čavrlja s vrapcima i carićima.

ZIDINA

Ljudi su ga ponajviše zvali Manaskinim vrtom, ali je to bio komad od tisuću i petsto četvornih metara šikare, s koprivom visokom poput topolica, ograđen zidinom visokom oko tri metra. Komad zaboravljene zemlje, koji je svojom dužinom od pedeset metara gledao na trg, a širinom od trideset metara tekao uza cestu oivičenu drvoredom, koja je uvirala u trg.

Položaj mu bio lijep, na uglu, tom jedinom slobodnom prostoru na trgu; starome su Manaski bezbroj puta nudili za nj vreću novca, ali je stari odbijao svaku ponudu. Od pamtivijeka je imao taj komad zemlje, neobrađen i neotesan poput svoga gospodara, ali je starac najzad umro, pa je zemlja prešla mladome Manaski, uz veliku hrpu hiljadarki i koječega još rasutog i tu i tamo, i s ove i s one strane rijeke.

I mladi Manasca zaključi da je šteta ne koristiti tu zemlju pa se jednog lijepog dana odluči i dođe k predsjedniku.

— Ovdje svijet crkava od gladi jer nema posla — reče Manasca koji nije volio duljiti stvari. — Ali ste vi, proleteri s crvenim rupcem, takva prokleta pasmina da je grijeh vama dati posla.

— Barem nismo takve strvine kao što ste vi gospoda — spokojno mu odbrusi Peppone. — Najboljega od vas trebalo bi objesiti za crijeva najgorega.

Peppone i Manasca su se u svoje vrijeme, od svoje treće pa sve do dvadesete godine života, tukli svakodnevno; bili su veliki prijatelji i shvaćali jedan drugoga u hipu. Peppone upita Manasku na šta cilja.

— Ako mi jamčiš da mi nećeš natovariti na grbaču sindikate, Komoru rada, Partiju, vicepartiju, žrtve otpora, socijalnu pravdu, opravdane zahtjeve, revalorizaciju, protestne štrajkove i sve ostalo smeće iz vašeg popisa, ja ću za tjedan dana uposliti pola sela.

Peppone se ustoboči stisnutih pesnica:

— A da šta bi ti htio, da ti pomognem stezati za gušu radnike? Da ih uvjerim kako treba da rade za komad palente i nogom u tur?

— Ja ne želim nikoga stezati za gušu; plaćam pravičnu dnevnicu, plaćam doprinose i još ti darujem damižanu vina, ali mi ti moraš jamčiti da oni vjetropiri neće u najljepšem momentu ostaviti posao napola i okrenuti na ucjenjivanje. Radi se o velikom pothvatu, ne bude li sve štimalo kako treba, ja sam propao.

Peppone mu reče neka položi karte na stol.

— Ja dižem palaču od četiri kata na terenu vrta — stade izlagati Manasca. — Nešto u gradskom stilu, s portikom od trideset metara na trgu, a od dvadeset metara na cesti. Tu bi bili dućani, jedna kavana, restoran s prenoćištem, pa garaže, razne usluge i tako dalje. Ako se do-

govorimo, dajem tebi opskrbnu stanicu; jest da si mrcina, ali možeš raditi kako Bog zapovijeda, kad hoćeš. S time ćemo dvostruko uvećati važnost sajma, a ovim zadrtim seljačinama dat ćemo priliku da žive kao građani.

Peppone nije imao pojma kako izgledaju New York, Pariz ili London, ali je pomislio da bi trg morao ispasti nešto nalik na New York, Pariz ili London. Vidio je i svoju radionicu s crveno-žuto oličenom benzinskom pumpom ispred nje i s kompresorom za punjenje guma.

— Trebalo bi imati i onu hidrauličnu napravu za dizanje auta — izmuca.

— Dobit ćeš i hidrauličnu napravu i kojega god vraga hoćeš — odgovori Manasca. — Ali, tu se ti moraš založiti.

— A ako me više ne izaberu za predsjednika? — upita Peppone vrlo zabrinuto.

— Još bolje, jer će se novi predsjednik bojati tebe i tvoje bande, dok se ti sada ne bojiš ni predsjednika ni njegove bande.

Peppone lupi pesnicom po stolu:

— Prihvaćeno! Neka mi samo netko skrene, raskinem ga u komadiće! Tu se radi o budućnosti mjesta, tko ne radi kako valja ima da leti i to razbijene tikve uz to! Samo mi kaži šta ti treba, naći ću ti sve same pristojne i čestite ljude.

— Pazi, čisti računi! — reče Manasca. — Treba biti pravedan, a ne da mi nađeš samo ljude iz te svoje Partije. Hoću ljude koji umiju raditi i koji hoće raditi.

— Glad je jednaka za sve — presudi Peppone.

Iste večeri Peppone na odgovarajući svečan način saopći novost svom štabu.

— Objavite svijetu — zaključi — da mi, dok drugi brbljaju, radimo i gradimo! Gradimo nebodere!

Tjedan dana kasnije, četa rušilaca dobila je znak za napad pa je počelo obaranje zidina. Ali su time počele i nevolje.

Zidine su bile debele, jedna gnusoba od kamenja, otpadaka i žbuke; sve sama trulež stara najmanje trista godina koja se rušila bez ikakva napora, ali je u njoj bilo ugrađeno nešto što su svi poznavali, ali čega se nitko nije sjetio ranije. Na metar od ugla trga, na onoj strani prema cesti, bila je Madona.

Niša jedna, duboka koliko je zid bio debeo, sa zarđalom rešetkom koja je štitila prastaru Madonu naslikanu na dnu niše.

Roba bez ikakve umjetničke vrijednosti; Madona koju je neki siromašak naslikao, ali se tamo nalazila već dvije ili tri stotine godina, svi su je znali, svi su je već po milijun puta pozdravili i svi su utakli po jedan cvijet u praznu limenku koja je stajala na drvenom stalčiću.

Ako bi srušili zid, Madona bi skončala među ruševinama.

Manasca dovede iz grada jednog stručnjaka, jednog od onih koji vam skidaju fresku sa samoga zida a da ne oštete ni trunke ičega.

Čovjek je gledao, proučavao, i najzad reče da tu nema pomoći.

— Ako samo taknemo sliku, sve će se raspasti u prah — zaključi.

Dotle su radnici hitro napredovali s rušenjem, a kad stigoše na po metar sa svake strane od ugla, prekinuše rad.

Peppone je intervenirao; pogledao je Madonu koja se još držala za okrnjak zidine pa zavrti glavom.

— Glupost! — reče. — Tu nema veze vjera, tu se radi o praznovjerju. Nema nikakve uvrede ni za koga. Zato što ne možemo spasiti sliku, zar da se odreknemo posla koji daje kruh masi ljudi i koristi čitavom selu?

Radnici, tvrdi ljudi koji bi i oca svoga demolirali, stajali su nepomično pred onim komadom zida.

Bagò, predradnik, ispljune čik koji je stezao među zubima pa zavrti glavom:

— Ja ju ne rušim makar mi to naredio i sam Papa! — reče.

Po ostalima se vidjelo da dijele njegovo mišljenje.

— Nitko nije kazao da je treba rušiti — vikne Peppone. — Tu nama smetaju sentimentalizam, tradicionalizam i slična roba. Samo jedno treba učiniti: zid srušiti koliko god se može, ostatak učvrstiti, lijepo sapeti i prenijeti ga na kakvo drugo mjesto. Cijeli komad zida. Sto mu gromova! Pa u Rusiji kao od šale prebacuju palače od petnaest katova iz jedne u drugu ulicu! Dobro, zna se da smo mi zaostali, ali tako nešto moramo biti kadri izvesti!

Bagò slegne ramenima:

— U Rusiji prebacuju palače, ali ne Madone — zagunđa.

Grubi prouči problem pa raširi ruke:

— Niša je straga napukla, pravo je čudo kako se sve to nije raspalo već odavna. Zid je od blata i kamenja. Ako ga sapnemo, osut će nam se kao gomila oraha.

Peppone se dugo vrtio gore-dolje, a pola sela se tu okupilo i pratilo šta se zbiva.

— Ja bih htio čuti i vas — odjednom zaurla Peppone. — Znate o čemu se radi. Znači, da dignemo ruke od posla? De, ispljunite štogod! Bog vas ubio!

Ljudi nisu znali šta da odgovore.

— Tu samo župnik može nešto kazati — rekoše na kraju.

Peppone pesnicom nabi šešir na glavu:

— U redu! S obzirom da se radi o interesu sela, učinimo tu žrtvu i pođimo kod gospodina popa.

Gospodin je pop bio u vrtu, nešto je presađivao; cijela se gomila na čelu s Pepponeom zaustavi ispred živice. Manasca objasni u čemu je stvar. Peppone zaključi:

— Šta da radimo?

Don Camillo je dugo raspravljao, morali su mu potanko tumačiti i ponavljati šta je posrijedi. On je to vrlo dobro znao, ali je htio dobiti vremena.

— Sad je već kasno — zaključi don Camillo. — Odlučit ćemo sutra ujutro.

— U gradu sam vidio barem deset obesvećenih crkava, sad su u njima prodavaonice ugljena, ili kakve radionice, ili tvornice namještaja — reče Peppone. — Ako se može tako postupiti s jednom crkvom, zašto bi bilo teško učiniti isto s jednom slikom na zidu?

— Valjda jest teško, kad vas je toliko došlo — odvrati don Camillo.

Te noći don Camillo nije mogao oka sklopiti, brinula ga je stvar s Madonom. No, kako bilo da bilo, kad se ujutru našao pred Pepponeom i cijelom četom, imao je spreman odgovor.

— Ako ste čiste savjesti, sigurni da se nikakvim načinom ne može spasiti slika, onda srušite zid. Neka se to učini za dobro zajednice, jer sigurno neće jedna jadna stara Madona naslikana na jednom starom izgubljenom zidu biti ta koja će se oprijeti hodu napretka i oduzeti kruh tolikom gladnom narodu. Neka vam

Bog pomogne... U svakom slučaju nemojte udarati jako.

— U redu! — reče Peppone, dotače obod šešira i povede kolonu preko trga.

Stigavši pred Madonu, Peppone se okrene Bagòu.

— Pristupi izvršenju! Čuo si i ti. Tu nema nikakve uvrede ni za koga.

Bagò zavrne štitnik na kapi, pljune u šake i zgrabi pijuk.

Onda podiže kramp, zadrža ga nekoliko trenutaka tako u zraku, pa ga spusti.

— Ne mogu — zagunđa.

Peppone stade rikati, ali nitko od radnika ne pristade da zada fatalni udarac. Onda Peppone istrgne jednom mladiću iz šaka kramp i pristupi onom komadu zida. Podiže kramp, ali mu se pogled kroz rešetke ukrsti s očima Madone koje su ga gledale, pa baci kramp.

— Sto mu gromova! — zagrmi. — Zašto bi to morao uraditi baš predsjednik? Kakve veze ima predsjednik s Madonama? A zbog čega imamo popa u selu? Neka on dođe i neka se snađe kako zna! Svak svoj posao!

Peppone se vrati u župni dvor, sav je kipio od srdžbe.

— No? — upita don Camillo. — Je li gotovo?

— Gotovo, vraga! Ne može se! — vikne Peppone.

— Ne može se? Zašto?

— Jer su Madona i sveci vaša roba! Ja vas nikad nisam pozvao da krampom razbijate Staljinova poprsja!

— Ali ću doći, ako me pozoveš — usklikne don Camillo.

Peppone stisne pesnice:

— Uradite šta god hoćete; ali upamtite da se radovi ne mogu nastaviti dokle god Madona

stoji tamo, pa ćete vi imati na savjesti krivnju zbog tolikih izgubljenih sati, zbog nezaposlenosti i tako dalje. Ja sam predsjednik općine a ne razoritelj Madona! Zgodno bi vam došlo, je li, da poslije pričate kako se eto dokazalo da smo mi obični bezbožnici, krampom razbijamo svece!

— Dobro — reče don Camillo. — Vi ostali idite, ja ću malo porazgovarati s gospodinom predsjednikom.

Kad su ostali sami u župnom dvoru, poduže su vrijeme šutjeli. Onda don Camillo prekine tišinu:

— Peppone, neka se dogodi šta god hoćeš, ali ja je neću rušiti.

— A ni ja! — vikne Peppone. — Ako nemate hrabrosti vi, koji ste stručnjak za svece...

— Nije to pitanje hrabrosti ili straha— prekine ga don Camillo. — To je meni kao slučaj anđela sa zvonika, koji pet ili šest stotina godina bdi nad selom. Oči one Madone vidjele su sve naše mrtve. Pred onom slikom su očaji i nade, bolovi i radosti od dvjesta ili trista godina. Peppone, sjećaš se kad smo se osamnaeste vratili iz rata? Cvijeće je bilo moje, ali je vojnička porcija bila tvoja.

Peppone samo zabrunda.

Don Camillo prođe svojom šačetinom preko brade.

Onda navuče kabanicu, na glavu nabi šešir.

Malo kasnije stadoše pred Madonu, a pola sela ih je gledalo.

Tu se našao i jedan koji nije bio iz sela; mladić koji je bio došao autom, a po načinu kako je Peppone pojurio k njemu da ga pozdravi, vidjelo se da spada u klapu zvjerki iz grada.

Mladić priđe i pogleda Madonu.

— No — glasno reče — ako stvari stoje kako ste mi kazali, ako se i velečasni slaže da se ne možete odreći takve dobrobiti za radnike i selo, onda ja mogu učiniti ono što nitko nema petlje učiniti iz pukog malograđanskog sentimentalizma.

Uze kramp i zakroči prema zidu, postrance. Ali ga don Camillo uhvati za rame i povuče natrag.

— Ne treba! — don Camillo će tvrdim tonom.

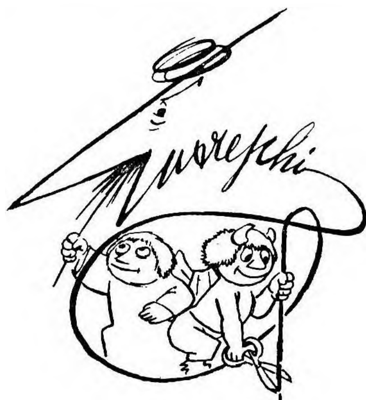
Spusti se duboka tišina.

Svi su zurili u onaj okrnjak zida kao da očekuju nešto. I evo, zid kao da zadrhta. Na njemu se polako ucrta jedna pukotina.

Zid ne pade, nego se razmrvi, pretvori u gomilu kamenja i žbuke, a na vrhu gomile, oslobođena od zarđale rešetke i stoljetnih sjena niše, stajala je Madona, neokrnjena, bez ijedne ogrebotine. Stara dvije ili tri stotine godina, činila se kao naslikana prije dva ili tri dana.

— Vratit će se na svoje mjesto u novom zidu — reče Manasca.

— Prihvaćeno s aklamacijom! — usklikne Peppone. I sjeti se svoje stare vojničke porcije u kojoj je bilo don Camillovo cvijeće.

Sadržaj

NAKLADNI ZAVOD ZNANJE, ZAGREB
ZA IZDAVAČA INŽ. BRUNO PEKOTA
KOREKTOR: OLGA BRAIDA
TEHNIČKI UREDNIK: SREĆKO JOLIĆ
TISAK: ŠTAMPARSKI ZAVOD »OGNJEN PRICA«
ZAGREB, 1970

»U velikom spektaklu od mračnog VIJETNAMA do vedrog podbadanja suvremenog talijanskog društva u DON CAMILLU, u ovoj lijepo opremljenoj kolekciji predstavljeni su prvorazredni pisci.«

Kritičar, »Studio«

Giovannino Guareschi: DON CAMILLO

»Italija nakon rata, pitoresknost situacija, izvanredna duhovitost zapletaja, dobroćudnost humora — to su čimbenici nezapamćenog uspjeha ovog djela.«

Igor Mandić, »Vjesnik«

Giovannino Guareschi: DON CAMILLO

»Čitajući ovu knjigu, čitalac uzalud vreba gdje će otkriti piščeve papke . . . Svaki će se za svoju stvar naizmjenično srdačno nasmijati ili kiselo namrgoditi.«

Milan Selaković, Radio-Zagreb